

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ)
ANABİLİM DALI

**CÜMLE YAPISINDA
YÜKLEMİN ANLAMINI SINIRLAYAN
ZARF TÜMLEÇLERİ VE YERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Pelin KOCAPINAR

Ankara-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ)
ANABİLİM DALI

**CÜMLE YAPISINDA
YÜKLEMİN ANLAMINI SINIRLAYAN
ZARF TÜMLEÇLERİ VE YERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Pelin KOCAPINAR

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Hamza ZÜLFİKAR

Ankara-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ)
ANABİLİM DALI

**CÜMLE YAPISINDA
YÜKLEMİN ANLAMINI SINIRLAYAN
ZARF TÜMLEÇLERİ VE YERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof.Dr.Hamza ZÜLFİKAR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi .....

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../2008)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Pelin KOCAPINAR

İmzası

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	X
TARANAN KAYNAKLAR ve KISALTMALAR	XIV
GİRİŞ	1
ZAMAN ZARFI, TERİMİ VE TANIMI	18
YER-YÖN ZARFI, TERİMİ VE TANIMI	22
MİKTAR ZARFI, TERİMİ VE TANIMI	26
SORU ZARFI, TERİMİ VE TANIMI	29
NİTELEME ve DURUM ZARFLARI, TERİMLERİ VE TANIMI	32
Edat Tümlerlerinin Zarf Tümlerini Olarak Değerlendirilmesi	37
Dolaylı Tümlerle İle Zarf Tümlerinin Değerlendirilmesi	45

1.BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ZARFLAR ve ZARF TÜMLEÇLERİ	55
A. ZARF TÜMLECİ GÖREVİNDEKİ ZARFLAR	63
İ S İ M	63
İsim+CA	63
İsim+CA+CIk	65
İsim+CIk+tAn	65
İsim+ lArI	66
İsim+iyelik+cA	66
İsim+II	69
İsim+IIk	69
İsim+sIz	70
İsim+sIz+cA	71
İsim+I+n	72
İsim+A	74
İsim+DA	74
İsim+DAn	75
İsim+iyelik+DAn	76
İsim+dIr	77
İsim+ken	77
İsim+leyin	78
İsim+en	79
İsim Tamlamaları	80
İsimden Yapılmış İkilemeler	82

S I F A T	83
Pekleştirme Sıfatı.....	84
Sıfattan Yapılmış İkilemeler	85
sıfat+CA	86
sıfat+CAAnA.....	89
Sıfat+ane.....	89
sıfat+CAk	90
sıfat+cIk.....	90
Sıfat+iyelik.....	91
Sıfat+DA	91
Sıfat+lArdA.....	92
sıfat+DAn	92
sıfat+-sIz.....	93
sıfat+-sIz+cA.....	93
Sıfat+leyin	94
Sıfat+olarak	94
Sıfat+üstünlük bildiren zarf	98
Sıfat tamlaması+üstünlük bildiren zarf	98
Sıfat +fiilimsi	99
Sıfat Tamlamaları	100
Sıfat tamlaması+A	101
Sıfat tamlaması+DA	102
Sıfat tamlaması+DAn	104
Sıfat tamlaması+cIk	105
İsnat grubu	105
Z A M İ R	106
Zamirden Yapılmış İkilemeler.....	106
Zamir+cA.....	107
Z A R F	108
1. Sıfatken zarf görevinde olanlar	109
2. Doğrudan zarf görevinde olanlar	119
Zarf+lİK	139
Zarf+lAr+dA	141
Zarf+IndA	141
Zarf+DAn	142
Derecelendirme Zarfları	143
Zarflardan Yapılmış İkilemeler	146
Soru Zarfları	148

FİİL	151
Fiillerden Yapılmış İkillemeler	151
Deyimler	153
FİİLİMSİLER	155
İsim – fiil	156
Mastar+iyelik+A	156
Mastar+DA	156
Mastar+iyelik+ DA	157
Mastar+DAn	158
-MA+sI+zamir n’si+A	158
Sıfat – fiil	159
Sıfat-fiil+CAsInA	159
-MIş+olarak	160
-AsI+A	161
-AcAk+iyelik+A	162
Zarf – fiil	163
-A	163
-ArAk	164
-ArAk+tAn	165
-All	165
-DIkçA	166
-DIk+iyelik+A	167
-DIk+iyelik+dA	168
-DIk+iyelik+dAn	169
-IncA	170
-İp	171
-MAdAn	173
-MAksIzIn	174
-Ar ... -mAz	174
-Ken	175
B. ZARF TÜMLECİ GÖREVİNDE EDATLAR veya EDAT GRUPLARI	178
İsim + edat veya edat grubu	178
İsim +A karşı	178
İsim tamlaması+A karşı	179
İsim+ kadar/denli	179
İsim+A göre	180
İsim+A kadar	181
İsim+A doğru	182

İsim+A dair	183
İsim+iyelik+zamir n'si+A rağmen/karşın	183
İsim+A rağmen/karşın	184
İsim+DAn itibaren	184
İsim+DAn sonra	184
İsim+DAn dolayı	185
İsim+DAn bu yana	185
İsim+gibi	186
İsim+ile	186
isim+iyelik+ile	188
isim+ile+beraber	191
İsim+için	191
isim+iyelik+için	191
İsim+üzerine.....	192
İsim+(n)In yanı sıra	192
Sıfat+ edat veya edat grubu	193
Sıfat+ile	193
Sıfat+gibi	193
Sıfat+iyelik+kadar	193
Sıfat tamlaması+kadar	194
Sıfat tamlaması+A kadar	194
Sıfat tamlaması+A oranla.....	195
Sıfat tamlaması+A karşı	195
Sıfat tamlaması+A karşı/rağmen	196
Sıfat tamlaması+A doğru	196
Sıfat tamlaması+A göre	196
Sıfat tamlaması +DAn beri	197
Sıfat tamlaması+ki+gibi.....	197
Sıfat tamlaması+önce	197
Sıfat tamlaması+ile	198
Sıfat tamlaması +DAn ötürü	199
Sıfat tamlaması+iyelik+DAn ötürü	199
Zamir+ edat veya edat grubu	199
zamir+tamlayan eki+ile	199
Zamir+A karşı	200
Zamir+A doğru	200
Zamir+A göre	200
Zamir+A rağmen/karşın	201

Zamir+dAn evvel	202
Zamir+dAn sonra	202
Zamir+dAn dolayı	202
Zamir+tamlayan eki+gibi	203
Zamir+tamlayan eki+üzerine	203
Zamir+tamlayan eki+için	203
Zamir+cAğIz+için	204
Zarf+edat veya edat grubu	204
Zarf+DAn evvel	204
Zarf+A kadar	205
Edat+edat veya edat grubu	205
Sıfat tamlaması+kadar+sonra	205
-DİğI+kadar+iyelik+ile	206
FİİLİMSİLER	206
İsim-fiil+edat veya edat grubu	207
Mastar+için	207
Mastar+iyelik+için	207
Edat grubu+fiil+mastar+iyelik+için	208
Mastar+iyelik+ zamir n'si+A değin/ kadar	208
Mastar+ile	209
Mastar+iyelik+A rağmen/karşın	209
Mastar+üzere	210
Sıfat-fiil+edat veya edat grubu	211
-AcAk+kadar	211
-AcAk+iyelik+zaman /vakit	211
-AcAk+iyelik+zamir n'si+A dair	212
-AsI+A+kadar	212
-DIk+tAn sonra	213
-DIk+tAn başka	213
-DIk+iyelik+DAn beri	214
-DIk+iyelik+A göre	214
-DIk +iyelik+ zaman/vakit	214
-DIk+iyelik+gibi	215
-DIk+iyelik+kadar	216
-DIk+iyelik+için	216
-DIk+iyelik+hâlde.....	216
-DIk+iyelik+takdirde	217
-yor+gibi	217

-MIş+gibi	218
-Ar+gibi	218
Zarf-fiil+edat veya edat grubu	219
All+dAn beri	219
-MAdAn+önce	219
-AnA kadar/dek/değın	220
-InCA+A dek/kadar/değın	220
İşte	221
C. YAPICA CÜMLEMSİ DEĞERİNDEKİ ZARF TÛMLEÇLERİ	222
Cümle+mI	224
Cümle+diye	224
Değil	225
İstek kipiyle kurulu zarflar	225
Şart Kipiyle Kurulu Zarflar	226
Yargı Taşıyan Edat Grubu	227

II. BÖLÛM

I. TARİHÎ DÖNEMLER ARASINDA ZARF KAVRAMI	230
II. TARİHÎ TÜRKÇE METİNLERDEKİ ZARF YAPILARI	230
III. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE ZARFLAR VE ZARF TÛMLEÇLERİ	231
A.ZARF TÛMLECİ GÖREVİNDEKİ ZARFLAR	236
+I+n	236
+A	237
+dA	238
+DAn	239
+dIr	240
+DA bir kez/defa/kere	240
+CA	241
+CAk	242
+CUk	242
+rAk	243
+IU	243
+sUz	244
-çIIAyIn	244
İsim Tamlaması	245
Sıfat Tamlaması	245
İsnat Grubu	246
Deyimler	247

İkilemeler	247
Zaman Zarfları	247
Yer-Yön Zarfları	250
Niteleme ve Durum Zarfları	252
Miktar Zarfları	256
Soru Zarfları	258
ZARF-FİİLLER	260
-InCA	260
-A	261
-İ	262
-ArAk	262
-Up	263
-UbAn / -UbAnI	263
-IcAk/ IcAgAz	264
-mAdIn	264
-AndA	265
-dUkçA	265
-dUkdA	265
-AlI	266
-Ken	266
-Geç	267
B. ZARF TÜMLECİ GÖREVİNDE EDATLAR veya EDAT GRUPLARI	268
Bigi	268
+DAn sonra	268
+DAn öndin	270
+DAn öte	270
+DAn girü	270
+DAn yaña	271
+DAn ötürü	271
+DAn Berü	272
+DAn artuk / ayru	272
İçün	273
+nuñ üzere	273
+A Göre	273
+A Karşu	274
+A degin / dAk	274
+Dan ... +A degin	275
İle	275

C. YAPICA CÜMLEMSİ DEĞERİNDEKİ ZARF TÜMLEÇLERİ	278
-sA	278
IV. TANZİMAT DÖNEMİ VE SONRASINDA ZARFLAR VE ZARF TÜMLEÇLERİ ...	279
A. ZARF TÜMLECİ GÖREVİNDEKİ ZARFLAR	284
+I+n	284
+sİz	284
+CA	285
+en	287
+âne	287
+A	287
+DA	288
+DAn	289
+dİr	290
+leyin	290
+lArİ	291
İsim Tamlamaları	291
Sıfat	293
Sıfat Tamlamaları	294
Sıfat+Olarak	294
+cAsInA	295
+DA bir(kere)	295
Derecelendirme zarfları	295
İsnat Grubu	297
Deyimler	297
İkilemeler	297
Zaman Zarfları	299
Yer-Yön Zarfları	300
Niteleme ve Durum Zarfları	300
Miktar Zarfları	301
Soru Zarfları	302
ZARF – FİLLER	303
-mAdAn	303
-A	303
-mAksİzIn	304
-DİkDA	304
-DİkçA	305
-Aİİ	306

-Ar... -mAz	306
-ArAk	307
-IncA	307
-İp	308
İken	309
B.ZARF TÜMLECİ GÖREVİNDE EDATLAR veya EDAT GRUPLARI	310
+A doğru	310
+A dek	311
+A göre	311
+A karşı	312
+A dair	312
+DAn sonra	313
+DAn beri	314
+DAn başka	314
-DAn doğru	315
+DAn itibaren	315
+DAn evvel	316
-Diği hlde	316
zere	317
İçin	317
Kadar	318
İle	320
Gibi	321
C. YAPICA CÜMLEMSİ DEğERİNDEKİ ZARF TMLEğLERİ	324
-sA	324
Değil.....	325
SONUç	326
KAYNAKęA	333
Kİşİ, ESER VE TERİM ADLARI DİZİNİ	342
ÖZET	345
ABSTRACT	346

ÖN SÖZ

Türk dil bilgisi çalışmalarında geniş bir yer tutan *zarf*, diğer adıyla *belirteç*, Eski Anadolu Türkçesi ile ilgili ve Tanzimat Dönemi dil bilgisi kitaplarında daha çok *edat* olarak ele alınmıştır. Zarfların ciddi anlamda, başlı başına bir konu olarak değerlendirilmesi ancak 1920'li yıllarda gerçekleşmiştir. Bir kelime sınıfı veya kelime grubu olarak işlenmesi Midhat Sadullah, Jean Deny, Ahmet Cevat Emre gibi dilcilerle başlar.

Midhat Sadullah, *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri* (1921) adlı eserinde zarfları ayrı bir bölümde ele almış ve kapsamlı bir şekilde tanımlamıştır. Bununla birlikte zarf çeşitlerine de değinmesi o dönem için konuyla ilgili büyük mesafe alındığını göstermektedir.

Aynı dönemde zarf konusunu kapsamlı ve diğer türlerden ayrı olarak inceleyenlerin başında Jean Deny gelir. Fransız Türkolog Jean Deny'nin *Grammaire de la langue Turque: (dialecte Osmanlı)* (1921) adlı eserinde zarfları, çeşitlerini, örneklerle açıklamalı olarak ele aldığını görüyoruz. Bu eseri daha sonra günümüz Türkçesine Ali Ulvi Elöve (1941) çevirmiştir.

Yeni harflerin kabulünden önce ve yeni harfli dönemde eser veren Ahmet Cevat Emre önce bu konuyu *zarf* adı altında işlemiş, Cumhuriyet'in ilanından sonra *Türk Dilbilgisi: Türkçenin Bugünkü ve Geçmişteki Üzerine Gramer Denemesi* (1945)

adlı eserinde terimlerin Türkçeleşmesi akımına uyarak zarfları *ulaç* başlığında çeşitleri ile ortaya koymuştur.

Cumhuriyet tarihi boyunca yazılan dil bilgisi kitapları gözden geçirildiğinde zarflarla ilgili olarak yapılan çalışmaların bütün özellikleriyle, derlenmiş malzemeye dayanmadığı görülmektedir. Bu bakımdan pek çok soru bu çalışmalarda cevabını bulamamıştır. Konu ile ilgili sorunlarda görüş birliğine varılamamış olması bir başka husustur. Farklı görüşlerden doğru olanlarda birlik sağlanamamıştır.

Bu tez çalışmasında Türk cümle yapısının önemli bir bölümünü kapsayan zarflarda meydana gelen boşlukları doldurmak, özellikle eğitim ve öğretim alanında öğrencileri ikilemlerden kurtarmak, sağlam sonuçlara ulaşmak ve bunları ortaya koymak amacıyla bazı aşamalardan geçilmiştir .

Tezin giriş bölümünde önce konu ile ilgili terim ve zarf çeşitleri hakkında mevcut görüşler ve değerlendirmeler ele alınmıştır. Çalışmamızda zarf konusunda, terim birliğinin sağlanamaması, dilticilerin zarf ve çeşitleri ile ilgili sınıflandırmaları, tanımları arasındaki farklılıkları; edatlı bir ögenin zarf tümleci olup olmayacağı, dolaylı tümleç ile zarf tümlecinin değerlendirilmesi gibi tartışmalı konular özetlenmiş ve sorunlar ortaya konarak birtakım sonuçlara ulaşılmıştır.

İnceleme kısmı ise iki bölümden meydana gelmiştir.

İlk bölüm “Zarf Tümleci Görevindeki Zarflar”, “Zarf Tümleci Görevinde Edatlar veya Edat Grupları”, “Yapıca Cümlemsi Değerindeki Zarf Tümleçleri” olarak üç ana başlıktan oluşmaktadır. Çalışmada öncelikle zarflarla, zarf tümleçleri ile ilgili örnek cümleler Cumhuriyet Dönemi edebî eserlerinden, Türk klasiklerinden, gazetelerden taramalara dayanarak derlenmiş ve zarflar yapısına göre sınıflandırılmıştır. Genellikle *kök+ek* veya *kök+ek+edat* başlıkları altında, kökün ne çeşit kelime olduğu belirtilerek incelemeye başlanmıştır. Bu başlıklar altında ele alınan örnek cümlelerde zarflar anlamı, işlevi ve vurgusu bakımından ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Zarfların cümleye kattıkları anlam, cümledeki zarfın ne çeşit olduğunun belirtilmesi, konunun aydınlatılması açısından büyük önem taşımaktadır. Dil bilgisi kitaplarında pek fazla ele alınmamış olan bu zarfların vurgusu da cümlenin anlamını etkilemesi ve bazen kelime türlerinin değişmesi açısından önemli olduğu için ayrıca belirtilmiştir.

Bundan başka cümle yapısında olan zarflar da başka bir başlık altında ele alınmıştır.

Bu aşamada yararlanılan çeşitli Türk klasikleri ve edebî eserlerin ilk baskıları bulunmaya çalışılmıştır. Tarama yapılan eserlerin adları, yazarları, fişlenen örneklerin sayfaları, cümlelerin sonlarında ayraç içinde kısaltmalarla verilmiştir. İnternet üzerinden gazete taramaları sonucu toplanan örnek cümlelerin adresleri ise dipnot şeklinde verilmiştir. Tüm örnek cümleler alıntı yapılan kaynakların imlasına bağlı kalınarak çalışmada yer almıştır.

İkinci bölümde ise zarflar “Eski Anadolu Türkçesinde Zarflar ve Zarf Tümeleşleri”, “Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Zarflar ve Zarf Tümeleşleri” olarak iki ana başlıkta ele alınmıştır. Birinci bölümde ayrıntılı şekilde işlenen zarflar, çeşitleri, özellikleri, cümledeki durumları gibi konular Türkiye Türkçesi ile sınırlı kalmaması için ikinci bölümde kısaca tarihî boyutu ile incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Böylece dönemler arasında zarf kavramı, zarfların cümlelerdeki yeri, günümüzdeki kullanımlardan farklı olan durumları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde araştırmalar ve ortaya konan bilgiler ışığında konu ile ilgili olarak elde edilen sonuçlar maddeler hâlinde verilmiştir.

Kaynakça bölümünde ise, çalışma boyunca doğrudan yararlandığımız eserlerin yanı sıra doğrudan olmasa da yararını gördüğümüz ama dipnotlarda yer verilmeyen eserler de bulunmaktadır.

Tezde kullanılan örnek cümlelerin alındığı kaynaklar ve kısaltmalar ayrıca ön sözden sonra verilmiştir.

Dizin bölümünde, tezde geçen terimler, kişi ve eser adları yer almaktadır.

Tez çalışması süresince bana karşı hiçbir zaman desteğini ve yardımını esirgemeyen Prof. Dr. Sayın Hamza ZÜLFİKAR’a teşekkür ederim.

Mayıs 2008

Pelin KOCAPINAR

TARANAN KAYNAKLAR ve KISALTMALAR

Adivar: Adivar, Halide Edip, **Kalp Ağrısı**, 5. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1976.

Aksoy,Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler**, Ank. TDK Yay., Üniv. Basımevi, 1965.

Atay: Atay, Falih Rıfkı, **Zeytindağı**, İlaveli İkinci Tabı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1938.

Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri, (*Tarih.Antoloji.Ansiklopedi*), İst. Ötüken-Söğüt Yay., C.9. 1989.

Bk: Bakınız.

Cenap Şahabettin: Cenap Şahabettin, **Avrupa Mektupları**, İst. Amire Matbaası, 1335.

Cumalı: Cumalı, Necati, **Zeliş**, İst. Cem Yayınevi, 1971.

Çokum: Çokum,Sevinç, **Derin yara: Hikayeler**, İst. Cönk Yay., 1988.

Dede Korkut: Ergin, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)**, 3. Baskı, Ank. TDK Yay., 1994.

EAT: Eski Anadolu Türkçesi.

Güntekin: Güntekin, Reşat Nuri, **Anadolu Notları**, 16. Baskı, İst. İnkılâp Kitabevi, 1991.

Güntekin: Güntekin, Reşat Nuri, **Acımak**, 17. Baskı, İst. İnkılâp Kitabevi, 1986.

Hisar: Hisar, Abdülhak Şinasi, **Ali Nizâmî Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği**, İst. 1943.

Gürpınar: Hüseyin Rahmi, **Utanmaz Adam**, Basan ve Yayan: İbrahim Hilmi, Hilmi Kitaphanesi, Marifet Matbaası, 1934.

Karaosmanoğlu: Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, **Zoraki Diplomat**, 2. Baskı, İst. İletişim Yay., 1998.

Karaosmanoğlu: Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, **Kıralık Konak**, 3. Baskı, İst. 1958.

Kıs.Enb.: Cemiloğlu, İsmet, **14. Yüzyıla Ait Kısas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi**, Ank. TDK Yay., 1994.

Müntahab-ı Şifâ: Önler, Zafer, **Müntahab-ı Şifâ I (Giriş-Metin)**, Ank. TDK Yay., 1990.

Nazım: Nabızade Nazım, **Karabibik, (Haz: M. Fatih Andı)**, İst. 3F Yayınevi, 2006.

Orhon: Orhon, Orhan Seyfi, **Dün, Bugün, Yarın**, İst. Cumhuriyet Matbaası, Çınar Yay., 1943.

Ortaç: Ortaç, Yusuf Ziya, **Göç**, İst. Cumhuriyet Matbaası, Akbaba Yayınları: 2, 1943.

Ortaç: Ortaç, Yusuf Ziya, **Beşik**, İst. Cumhuriyet Kitabevi, Kenan Matbaası, Akbaba Yayınları: 1, 1943.

Ö.Seyfettin: Seyfettin, Ömer, **Bahar ve Kelebekler**, Ömer Seyfettin Külliyyatı:6, 3. Baskı, İst. Ahmet Halit Kitabevi, 1949.

Ö.Seyfettin: Seyfettin, Ömer, **Beyaz Lâle**, Ömer Seyfettin Külliyyatı:7, 4. Baskı, İst. Ahmet Halit Kitabevi, 1949.

R.M.Ekrem: Rezaizade Mahmut Ekrem, **Akif Bey**, İst. Hayal Matbaası, 1290.

Safa: Safa, Peyami, **9uncu Hariciye Koşu**, 9.Baskı, İst. Ötüken Yayınevi, 1968.

Safa: Safa, Peyami, **Fatih Harbiye**, İstanbul, 1933.

Safa: Safa, Peyami, **Yalnızız**, I. Baskı, İst. Nebioğlu Yayınevi, 1951.

Talu: Talu, Ercüment Ekrem, **Beyaz Şemsiyeli**, İst. Sertel Matbaası, 1939.

Tanpınar: Tanpınar, Ahmet Hamdi, **Beş Şehir**, İst. MEB Devlet Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, 1969.

Tanpınar: Tanpınar, Ahmet Hamdi, **Huzur**, İst. Remzi Kitabevi, 1949.

Uşaklıgil: Uşaklıgil, Halid Ziya, **Kırık Hayatlar**, İst. İnkılâp Kitabevi, 1989

Uzuner: Uzuner, Buket, **Kumral Ada Mavi Tuna**, 3. Baskı, İst. Remzi Kitabevi, 1997.

Uzuner: Uzuner, Buket, **Gelibolu**, İst. Everest Yay., 2002.

Abdülhak Hâmit Tarhan: **Tahrân.**

Sami Paşazade Sezaî: **Sezaî.**

Ahmet Mithat Efendi: **Ahmet Mithat.**

Recâizâde Mahmud Ekrem: **R. M. Ekrem.**

Muallim Nâci: **Nâci.**

Nabızade Nazım: **N. Nazım.**

İnternet Adresleri: Örnek cümlelerin bir kısmı aşağıdaki adreslerden yapılan taramalarla bulunmuştur. Bu cümlelerin geçtiği gazete sayfalarının tam adresleri ise çalışma içinde dipnotlarla verilmiştir. Örnek cümlelerin alındığı adreslere, 14-18 Mayıs 2008 tarihleri arasında yeniden erişim sağlanmıştır.

[http:// www.sabah.com.tr](http://www.sabah.com.tr)

[http:// www.hurriyet.com.tr](http://www.hurriyet.com.tr)

[http:// www.milliyet.com.tr](http://www.milliyet.com.tr)

[http:// www.stargazete.com](http://www.stargazete.com)

[http:// www.radikal.com.tr](http://www.radikal.com.tr)

GİRİŞ

Yüklemi türlü yönlerden etkileyen zarflar, cümledeki işlevleri ve cümleye olan anlam katkıları açısından özel olarak ele alınması gereken bir araştırma konusudur. Zarfların cümledeki konumları da bu araştırma alanına girer.

Zarfların cümleye kattığı anlamlar, cümledeki yerleri çeşitli dilbilgisi kitaplarında ve makalelerde dolaylı olarak ele alınmış, özellikle zarfların cümledeki yeri üzerinde gereği gibi durulmamıştır.¹

Dil bilgisinin önemli bir bölümünü kapsayan zarflar, bugüne kadar yapılan çalışmalarda bütünüyle aydınlatılmış değildir. Zarflarla ilgili üzerinde durulmayan, sorunlu kalan hususlar zaman zaman doğrudan veya dolaylı olarak dile getirilmiş; ancak bu sorunlar ve eksiklikler günümüze kadar sürüp gelmiştir. Mevcut boşluklar gereği kadar malzemenin derlenmemiş olduğuna dayandırılabilir. Ayrıca bu tür

---

¹ Ediskun, Haydar, *Türk Dilbilgisi*, İst. Remzi Kitabevi, 1999; Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Ank. TDK. Yay., 1995; Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İst. Boğaziçi Yay. 1985; Korkmaz, Zeynep, *Şekil Bilgisi*, Ank. TDK Yay., 2003; Bilgegil, M. Kaya, *Türkçe Dilbilgisi*, Ank. Güzel İstanbul Matbaası 1964; Gencan, Tahir Nejat, *Dilbilgisi*, İst. Kanaat Yay. 1992; Uzun, N.Engin, *Dilbilgisinin Temel Kavramları*, TDAD, Genişletilmiş 2. Baskı, İst. 2004; Vardar, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İst. Multilingual Yabancı Dil Yay. 2002; Aksan, Doğan ve diğerleri, *Sözcük Türleri I*, Ank. TDK Yay., 1976; Deny, Jean, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Türkçesi)*, (Çeviren: Ali Ulvi Elöve), Ank. TDK. Yay., 1941; Emre, Ahmet Cevat, *Türk Dilbilgisi: Türkçenin Bugünkü ve Geçmişteki Gelişimleri Üzerine Gramer Denemesi*, Ank., TDK Yay., 1945; Hüseyin Cahit, *Türkçe Sarf ve Nahiv*, (Haz: Leyla Karahan - Dilek Ergönenç), Ank. TDK Yay., 2000; Abdullah Ramiz Paşa, *Emsile-i Türkiyye*, (Haz: Emir İchem İdben), Ank. TDK. Yay., 1999; Midhat Sadullah, *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri*, (Haz: Tuncer Gülensoy, Mustafa Fidan), Ank. TDK. Yay., 2004; Akçataş, Ahmet, *Türkiye Türkçesinde Cümlede Süreye Bağlı Zaman*, Afyonkarahisar, Afyon Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı Yay. 2005; Karahan, Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, Ank. Akçağ Yay. 1995; Atabay, Neşe ve diğerleri, *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, Ank. TDK Yay., 1981; Hatiboğlu, Vecihe, *Türkçenin Sözdizimi*, Ank. TDK Yay., 1972; Karpuz, H.Ömer, "Türkiye Türkçesindeki Zarfların İşlevsel ve Yapısal Özellikleri", *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi*, 2000, Özel Sayı:30, s. 27-43; Yücel, Bilal, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, "Türkiye Türkçesinde Zarf-fiil Eklerinin Yapı Bakımından Sınıflandırılması Üzerine", 2000, S.9. s. 75-114.

konular birer monografi konusu olarak ele alınmadığından ve derinlemesine incelenmediğinden mevcut bilgiler yüzeysel kalmış, kapsamlı ve doyurucu bir düzey tutturulamamıştır. Zarflar yalnızca dil bilgisinin ilgili bölümünde ele alınan bir konu değildir. Dil bilgisinin her alanında özellikle cümle bilgisi bölümünde zarflar geniş bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zarfların ileride değerlendirmesini yapacağımız noktalama işaretlerinden virgül bahsinde de üzerinde durulması gereken yanı bulunmaktadır.

Eski Anadolu Türkçesi metinleriyle Tanzimat Dönemi dil bilgisi kitaplarında en az işlenen konulardan biri zarflardır. Zarf kavramı daha çok *edat* adı altında işlenmiştir. Abdullah Ramiz Paşa'nın *Emsile-i Türkiyye*² (1866) ve Hüseyin Cahit'in, *Türkçe Sarf ve Nahiv*³(1908) adlı eserlerinde edat kelimesinin anlamı esas alınarak zarflar çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Tuncay Böler tarafından hazırlanan Rehnumâ-yı Lisân-ı Türkî adlı eser üzerinde 2008 yılında yapılan doktora çalışmasında edat bahsi 43 çeşit edat olarak ele alınmış ve zarfların adı anılmadan konu edat bahsinde işlenmiştir.

Zarfların başlı başına bir konu olarak ele alınışı Cumhuriyet Dönemine rastlar. Cumhuriyet tarihi boyunca yazılmış olan dil bilgisi kitaplarında zarf bahsi sınırlıdır, örnekleri dardır.

---

² Abdullah Ramiz Paşa, *Emsile-i Türkiyye*, (Haz: Emir İçhem İdben), Ank. TDK Yay., 1999, s. 154.

³ Hüseyin Cahit, *Türkçe Sarf ve Nahiv*, (Haz: Leyla Karahan - Dilek Ergöner), Ank. TDK Yay., 2000, s. 333

Görebildiğimiz kaynaklardan yaptığımız bu genel tespitlerin dışında ele aldığımız konuyu ayrıntılı olarak incelemek ve zarfların cümleye kattığı anlamları ortaya koymak, zarfların cümledeki yerlerini tayin etmek için malzeme derleme işine girişilmiş ve farklı dönemlere ait dil malzemeleri toplanmaya çalışılmıştır. Burada amaç, malzemedeki hareketle hedeflenen sonuçları bulabilmek ve aydınlatmaktır. Ayrıca doğu ve batı dillerinin cümle yapısından etkilenen Türkiye Türkçesi içinde Türk dilinin kurallarına ve cümle kuruluşlarına göre gerçek yapıyı ortaya koymaktır. Zarfların çeşitleri, yapıları ve kullanımları geniş taramaya dayanılarak verilmeye çalışılmıştır. Derlenen örnekler zarflarla ilgili birçok özelliklerin bugüne kadar dil bilgisi kitaplarında ve ilgili monografilerde işlenmediğini ve bunlara dikkat çekilmediğini göstermiştir. Malzeme sınıflandırılıp değerlendirildikçe çalışmanın planı bu doğrultuda yeniden düzenlenmiştir.

Öncelikle konumuz olan zarflar içinde *zarf* kelimesini anlamı açısından ilgi çekici bir örnek olarak belirtmek uygun olur. Türk Dil Kurumunun 2005 yılında çıkardığı *Türkçe Sözlük*'te kelimenin ilk anlamı *kap, kılıf, sarma* olarak verilmiştir. İkinci anlamı ise, *içine mektup veya başka kâğıtlar konulan kâğıttan kese* şeklindedir. Bu anlamlardan yola çıkarak *zarf* kelimesinin kullanımına Tanzimat'tan bu yana rastlanmaktadır. Daha çok iyelik ve durum ekleri olarak "içinde" anlamında kullanılan *Memdûh'un Dersa'âdet'e avdet ve muvâsalatı hareketinin tamâm beşinci senesi olup bu müddet zarfında Atâ Bey vefât etmiş...* (*Letâif-i Rivâyât'tan- Firkat*)⁴ örneğindeki *zarfında* kelimesi de kalıplaşmış olarak zarf görevinde bulunmaktadır.

---

⁴ *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri, Tarih.Antoloji.Ansiklopedi*, İst., Ötüken-Söğüt Yay., 1989, C.9. s.72.

Çalışmaya başlamadan önce bazı terimler üzerinde de durmak gerekir. Konuların sağlıklı işlenmesi için terimlerin başlı başına ele alınmasında ve gözden geçirilmesinde, yaygın ve isabetli terimlerin seçiminde yarar vardır. Bu bakımdan çalışmada terimler ayrı ayrı ele alınmış, kimlerin hangi öneride bulunduğu, söz konusu terimden ne anlaşıldığı değerlendirilerek aktarılmıştır. Yaygın olan terimlerin seçimine gidilmiştir. Bir kavrama bir terimde birleşmenin önemi vurgulanmıştır.

Çalışmayla bağlantılı olarak tartışmalı durumlardan birisi dil ile ilgili diğer konularda olduğu gibi bu konuda da terim birliğinin sağlanamamasıdır. Her çalışmada yeni bir terim önerisi görmek mümkündür. Bu terim farklılığının tarihî ve güncel birçok sebebi vardır. Eski dil bilgisi kitaplarında terim zenginliğinin olmaması, terimlerin kısıtlı bulunması veya yetersiz kalması konuların ayrıntılı ele alınmasını engellemiştir. Yeni kavramların ortaya çıkmasıyla terim ihtiyacı doğmuş, bunların adlandırılması zorunluluğu duyulmuştur. Öte yandan bir önceki terimin beğenilmemesi veya Türkçe bulunmamasından dolayı yenilik yapılması terimlerdeki çeşitliliği artırmıştır. Bilim çevreleri terimlerde anlayamadığı ya da konu bu açıdan başlı başına ele alınmadığı için de kim, hangi terimi benimsiyorsa onu kullanmakta, böylece bilgi aktarımında kargaşa yaşanmakta, bir kavramı açıklayan veya anlatan pek çok kelime yayın hayatında dolaşmaktadır.

Yabancı dillerle ilgili gramerlerde bir terimi aradığımızda tek kelime karşımıza çıkarken Türk dilinin dil bilgisi konuları ile ilgili kaynaklarında pek çok farklı terimlerle karşılaşabiliyoruz. Bu sorunun öncelikle çözülmesinin ve eğitim

öğretim hayatında terimlerde birlik sağlanmasının zorunlu olduğunu burada belirtmek gerekir. Bu sorunun giderilmesi bilgi aktarımına da kolaylık sağlayacaktır.

Zarflarla da ilgili olarak yaşanan aynı duruma bir açıklık getirilmesi gerekmektedir. Çeşitli dil bilgisi kitaplarında konu ile ilgili makalelerde zarf⁵, belirteç⁶, katmaç⁷, ulaç⁸ gibi değişik adlarla kullanılan bu terim, yaygın kullanılışı dikkate alınarak bu çalışmada *zarf* olarak tercih edilmiştir. Her ne kadar bu kelimenin Türkçeleştirilmiş biçimde *belirteç* olarak kullanılması bazı dilciler tarafından uygun bulunsa da kullanım sıklığına, dilde yerleşmiş hâline ve ana kaynaklarda geçişine bakarak *zarf* teriminin kullanılması daha uygun görülmüştür.

Doğrudan terim ile ilgilenen bilim adamlarından biri H. Ömer Karpuz'dur. Konu ile ilgili H. Ömer Karpuz,⁹ zarfların sadece belirtme işlevine değil, niteleme işlevine de sahip olduğunu, bu yüzden *belirteç* adının, onun yalnızca bir yönünü yansıtacağını dile getirerek *belirteç* kelimesi seçiminin yetersiz olduğunu savunmakta ve bu çalışmada olduğu gibi kendisi de *zarf* terimini kullanmaktadır.

---

⁵ Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, s.273; Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, s.371; Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s.258; Korkmaz, *Şekil Bilgisi*, s.451; Zülfikar ve diğerleri, *Türk Dili ve Kompozisyon*, "Türkçede Cümle", Ekin Kitabevi Yay. Ank. 2005, s.234; Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, s. 216, Topaloğlu, Ahmet, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İst. Ötüken Neşriyat, 1989, s.166; Karpuz, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi*, "Türkiye Türkçesindeki Zarfların İşlevsel ve Yapısal Özellikleri", s.27, Gülsevin, Gürer, "Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-fiiller", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi*, Şubat 2001. s. 125-143

⁶ Gencan, *Dilbilgisi*, s. 208; Uzun, *Dilbilgisinin Temel Kavramları*, s.66; Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, s. 35, Aksan ve diğerleri, *Sözcük Türleri I*, s.94, Atabay ve diğerleri, *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, s.51, Hatiboğlu, Vecihe, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ank. 1972, s.20

⁷ Deny, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Türkçesi)*, s. 234.

⁸ Emre, *Türk Dilbilgisi*, s. 359.

⁹ Karpuz, "Türkiye Türkçesindeki Zarfların İşlevsel ve Yapısal Özellikleri", *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi*, s.28.

Günümüzde ilköğretim okulları ders kitapları incelendiğinde ya sadece *zarf*¹⁰ teriminin ya da *zarf (belirteç)*¹¹ şeklindeki ikili kullanımın olduğu görülmektedir.

Tablo 1

	Zarf	Belirteç	Ulaç	Katmaç
Topaloğlu	+			
Bilgegil	+			
Banguoğlu	+			
Ergin	+			
Ediskun	+			
Zülfikar	+			
Korkmaz	+			
Karpuz	+			
Gencan		+		
Uzun		+		
Vardar		+		
Aksan		+		
Atabay		+		
Hatiboğlu		+		
Emre			+	
Gülsevin	+			
A.U.Elöve (Deny)				+

¹⁰ Erol, Abdullah vd., *İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı*, MEB. Devlet kitapları I. Baskı Ank. 2006, s.290.

¹¹ Doğruel, Süheyla vd., *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 7*, MEB. Devlet kitapları III. Baskı Ank. 2006, s.144.

Konunun örneği yalnızca zarf, belirteç, katmaç, ulaç değildir. Bu durum zarf türlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Dilcilerden biri zarfların bir türü için *azlık-çokluk*¹² derken, diğer dilci aynı türe *miktar*¹³, bir başkası *kaçlık*¹⁴, diğeri *ölçü*¹⁵, bir diğeri de *nicelik*¹⁶ der. Görüldüğü gibi zarf türlerinde de bir birlik sağlanamamıştır. Bir gramerci başka bir tür için *nitelik*¹⁷ derken, diğeri *nasıllık*¹⁸, bir başka dilci *tarz*¹⁹, öbürü *durum*²⁰, biri *hâl*²¹, diğeri de *tavır*²² terimini kullanmaktadır. Terim farklılığı öteki *yer-yön*²³, *yer*²⁴, *mekân*²⁵, *uza*²⁶ adı verilen zarf türleri için de geçerlidir.

İncelenen kaynaklarda zarf için önerilmiş terim sayısı 4, miktar zarfı için 5, durum zarfı için 6, yer-yön zarfı için 4'tür. Bu durum yukarıda bahsettiğimiz terim farklılıklarını doğrular nitelikte olup terim birliğinin kurulamamasına ilişkin örneklerdir.

---

¹² Korkmaz, *Şekil Bilgisi*, s. 517; Gencan, *Dilbilgisi*, s. 208; Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 259.

¹³ Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, s. 372

¹⁴ Deny, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Türkçesi)*, s. 290.

¹⁵ Aksan ve diğerleri, *Sözcük Türleri I*, s. 97; Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 75

¹⁶ Emre, *Türk Dilbilgisi*, s. 359; Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, s.280, Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 109.

¹⁷ Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, s. 373.

¹⁸ Emre, *Türk Dilbilgisi*, s. 359.

¹⁹ Korkmaz, *Şekil Bilgisi*, s. 499.

²⁰ Gencan, *Dilbilgisi*, s. 208; Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, s. 273.

²¹ Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, s. 217

²² Deny, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Türkçesi)*, s. 256

²³ Korkmaz, *Şekil Bilgisi*, s. 498; Gencan, *Dilbilgisi*, s. 208; Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, s. 273; Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, s. 373; Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 105

²⁴ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 259; Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 161

²⁵ Deny, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Türkçesi)*, s. 237

²⁶ Emre, *Türk Dilbilgisi*, s. 359

Tablo 2

	Elöve (Deny)	Emre	Bilgegil	Ergin	Banguoğlu	Gencan	Ediskun	Aksan	Topaloğlu	Hatiboğlu	Korkmaz
Azlık-çokluk				+		+					+
Miktar			+		+						
Kaçlık	+										
Ölçü								+		+	
Nicelik		+					+		+		

Tablo 3

	.Elöve (Deny)	Emre	Bilgegil	Ergin	Banguoğlu	Gencan	Ediskun	Aksan	Topaloğlu	Hatiboğlu	Korkmaz
Yer yön					+		+	+			+
Yer			+	+		+			+	+	
Mekan	+										
Uza		+									

Çalışmamda yalnızca terimlerin belirlenmesi ile yetinilmemiş, ele alınan konunun gereklerine, özelliklerine göre konu ile ilgili tanımlar da ayrı ayrı incelenmiş, kimlerin hangi tanımları yaptığı belirtilmeye çalışılmıştır.

Zarfin tanımına gelince yapılan tanımlarda da birlik sağlanamamıştır. Özellikle okul kitaplarında bu hususu görebilmekteyiz. İlk ve orta öğretimde zarfin temel özelliklerini içine alan bir tanımda birleşilmesi gerekir.

Konuları terim olarak adlandırmanın ve tanımlamanın tarihi de incelenmeye değer bir husustur.

Abdullah Ramiz Paşa²⁷ (1866) konuyu zarf başlığında değil, *edevat* olarak ele almıştır. Edevat, edatları ve bağlaçları da kapsıyor. Yaptığı tanım şöyledir:

Edevat kelimeleri veyâhut cümleleri birbirine rabteden veyahut ma'nâlarına hususiyet-i za'ide veren lâfızlardır.

Cümleye hususiyet-i za'ide katması sözüyle “ek özellik, tamamlayıcı nitelik, bütünleyici özellik” anlatılmak isteniyor.

Abdullah Ramiz Paşa'nın *Emsile-i Türkiyye* adlı eserinde *zarf* teriminin günümüzdeki gibi yaygın olarak kullanılmadığı, birkaç yerde geçtiği, *zarf*'ın tanımının yapılmadığı, daha çok *edevat* bölümünde zarfların işlevlerine yer verildiği

---

²⁷ Abdullah Ramiz Paşa, *Emsile-i Türkiyye*, (Haz: Emir İçhem İdben), s. 154.

görülmektedir. 1866'dan 1908'e gelindiğinde ortaya çıkan gelişmeyi Hüseyin Cahit'in, *Türkçe Sarf ve Nahiv*²⁸ (1908) adlı eserinde buluyoruz.

Hüseyin Cahit, zarfın tanımını “Mütemmim edatiyle birlikte kullanılmış isme muadil bir kelimedir ki sıfatın, fiilin yahut kendi cinsinden bir kelimenin manasını tadile hizmet eder.” biçiminde yapmıştır.

Hüseyin Cahit'in “Türkçe Sarf ve Nahiv” adlı kitabına bakıldığında *zarf* terimine ve tanımına yer verildiği; ancak bazı zarfların işlevlerinin *edevat* başlığında ele alındığı ve zarfla edatlar arasında bir ayırım yapılmadığı görülmektedir. Tanımda bahsi geçen “mütemmim edatları” da *edavat* başlığı altında ele alınmış ve günümüz terimleriyle ifade edecek olursak bu başlıkta şu konulara yer verilmiştir:

Tamlayan eki, belirtme durumu, yönelme durumu, bulunma durumu, ayrılma durumu, eşitlik eki, yokluk bildiren ek, ile, için, üzere, göre, işte, dair, rağmen, nazaran, doğru, gelince, kadar edatları.

Görüldüğü gibi durum bildiren eklerle zarf yapan eşitlik eki, sıfat yapan yokluk eki, mütemmim edatlar içinde ele alınmış, zarf yapan ve belirli bir durum ekiyle kullanılan zarf görevindeki kelimeler de bu başlık altında toplanmıştır. *Zarf* bölümünde zarflara çok az yer verilmiştir. Hüseyin Cahit'in bu uygulaması bugünkü sınıflamaya uygun değildir. Ancak zarflarla ilgili bilgi verirken onların anlamlarına da değinmesi önemli bir gelişmedir. Ayrıca isim yapısındaki edatla fiilden türetilmiş zarf biçimleri bir arada değerlendirilmiştir.

---

²⁸ Hüseyin Cahit, *Türkçe Sarf ve Nahiv*, (Haz: Leyla Karahan - Dilek Ergönerç) s. 333

Bu sınıflandırmanın 1850’li yıllardan 1900’lü yıllara kadar sürdüğü görülmektedir. Eski harfli dönemin son yıllarına uğrayan dil bilgisi kitaplarında ise daha farklı açıklamaların yapıldığına tanık oluyoruz.

Bir başka esere de bu açıdan bakalım.

Midhat Sadullah²⁹ *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri* (1921) adlı eserinde zarfları şöyle tanımlıyor:

Fiilin, sıfatın zaman, tarz, miktar göstermek veya tasdik, şüphe, nefy, istifham gibi manalar ifade etmek suretiyle manalarını takyid ve itmam yahut kendisi gibi bir zarfı tadile hizmet eden kelimelere “zarf” denir.

Bu tanımdaki ilgi çekici gelişme üzerinde durulması gerekir. Türkçe dil bilgisi konularının ele alınışı, sınıflandırılışı, tanımlandırılışında söz konusu eserde önemli bir mesafe kaydedilmiştir. Tanımda belirtilen zaman, tarz, tasdik, şüphe, nefy (olumsuzluk), istifham (soru) terimleri dikkat çekicidir.

Midhat Sadullah, eserinde zarfları ve çeşitlerini cümle bahsinde, *Cümlenin mütemmimleri* başlığında alt başlık olarak ele almıştır.

Görüldüğü gibi burada da bir aşama kaydedilmiş, cümle bağımsız bir başlık olarak ele alınmış ve bu başlık altında cümlenin kuruluşunda yer alan ögeler

---

²⁹ Midhat Sadullah, *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri*, (Haz: Tuncer Gülensoy, Mustafa Fidan), TDK Yay., Ank. 2004, s. 208

gündeme gelmiştir. Aynı uygulamayı Abdullah Ramiz Paşa'nın *Emsile-i Türkiyye* eserinde de görmekteyiz. Abdullah Ramiz Paşa zarflara cümle bahsinde yalnızca cümle çözümlerinde yer vermiştir.

Ayrıca eski harfli dönemin yukarıda bahsi geçen dil bilgisi kitaplarına bakıldığında Abdullah Ramiz Paşa'nın *Emsile-i Türkiyye* eserinde cümlelerin uzun olduğu ve noktalama işaretlerinin de bu uzun cümlelerde tam olarak kullanılmadığı görülmektedir. Diğer iki eserde ise noktalama işaretlerinin daha fazla kullanıldığı ve cümlelerin kısaldığı göze çarpmaktadır.

Yeni harflerin kabulünden önce ve yeni harfli dönemde eser veren Ahmet Cevat Emre³⁰ önce bu konuyu zarf adı altında işlerken Cumhuriyet'in ilanından sonra terimlerin Türkçeleşmesi akımına uyarak zarfları *ulaç* başlığı altında ele almıştır. Ancak açıklamaları arasında zarfları tam olarak tanımlamamıştır:

“Ulaçlar anlatımın bükünsüz tamamlayıcı üyeleridir; morfemli kelimeler de ulaç olur, ama ulaçlarda görülen morfemler aslında ulaçlık bir rol için gelişmiş değildir; yalın hükmünde sayılan ulaçların sonunda rastlanan eklerin eski ve kullanıştan çıkmış bir kökenleri vardır.” diyerek açıklamada bulunmuştur.

1920'li yıllar dil bilgisi çalışmalarının yoğun olarak yapıldığı dönemdir. Bu tarihlerde Fransız Türkolog Jean Deny'nin *Grammaire de la langue Turque: (dialecte*

---

³⁰ Emre, *Türk Dilbilgisi*, s. 359

Osmanlı)³¹ eserinin yayımlandığını görüyoruz. Bu eseri Türkçeye aktaran Ali Ulvi Elöve, J.Deny'nin *adverb* terimini Türkçe *katmaç*³² terimiyle karşılıyor. Burada zarflar için belli bir tanım vermeyip şöyle diyor:

“Türkçede katmaç, sıfat ve isimden fransızcada olduğu kadar sarih bir surette ayrılmış değildir.” Bu yargıyı nelere dayandırdığını maddeler hâlinde vermiştir. Kısaca şöyle ele almıştır:

a- Hemen bütün sıfatlar hal katmacı olarak kullanılır.

b- “-Ca” ekini almış sıfatlar da böyledir.

c- Bazı isimler katmaç veya zarflar (ablatif, datif, locatif) durumuna konuldukları zaman, mekân veya zaman katmaçları olarak kullanılabilirler. Bir takımları da göre-lik durumuna konularak tarz katmaçları hizmetini görebilirler.

ç- Bazı katmaçlar (mekân ve zaman) bildirenler az derecede olmakla beraber, isimler gibi değişimli olurlar. Bunda katmaç hallerine münhasır olmaları dolayısıyla katmaçlık denilebilecek kısmı bir temayül vardır.

Bu eserde, yukarıda verilen maddeler örneklenerek açıklanmıştır. Ona göre, hemen hemen tüm sıfatlar hâl zarfı olmaktadır. Bazı isimler, zarflar yönelme, bulunma, ayrılma durumu ekleri aldıklarında yer veya zaman zarfı olabilirler; bazıları da *göre* edatıyla kullanıldıklarında tarz zarfı görevini üstlenebilirler. Bununla birlikte az da olsa bazı zaman ve yer bildiren zarflar türlerini değiştirebilirler.

---

³¹ Deny, Jean, *Grammaire de la langue Turque: (dialecte Osmanlı)*, Paris: Imprimerie Nationale, 1921.

³² Deny, Jean, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Türkçesi)*, (Çeviren: Ali Ulvi Elöve), TDK. Yay., Ank., 1941, s. 234

Açıklamadan da anlaşılıyor ki, J. Deny zarflarla ilgili tanım vermek yerine onları açıklama yolunu tercih etmiştir.

1950’li yıllara doğru zarfların tanımları, türleri ve bu türler üzerinde yapılan değerlendirmeler daha sonraki yıllarda ayrıntılı hâle getirilmiş ve örneklerden hareket edilerek yeni tespitler yapılmıştır.

Konunun akademisyenlerce ele alınışı yeni ufukların açılmasına imkân sağlamıştır.

Tahsin Banguoğlu³³ zarflar için “Fiillerin ve sıfatların önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş veya vasıfları açıklayan ya da değiştiren kelimelere *zarf* deriz.” demektedir.

Tahir Nejat Gencan³⁴, “Sıfatların, eylemlerin ve görevce kendilerine benzeyen sözcüklerin anlamlarını berkiten ya da kısip sınırlayan sözcüklere *belirteç* denir.” şeklinde zarfları tanımlamıştır.

Muharrem Ergin³⁵ “Zarflar zaman, yer, hâl ve miktar isimleridir.” diye bir tanım verdikten sonra “Kelime gruplarında sıfatın, fiilin veya başka bir zarfın manasını değiştiren isimlere verdiğimiz addır.” şeklinde zarfları daha genel olarak tanımlamıştır.

---

³³ Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, s. 371

³⁴ Gencan, *Dilbilgisi*, s. 208

³⁵ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 258.

M. Kaya Bilgegil³⁶ zarfları şöyle tanımlamıştır:

“Bir sıfatın, bir fiilin, bir fiilimsinin başına gelerek anlamını niteleyen, belirten, değiştiren veya sınırlayan kelimelerdir.”

Görüldüğü gibi sıfat-fiiller, zarf-fiiller, isim-fiiller diye bugün adlandırdığımız cümledeki kelime gruplarını niteleyen zarflar M. Kaya Bilgegil’in eserinde gündeme gelmiştir.

Vecihe Hatiboğlu³⁷ zarfları *belirteç* başlığında “Bir eylemin, bir sıfatın ya da bir başka belirtecin anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik, soru kavramları bakımından etkileyen sözcük.” diye tanımlamıştır.

Doğan Aksan yönetiminde hazırlanan *Sözcük Türleri I*³⁸’de ise zarflar, yine *belirteç* başlığı altında şöyle tanımlanmaktadır:

“Eylemlerin, eylemsilerin, sıfatların ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını etkileyen, kimi kez güçlendirip kimi zaman kısıtlayan sözcüklere *belirteç* denir.”

Haydar Ediskun’un³⁹ daha ayrıntılı olarak yaptığı tanımı ise şöyledir:

---

³⁶ Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, s. 216

³⁷ Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 20

³⁸ a.g.e., s. 94.

³⁹ Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, s. 273

“Fiillerin ya da fiilimsilerin, sıfatların, zarfların anlamlarını zaman, yer ve yön, durum, nicelik, soru kavramlarıyla belirleyen ya da kısip sınırlayan kelimelere *zarf* denir.” demiş; daha sonra “İsim-fiilleri ve isimleşmiş sıfatları belirleyen ya da sınırlayan kelimelere de *zarf* demek gerekir.” diyerek şu örnekleri vermiştir: Atın *hızlı koşması*, ailenin *en büyüğü*...vb.

Ahmet Topaloğlu⁴⁰ zarfları “Bir fiilin, bir sıfatın veya bir başka zarfın anlamını değiştirerek daha belirgin hale getiren kelime türü” olarak tanımlamıştır.

Zeynep Korkmaz’ın⁴¹ tanımına gelince bu, ötekilerine göre daha kapsamlı gibi görünse de tanımda isim-fiiller yer almamaktadır:

“Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir.”

Bütün tanımlara bakıldığında zarfların, 1900’lü yıllara gelinceye kadar dil bilgisi kitaplarında farklı başlıklar altında, farklı şekilde ele alındığı görülmektedir. Önceleri *edevat* başlığında bağlaçlar ve edatlarla birlikte incelenen zarfların belli bir tanımı bile bulunmazken, 19. yy.ın sonu, 20. yy.ın başından itibaren ise zarflar, *zarf* başlığı altında ayrı bir tür olarak başlı başına incelenmeye başlanmıştır. Harf devriminden sonra yazılmış eserlerde ise zarfların çeşitleri, tanımları ve bunların

---

⁴⁰ Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 166

⁴¹ Korkmaz, *Şekil Bilgisi*, s. 451

işlevlerinin -eksiklikleri olmasına rağmen- daha ayrıntılı, düzenli, sistemli biçimde ele alındığı görülmektedir.

Doğan Aksan yönetiminde hazırlanan *Sözcük Türleri I*deki tanım ile Haydar Ediskun ve Tahir Nejat Gencan'ın tanımları yeterli gibi görünse de kapsam açısından bazı eksiklikler olduğu söylenebilir.

Bilgegil ve Banguoğlu daha çok zarfların cümledeki yerine ağırlık vermiş, hangi kelimeler önüne geldiklerini belirtmişlerdir. Buna karşılık zarfların diğer zarfları nitelendirdiklerine değinmemişlerdir. Zarflar, zarfların da önüne gelerek onların anlamlarını etkiler.

Hatiboğlu, zarfların fiilimsilerin de anlamlarını etkilediği üzerinde durmamıştır.

Ahmet Cevat Emre ise belli bir tanım vermemiş, zarfların yapısını ilgilendiren açıklamalarda bulunmuştur. Bunu gibi Jean Deny'nin de belli bir tanım vermediği görülmektedir.

Yapılan bu tanımlar da dikkate alınarak ve derlediğim örnekler göz önünde bulundurularak zarf için şöyle bir tanım yapılabilir:

Fiillerden; isim-fiili, sıfat-fiili, zarf-fiili içine alan fiilimsilerden; sıfatlardan, kendi türünden olan öteki kelimelerden önce gelerek veya edatlarla

oluşturulmuş ad birlikleri olarak yüklemi yer, yön, zaman, durum, miktar, soru gibi çeşitli yönlerden etkileyip anlamı belirgin hâle getiren isim soylu kelimeler.

Türk Dil Kurumunun 2005 yılında çıkardığı *Türkçe Sözlük*'teki tanım ise şöyledir:

“Bir fiilin, bir sıfatın veya bir zarfın anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik, soru kavramları bakımından etkileyen kelime, belirteç.”

Bu tanımda fiilimsilerin yer almadığı, edatlara hiç değinilmediği görülmektedir.

Yukarıda ele aldığımız zarfların tanımlarından sonra türlerinin tanımları arasında da farklılıklar olduğu görülmektedir. Ayrıca dilcilerin yaptıkları tanımlar incelenirken her dilcinin zarf türlerini farklı farklı sınıflandırarak ele aldığı da anlaşılmaktadır. Zarf türlerinin sınıflandırılması daha sonra ele alınacağı için burada yalnızca hazırlamış olduğumuz bu çalışmada kabul edilen türlerle ilgili tanımlar incelenecektir.

ZAMAN ZARFI, TERİMİ VE TANIMI

Konuya tarihi sırayı gözeterek bakacak olursak Abdullah Ramiz Paşa'nın *Emsile-i Türkiye* (1866) adlı eserinde zarf türleriyle ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Hüseyin Cahit *Türkçe Sarf ve Nahiv* (1908) adlı eserinde ise ayrıntıya girmeden zarfların “zaman, miktar, tertip, hal...vb.” gösterdiklerini belirterek zarf türlerini bir madde altında vermiş ve örneklendirmiştir.

Midhat Sadullah ise *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri* (1921) adlı eserinde zarf türlerini daha ayrıntılı ele almış, eserin bu özelliğinden dolayı çalışmamıza onun tanımlarından başlanılmıştır.

Türleri tek tek ele alacak olursak, Midhat Sadullah⁴² *zarf-ı zamân* başlığı altında zaman zarflarını, *zaman gösteren zarflar* olarak tanımlamış ve birkaç örnek vermiştir.

Zaman zarfları konusunda Ahmet Cevat Emre,⁴³ “oluşum bakımından zaman ulaçları”nı ele almış ve başlıcalarını belirterek hangi amaçla kullanıldığını açıklamıştır.

Tahsin Banguoğlu⁴⁴, “Bir oluş ve kılışın zaman içinde yerini göstermeye yarayan zarflara zaman zarfları diyoruz.” şeklinde tanımlamıştır.

Tahir Nejat Gencan,⁴⁵ önce zaman kavramına açıklık getirmiş ve zamanı “Başlangıcı ve sonu olmayan; hatta başlangıç ve son düşünilemeyen bir akıştır.” biçiminde nitelemiştir. Bu değerlendirmeden sonra belirteçlerin görevinin

---

⁴² a.g.e., s. 209

⁴³ Emre, *Türk Dilbilgisi*, s. 360

⁴⁴ Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, s. 374

⁴⁵ Gencan, *Dilbilgisi*, s. 209

eylemlerdeki sonsuz olan zamanları sınırlamak olduğunu belirterek bir tanım yapmamıştır.

Muharrem Ergin⁴⁶ ise zaman zarfları ile ilgili olarak şöyle demiştir: “Zarf olarak kullanılan çeşitli zaman isimleridir.”

Kaya Bilgegil⁴⁷, zaman zarfları ile ilgili olarak bunların fiil ve fiilimsilerin önünde bulunduğunu belirterek örnekler vermiştir.

Hatiboğlu,⁴⁸ *zaman belirteci* başlığında “ Bir eylemin anlamını, zaman kavramı ile sınırlandıran belirteç.” şeklinde tanım yapmıştır.

Türk Dil Kurumunca Doğan Aksan⁴⁹ yönetiminde hazırlanan eserde “Etkiledikleri eylemleri zaman açısından belirten sözcüklerdir.” biçiminde bir tanımla konu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Haydar Ediskun⁵⁰ ise, “Fiillerin ya da fiilimsilerin anlamlarını zaman bakımından belirleyip sınırlayan zarflardır.” demiştir.

Topaloğlu,⁵¹ “Yüklem anlamını zaman kavramı bakımından belirgin hale getiren zarf.” olarak zaman zarflarını belirtmiştir. Burada zaman zarflarının hangi tür

---

⁴⁶ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 260

⁴⁷ Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, s. 217

⁴⁸ Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 109

⁴⁹ Aksan ve diğerleri, *Sözcük Türleri I*, s. 98

⁵⁰ Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, s. 273

⁵¹ Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 165

kelimelerle ilişkili olduğunu açıklamamıştır.

Zeynep Korkmaz,⁵² “Zaman zarfları bir oluş ve kılışın zaman içindeki yerini bildiren, daha açık bir anlatımla fiillerin, sıfat-fiillerin ve zarf-fiillerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren sözlere” diyerek daha geniş bir tanım yapmıştır.

Tahir Nejat Gencan, Ahmet Cevat Emre zaman zarfları ile ilgili belli bir tanımlama yapmazken; Doğan Aksan, Haydar Ediskun, Zeynep Korkmaz, Tahsin Banguoğlu'nun tanımları ise birbirlerine yakındır.

Kaya Bilgegil, bu zarf çeşidinin fiilin ve fiilimsinin önünde hangi amaçla bulunduğunu belirtmemiştir. Muharrem Ergin de bunların nerede, hangi kelimelerden önce geldiğine açıklık getirmemiştir.

Hatiboğlu ise zaman zarfının sadece fiillerle ilişkili olduğuna değinmiş ve eksik tanım yapmıştır.

Görüldüğü gibi zaman zarfları başlığı altında topladığımız kelime türleri yeterince ve ana özelliklerini içine alacak kapsamlı bir biçimde tanımlanmamıştır.

Tüm bu görüşler doğrultusunda zaman zarfları şöylece tanımlanabilir:

---

⁵² Korkmaz, *Şekil Bilgisi*, s. 495

Fiillerden; isim-fiili, sıfat-fiili, zarf-fiili içine alan fiilimsilerden önce gelerek veya edatlarla oluşturulmuş ad birlikleri olarak, cümledeki yargının, yüklemın anlamlarını zaman açısından belirleyen, daraltan, genişleten kısaca sınırlayan zarflar.

Türkçe Sözlük'te yapılan tanım ise ayrıntılı değil, genel anlamda yapılmış bir tanımdır:

“Bir fiilin anlamını zaman kavramı ile sınırlandıran zarf, zaman belirteci.”

YER-YÖN ZARFI, TERİMİ VE TANIMI

Bu zarf çeşidi için *yer zarfı* terimi biraz daha fazla kullanılmış olsa da bu zarflar aynı zamanda yön de bildirdiği için *yer-yön zarfı* teriminin kullanılması daha uygun görülmüştür.

Abdullah Ramiz Paşa, Hüseyin Cahit yer-yön zarfları hakkında herhangi bir bilgi vermemişlerdir.

Yer-yön zarflarını ilk defa ele alan Midhat Sadullah⁵³ *zarf-ı mekân* başlığında “Mekâna delâlet eden zarflardır.” diye tanımlamıştır.

---

⁵³ Midhat Sadullah, *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri*, s. 209

Yeni bir terimle söze başlayan Ahmet Cevat Emre,⁵⁴ *Uza ulaçları* başlığı altında *yön isimleri* ve *uza sıfatları* olarak iki alt başlıkla bu zarfların daha çok yapısı üzerinde durmuş ve tanımlama yapmamıştır.

Tahsin Banguoğlu⁵⁵ *yer-yön zarfları* adı altında konuyu ele almıştır:

“Bir oluş veya kılışın mekân içinde yerini ve yönünü belirten zarflara yer yön zarfları adını veriyoruz.” şeklinde tanım yapmıştır.

Tahir Nejat Gencan,⁵⁶ *yer belirteçleri* başlığı altında verdiği örnek cümledeki kelimelerin, eylemlerin yerlerini belirttiğini, bu yüzden bunlara ve benzerlerine yer belirteci denildiğini açıklamıştır.

Dar bir tanım yapan Muharrem Ergin,⁵⁷ “Boşlukta bir yer ifade eden yer isimleridir.” dedikten sonra neredeyse bunların hepsinde bir yön ifadesi bulunduğu için zarf olarak fiilin yönünü gösterdiklerini belirtmiştir.

Kaya Bilgegil⁵⁸ yer zarfları için, fiil ve fiilimsilerin başına gelen kelimeler olduğunu belirtmiştir. Burada hangi amaçla fiil ve fiilimsilerin önüne geldiğini açıklamamıştır.

---

⁵⁴ Emre, *Türk Dilbilgisi*, s. 372

⁵⁵ Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, s. 373

⁵⁶ Gencan, *Dilbilgisi*, s. 213

⁵⁷ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 259

⁵⁸ Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, s. 216

Hatiboğlu,⁵⁹ *yer belirteci* olarak “Bir eylemin anlamını, sınırlı olmayan ve her yere uygulanabilen bir yer kavramıyla gösteren belirteç.” şeklinde tanım yapmıştır.

Yeni bir terimle konuyu ele alan Doğan Aksan⁶⁰ *yer, yön belirteçleri* başlığı altında şöyle demektedir: “Bu tür belirteçler eylemi yer bakımından belirleyen sözcüklerdir; bunlar çoğunlukla eylemin yönünü de belli ederler.”

Haydar Ediskun⁶¹ *yer ve yön zarfları* başlığında şöyle tanım yapmıştır: “Fiilleri ya da fiilimsileri yer ve yön bakımından belirli duruma koyan zarflardır.”

Ahmet Topaloğlu⁶² ise yer-yön zarflarını *yer zarfı* adı altında “Yüklem anlamını yer kavramı bakımından tamamlayan zarf.” olarak tanımlamıştır. Yine burada zaman zarfı tanımında olduğu gibi yer zarfının da hangi tür kelimelerle ilişkili olduğunu açıklamamıştır.

Zeynep Korkmaz⁶³ da *yer ve yön zarfları* adı altında “Fiildeki oluş ve kılışın yerini ve yönünü belirleyen zarflardır.” biçiminde tanım yapmıştır.

Yukarıda görüldüğü gibi Ahmet Cevat Emre, Kaya Bilgegil konu ile ilgili bir tanım yapmamıştır.

---

⁵⁹ Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 105

⁶⁰ Aksan ve diğerleri, *Sözcük Türleri I*, s. 100

⁶¹ Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, s. 276

⁶² Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 161

⁶³ Korkmaz, *Şekil Bilgisi*, s. 498

Midhat Sadullah ise yer zarflarının hangi tür kelimeleri etkilediğini belirtmemiştir.

Haydar Ediskun kapsamı genişleterek fiilimsileri de tanımına dahil etmiştir.

Diğer dilcilerin tanımları ise birbirlerine oldukça yakın olup kapsamlı değildir.

Tüm bu tanımlardan hareketle şöyle bir tanım yapılabilir:

Fiillerden; isim-fiili, sıfat-fiili, zarf-fiili içine alan fiilimsilerden önce gelerek veya edatlarla oluşturulmuş ad birlikleri olarak, cümledeki yargının veya yargıların, yüklem anlamlarını yer, yön açısından belirleyen zarflar.

Türkçe Sözlük ise mekân zarfı başlığında “Yer zarfı.” diye tanım verip yer zarfı için de şöyle bir tanım yapmıştır:

“Bir fiilin anlamını yer göstererek belirleyen, sınırlayan zarf, yer belirteci, mekân zarfı.”

Bunların dışında *Türkçe Sözlük*'te yön zarfı ve gösterme zarfı terimleri de bulunmaktadır. Yön zarfı için “Yön bildiren zarf.” denilirken, gösterme zarfı için “Bir fiilin, bir adın veya bir zarfın anlamını gösterme yoluyla sınırlayan zarf: Ta uzaklara gitti gibi.” şeklinde tanımlama yapılmıştır.

Türkçe Sözlük'ün tanımlarına bakıldığında filimsiler ve edatlarla ilgili bir açıklama bulunmadığı; yer, yön, mekân, gösterme zarfı gibi pek çok terimin aynı zarf çeşidini karşıladığı ve terim karmaşasının *Türkçe Sözlük*'te de yaşandığı görülmektedir.

MİKTAR ZARFI, TERİMİ VE TANIMI

Miktar zarfları için yapılan tanımlar da dilciden dilciye farklılık göstermektedir.

Abdullah Ramiz Paşa, Hüseyin Cahit, miktar zarfları ile ilgili herhangi bir bilgi vermemişlerdir.

Öteki türlerde olduğu gibi konuya daha çok eğilen Midhat Sadullah,⁶⁴ bu zarf çeşidini, *miktara delâlet eden zarflar* olarak belirtmiştir.

Dil devriminin getirdiği ilkeler çerçevesinde Türkçe terimler arayışı içinde olan Ahmet Cevat Emre⁶⁵ ise, *nicelik ulaçları* başlığında “ Azlık çokluk kavramını anlatmak için nicelik ulaçları kullanılır.” diyerek belli bir tanım yapmamıştır.

Tahsin Banguoğlu⁶⁶ ise miktar zarflarını “Bir kılış ve oluşun, veya bir vasfin mikdarını, derecesini belirtmeye yarayan zarflara mikdar zarfları adını

⁶⁴ Midhat Sadullah, *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri*, s. 209

⁶⁵ Emre, *Türk Dilbilgisi*, s. 379

⁶⁶ Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, s. 372

veririz.”diyerek tanımlamış ve zarflardaki derecelendirmeyi ayrı başlık altında açıklamıştır.

Tahir Nejat Gencan⁶⁷ *azlık-çokluk belirteçlerini*, zarfları derecelendirerek alt başlıklar altında ele almadan önce şu tanımlı yapmıştır:

“Sıfatları, eylemleri ve kendi türünden sözcükleri azlık-çokluk bakımından kısan ya da berkiten sözcüklerdir.”

Muharrem Ergin,⁶⁸ *azlık-çokluk zarfları* başlığında “Bunlar azlık-çokluk ifade eden, miktar, derece bildiren zarflardır.” şeklinde tanımlamıştır.

Kaya Bilgegil,⁶⁹ miktar zarflarının ilgi alanlarının geniş olduğunu, fiille, fiilimsiyle, sıfatla, zarfla ilgili olabildiklerini belirtmiş; ancak ne yönden bu tür kelimelerle ilişkili olduğuna bir açıklık getirmemiştir.

Vecihe Hatiboğlu⁷⁰ konuyu *ölçü belirteci* başlığında “Bir eylemin veya eylemsinin, bir sıfatın ya da başka bir belirtecin anlamını azlık çokluk bakımlarından etkileyen belirteç.” olarak tanımlamıştır.

---

⁶⁷ Gencan, *Dilbilgisi*, s. 220

⁶⁸ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 262

⁶⁹ Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, s. 217

⁷⁰ Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 75

Doğan Aksan⁷¹ ve diğerleri *ölçü belirteçleri* adı altında şöyle tanım yapmaktadır:

“Bir eylemin, sıfatın ya da başka bir belirtecin ölçüsünü gösterirler.”

Haydar Ediskun⁷² *nicelik zarfları* adı altında miktar zarfları için “Bir sıfatın, bir fiil ya da fiilimsinin ya da başka bir zarfın anlamını azlık- çokluk bakımından belirleyen, kısip sınırlayan zarflardır.” demiştir.

Ahmet Topalođlu⁷³ *nicelik zarfi* adıyla miktar zarflarını “Ölçü, derece, sayı vb. nicelikleri belirten zarf.” olarak açıklamıştır.

Zeynep Korkmaz⁷⁴ ise miktar zarflarını *azlık-çokluk* zarfları olarak, derecelendirmeyi gösteren çeşitli başlıklar altında ele almış ve şöyle tanımlamıştır:

“Bir sıfatın, bir zarfın veya fiildeki oluş ve kılışın miktarını, ölçüsünü ve derecesini belirleyen zarflardır.”

Midhat Sadullah, Ahmet Cevat Emre, Ahmet Topaloğlu ve Muharrem Ergin yaptıkları tanımlarda miktar zarflarının hangi tür kelimelerle ilişkili olduğuna değinmemişlerdir.

---

⁷¹ Aksan ve diğerleri, *Sözcük Türleri I*, s. 102

⁷² Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, s. 280

⁷³ Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 109

⁷⁴ Korkmaz, *Şekil Bilgisi*, s. 517

Diğer dilcilerin yaptıkları tanımlar arasında ise aşağı yukarı bir birlik bulunmaktadır.

Haydar Ediskun'un yaptığı tanımın ise en kapsamlı olduğu görülmektedir.

Yukarıda bilim adamlarının, araştırmacıların yaptıkları tanımlara dikkat edilirse, miktar zarfının nitelediği fiil, yüklem, fiilimsi, sıfat, zarf bir düzen içinde verilmediğinden veya eksik verildiğinden kapsamlı bir tanım elde edilememiştir. Konunun temel özelliklerinden hareket edildiğinde şöyle bir tanım yapılabilir:

Fiillerden; isim-fiili, sıfat-fiili, zarf-fiili içine alan fiilimsilerden; sıfatlardan, kendi türünden olan kelimelerden önce gelerek, cümledeki yargının veya yargıların, yüklem anlamalarını azlık- çokluk bakımından belirleyen, derecelendiren, sınırlayan veya daraltan zarflar.

Türkçe Sözlük'te miktar zarfı ile ilgili bir tanıma rastlanılmamıştır.

SORU ZARFI, TERİMİ VE TANIMI

Miktar zarflarından sonra soru zarfları için yapılan tanımlara geçilebilir.

Abdullah Ramiz Paşa, Hüseyin Cahit, Midhat Sadullah, Ahmet Cevat Emre, Muharrem Ergin ve Tahsin Banguoğlu soru zarflarını ele almamışlardır. Bu durumda soru zarflarının dil bilgisinde nerede ele alınacağı açıkta kalmıştır.

Tahir Nejat Gencan⁷⁵ ise soru belirteçleri adı altında “Yüklemleri soru yoluyla kisan ya da kuvvetlendiren sözcüklerdir.” tanımını yapmıştır.

Kaya Bilgegil’in⁷⁶ tanımı ise ünlemleri de kapsamaktadır:

“Niçin, acaba, nasıl, mi, ha, ya, ne, hele hele, ne kadar gibi fiil, fiilimsi, zarf ve sıfatlarla ilgili soruları sağlayan sözlerdir.”

Hatiboğlu⁷⁷ *soru belirteci* adı altında “Bir eylemin anlamını soru yoluyla açıklayan belirteç.” biçiminde tanımlamıştır.

Doğan Aksan⁷⁸ ve diğerleri soru zarfı için “Eylemleri ve eylemsileri soru yoluyla belirler.” demektedir.

Haydar Ediskun’un⁷⁹ “Bir sıfatı, bir fiili, bir fiilimsiyi ya da bir zarfı soru ilgisiyle belirleyen zarflardır.” şeklinde açıklaması vardır.

---

⁷⁵ Gencan, *Dilbilgisi*, s. 224

⁷⁶ Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, s. 217

⁷⁷ Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 85

⁷⁸ Aksan ve diğerleri, *Sözcük Türleri I*, s. 113

⁷⁹ Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, s. 282

Ahmet Topaloğlu,⁸⁰ “Yüklemin anlamını soru yoluyla belirleyen zarf.” diye bir tanım yapmıştır.

Zeynep Korkmaz⁸¹ ise soru zarfları için “Fiildeki oluş ve kılışı çeşitli yönlerden soru yoluyla belirleyen zarflardır.” demiştir.

Soru zarfları ile ilgili tanımlara baktığımızda, Midhat Sadullah’ın zarf tanımında zaman, tarz, miktar göstermek veya tasdik, şüphe, nefy, istifham gibi manalar ifade ettiğini belirtmişken ve her birini ayrı başlık altında zarfların türleri olarak incelemişken, bu incelemede soru sorma (istifham) anlamını içeren soru zarflarını ele almaması dikkati çekmiştir.

Soru zarfları ile ilgili en kapsamlı tanımın Haydar Ediskun tarafından yapıldığı görülmektedir.

Doğan Aksan ve diğerleri soru zarfları için, eylemsiler ve eylemleri soru yoluyla belirlediğini açıklarken sıfatları ve zarfları belirtmemiş; Hatiboğlu ise soru zarflarının yalnızca fiillerle ilişkili olduğuna değinmiştir.

Topaloğlu, Gencan ve Korkmaz ise soru zarflarının hangi kelime türleriyle bağlantılı olduğunu açıklamamışlardır.

---

⁸⁰ Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 131

⁸¹ Korkmaz, *Şekil Bilgisi*, s. 523

Görüldüğü gibi soru zarfları konusu öteki türlere göre daha karışık bir durumdadır. Kimisi soru zarfları diye bir tür tanımazken diğerleri soru zarfları ile sıfat ve zarflar arasında bir ilgi kuramamışlardır. Öte yandan ünlemlerin soru zarflarıyla ilgili kullanılması doğru bir değerlendirme değildir.

Yukarıda verilen tanımlardan yola çıkarak soru zarflarını şöyle tanımlayabiliriz:

Fiillerden, isim-fiili, sıfat-fiili, zarf-fiili içine alan fiilimsilerden, sıfatlardan, kendi türünden olan kelimelerden önce gelerek, cümledeki yargının veya yargıların, yüklem anlamalarını soru yoluyla belirleyen zarflar.

Türkçe Sözlük'te soru zarfı için verilen tanım aşağıda görüldüğü gibi genel olarak ifade edilmiştir:

“ Bir fiilin anlamını soru yoluyla açıklayan zarf.”

NİTELEME ve DURUM ZARFLARI, TERİMLERİ VE TANIMI

Bu konu ile ilgili yapılan tanımların, çalışmanın sonuna bırakılmasının sebebi, bu zarf çeşidinin çok farklı başlıklar altında incelenmiş olmasıdır. Örnek olarak Tahsin Banguoğlu, bizim durum zarfları dediğimiz *nitelik zarfı* ile *suret (tarz) zarfını* ayrı başlıklar altında ele almıştır. Muharrem Ergin ise *nasıllık, nicelik, hal*

zarfları olarak üç terimi birlikte kullanmıştır. Zeynep Korkmaz *tarz zarfları* başlığı altında *nitelik ve durum bildirme zarflarını* ayrı ayrı değerlendirmiştir. Doğan Aksan yönetiminde hazırlanan *Sözcük Türleri I*'de ise konu *niteleme ve durum belirteçleri* olarak ele alınmıştır. Bu kaynakları değerlendirirken öncelikle bu terimleri, tanımları ve güdülen amacı anlamak gerekiyor.

Çalışmada *durum zarfları* olarak ele alınacak bu zarf çeşidiyle ilgili tanımlar aşağıda verilmiştir.

Midhat Sadullah⁸² *Hâl ve Tarz Beyân Eden Zarflar* başlığında belli bir tanım yapmamış, “böyle, öyle, dahi, hatta, iyi, fena, yavaş...” gibi örnekler vermiştir.

Ahmet Cevat Emre⁸³ ise *Nasıllık Ulaçları* adı altında “Eylemin nasıl kılındığını bildirmek için türlü kelimeler kullanırız, bunlara *nasıllık ulacı* denilir.” diyerek bir tanım verdikten sonra başlıca türlerini şu alt başlıklarda ele almıştır:

Sıfatlar nasıllık ulacı rolünde, çe- yapıları ulaçlar, (bir) nasıllık ulacı, işaret ulaçları, böylelikle.

Tahsin Banguoğlu⁸⁴ bu zarf çeşidini *nitelik zarfları, tarz zarfları* olarak iki ayrı başlık altında incelemiştir.

---

⁸² Midhat Sadullah, *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri*, s. 209

⁸³ Emre, *Türk Dilbilgisi*, s. 376

⁸⁴ Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, s. 373,374

Nitelik zarfları için “Fiilde oluş ve kılışın, sıfatta vasfın bir niteliğini belirtmeye yarayan zarflara deriz.” biçiminde tanım yapmış ve bu zarfların çoğunun zarf olarak kullanılan vasıflama sıfatları olduğunu belirtmiştir.

Tarz zarfları için ise “Bir oluş veya kılışın oluşma biçimini belirtmeye yarayan zarflara da *tarz zarfları* deriz.” açıklamasını yapmıştır.

Tahir Nejat Gencan⁸⁵ *Durum Belirteçleri* başlığında “Eylemin nasıl yapıldığını, ne durumda olduğunu belirten sözcüklerdir; çoktur ve çeşitlidir.” şeklinde bir tanımdan sonra bu belirteçlerin başlıcalarını şöylece ele almıştır: *niteleme, kesinlik, kuşku, yineleme anlamlı belirteçler, -ce, -cesine yapılmı sözcükler, artık.*

Muharrem Ergin⁸⁶ *Nasıllık-nicelik zarfları, hal zarfları* başlığında “Bunlar hal ve tavır ifade eden zarflardır.” demiş ve nelerden oluştuğunu örneklerle açıklamıştır.

Kaya Bilgegil⁸⁷ *Hâl Zarfları* başlığında zarf görevinde ne tür kelimelerin bu zarf çeşidini oluşturduğunu belirtmiş ve bir tanım yapmamıştır.

Vecihe Hatiboğlu⁸⁸ ise *niteleme belirteci* dediği durum zarflarını “Bir eylemin, bir sıfatın ya da bir başka belirtecin anlamını nitelik bakımından etkileyen

---

⁸⁵ Gencan, *Dilbilgisi*, s. 215

⁸⁶ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 261

⁸⁷ Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, s. 217

⁸⁸ Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 70

belirteç.” biçiminde tanımlamıştır.

Doğan Aksan⁸⁹ ve diğerleri *Niteleme ve Durum Belirteçleri* olarak konuyu ele almıştır. “Eylemin niteliğini, ne durumda olduğunu, nasıl yapıldığını belirten sözcüklerdir.” diye bir tanım yaptıktan sonra niteleme belirteçlerini, niteleme sıfatlarından oluşan belirteçler olarak incelemiş; durum belirteçlerini de *kesinlik, yineleme, dilek, umu, olasılık, yanıt, sınırlama, koşul, üleştirme, yaklaşıklık belirteçleri* şeklinde alt başlıklarda vermiştir.

Haydar Ediskun’un⁹⁰ *Durum Zarfları* adı altında yaptığı tanım ise şöyledir:

Bir fiilin ya da fiilimsinin ne yöntemde, nasıl ya da niçin yapıldığını belirleyen zarflardır.

Topaloğlu’nun⁹¹ bu konuyla ilgili olarak *nitelik zarfı* adı altındaki tanımı “Belli bir nitelik kavramı ifade eden ve ‘nasıl, ne şekilde’ gibi sorulara cevap olan zarf.” şeklindedir.

Zeynep Korkmaz⁹² *Tarz Zarflarını* “Bir oluş ve kılışın niteliğini, nasıl yapıldığını, ne durumda olduğunu bildiren zarflardır.” diye tanımladıktan sonra bu zarf çeşidini *nitelik bildirme zarfları* ve *durum bildirme zarfları* olarak iki ayrı grupta incelemiştir. Durum bildirme zarflarını ise alt başlıklarla ele almıştır.

---

⁸⁹ Aksan ve diğerleri, *Sözcük Türleri I*, s. 105

⁹⁰ Ediskun, *Türk Dilbilgisi* s. 278

⁹¹ Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 110

⁹² Korkmaz, *Şekil Bilgisi*, s. 499

Görüldüğü gibi durum zarflarının adlandırılması ve incelenmesi diğer zarf çeşitlerine göre daha karmaşıktır. Ancak bu karmaşıklık içinde çoğunda ortak olan nokta, niteleme zarflarının genellikle niteleme sıfatlarından oluştuğu görüşüdür.

Çalışmamızda nitelik zarfının genellikle niteleme sıfatlarından oluştuğu fikri benimsenmiştir. Konu ile ilgili ayrıntılara daha sonra girileceği için burada niteleme ve durum zarflarını şöyle tanımlamakla yetinebiliriz:

Fiillerden; isim-fiili, sıfat-fiili, zarf-fiili içine alan filimsilerden önce gelerek, cümledeki yargının veya yargıların, yüklem nasıl, ne şekilde, ne türlü yapıldığını, ne durumda olduğunu belirleyen zarflar.

Türkçe Sözlük'te ise niteleme ve durum zarflarıyla ilgili bir tanım bulunmaması dikkat çekicidir.

Görüldüğü gibi terimin adlandırılmasında, türlerini belirlemede veya türlerinin tanımlarında 2000'li yıllara gelindiğinde hâlâ bir istikrar sağlanamamış, birliğe gidilememiştir. Bu gerçek karşısında *Cümle Yapısında Yüklem Anlamını Sınırlayan Zarf Tümleçleri ve Yeri* adlı bu tezi hazırlarken ister istemez konuya terimleri ele almakla başladım. Yukarıda görüldüğü gibi 1850'li yıllarda dil bilgisi yazmaya başlayan araştırmacılar bu konuyu basit biçimde ele almış ve zaman içinde birtakım gelişmeler olmuşsa da, terimde, türleri belirlemede ve tanımlamalarda gene de eksiklikler devam etmiştir. Bu gerçeği dikkate alarak çalışmamız tamamen derlenmiş örneklere dayandırılmıştır.

Konuyu yakından tanımak ve değerlendirmek için giriş bölümünde zarf terimi, tanımı, türü ve kapsamı hakkında elde ettiğimiz bilgiler gösteriyor ki, dil malzemesine dayanmadıkça sağlam bir sonuca ulaşmak mümkün olmuyor. Bu bakımdan çalışmamızda konuları aydınlatacak zengin malzeme derlemesine gidilmiştir. Derlediğimiz dil malzemesine bakarak zarfların cümledeki yerini ve işlevini birtakım yöntemlere bağlı olarak aydınlatmaya çalışacağız. Örneklere dayalı bu sınıflandırmalar ve değerlendirmelerden sonra zarfların türleri de belirginleşecektir.

Çalışmamızın bölümlerine geçmeden konu ile ilgili diğer tartışmaları da burada ele almak gerekecektir. Böylece zarf tümleçlerinin cümledeki yerleri ve görevleri hakkında ortaya çıkan bilgiler bir araya getirilecek, değerlendirilecek ve yaptığımız çalışmayla konu daha çok netleşecektir.

Edat Tümleçlerinin Zarf Tümleci Olarak Değerlendirilmesi

Öteden beri dil bilgisi çalışmaları arasında edat tümleçlerinin zarf tümleçleri olup olmadıkları hakkında tartışmalar yer almaktadır. Sorunlu konulardan bir diğeri ise cümlede gerçek zarf tümlecinin hangisinin olduğunu belirlemekle ilgilidir. Kelime sınıflarından biri olan zarflar, cümlede genellikle zarf tümleci görevinde bulunurken edatların cümledeki görevi nedir? Edatlı olan ögeye veya bir edatla kurulmuş yapıya edat tümleci mi, zarf tümleci mi denilecek? Bilim adamları arasında bu konuda da ayrılıklar vardır. Bu ayrılıklar aşağıda tek tek ele alınacaktır.

Konuyu 1850’li yıllardan bugüne kadar yazılmış dilbilgisi kitaplarından hareket ederek değerlendirmeye çalışalım.

İlk olarak Abdullah Ramiz Paşa’nın *Emsile-i Türkiyye*⁹³ adlı eserini ele alalım. Eserin cümle bahsinde konumuz *mütemmimât-ı cümle* başlığı altında verilmiş ve üç kısımda incelenmiştir.

Bunlardan birincisi *hâl-i terkibi* olup “-arak, -erek, -iş, -iken” eki almış fiiller, daha doğrusu zarf-fiiller kastedilmektedir.

İkincisi, *temyiz* adı altında “-ca, -ce” ekini almış kelimelerden veya Arapça isimlerin sonuna getirilen tenvinin eklenmesiyle meydana gelen cümlenin tamamlayıcılarıdır.

Üçüncüsü için Abdullah Ramiz Paşa, *Müte’allikât-ı fi’il* terimini kullanmaktadır. Burada fiil grupları olarak ele alınan üçüncü cümle tamamlayıcı unsurun, durum ekleriyle birlikte kullanılan edatlarla, *edât- ı isti’lâ* (üzere), *edât- ı ta’lil* (sebeup edatı), *edât- ı beyan* (-dan, -den eki), *edât- ı intihâ* (-e kadar edatı), *edât- ı zarf* (zarf görevinde edat “-da, -de” eki), *edât- ı musâhabet* (işteş eki almış kelime), *isti’âne* (ile bağlacı), *edât- ı teşbih* (benzetme edatı “gibi”) olarak farklı edatları kapsadığı ve bunların her birinin birer fiile bağlı olduğu belirtilmektedir.

Görüldüğü gibi A. Ramiz Paşa edat terimi ile bir yandan ekleri öte yandan

---

⁹³ a.g.e., s. 164-165

gerçek edatları kastetmektedir. Burada yapılan sınıflandırmada *edât- ı musâhabet*'in konumuzla ilgisi olmasa gerekir. Çünkü işteş eki almış kelimenin çatı ile ilgisi vardır, zarflardan ayrıdır.

Abdullah Ramiz Paşa, cümlenin tamamlayıcıları arasına aldığı bu üç gruba farklı adlar vermiştir. Arap gramerciliğine bağlı olarak zarfları da edatlar başlığında işleyen Ramiz Paşa, verdiği örnek cümle çözümlerinde ise iki yerde zarf terimini kullanmaktadır; ancak *İnsana akıl hükmeder.* örneğinde “Cümle-i fi’iliyye olarak zarf olup râci’dir her insana.” açıklamasıyla bu terimin günümüzdeki anlamıyla pek ilgisi olmadığı görülmektedir.

Görüldüğü gibi zarflar bu eserde başlı başına bir konu olarak değerlendirilmemiştir.

1908’de yayımlanan ve günümüz Türkçesine 2000 yılında aktarılan Hüseyin Cahit’in *Türkçe Sarf ve Nahiv*⁹⁴ adlı eserine baktığımızda konu zarf ve edavat başlığında karışık şekilde işlenmiş, zarfların işlevine değinilmiş, zarflar çeşitli cümlelerle örneklendirilmiştir. H. Cahit bir yandan edat öte yandan zarf başlığı altında zarfları ele alırken bunlardan hangilerinin edat tümleci, hangilerinin zarf tümleci yapısında olduğu hususunda bir ayırım gözetmemiştir.

Midhat Sadullah, *Türkçe Yeni sarf ve Nahiv Dersleri*⁹⁵ adlı eserinde *Cümlelerin Mütemmimleri* başlığında özne ve nesneden başka cümlenin anlamını

---

⁹⁴ Karahan-Ergöner, *Türkçe Sarf ve Nahiv*, s. 333,263

⁹⁵ a.g.e., s. 205-210

değiştiren ve tamamlayan kelimelerin *temyiz*, *hâl*, *zarf* olarak üç çeşit olduğunu belirtmiştir.

Burada adı geçen *temyiz*, Ramiz Paşa'nın ele aldığı tamamlayıcı öge ile aynı olup “-ca, -ce” ekini almış kelimelerden veya Arapça isimlerin sonuna getirilen tenvinin eklenmesiyle meydana gelen yapıdır.

Hâl ise, “fâilin veya mef'ulün bir halini tayin eden bir mütemmimdir.” şeklinde tanımlanmıştır. Burada “bazı sıfatların hal vazifesi gördüğü” şu örnekle belirtilmiştir: *Bugün sizi dalgın görüyorum. Çocuklar takım takım ayrıldılar. Şâkirtler ikişer ikişer bahçeye indiler.*

Aslında günümüzde bunlar durum zarfları olarak ele alınmaktadır.

Zarf başlığında ise zarfın tanımı yapıldıktan sonra türlerine geçilmiş ve örnekler verilmiştir.

Görüldüğü gibi 1850'li yıllarda ve daha sonrasında *zarf*, bir cümle ögesi olarak görülmezken 1900'lü yıllarda, eski harfli dönemin sonlarına doğru, cümleyi tamamlayan unsurlar içinde *zarf* terimi kullanılmaya başlanmıştır.

Yeni harfli döneme geçildiğinde ise *zarf* teriminin yerini daha çok Fransızcanın etkisiyle *zarf tümleci* almıştır. Görüldüğü gibi batı tarzında dilcilik artık

Türk bilim hayatına iyice yerleşmiştir. Bu terimden başka, farklı bir öge olarak *edat tümlecini* kullanan dilciler de vardır.

Tahsin Banguoğlu⁹⁶ “Cümlelerin Üyeleri” başlığı altında zarf tümleçlerini *zarflama* adıyla ele almıştır. Bu grup içinde edatla birleşmiş şekilleri de örnek cümlelerde göstermekte, özel olarak bir edatlı tümleçten söz etmemektedir. Ancak *isimleme* adını verdiği bir başka cümle üyesi başlığı altında da edatlarla kurulmuş kelimeleri de *isimleme* olarak adlandırmıştır.

Edat tümleçlerine ilgeç tümleci adını veren Tahir Nejat Gencan⁹⁷ “Tümleçler” başlığı altında *ilgeç tümleçlerini belirteç tümlecinden* ayrı olarak incelemiştir. İlgeç tümleçleri için “ile (-le), için... ilgeçleriyle birleşerek yüklemi tümleyen söz öbekleridir.” demiştir.

Ayrıca Gencan’ın, bu konu ile ilgili *Türk Dili* dergisinde⁹⁸ yayımlanan makalesi sorunu ortaya koyması bakımından yankı bulmuş ve Baki Akgül, Hikmet Dizdaroğlu, Kemal Demiray da yine *Türk Dili* dergisinde⁹⁹ bu tartışmaya katılmışlardır. Tartışmada Baki Akgül ve Kemal Demiray, Gencan’a katılmazken Hikmet Dizdaroğlu, edat tümleçlerinin zarf tümleçlerinden ayrı değerlendirilmesini onaylamaktadır.

---

⁹⁶ Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, s. 530

⁹⁷ Gencan, *Dilbilgisi*, s. 60

⁹⁸ Gencan, Tahir Nejat, “Edat Tümleçleri”, *Türk Dili*, 1967, C.XVI, S:192, s. 907-911; Gencan, “Edatlar ve Edat Tümleçleri”, *Türk Dili*, 1968, C.XVII, S:198, s. 680-684.

⁹⁹ Akgül, Baki, “Edat Tümleçleri”, *Türk Dili*, 1967, C.XVI, S:190, s. 800-803; Akgül, Baki, “Gene Edat Tümleçleri”, *Türk Dili*, 1967, C.XVII, S:195, s. 248-249; Demiray, Kemal, “Edat Tümleçleri Konusunda Doğan Düşünceler”, *Türk Dili*, 1967, C.XVII, S:193, s. 16-18; Demiray, Kemal, “Edatlar Üzerine”, *Türk Dili*, 1968, C.XVIII, S:199, s. 13-15; Dizdaroğlu, Hikmet, “Edat Tümleçleri Üzerine”, *Türk Dili*, 1968, C.XVII, S:197, s. 579-582.

Muharrem Ergin¹⁰⁰ “Cümleler” başlığı altında zarf tümlecini *zarf* adıyla ele almış ve şu açıklamayı yapmıştır:

“Bu unsur zarf olarak kullanılan isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu, bir gerundium veya gerundium grubu veya *bir edat grubu* olur.” diyerek edatlı tümleçlerini de zarf tümleci olarak belirtmiştir.

M. Kaya Bilgegil¹⁰¹ ise M. Ergin gibi edat grubunun zarf tümleci görevinde bulunduğunu belirterek bunları *Zarf Tümleçleri* başlığı altında incelemiştir.

Konuyu dolaylı tümleç başlığı altında işleyen Vecihe Hatiboğlu’nun¹⁰² bu konudaki açıklaması ise şöyledir:

“Eylemin anlamını yer, zaman, sebep, nitelendirme veya ölçü bakımlarından tamamlayan, yönelme, kalma, çıkma durumlarından birinde bulunan veya ilgeçle kullanılan tümlece dolaylı tümleç denir.” şeklinde tanım yapmış ve bu başlık altında şu tümleçleri ele almıştır: yönelmeli tümleç, kalmalı tümleç, çıkmalı tümleç, ilgeçli tümleç.

Görüldüğü gibi Hatiboğlu, konuya farklı yaklaşmış ve zarf tümlecini dolaylı tümleç başlığında ele almış ve bazı belirteçleri de düz tümleç başlığında incelemiştir. Bu açıklama ve sınıflandırmadan Hatiboğlu’nun edat tümlecini kabul ettiği görülür.

---

¹⁰⁰ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 400.

¹⁰¹ Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, s. 43, 45.

¹⁰² Hatiboğlu, Vecihe, *Türkçenin Sözdizimi*, TDK Ank. 1972; s. 136

Buna karşılık ortaya çıkan yeni bir terim olan *düz tümleç* konuya yeni bir boyut getirmiştir. Vecihe Hatiboğlu bu terim ile, “özellikle yardımcı eylemlerle kullanılan ve yalın durumda bulunan tümleçler”i kastetmiş ve fiilimsilerin ve belirteç görevindeki ikilemelerin de *düz tümleç* olarak kullanıldığını belirtmiştir.

Hikmet Dizdaroğlu,¹⁰³ *belirteç tümleci* ile *ilgeç tümlecini* ayrı ayrı değerlendirmiştir.

Haydar Ediskun’un¹⁰⁴ konu ile ilgili değerlendirmesi ise aşağıda belirtilmiştir:

“Edatların bir bölümü *sıfat öbekleri*, bir bölümü *zarf öbekleri* oluşturarak cümlenin *bir ögesiyle ilgi* kurarlar. Ancak birçoğunun da hiçbir öge ile doğrudan doğruya ilintisi yoktur; yalnızca başlarına, ortalarına, sonlarına geldikleri cümlelerin anlamına *yardımcı olan ögelerdir*. Böyle olunca, onları, *cümleyi şu ya da bu anlamda tamamlayan yardımcı ögeler* olarak benimsemek gerekiyor. İşte, biz, bu sebeple onları zarf tümleçlerinden ayırdık ve edat tümleçleri adı altında inceledik.” diyerek edat tümlecini ayrı bir öge olarak kabul etmektedir.

Leyla Karahan¹⁰⁵ “Cümle Unsurları” başlığı altında zarf tümleçlerini *zarf* terimiyle karşılamış, edat grubunun cümle ve kelime grubu içinde sıfat, zarf ve isim görevi yaptığını belirtmiştir. “*Nasıl, ne zaman, ne ile, kiminle, hangi şartlarda, kim*

¹⁰³ Dizdaroğlu, *Tümcebilgisi*, TDK. Yay. Ankara 1976, s. 119,153

¹⁰⁴ Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, s. 300-363.

¹⁰⁵ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, s. 29,59.

tarafından, niçin, ne kadar, hangi yöne gibi sorular, cümle tahlillerinde zarf unsurunu bulmayı kolaylaştırır.” diyerek, içinde edatların bulunduğu ögeyi zarf olarak belirttiği cümle örnekleri vermiştir.

Hamza Zülfikar¹⁰⁶ ise *Zarf görevinde edat tümleci* başlığı altında konuyla ilgili olarak “ Edat tümleçleri yapıcı kendilerine has bir özellik gösterirlerse de, görev bakımından bir zarf tümleci karakteri taşırlar.” dedikten sonra edatlı zarf tümleçlerinin yüklem anlamıyla zaman, durum, sebep gibi çeşitli yönlerden ilgi kurduğunu ve bu sebepten dolayı bunların zarf tümleci sayılacağını belirtmektedir.

Ahmet Akçataş,¹⁰⁷ zaman belirleyici unsurları ele alırken kelime grupları içinde incelediği edat grupları için şöyle diyor: “Edat grupları cümlede zaman belirleyici zarf tümleci olarak kullanılır.”

H. Ömer Karpuz¹⁰⁸ ise, edat tümleci adlandırmasının yanlış olduğuna değinmiştir. Ona göre, *özne, nesne, zarf tümleci ve yüklem/yüklemfiil* birer sözdizimsel işlevin adı için kullanılırken edat tümleci adı, yapısal olarak, edatla kullanılan ve sözdizimsel düzeyde genel olarak zarf işlevi yüklenen dillik unsurlar için kullanılmaktadır. Bu sebeple edat tümleci adlandırmasının zihni karıştırdığını belirtmektedir.

---

¹⁰⁶ Zülfikar ve diğerleri, *Türk Dili ve Kompozisyon*, “Türkçede Cümle”, Ank. Ekin Kitabevi Yay. 2005, s. 235.

¹⁰⁷ Akçataş, Ahmet, *Türkiye Türkçesinde Cümlede Süreye Bağlı Zaman -Bakışta Kılınış-* Afyon Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı Yay. Afyonkarahisar 2005, s. 26.

¹⁰⁸ Karpuz, “Türkiye Türkçesindeki Zarfların İşlevsel ve Yapısal Özellikleri”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 29.

Ahat Üstüner¹⁰⁹ bu konuda, edatların cümlede büyük oranda ek görevi yaptığını kabul edip eklerle aynı görevi yapan kelimelerin bir cümle ögesi sayılmasının mümkün olmadığını söyleyerek *edat tümleci* kullanımına karşı olduğunu göstermektedir.

Bütün bu değerlendirmelerden anlaşıldığına göre zarf tümleçleri genel olarak birbiriyle uyumlu olmayan açıklamalarla değerlendirilmiş ve sınıflandırılmıştır. Yapıdan hareket edildiğinde ortaya çıkan sonuç ile anlama göre yapılan sınıflandırmalarda ortaya çıkan sonuç farklılık göstermektedir. Bu bakımdan yapacağımız sınıflandırmada her iki yaklaşım birlikte ele alınacak ve gerçek özellik ortaya konacaktır. Örneğin yapı olarak edat tümleci diye adlandıracağımız şekillerin anlam temel alındığında zarf tümleci oldukları ortaya konacaktır. Bu arada yapı göz önüne alınarak bunlara yapıcı edat grubu da denecektir.

Farklı bakış açılarına rağmen alanla ilgili bilim adamlarının görüş ve değerlendirmelerine bakıldığında edatlarla kurulmuş kelime gruplarının genellikle zarf işlevinde buldukları da açıkça görülmektedir.

Dolaylı Tümleç ile Zarf Tümlecinin Değerlendirilmesi

Öncelikle belirtmek gerekir ki, zarf tümleci ile dolaylı tümleç terimleri de dilciler arasında farklı değerlendirilmektedir. Bu farklı değerlendirmelerde terimler

---

¹⁰⁹ Üstüner, Ahat, “Cümlenin Öğeleri Konusundaki Karışıklıklar”, *Türk Dili* (Dil ve Edebiyat Dergisi), Ocak 1998/1, S:553, s. 27

de değişiklik göstermektedir. Kimi zaman *dolaylı tümleç*, kimi zaman *yer tamlayıcısı*, bazen *dolaylı nesne* olarak işlenen bu terim, çalışmada genel olarak kendi içinde sınıflandırılarak ele alınmış, yer ve zaman bildiren ancak yapı olarak durum ekleri alan biçimler anlamdan hareket edilerek değerlendirilmiş ve buna göre zarf tümleci sayılması sonucuna varılmıştır.

Konu ile ilgili olarak ele alınacak sorun, yönelme, bulunma, çıkma durumundaki kelime veya kelime gruplarının cümlede hangi görevde olduğudur.

Duruma açıklık getirmek ve bu terimlerle ilgili olarak yapılan tanımları görmek için yine Cumhuriyet öncesi ve sonrası yazılmış dil bilgisi kitaplarını ele alalım.

Abdullah Ramiz Paşa, cümle çözümlemelerinde bulunma, yönelme, çıkma durumu eki almış kelimeleri *fi*h (yerde, onda), *ileyh* (yere, ona), *anh* (yerden, ondan) kelimelerinden yararlanarak *mef'ulün fi*h, *mef'ulün ileyh*, *mef'ulün anh* olarak ele almış ve bunların zarf olup olmadıklarını günümüzdeki anlayışla bağdaşmasa da belirtmiştir.¹¹⁰

Ramiz Paşa, *İnsana akıl hükmeder*. örnek cümlesini “Cümle-i fi'iliyye olarak zarf olup râci'dir beher insana.” biçiminde belirtmiştir. “İnsana” kelimesi için de “Mef'ulün ileyh ve müte'allik-i fi'il olup zarftır.” diyerek açıklamada bulunmuştur.

---

¹¹⁰ Abdullah Ramiz Paşa, *Emsile-i Türkiyye*, (Haz: Emir İçhem İdben), s. 165-168

Bu konuda bir başka açıklama da Hüseyin Cahit'e aittir. Hüseyin Cahit¹¹¹, *edevat* başlığında edatların üç görevi olduğunu belirtmiştir:

- 1- Mütemmim teşkiline hizmet edenler.
- 2- Rabta hizmet edenler.
- 3- Kelimâtın nevilerini tahvîle ve ma'nâlarını ta'dîle hizmet edenler.

Mütemmim teşkiline hizmet edenler başlığında -A, -DA, -DAn edatları olarak ismin -e, -de, -den durumlarını alan kelimelere de örnekler vermiş, hattâ bu eki alan kelimelerin hangi anlamları ifade ettiğine değinmiştir.

Hüseyin Cahit, -A eki almış tamamlayıcıların şu anlamları karşıladığını açıklamıştır:

Bir yere, şeye, bir gayeye teveccüh ve temayül, intiha, fiat, kıymet, fâsıla, mesâfe, iltisak ve takarrüp, sebep, için yerini tutar.

Ayrıca -A edatıyla birleşen edat gruplarına da değinmiş ve anlamlarına yer vermiştir:

A dair, A göre, A nazaran,... gibi.

Burada ilgi çeken durum Hüseyin Cahit'in anlam bilimine verdiği değerdir. O pek çok yerde bir dil birimini ele alırken onun anlamları üzerinde de durur.

---

¹¹¹ a.g.e., s. 263-270

Eklere edat adı veren Hüseyin Cahit, *edat-ı zarf* diye adlandırdığı -DA eki için şöyle demektedir:

“Fiilin ne kadar zamanda, nerede, hangi şeyde vuku bulduğunu, bulacağını gösteren ta’bir-i âherle zarfiyete delâlet eden mütemmimler fiile “-DA” edatiyle rabtolunur.”

Sonuna -DAn edatının eklenmesiyle fiile bağlanan tamamlayıcıların ise *sebep, mebde, menşe, taraf, cihet, vaz’iyet, rüchan, vesâtet ve âliyet* ifade ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca bunların birleşik şekillerini de vererek (-dan dolayı, -dan evvel, -dan başka...gibi) cümleye hangi anlamı kattıklarına değinmiştir.

Hüseyin Cahit, bu açıklamalardan sonra durum eki olan -da ile edat olan *da*’yı görevce birbirinden ayırmaya çalışmıştır:¹¹²

“DA” yerine “dahi” getirilebiliyorsa zarftır: *Ahmet de geldi. Ahmet dahi geldi.*

Fiilden ve rabıt sıygalarından sonra gelmişse yine zarftır. Böyle olunca genellikle *sonra, ba’dehu, bile* anlamına gelir: *Gidip de geldi. Gelecek de okuyacak.*

Görüldüğü gibi Hüseyin Cahit ayrı yazılan *da*’yı zarf olarak niteliyor. Halbuki bugünkü dil bilgisi kitapları *dahi* için veya *da* için bağlaç demektedir.

---

¹¹² a.g.e., s. 334

Midhat Sadullah¹¹³ ise, cümlenin ögelerini üç temel başlık altında ele almış, bu ögelerin fâil, fiil ve mef'ullerden oluştuğunu belirtmiş ve konu ile ilgili olarak *Mef'ul* başlığında *gayr-i sarih mef'uller* adı altında “Mef'ulün ileyh (-e edatı), mef'ulün fih (-de edatı), mef'ulün anh (-den edatı), mef'ulün ma'a (ile edatı), mef'ulün leh (için edatı)” gibi ögeleri işlemiştir.

Görüldüğü gibi mef'ul başlığında ele alınan *gayr-i sarih mef'uller* günümüzden farklı şekilde değerlendirilmektedir.

Midhat Sadullah, yine farklı bir değerlendirme yaparak edatla kurulmuş şekilleri mef'ulün leh, mef'ulün ma'a diye adlandırmıştır.

Tahsin Banguoğlu¹¹⁴ *Türkçenin Grameri* adlı eserinde bu konuyu biraz farklı olarak ele almıştır. Ona göre -e durumu ekini alan isimler cümlede *kime halli nesne* olarak görev yapmaktadır. Bundan başka cümlede yüklemün gerçekleşmesiyle ilgili kişileri ve şeyleri gösteren adların ve zamirlerin en çok yer ve yön durumlarında (-e, -de, -den durumu eklerinde) bulunduğunu belirterek bunlara *isimleme* adını vermiştir. *Zarflama* (zarf tümleci) görevinde bulunan kelimelerin de bulunma, yönelme, çıkma durum eklerini alabileceğini verdiği cümle örneklerinden anlıyoruz: *İçeride bir misafir var. Hayvanları karşı yakaya geçireceğiz. Onu nereden tanıyorsunuz?* gibi.

---

¹¹³ a.g.e., s. 197-202

¹¹⁴ a.g.e., s. 531.

Tahir Nejat Gencan¹¹⁵ *Dilbilgisi* adlı çalışmasında ise bu konuda -e, -de, -den durum eklerini alıp yer-yön belirten kelimelerin dolaylı tümleç olacağını, yalın durumda olanların ise belirteç olacağını savunmaktadır: *Aşağı bakınız.* cümlesinde *aşağı* kelimesinin yalın durumda olmasından dolayı yer zarfı olduğunu, *Aşağıya bakınız.* cümlesinde ise *aşağıya* kelimesinin -e durum eki almasından dolayı dolaylı tümleç olduğunu belirtmiştir.

Muharrem Ergin¹¹⁶ *Türk Dil Bilgisi* eserinde “Zarf unsurunun sonunda instrumental, eşitlik ve yön ekleri bulunabilir. Fakat bu hâl ekleri bir münasebet için değil, doğrudan doğruya zarf eki olarak kullanılan eklerdir. Hatta bazan zarfın sonunda ablatif eki de görülebilir. Fakat bu da bir kısalma ile ortaya çıkmış ve klişeleşmiş şekildir. Klişe ablatif bazan böyle zarf olabilmektedir. Edatlaşmış bazı kelimelerde bu şekilde klişe datif ve lokatif de görülebilir. Bütün bunların çekim demek olmadığı ve zarfın çekimsiz unsur olduğu unutulmamalıdır.” diyerek yönelme, bulunma, çıkma durumu eki alan kelime veya kelime gruplarının kalıplaşmış olanların dışında zarf tümleci olmayacağını açıklamıştır. Ayrıca fiilin yerini gösterdiği hâlde “datif, lokatif, ablatif” ekini almış bir kelimenin zarf sayılamayacağını, zarfların kelime gruplarının ve cümlenin çekimsiz unsurlarından olduğunu belirtmiştir.

Kaya Bilgegil¹¹⁷ *Türkçe Dilbilgisi* kitabında konuyla ilgili olarak -e, -de, -den durumundaki kelimelerden cümleye zaman, sebep gibi anlamlar katanların

---

¹¹⁵ a.g.e., s. 213.

¹¹⁶ a.g.e., s. 400, 258.

¹¹⁷ a.g.e., s. 37-45

cümlede zarf tümleci olduğunu, bunun dışındakilerin de dolaylı tümleç olduğunu belirtmektedir.

Doğan Aksan¹¹⁸ yönetiminde hazırlanan *Sözcük Türleri*'nde yer, yön belirten kelimelerin ad durumu ekleri aldıklarında da belirteç olarak kullanıldığı üzerinde durulmuştur.

Haydar Ediskun¹¹⁹ *Türk Dilbilgisi* adlı çalışmasında yer, yön ve zaman zarflarının cümlede ismin *-e*, *-de*, *-den* durum eklerini alabileceğini ve bunların zarf tümleci olacağını belirtmiştir; ancak yer ve yön zarfı tümleci olarak verdiği örnekler bu durum eklerini almamış biçimdedir: dışarı (çıkmaq), ileri (atılmak)...gibi.

Leyla Karahan¹²⁰ dolaylı tümleci *yer tamlayıcısı* adıyla belirtmektedir. Konuyla ilgili olarak yer tamlayıcısının kullanım alanını belirttikten sonra “Yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma eki taşıyan tarz, zaman ve miktar zarflarının yer tamlayıcısı olmadığı unutulmamalıdır.” demektedir.

Hamza Zülfikar¹²¹ ise *-e*, *-de*, *-den* durum eklerini alan tümleçlerin, yüklem veya fiilimsinin anlamını zaman, yer, tarz, ölçü, sebep ilgisiyle tamamlıyorsa, edatlara bağlanarak zarf görevinde bulunuyorsa, bu eklerle kalıplaşmış biçimde zarf olarak kullanılıyorsa zarf tümleci görevinde olduklarını; bunların dışındakilerin dolaylı tümleç olduklarını belirtmektedir.

---

¹¹⁸ a.g.e., s. 101

¹¹⁹ a.g.e., s. 277, 361.

¹²⁰ Karahan, Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, s. 56

¹²¹ Zülfikar, Hamza ve diğerleri. *Türk Dili ve Kompozisyon*, “Türkçede Cümle”, s. 232-233.

İsmet Cemiloğlu,¹²² zarf tümleci ile dolaylı tümleci birbirinden ayırmak için eklerin şekil özelliği kadar cümledeki fonksiyonundan da hareket edilmesi, yani cümledeki anlamından da yola çıkılması gerektiğini belirtir.

H. Ömer Karpuz¹²³ da dolaylı tümlecini *dolaylı nesne* olarak kullanılması gerektiğini savunmaktadır.

Ahat Üstüner¹²⁴ konuyla ilgili olarak dolaylı tümleş, zarf tümleci, edat tümleci diye adlandırılan unsurları şekle ve kelime türüne göre değil, sadece işlevine göre şöyle sınıflandırmıştır:

Temel unsurlar: Yüklem ve özne.

Yardımcı unsurlar: Nesne, yer tümleci, zaman tümleci, sebep tümleci, durum tümleci, vasıta tümleci, ölçü tümleci.

Dolaylı tamlayıcılar: Bağlama edatları, ünlemler, ünlem grupları.

Yardımcı unsurlar olarak aldığı yer tümleci, zaman tümleci, sebep tümleci, durum tümleci, vasıta tümleci, ölçü tümleci aslında birer zarf tümlecidir. Bu

---

¹²² Cemiloğlu, İsmet, “Cümle Tahlili Üzerine Bazı Düşünceler”, *Türk Dili*, S.511 (Temmuz 1994), s. 29-32

¹²³ Karpuz, “Türkiye Türkçesindeki Zarfların İşlevsel ve Yapısal Özellikleri”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi*, s. 29

¹²⁴ Üstüner, Ahat, “Cümlenin Öğeleri Konusundaki Karışıklıklar”, *Türk Dili*, (Dil ve Edebiyat dergisi), Ocak 1998/1, S:553, s. 18-30.

adlandırma işlevden hareket edilerek yapılmış, zarfın genel nitelikleri göz önüne alınmıştır.

Mustafa Durak,¹²⁵ Türkçedeki dolaylı tümlecin Fransızcadan yanlış bir şekilde terim alınmasından kaynaklandığını belirtmiş ve dolaylı tümleç olmadığı görüşünü savunmuştur.

Bu tasniflerle birlikte yaklaşma, bulunma, uzaklaşma durumlarındaki isimlerin zarf olacağını Haydar Ediskun, Doğan Aksan yönetimindeki grubun ve Tahsin Banguoğlu'nun kabul ettiğini; bazı istisnaları dışında Muharrem Ergin, Tahir Nejat Gencan, Kaya Bilgegil, Hamza Zülfikar ve Leyla Karahan gibi dilcilerin kabul etmediğini görüyoruz.

Konu biraz da Fransız gramerlerinin etkisi altında yapılan değerlendirmelerden kaynaklanıyor. Yer bildiren tümleçler Fransız gramerlerinde zarf olarak nitelendirilir.

Bu durumda konuyla ilgili şöyle bir sonuç çıkarılabilir:

Yönelme, bulunma, çıkma durumu eki alan ögede bu durum ekleri kendi işlevinden farklı bir işlev üstleniyor, yüklem anlamını değiştiriyor, zarf işlevinde kullanılıyor ve yanına gizli veya açık olarak edat getiriliyorsa, dolaylı tümleç değil, zarf tümleci görevinde bulunuyor.

---

¹²⁵ Durak, Mustafa, "Türkçede Dolaylı Tümleç Yoktur", *Çağdaş Türk Dili Dergisi*, S. 164, Ekim 2001, s. 342-343.

Bu hususu bir de şöyle açıklayabiliriz:

Anlam açısından cümlede zarf tümleci sayılan kelimeler yapı olarak bir edat grubu olsalar bile bunlar zarf tümleci sayılmalıdır. Konuya böyle bakıldığında işlevle anlamın birbiriyle bağdaştığını söyleyebiliriz.

Bu çalışmada bütün görüş ve değerlendirmeler bir araya getirilmiştir. Amaç okullardaki farklı kaynaklardan beslenen ders kitaplarında artık bir birliğin sağlanmasıdır. Terimler ve onların adlandırılmasındaki çeşitliliğin giderilmesidir.

Örneklere dayandırılmadan ortak özellikler tespit edilememekte ve kişisel görüşler olarak kaynaklara yansımaktadır. Başka dillerin gramerleri de her zaman gerçeği bulup değerlendirmeye yardımcı olmamaktadır.

Bu genel açıklamalardan ve tespitlerden sonra eldeki malzemeye göre konu ayrıntılarıyla belli bölümler ve başlıklar altında ele alınacaktır.

I.BÖLÜM

Zarflar dilin gelişmesine bağlı olarak tarihin çeşitli dönemlerinde örnekleri ve ekleri bakımından farklı biçimlerde değerlendirilmiştir. Türkçenin öne çıkarılması, yabancı dillerin kelimelerden ayıklanması da bu farklılaşmanın sebepleri arasındadır. Bu bakımdan zarfları belli dönemler altında incelemek gereği ortaya çıkmıştır. Konumuz daha çok Cumhuriyet Dönemi ile sınırlı olduğundan dolayı öncelik Cumhuriyet Dönemine verilmiş, öteki tarihî dönemlerle ilgili açıklamalar bu bölümden sonra ele alınmıştır.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ZARFLAR ve ZARF

TÜMLEÇLERİ

Cümlede yüklem, fiilimsilerin anlamını değiştiren kelime sınıflarından biri zarflardır. Zarflar bazen tek başına cümlede yer alan bir kelime olarak veya kelime grubu biçiminde bulunur. Bunların yükleme olan uzaklık veya yakınlığı anlatımda güdülen amaca bağlıdır:

Üç beş dakika sonra hademe telâşla geliyor. (Güntekin-Anadolu Notları, 79.s.) Dün akşam Abdüssamet Bey'i ziyaret ettim. (Güntekin-Acımak, 97.s.) Ben Diyarbakır'dan döneli aşağı yukarı on sene oluyor. (Güntekin-Acımak, 103.s.) Kaynanam kapı kapı dolaşarak ağlıyordu. (Güntekin-Acımak, 105.s.)

Kelimelerin cümledeki kullanımları onların sözlük anlamları dışında çeşitli anlam incelikleri kazanmasına ve türlerinin değişmesine yol açar. Örnek olarak *yalnız* bir yandan sıfat, bir yandan bağlaç, öte yandan zarftır. Türk Dil Kurumunun 2005'te çıkardığı *Türkçe Sözlük*'te verilen anlamlar şunlardır:

1. *sf.* Yanında başkaları bulunmayan: "*Sokaktaki yalnız çocuk.*"
2. *zf.* Yanında başkaları olmayarak: *Ömrümde şehir içinde bile yalnız dolaşmaya alışmamış bir adam için bir genç kızın tek başına Avrupa seyahatine çıkışı akıl durdurucu bir şeydi.*"- Y. K. Karaosmanoğlu.
3. *zf.* Yalnızca: "*Kendisini yalnız Bombay'a kadar götürecektren parası vardı.*"- F. R. Atay.
4. *bağ.* Ama: "*Giderim yalnız arkadaşlarımı isterim. Güzel yalnız biraz renksiz.*"- .
5. *isim, ruh bilimi* Toplumsal ilişkilerden yoksun veya yoksun bırakılan kişi.

Seçtiğimiz bu ilgi çekici örnekten ilk ağızda çıkarılacak sonuç Türkçede sıfatların genellikle zarf olarak da kullanılabileceğidir. Zarfin cümlede fiilimsilerin ve yüklemelerin anlamlarını sınırladıkları tespit edilen bir başka sonuçtur.

Zarflar bir kelimedenden oluşabildiği gibi bazen de birden çok kelime ile bir grup oluşturarak cümlede bulunabilir. Bu gruplar isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, deyimler, çekimli fiillerin içinde bulunduğu yargı bildiren yapılar gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkabilir:

Az zaman içinde elime epeyce para geçti. (Güntekin-Acımak, 104.s.)
Şiddetli bir bronşit sebebiyle birkaç gündür rakıyı kestim. (Güntekin-Acımak,
108.s.) Ne olursa olsun eski hayatı istiyordum. (Adıvar- Kalp Ağrısı, 98.s.) Osman
makbuza yüz lira yazdı. (Çokum-Derin Yara, 69.s.) Köşkte bazı hafta sonu
akşamları şair Doğan Gökay'ı ziyarete gelen konuklar olurdu. (Uzuner-Kumral Ada
Mavi Tuna, 180.s.)

Bu bakımdan sınıflandıracak olursak zarflar, çeşitli kelime gruplarının arasına da girebilmektedir.

O da, işte, gördüğümüz gibi, bu işin üstesinden mükemmelen geldi. (Talu-
Beyaz Şemsiyeli, 45.s.)

Bunda yerli yatırımcı tabanının giderek küçülmesi belli bir rol oynamış
*olabilir.*¹²⁶

*Kadın karakterlerin ağız sürekli sinek kaçacakmış gibi açık.*¹²⁷

İleride daha ayrıntılı olarak ele alınacak hususlardan birini burada belirtmeden geçmemeliyiz. *Köşkte bazı hafta sonu akşamları şair Doğan Gökay'ı ziyarete gelen konuklar olurdu.* örneğinde görüldüğü gibi cümlede yer alan *bazı hafta sonu akşamları* özne içinde yer alan fiilimsi ile ilgilidir. Şu örnekte ise zarflar doğrudan yüklemle ilgilidir:

---

¹²⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/09/28/yildirim.html>

¹²⁷ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/02/17/gny/haber,866A951EDB24437FA7F72F55B4FD4C75.html>

Sabahleyin erkenden kalkarım. (Güntekin-Anadolu Notları, 87.s.)

Doğrudan bir kelimenin veya kelime grubunun cümlede zarf görevinde kullanılmasının yanı sıra Türkçede çeşitli eklerle isimlerden ve sıfatlardan hatta zarflardan türetilmiş kelimeler de bulunur. Konu ile ilgili ekleri ilerde daha ayrıntılı ele alacağız. Hemen belirtmek gerekir ki bu eklerin bazıları da yabancı kökenlidir:

Açıkçası dayalı dōşeli bir ev veremem sana. (Çokum-Derin Yara, 73.s.)

Daha *küçükken* beni seviyordu. (Güntekin-Acımak, 111.s.) O gece yatağında *saatlerce* bebek gibi ağladım. (Güntekin-Acımak, 112.s.) Alnı, avuçları *tedricen* soğuyordu. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 27.s.)

Bu genel açıklamaların ışığında ortak özelliklerine göre derlediğimiz malzemeyi aşağıda sınıflandırmaya çalışacağız. Çalışmamız tanıklı örneklerle dayalıdır. Kendi söz varlığımıza dayanarak bir örnek cümleye başvurulmamıştır. Bu sınıflandırma yapılırken verilen örnek cümlelerde, alıntı yapılan eserin veya gazetelerin yazım ve noktalmasına aynen uyulmuştur. Bugünkü bilgilerimize göre özellikle virgölün kullanımıyla ilgili olarak birçok tutarsızlığı burada ele alabiliriz:

Şiddetli bir bronşit sebebiyle birkaç gündür rakıyı kestim. (Güntekin-Acımak, 108.s.) gibi bir cümlede iki ayrı zarf ögesi varken ve bunlar ayrı yüklemlerle ilişkilendirilebilirken, bu iki bağımsız zarf grubu arasına virgöl konulmadığını görüyoruz.

Elâlem onu ciddi, ağırbaşlı, uslu akıllı biliyordu. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 5.s.) örneğinde ise art arda sıralanan aynı ögeler arasına virgül konulması gerekirken *uslu akıllı* arasında virgül yoktur.

...biz gençler üçer, beşer içeri yayılmalı, bir güneşe muhtaç olmadan yaşayacak ve çevrelerini aydınlatacak küçük küçük ışık kaynakları yaratmalıydık. (Güntekin-Anadolu Notları, 94.s.) cümlesinde ikilemeler arasına virgül konulmaması kuralına uyulmamıştır.

Yukarıdaki örneklerden başka *Böyleleri, ergeç, ya merkeze alınmak, ya sesinin işitilemeyeceği kadar uzak yerlere gönderilmek, yahut da, sadece azil edilmek suretiyle ortadan kaybolur.* (Karaosmanoğlu-Zoraki Diplomat, 50.s.) örneğinde ise *etmek* yardımcı fiiliyle *azil* isminin birleşmesinde ve *ergeç* kelimesinin bitişik yazılmasında hata görülmektedir. *Azil etmek* birleşik fiili *azletmek* biçiminde, *ergeç* ikilemesi de *er geç* olarak ayrı yazılmalıdır.

Bunun gibi daha başka örnekler de bulunmasına karşın yine de yazarların imlasına uyulmuştur.

Burada ilgi çekici bir diğer özellik de işlenen örneklerin isim cümlelerinden daha çok fiil cümleleri olmasına dikkat edilmiştir. Son yıllardaki cümle ögeleri ile ilgili dil çalışmalarında fiil cümlelerinin tercih edilmiş olması, üzerinde durulması gereken bir başka husustur. Bu tercihte iş, oluş, durum bildiren fiillerin belirttiği anlamların cümlede daha iyi şekilde görünmesi için bazı ögelere ihtiyaç

duyulmasının rolü vardır. Bu çalışmada da yüklemi anlam yönünden etkileyen zarf tümleçleri ele alınacağı için fiil cümleleri bu konuda daha çok yardımcı olacaktır.

Cümlede zarfların yeri; yükleme, fiilimsiye olan yakınlığı, niteleme ve belirtme özellikleri, daha önceki bölümde tanımlarını verdiğimiz zaman zarfı, niteleme ve durum zarfı, yer ve yön zarfı, miktar zarfı, soru zarfından oluşan zarf çeşitleri tek tek ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Zarfların bu özellikleri aydınlandığında dolaylı tümleç diye nitelenen birçok şeklin de aslında zarf tümleci olduğu ortaya çıkacaktır.

Bu değerlendirmede bir yandan zarfların türleri gözetilirken bir yandan zarfların yapısı diğer yandan da verilen örneklerle cümleye kattıkları anlamların yüklem ve fiilimsinin anlamında ne ölçüde değişiklik yaptığı üzerinde durulmuştur.

Konunun sağlıklı bir biçimde ele alınması için öncelikle bir yöntem belirlemek ihtiyacı doğmuştur. Öteden beri zarf görevinde kullanılan ekler dil bilgisi kitaplarında sınırlıdır. Bu çalışmada çeşitli eklerin bir araya gelerek oluşturdukları gruplar bulunmaktadır. Bu gruplar bazen doğrudan bazen de bir kelimeyle birlikte bir bütün olarak zarf görevinde kullanılır. Zarfların ve zarf gruplarının ortak özelliklerine ve yapılarına bakıp eldeki örnekleri de gözeterek konuyu iki başlık altında ele almak gerekti. Bunlardan biri “Zarf Tümleci Görevindeki Zarflar”, diğeri de “Zarf Tümleci Görevinde Edatlar veya Edat Grupları”dır. Ancak bu iki başlık altında zarf gruplarının dayandığı kelime türü ve bu amaçla kullanılan ekler birlikte göz önünde bulunduruldu ve ortak özelliklere göre alt başlıklar oluşturuldu. Örnekler

taşıdıkları çeşitli özelliklere göre bu başlıklar altında ele alınıp incelendi. Bugüne kadar böyle bir yöneme başvurulmadığı için konunun örnekleri yeterince sınıflandırılmamış ve zarfların, zarf gruplarının özellikleri gereği gibi aydınlanamamıştır. Burada güdülen temel amaç cümlede zarfların ve zarf gruplarının Türkçenin kurallarına göre tespiti, anlamı, zarfların cümledeki yeri, yer değişikliklerinin cümleye kattıkları anlamlardır.

Ancak bu iki başlık ve bunların alt başlıkları konuyu bütünüyle açıklayamamış, örnekler bir de “Yapıca Cümlemsi Değerindeki Zarf Tümleçleri” başlığında değerlendirilmiştir.

Ele aldığımız bu incelemede, verilen zarf örneklerinin gösterdiği yapısını daha net ortaya koymak için bazı denemeler yapılmış ve sonuçta aşağıda görüleceği gibi kök ve eki yansıtacak şekilde başlıklar kısaltılmış, sonra örneklere geçilmiştir. Bu örnekler çeşitli Türk klasiklerinden, edebî eserlerden, gazetelerden fişlenerek seçilmiştir. Çok geniş bir konu olmasına rağmen zarflar yapısına göre tek tek ele alınmaya ve bu çalışmada mümkün olduğu kadar tümüyle verilmeye çalışılmıştır. Bu işlemde sonra zarfın, zarf grubunun anlamı açıklanmıştır. Son olarak dil bilgisi kitaplarında pek rastlanmayan bir özellik olarak bazen zarfların anlamını etkileyip bazen kelime türünün değişmesine sebep olan *vurgu* üzerinde de örnek cümlelerde durulmuştur.

Genel olarak yaptığımız incelemeye bakıldığında zarfların alışlagelmiş, klasik bir sınıflandırma ve değerlendirmelerden farklı olduğu, söylenmemiş,

yazılmamış bir çok özelliğın bulunduğu, bu sebeple de sınıflandırmalarda ve değerdendirmelerde bir çok eksiklikler yaşandığı söylenebilir.

A. ZARF TÜMLECİ GÖREVİNDEKİ ZARFLAR

İ S İ M

İsmin tek başına bir zarf olarak kullanılmasıyla söze başlayalım. Aslında zarf oluşumuna hizmet eden sıfatlar, zamirler, edatlar ve hattâ zarflar isim soylu kelime türleridir. Ancak cümlelerdeki konumlarına göre farklı görevler üstlenirler. Örnek olarak *doğru* ve *yalnız* kelimelerinin türü cümledeki yerinden anlaşılır. Bu kelimeler tek başlarına isimdir; ancak bir başka ismin önüne geliyorsa sıfat, fiil veya fiilimsiyi nitelerse zarf olmaktadır.

İsimlerin tek başlarına zarf oluşturmasının yanında, çeşitli eklerle veya edatlarla birleşerek de zarf meydana getirmeleri söz konusudur. Tüm bu farklı durumlar özellikle başlıkları oluşturmada bizi zorlasa da aşağıda tek tek ele alınıp ayrıntılarıyla işlenmeye çalışılmıştır.

İsim+CA

İsimden zarf yapan ve Türkçenin tarihî dönemlerinden bu yana canlılığını koruyan eşitlik ekinin cümleye kazandırdığı anlam, işlev şu örneklerde ele alınmıştır.

Sana babaca haber veriyorum. (Güntekin-Acımak, 65.s.)

*Bu acılara rağmen Türk ve Almanlar kardeşçe yaşamalı.*¹²⁸

¹²⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/02/11/haber,EC1350ED02BD4C4E94B16CC294172D88.html>

Arkadaşım sadece doktorca tahmini öne sürüyor. (Güntekin-Anadolu Notları, 210.s.)

Anlamı: Ad köküne eşitlik eki getirilmiş, “babaca” ve “kardeşçe” cümleye “denklik, eşitlik”, “doktorca” ise “benzerlik” anlamı katmıştır.

İşlevi: Durum zarfı niteliğindedir.

Bunun nasıl gerçekleşeceğini önümüzdeki günlerde milletçe hep birlikte göreceğiz. ¹²⁹

Ailece ona İzmirli sütüne deyip gireriz. (Güntekin- Anadolu Notları, 123.s.)

Anlamı: “Birliktelik, topluluk” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Bazen –CA eşitlik eki çoğul eki üzerine de gelebilir.

Zavallı kadın, senelerce hastane köşelerinde inlemişti.. (Güntekin-Acımak, 35.s.)

Anlamı: Çoğul isme eklenen eşitlik eki cümleye “aşırılık” anlamı katmıştır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: Yukarıdaki tüm cümlelerde vurgu eşitlik eki olan –CA’dan bir önceki hecededir.

---

¹²⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/03/15/haber,0FE4969FDF814B9C81108934F212CC47.html>

İsim+CA+CIk

Bazen eşitlik ekinin üzerine küçültme eki getirilerek de zarf oluşturulmaktadır.

...hazırlanacak büyüü usulcacık bir köşeye sokar. (Güntekin-Anadolu Notları, 125.s.)

Anlamı: Eşitlik ekine gelen küçültme eki “dikkatle, özen gösterme” anlamını taşır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Eşitlik ekinden öncedir.

İsim+CIk+tAn

Örneği çok fazla olmasa da bu yapı zarf olarak kullanılmaktadır.

Ben de kurşun yok diye şakacıktan silahı ona doğrulttum.¹³⁰

Anlamı: “Eylemi küçük gösterme” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Cık” küçültme ekindedir.

---

¹³⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/1998/06/25/O01.html>

İsim+ lArI

İsime getirilen üçüncü çoğul şahıs iyelik ekinin zarf olarak cümleye kattığı anlamı, işlevi, vurgusu şöyledir:

Akşamları kapkara hayali göğün önüne dikilirdi. (Çokum-Derin Yara, 27.s.)

Geceleri eski Viyana'nın eski kahvelerine, lokantalarına gidiyorlar. (Adıvar-Kalp Ağrısı, 191.s.)

Gündüzleri birkaç defa Dora (bankerin kızı) beni mağazalara götürdü. (Adıvar-Kalp Ağrısı, 126.s.)

Anlamı: İyelik eki zaman bildiren kelimeye gelerek “genellikle” anlamını vermekte ve fiillerin tekrarlama zamanlarını belirtmektedir.

İşlevi: Bu ekle zaman zarfı yapılır.

Vurgu: Vurgu son hecededir.

İsim+iyelik+cA

Aşağıda örnekleri verilen *aklınca, kararınca, kanaatince, zannınca* gibi kullanımlarda kalıplaşmış bir yapı gösteren bu ek, iyeliğin ikinci ve üçüncü şahıs teklik ve çokluk biçimlerinde aynen karşımıza çıkmaktadır. Bunda günümüz alfabesinde nazal n'nin bulunmayışı etkili olmuştur. Aslında eski metinlerde ikinci teklik ve çokluk şahıs ekleri nazal n, üçüncü teklik ve çokluk şahıs ekleri normal n ile yazılırken günümüzde böyle bir ayrımın yapılmaması bizi farklı kişilerde fakat

aynı eklerle karşı karşıya getirmiştir. Böyle bir ayırım ancak cümlenin gelişinden anlaşılmaktadır. Bu durum dil bilgisi kitaplarında da fazla ele alınmamıştır.

Aklinca bana belli etmeden çocuklardan bazılarına yavaş sesle talimat verdi. (Güntekin-Acımak, 73.s.)

Anlamı: *Aklinca* sözcüğü cümleye küçümsemeye birlikte “görecelik, bakış açısı” anlamı katmıştır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Cümlede vurgu iyelik eki üzerindedir.

*Kanımca herkese her şey sorulabilir.*¹³¹

*Bunu, bugüne kadar yapan Türk bankası olmadı kanaatimce.*¹³²

*Zannımca, her iki tarafın da rızasını alabilecek çözüm bulunabilir.*¹³³

Anlamı: *Kanaatimce, kanımca, zannımca* gibi örnekler cümleye “bence, bana göre” anlamında “görecelik” anlamı katmıştır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Cümlede vurgu iyelik eki üzerindedir.

Bazen ikinci ve üçüncü teklik şahısların karışmasını önlemek için tamlama şeklinde şahıslar belirtilir.

¹³¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/04/29/pz/haber,7A125D4108B4406A980B917E9CC5EBAA.html>

¹³² <http://www.stargazete.com/starextra/index.asp?haberID=48963>

¹³³ <http://www.stargazete.com/starextra/index.asp?haberID=16261>

Onun fikrince tatlı canımı boş yere sıkıntıya sokuyordum. (Güntekin-Anadolu Notları, 205.s.)

Bunlardan başka ismin ikinci teklik iyelik ekiyle kalıplaşmış *boyunca* örneğini de bu arada belirtmek gerekir. *Türkçe Sözlük* kelimeyi madde başı olarak almış ve tanımlamıştır. Bu örnekte ekin kalıplaştığı görülmekte ve *Türkçe Sözlük*'e bu özelliği ile alınmaktadır.

Bir insan kafası bütün ömrü boyunca belki ancak beş on defa böyle tamamen uyanır... (Hisar- Ali Nizâmî Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği, 62.s.)

İngilizlere esir düştüğü aylar boyunca, İngilizce'yi derdini anlatacak kadar öğrenen Gazi Alican Çavuş, barış zamanında da bu bilgisini silah arkadaşı İstanbullu subay Ali Osman Bey'in ailesi tarafından yollanan bazı yabancı tarih kitaplarını okuyup, köylülere aktarmakta, ilerleyen yıllarda yerel turist rehberleri yetiştirmekte kullanmıştır. (Uzuner-Gelibolu, 16.s.)

Anlamı: “Sürenin devamlılığı” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Eşitlik ekinden öncedir.

Bu ekin farklı şekli de aşağıda görüldüğü gibidir:

...bütün hayatları müddetince ağlayıp tezallüm edecekler. (Güntekin-Acımak, 110.s.)

Anlamı: “Sürenin devamlılığı, boyunca” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Eşitlik ekinden öncedir.

İsim+II

İsimden sıfat yapan *-lı* ekini alan kelimeler cümlede fiil soylu kelimelerin önüne geldiklerinde zarf görevinde bulunmaktadır.

Renkli çıkacakmış resimler. (Çokum-Derin Yara, 35.s.)

Elâlem onu ciddi, ağırbaşlı, uslu akıllı biliyordu. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 5.s.)

Anlamı: Fiilin nasıl olduğunu belirtir.

İşlevi: Niteleme zarfıdır.

Vurgu: “-Lı” ekindedir.

Yukarıdaki cümlelerde *renkli, uslu, akıllı* kelimelerinden sonra *olarak* kelimesinin düştüğü görülmektedir. Bu yaygın durum bir eksilti (elips) olarak değerlendirilebilir.

İsim+III

Bazı isimler *-ilk* eki alarak zarf oluşturur. Bu yapı kimi zaman tek başına kimi zaman da *olarak* kelimesiyle görülür.

Borsa günlük %0,10 yükseldi. ¹³⁴

Kredi kartında aylık gecikme faizi düşürüldü. ¹³⁵

Görüşümüz günlük olarak değişmez. ¹³⁶

Anlamı: “Zamanda sınırlama” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

İsim+sIz

Bu gruba girenler, *ile* edatı ile yapılan zarfların olumsuz biçimleri gibi bir anlam taşıyor.

Tereddütsüz cevap verdi. (Safa- Yalnızız, 31.s.)

Esmâ isteksiz baktı. (Çokum-Derin Yara, 38.s.)

...her zamanki âdetimle alt kat sofada epeyce durarak, hareketsiz etrafıma bakındım. (Safa-Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, 15.s.)

Çaresiz, işi ihtiyar bir aile dostuna bıraktım. (Ortaç-Beşik-Kurbanlar, 28.s.)

Anlamı: Ada gelen –sIz eki eylemi “yokluk” açısından tamamlamaktadır.

İşlevi: Niteleme zarfıdır.

Vurgu: Yukarıdaki cümlelerde vurgu yokluk ekindedir.

¹³⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/14/haber,AD7B5A2E5585450F85FFE0B0581B33B4.html>

¹³⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/12/29/haber,53F3A1D9FEE3467F9B11781C39FEBA63.html>

¹³⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/07/31/haber,F2FE93201BC44212A287B48851F5167F.html>

Yukarıdaki cümlelerde şekil olarak bir sıfat yapısında olan bu kelimeler zarf görevinde kullanılmıştır. Bu durumu yokluk ekini alan kelimelerden sonra *olarak* sözünün düşmüş olacağı biçiminde açıklayabiliriz.

İsim+sIz+cA

Aslında bir sıfat yapma eki olan –sIz üzerine –cA eşitlik eki gelerek yeni bir yapı ortaya çıkmıştır. *Türkçe Sözlük*'te bu biçimlerin yer alışı kalıplaşmış olmalarına dayanır. Aslında bu durum *Türkçe Sözlük*'te yeniden gözden geçirilmelidir. Örnek olarak *sabırsızca*, *çaresizce* zarfları *Türkçe Sözlük*'te madde başı olarak yer almamıştır.

Bir zaman sessizce yürüdüler. (Çokum-Derin Yara, 14.s.)

Teklifsizce, yorganın ucunu iterek, lohusanın yanına oturuverdi. (Talu-Beyaz Şemsiyeli, 7.s.)

Getirilen ayranlara isteksizce uzandılar. (Çokum-Derin Yara, 20.s.)

Kadın sabırsızca ve çaresizce dudaklarını kemiriyor... (Uzuner-Gelibolu, 11.s.)

Anlamı: “Eylemin ne şekilde yapıldığını” bildirmektedir. –cA eki burada “olarak” kelimesinin yerini tutmaktadır.

İşlevi: Nitelik zarfıdır.

Vurgu: Verilen örneklerde vurgu yokluk eki üzerindedir.

İsim +I+n

İsimlerin üzerine araç durum eklerinin gelişi ile ilgili örneklerimiz *yazın*, *kışın*, *güzün*, *ilkin*, *gündüzün* gibi zaman bildiren kullanımlarla sınırlıdır. Bunlarla birlikte *ilkbaharın*, *sonbaharın* gibi örneklere de rastlanmaktadır.

Yazın bütün orada yemek yeriz. (Uşaklıgil-Kırık hayatlar, 20.s.)

Bunu kışın Anadolu'da dolaşırken görüyorum. (Güntekin- Anadolu Notları, 91.s.)

*Fırlatma işlemini Amerikan Savunma Bakanlığı'nın araştırma ajansının finanse ettiği şirket yaz sonunda uzaya Amerikan Savunma Bakanlığı'na, güzün de Malezya'ya ait birer uyduyu göndermeyi planlıyor.*¹³⁷

Azdıkça azan bir rüzgar çıktı ilkin. (Güntekin-Acımak, 163.s.)

Anlamı: *Kışın*, *yazın*, *güzün* kelimeleri cümlelere “süre” anlamı, *ilkin* ise “sürede öncelik” anlamını katmıştır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Örneklerde vurgu araç durumu ekindedir.

Arapça kökenli *an* kelimesi üzerine gelen ve birleşik yapıda olan *-sız-ın* ile kurulu *ansızın* ile ilgili örneklerimiz şunlardır:

Ansızın, annemin çığlıklaşmış sesile ikimiz de uyandık. (Ortaç-Göç, 16.s)

¹³⁷ <http://www.stargazete.com/starextra/index.asp?haberID=48276>

Sonra bir dağ keçisi ansızın görünüp kaybolmuştu. (Çokum-Derin Yara, 48.s.)

Anlamı: *Ansızın* kelimesi cümleye “birdenbire, beklenmezlik” anlamını katmıştır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Örneklerde vurgu ilk hecededir.

Ansızın kelimesini çağrıştıran *birden*, *aniden*, *birdenbire* gibi örnekleri de burada alabiliriz.

Çocuk birdenbire viyaklamaya başlamıştı. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 9.s.)

Birdenbire farkına vardım. (Ortaç-Beşik, 23.s.)

Birden nişanlılık günlerindeki o çekingen utangaç Esmâ oluvermişti.
(Çokum-Derin Yara, 38.s.)

Kedi birden durdu, yalanarak Tuna'ya baktı. (Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 29.s.)

Aniden bir şey hatırladı. (Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 29.s.)

Anlamı: “Beklenmezlik, şaşkınlık” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “-Den” hecesindedir.

İsim+ A

İsmin yönelme, bulunma, ayrılma durumu eklerini alan kelimeler cümlede zarf tümleci görevi gördüklerinde “zaman, durum, sebep, miktar” gibi işlevler üstlenirler. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi giriş bölümünde verilmişti.

Öğleye geliyordu. (Cumalı- Zeliş, 7.s.)

Saat dokuza yaklaşıyordu. (Tanpınar-Huzur, 5.s.)

Bunlar yarına çıkmaz. (Güntekin-Anadolu Notları, 15.s.)

Panayır haftaya burada kurulacak. (Güntekin- Anadolu Notları, 109.s.)

Anlamı: İlk üç cümledeki zarflar edat grubundan kısaltılmış şekiller olup zaman olarak “yaklaşma” ifadesiyle, son cümlede ise “zamanda sınırlama” olarak cümlenin anlamını tamamlamıştır. Genel olarak bu zarflar eylemin zamanda son sınırını gösterir.

İşlevi: Cümlelerde zaman zarfıdır.

Vurgu: Yönelme durumu eki üzerindedir.

İsim+ DA

İsmin bulunma durumu ekini alan aşağıdaki örnekler de cümlelerde zarf tümleci görevindedir.

Saatte bir çorba kaşığı verirsiniz. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 26.s.)

Anlamı: “Zaman bölümlenmesi” anlamını vermektedir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Bulunma eki üzerindedir.

*Özellikle ilkbaharda pardösü giymek çok kullanışlı oluyor.*¹³⁸

Anlamı: “Zaman sınırlaması” anlamını vermektedir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

İsim+DAn

İsime gelen ayrılma durumu eki cümlelere çeşitli anlamlar yüklemekte ve aşağıdaki cümlelerde olduğu gibi zarf tümleci oluşturmaktadır.

Bahar, şu arkamdaki bahar bizi sevinçten deli ederci. (Ö.Seyfettin-Bahar ve Kelebekler, 5.s.)

*Heyecandan konuşamadı.*¹³⁹

Anlamı: “Sebebe” bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Ayrılma eki üzerindedir.

Sabahtan keçiyi o tarafa, yeni biçilmiş buğday tarlasına bağlamıştı.
(Cumalı- Zeliş, 7.s.)

Anlamı: “Eylemin yapılma zamanının başlangıcı”nı bildirir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

¹³⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/02/15/cm/haber,947392858FB6403DBDFED110065A1585.html>

¹³⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/30/haber,F8FCE624FFEF48D080EEA130978328FC.html>

Vurgu: Ayrılma eki üzerindedir.

Aşağıdaki örneklerde ise *doğrudan* zarfı bazen tek başına, bazen ikilemeli biçimde yönelme durumlu olarak da kullanılır.

*Davalar doğrudan patrona açılacak.*¹⁴⁰

*Bu operasyon doğrudan doğruya PKK'ya yöneliktir.*¹⁴¹

Anlamı: “Direkt, dolaysız” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

İsim+iyelik+DAn

İsimler iyelik ekiyle birlikte durum eklerini alarak da zarf görevini üstlenirler.

Telaşından, şerbet surahisini boşaltmayı unutmuştu. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 5.s.)

*Korkumdan bir türlü doktora gidemiyorum.*¹⁴²

Anlamı: “Sebep” bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Ayrılma ekindedir.

¹⁴⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/12/04/haber,E86C8EAD2BDA4696A529C090A172449C.html>

¹⁴¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/02/26/haber,61AB104006AC41998941CBF565EDED3D.html>

¹⁴² <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/10/23/gny/tozlu.html>

İsim+dIr

Genellikle zaman bildiren kelimelerin üzerine gelen *-dIr* bildirme eki eylemin ne zamandan beri gerçekleştiğini bildirir.

Son birkaç gündür hayatımda ne çok değişiklikler oluyor. (Ortaç-Göç, 25.s.)

Bu adamcağız iki haftadır üstüste haberler gönderiyor, beyefendilerden birinin veya hanımefendinin behemehal teşrif etmelerini rica ediyordu. (Tanpınar-Huzur, 6.s.)

Anlamı: “Süreç” bildirir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

İsim+ken

Her ne kadar *iken* yapısına bakarak *imek*'in bir fiil olarak ele alınması gerektiği görüşü varsa da, bunun fiil bahsinde incelenmesi gerekiyorsa da, isimler üzerine doğrudan *-ken* olarak gelişi nedeniyle *iken*'in bu bahiste de değerlendirilmesine gidilmiştir.

İsmlere ve fiillere bitişik yazılan veya onlardan ayrı yer alan *-ken* ekinin fiillerle birleşen biçimleri *Fiiller* başlığında incelenmiştir. (bk. 175.s.)

Avnussalâh henüz Yumurcak iken onu babası döver anası severdi.

(Gürpınar- Utanmaz Adam,12.s.)

Yalnızken kendisi de bunu yapmayı deniyor ama mutlaka düşüyordu.

(Uzuner-Gelibolu, 6.s.)

Anlamı: İçinde bulunulan zamanı ve durumunu bildirir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: İsme birleşik yazılan “-ken” ekiyle oluşmuş kelimelerde vurgu “-ken” ekinden bir önceki hecede, isimden ayrı yazılan *iken*’ de ise vurgu “i” hecesindedir.

İsim+leyin

Bu ekin kullanımı bazı kelimelerle sınırlıdır. Dilimizde en yaygın olanlarından birkaçı aşağıda verilmiştir.

Buna rağmen sabahleyin erkenden vazife başına geldim. (Güntekin-Acımak, 47.s.)

*Akşamleyin kocası eve geldiğinde kadın olanları ona anlattı.*¹⁴³

Anlamı: “Belli bir zaman” bildirir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “-Leyin” ekinden öncedir.

Bazen *-leyin* eki yerine *öğle* kelimesinde *-n* eki de kullanılabilir.

¹⁴³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/09/05/yaz14-40-120.html>

Yarın gece olmazsa devresi gün öğlen biz oradayız. (Güntekin-Anadolu Notları, 233.s.)

İsim+en

Arapça tenvin eki olan *-en*, isim soylu yabancı kelimelere gelerek onları zarf yapmaktadır. Türkçeye de geçen bu örnekler günümüzde bile sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu konu ayrıntılı şekilde *sıfat+olarak* başlığında ele alınmıştır. (bakınız: 94.s.)

İhtiyaten pencereyi kapatıyorum. (Güntekin- Anadolu Notları, 107.s.)

Anlamı: Tenvin eki cümleye “olarak” anlamı vermektedir. Eylemin ne şekilde yapıldığını bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Vurgu “-kem” ve “ya” hecelerindedir.

Bütün fenalık kendilerinden çıktığı halde, mazlum olduklarına hakikaten inanarak ağlıyorlar. (Güntekin-Acımak, 107.s.)

Kat'iyen yiyecek vermeyin. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 26.s.)

Anlamı: “Kesinlik” anlamı vermektedir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Tenvin ekinden önceki hecelerde dir.

Bu arada biçim benzerliğinden yararlanılarak tenvinli *hakikat-en* sözünün *gerçek-ten* biçiminde Türkçe olarak karşılandığını ve *gerçekten* örneğinin zarf görevinde kullanıldığını belirtelim.

İsim Tamlamaları

Doğrudan bir isim veya isim+ek yapısında örnekler sıralandıktan sonra tamlama biçiminde kurulmuş olan grupların da zarf görevinde kullanıldığı görülmektedir.

Belirtili ve belirtisiz isim tamlamalarının cümlede zarf tümleci oluşuna eski dönemlerden beri tanık olunmaktadır. Ancak belirtisiz isim tamlamasının zarf olarak görülmesi daha sıktır.

Akşam üstü çarşıya uğrayarak alacağımı alıyorum. (Güntekin-Acımak, 53.s.)

Anlamı: “ Zamanda belirleme” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Vurgu “-şam” ve “-tü” hecelerindedir.

Bazen isim tamlamasının tamlayan kısmı iyelik eki alabilmektedir.

Babam karyolasında arkası üstü, upuzun yatıyordu. (Ortaç-Göç, 3.s.)

Anlamı: “Durum, şekil” bildirmektedir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Sı” ve “-tü” hecelerindedir.

Günün birinde –ne oldu bilmiyorum- dallar üstündeki yemişler bize eskimiş gibi geldi. (Karaosmanoğlu- Zoraki Diplomat, 79.s.)

Hele yaz günlerinde büyük yollarda sık sık ilbaylara ilçebaylara rastgelirsiniz. (Güntekin- Anadolu Notları, 30.s.)

Anlamı: İlk cümlede “zamanda belirsizlik”, ikinci cümlede ise “zamanda genelleme” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “-De” ekindedir.

Belirtili ve belirtisiz isim tamlamasının –e, –de durum eklerini almış biçimlerine de rastlamaktayız. Bu örneklerin bazıları kalıplaşmış ve *Türkçe Sözlük*'te madde başı olarak alınmıştır.

Şuna bir çare bul Allahaşkına. (Güntekin- Anadolu Notları, 104.s.)

Anlamı: “Dilek, yalvarma” anlamı vardır. –A eki “için” anlamını vermektedir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Lah, -na” hecelerindedir.

İsimden Yapılmış İkilemeler

Türkçenin her döneminde sık olarak karşılaşılan yapılardan biri de ikilemelerdir. İsimlerden yapılmış ikilemeler cümlede genel olarak zarf durumundadır.

Son yolcular nefes nefese koşuyor. (Ortaç-Göç, 13.s.)

Odaya girdiğim zaman vücudum baştan başa titriyordu. (Güntekin-Acımak, 74.s.)

*Kapı kapı dolaşmıyoruz.*¹⁴⁴

Suluk soluğa okuyorum. (Ortaç-Göç, 26.s.)

*Gece gündüz çalışıyor.*¹⁴⁵

Anlamı: “Pekiştirme ve güçlendirme” anlamlarıyla durum bildirmektedir.

İşlevi: Durum zarfidir.

Vurgu: İkilemelerin son hecelerindedir.

Yansılardan yapılmış ikilemeleri de bu bölümde ele alalım. Bu konuda kapsamlı şekilde başarılı bir çalışma yapmış olan Hamza Zülfikar, *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler* adındaki kitabında ikilemeleri *tam ikileme* ve *kısmî ikileme* olarak da ele almıştır.¹⁴⁶ İkilemeyi oluşturan öğelerde herhangi bir ses değişikliği yoksa, bu öğeler aynen tekrar ediliyorsa tam ikilemedir. İkilemeyi oluşturan öğelerin ikincisinde bir ses değişikliği meydana gelmişse kısmî (yarı) ikileme söz konusudur.

¹⁴⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/03/haber,4BA451471706403CAD1844F2BA725EE1.html>

¹⁴⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/09/gny/haber,A6EFAD348FEB47189F869978F38CCDFB.html>

¹⁴⁶ Zülfikar, Hamza, *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler, İnceleme-Sözlük*, Ank. TDK Yay., 1995 s. 8,164,165.

Bu bilgiler ışığında yukarıdaki *kapı kapı* örneğine ve aşağıdaki ikilemelere tam ikileme diyebiliriz. Bunun dışındakiler ise yarı ikileme olmuştur. Yansımalar da ikileme şeklinde cümlede zarf tümleci oluştururlar.

*Annesi horul horul uyuyor.*¹⁴⁷

*Arabalar her caddeden, her sokaktan vızır vızır geçiyor.*¹⁴⁸

Anlamı: “Pekiştirme ve güçlendirme” anlamlarıyla durum bildirmektedir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İkilemelerin son hecelerindedir.

İkilemelerin fiilden yapılmış biçimleri çok daha zengindir. (bk. 151.s.)

S I F A T

İsimlerin ve bunlardan yapılmış kelime gruplarının cümlede zarf görevinde kullanılışları üzerinde durduktan sonra zarflara daha çok yakınlık gösteren sıfatlara ve sıfatlarla yapılmış kelime gruplarına geçebiliriz.

Sıfatlar çeşitli eklerle zarf olabildiği gibi tek başlarına da zarf görevinde bulunmaktadır. Özellikle niteleme sıfatları ismin önüne gelmedikleri, tek başlarına kullanıldıkları zaman zarf oluşturabilmektedirler. Bu zarflara da niteleme zarfi denildiğine giriş bölümünde yer verilmişti.

---

¹⁴⁷ <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/03/08/yaz1303-10-118.html>

¹⁴⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/01/07/gny/haber,81E6017304BE46E683C20B0EEA20237F.html>

Yukarıdaki açıklamaya “sade, yalnız” kelimelerini örnek verebiliriz:

*Bu nedenle televizyonunuzu üzerine koymak için şık ve sade bir sehpa alabilir ya da yeni televizyonunuzu detaylı duvar üniteleriyle tamamlayabilirsiniz.*¹⁴⁹

cümlesinde *sade* kelimesi sıfat görevindeyken, *Evler artık daha modern, rahat ve sade döşeniyor.*¹⁵⁰ cümlesinde sıfat olmaktan çıkmış ve zarf olmuştur. Bu tarz örneklere ileride yeri geldikçe değinilmiştir.

Pekiştirme Sıfatı

Sıfatlardan m,p,r,s sesleriyle oluşturulan pekiştirmeli sıfatlar, fiillerden önce gelince zarf olmaktadır. Burada dikkati çeken bir hususu da belirtmek gerekir. Bu tür pekiştirmelerde vurgu ilk heceye kaymaktadır.

*Güvenilir bir anket yapılırsa, durumun vehameti apaçık görülecektir.*¹⁵¹

Gecenin gittikçe artan nemli serinliğine karşı mantosuna sımsıkı sarındı, ...
(Güntekin-Acımak, 38.s.)

...Oğuz Bey Bekir'i kolundan tutup dosdoğru ayakkabıcıya götürmüş.
(Çokum-Derin Yara, 9.s.)

İçeriye çarçabuk giriyorlardı. (Çokum-Derin Yara, 110.s.)

Anlamı: *Dosdoğru* örneğinde yön, diğerlerinde durum pekiştirilmektedir.

İşlevi: Niteleme zarfıdır.

Vurgu: İlk heceldedir.

¹⁴⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/11/16/cm/haber,F8A0FFF0C7E544FDB451A83801A1F4CD.html>

¹⁵⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/11/16/cm/haber,F8A0FFF0C7E544FDB451A83801A1F4CD.html>

¹⁵¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/02/17/pz/haber,BD0119425AA248C7B686D54EB64612AA.html>

Ayrıca yukarıdaki örneklerde yine *olarak* kelimesinin düştüğü görülmektedir.

Sıfattan Yapılmış İkilemeler

İsimlerden ve fiillerden yapılmış ikilemelerin yanında sıfatlardan yapılmış ikilemeler de zarf oluşturmaktadır. Aşağıdaki örneklerde aynen tekrar edilen ögeler olduğu için bunlara tam ikileme diyebiliriz.

O eve sık sık giderdik. (Çokum-Derin Yara, 10.s.)

Maarif Müdürü, kesik kesik gülerek cevap verdi. (Güntekin- Acımak, 8.s.)

Anlamı: İlk cümlede “tekrar, yineleme”, ikinci cümlede “ardışıklık” anlamında olup eylemin nasıl gerçekleştiğini bildirir.

İşlevi: Durum zarflarıdır.

Vurgu: İkinci cümlede son hecelerde dir.

Recai gözlerini koca koca açtı. (Çokum-Derin Yara, 20.s.)

Anlamı: “Aşırılık, abartma” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Ca” hecesindedir.

*'Tirtak' yunusları birer birer ölüyor.*¹⁵²

Anlamı: “Sıralama” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

¹⁵² <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/04/04/haber,FB62A107B5A44AEDB90C6E9D40C2B7A4.html>

Vurgu: İkilemenin son hecelerindedir.

Şu örneklerde ise ses değişikliği yapılarak tekrar edilen ikilemelere yarı ikileme diyebiliriz.

İhtiyar hizmetçi, Ahmetle şöyle böyle meşgul olabilirdi. (Tanpınar-Huzur, 5.s.)

Anlamı: “Yaklaşıklık” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Şöy, -böy” heceleri üzerindedir.

Metne bağlı kalarak ele aldığımız bir başka örnek ise şudur:

...biz gençler üçer, beşer içeri yayılmalı, bir güneşe muhtaç olmadan yaşayacak ve çevrelerini aydınlatacak küçük küçük ışık kaynakları yaratmalıydık.

(Güntekin- Anadolu Notları, 94.s.)

Anlamı: “Paylaştırma, bölüşme” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerde dir.

Sıfat+CA

İsimlerde olduğu gibi biraz da sıfatlara gelen ekler üzerinde duralım. Sıfatlar üzerine –CA eşitlik ekinin getirilmiş biçimleri bir ölçüde kalıplaşmıştır. *Türkçe Sözlük*'te yine bu gruba giren kelimelerin bir kısmını madde başı olarak görmekteyiz.

Hacer doğruca yatağa koştu. (Talu- Beyaz şemsiyeli, 7.s.)

Mektep çıkışlarında doğruca dükkâna koşardı. (Çokum-Derin Yara, 29.s.)

Anlamı: Kesinlik anlamı ile “yön” bildirmektedir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hecelerde-dir.

Üstündeki pardüsü iyice kırışmıştı. (Çokum-Derin Yara, 15.s.)

Bardağını sıkıca tutuyor. (Çokum-Derin Yara, 31.s.)

Anlamı: “Güçlendirme” anlamı vardır.

İşlevi: Niteleme zarfıdır.

Vurgu: -CA ekinden önceki hecededir.

Değerli Dışışleri Bakanımız gibi ben de çokça dolaşırım. (Güntekin-Anadolu Notları, 9.s.)

Anlamı: “Abartma” anlamı vardır.

İşlevi: Niteleme zarfıdır.

Vurgu: -CA ekinden önceki hecededir.

Göz göze gelmekten çekinerek, başıyla utangacça selamladı onu. (Uzuner-Gelibolu, 9.s.)

Anlamı: Eylemin ne şekilde yapıldığını belirterek “olarak” anlamını da vermiştir.

İşlevi: Niteleme zarfıdır.

Vurgu: -CA ekinden önceki hecededir.

*Bir gün erkence geldik eve.*¹⁵³

Anlamı: Cümleye “eylemin yapılmasına yakın zaman” anlamı katmıştır.

İşlevi: Zaman zarfı niteliğindedir.

Vurgu: -CA ekinden bir önceki hecededir.

-CA ekini almış *ayrıca, sadece* örneklerinde ise bir kalıplaşma söz konusudur. Bu şekilde kalıplaşmış olanları *Türkçe Sözlük* yine madde başı olarak vermektedir.

Ali Nizami Bey böyle başkalarına hülya vermek için bahsettiği evleri sadece böyle sözlerle dağıtmış!.. (Hisar- Ali Nizâmî Bey’in Alafrangalığı ve Şeyhliği, 55.s.)

Fakat Ali Nizami Bey bunların içinden ancak bir kısmını alır ve bunun da tutacağı parayı ayrıca ödermiş. (Hisar- Ali Nizâmî Bey’in Alafrangalığı ve Şeyhliği, 36.s.)

Anlamı: “Ayrıcalık, ayrı tutma” anlamı vardır.

İşlevi: Niteleme zarfıdır.

Vurgu: “-CA” ekindedir.

Bazen de sıfatlar -CA ekiyle birlikte üzerine iyelik eki de alabilirler.

Açıkçası dayalı döşeli bir ev veremem sana. (Çokum-Derin Yara, 73.s.)

*Kısacası sürekli yeni buluşlar yapılıyor.*¹⁵⁴

¹⁵³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/09/17/yaz02-10-126.html>

¹⁵⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/04/pz/haber,58A6C95516864104B8BD65311B2589A7.html>

Anlamı: “Belirtme, vurgulama” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: –CA ekinden önceki hecededir.

Kısacası yerine önceden daha çok *hasılı* zarfı kullanılmaktaydı. Bugün çok sık olmasa da bu zarfa rastlanmaktadır.

*Hasılı, biz projeyi eleştirmiyoruz.*¹⁵⁵

Sıfat+CAAnA

Sıfatlar üzerine gelen -CAAnA biçimini de burada ele almalıyız.

Çocukluğunu bulduğu bir sırada, Hilmi Efendi’yi böyle iyicene yaşlanmış, iki büklüm görüvermek duyduğu neş’eyi kedere döndürdü. (Çokum-Derin Yara, 18.s.)

Anlamı: “Pekiştirme, vurgulama” anlamı vardır.

İşlevi: Niteleme zarfıdır.

Vurgu: –CAAnA ekinden öncedir.

Sıfat+ane

Farsça –âne eki, -CA ekinin kelimeye kattığı anlamı vermektedir.

---

¹⁵⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/12/20/yaz12-30-127.html>

Teşekkür için söz bulamıyor, mahcubane ellerimi oğuşturuyorum.

(Güntekin-Acımak, 114.s.)

Anlamı: “Olarak” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Sıfat+CAk

Sıfatlara gelen ve onları zarf yapan –CAk eki bazen sıfatın son sesini düşürebilmektedir.

Çabucak kendi sözcük hazinemi yokladım. (Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 21.s.)

Anlamı: “Eylemin yapılmasına yakın zaman” olduğunu göstererek “aşırılık” anlamı verir.

İşlevi: Niteleme zarfıdır.

Vurgu: “–Ça” hecesindedir.

Sıfat+clık

Sıfatlara getirilen küçültme eki bazen ünlü türemesine sebep olmakta ve cümlede sıfatları ve fiilleri niteleyerek zarf görevi üstlenmektedir.

Azıcık yorgun görünüyorlar. (Adıvar-Kalp Ağrısı, 40.s.)

Anlamı: “Aşırılık” anlamı vardır.

İşlevi: Sıfatın derecesini belirten miktar zarfıdır.

Vurgu: “Cık” hecesindedir.

Sıfat+iyelik

Sıfatlara iyelik ekinin gelmesiyle zarf oluştuğu da görülmektedir.

*Doğrusu biz de anlamış değiliz.*¹⁵⁶

Hele biraz da is kokutmuşsun, bayıldım doğrusu.(Ortaç-Göç, 11.s.)

Anlamı: “Gerçeği söylemek gerekirse, onaylama” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Sıfat+DA

Sıfatlar bulunma durumu ekini alarak iki görev üstlenmektedir. Bunlardan birisi zarf tümleci, diğeri dolaylı tümleçtir. Burada konu ile ilgili olan *yakında* örneği “zamanda mesafe” anlamındaki zarf tümlecidir. Aynı kelime “mekânda mesafe” anlamında olunca dolaylı tümleç olmaktadır.

*Takımla ilgili değerlendirmeyi yapmaya yakında başlarız.*¹⁵⁷

Anlamı: “Zamanda mesafe” anlamı olup zaman belirsizdir.

¹⁵⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/03/haber,B94715C9D18B493BB761C062A9543EE2.html>

¹⁵⁷ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/14/haber,0DA2E79E379A4C02BBA6FDAB23F5B469.html>

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Sıfat+IArDA

Genellikle zamanı tam olarak değil de tahminen veren bir ektir.

Yakınlarda sinema projesi var mı?¹⁵⁸

Geçenlerde bir sanatçı ile program konusunda anlaşma yapılıyordu.¹⁵⁹

Anlamı: Yüklemin zamanını tam değil “belirsiz” olarak gösterir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Bulunma durumu ekindedir.

Sıfat+DAn

Sıfatlar da ayrılma durumu eki alarak zarf olabilmektedir.

Buna rağmen sabahleyin erkenden vazife başına geldim. (Güntekin-Acımak, 47.s.)

Birazdan kendi yatağında uyuyacağım. (Güntekin-Acımak, 49.s.)

Eskiden sık sık mektuplaşırdık. (Çokum-Derin Yara, 10.s.)

Anlamı: Eylemin “başlangıç zamanı”nı verir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: –DAn ekindedir.

¹⁵⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/01/08/gny/haber,9D138B8D66564FC08ED4FD48E6CFB03E.html>

¹⁵⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/13/haber,99B92440729A426186D8CD3FE14EF9F9.html>

Burayı yeniden döşeyeceklerdi. (Uşaklıgil-Kırık Hayatlar, 21.s.)

Anlamı: “Tekrar” anlamı verir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: –DAn ekindedir.

Sıfat+-sIz

Eski metinlerde yuvarlak olarak “-sUZ” biçiminde görülen yokluk eki sıfatlara da gelerek onları zarf yapmaktadır.

Tatil vaktine kadar aralıksız çalışıyorum. (Güntekin-Acımak, 53.s.)

Anlamı: Yokluk eki burada geldiği kelimeyle ilişkili olarak “süreklilik, devamlılık” anlamı vermiştir.

İşlevi: Niteleme zarfıdır.

Vurgu: –sIz ekindedir.

Sıfat+-sIz+cA

İsmlere gelen yokluk eki üzerine -CA eşitlik eki de gelebilir.

...insafsızca çalmaya başladım. (Güntekin-Acımak, 104.s.)

Anlamı: “Olarak” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Yokluk ekindedir.

Sıfat+leyin

Bu yapıyı *kimi* sıfatında görüyoruz. Bazı cümlelerde *kimileyin* biçiminde zarf kullanılmaktadır.

*Rüzgarlar kimileyin fırtınalara dönüştü.*¹⁶⁰

Anlamı: “Zamanda seyreklik” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

Görüldüğü gibi sıfatlar, doğrudan zarf yapan –CA, -ane gibi eklerle olduğu gibi, başka görevlerde olup zarf yapan –A, -DA, -DAn durum ekleri, -sIz yokluk eki gibi çeşitli eklerle de zarf olabilmektedir.

Sıfat+olarak

Çeşitli eklerle kurulan zarf grupları içinde *sıfat+olarak* yapısı üzerinde özellikle durmak gerekir.

Olarak zarfı, *ol-* fiil köküne –ArAk zarf-fiil eki getirilerek yapılmış ve kalıplaşmıştır. Osmanlıcadan bazı kelimelerin isim ve sıfat şekilleri dilimize geçerken zarf biçimleri Arapça tenvin adı verilen –en ekiyle girmektedir. *Hakikat* kelimesi Arapça bir isim olarak Türkçeye geçmiştir. Bu kelimenin sıfatı, *hakikâdir*.

---

¹⁶⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/06/19/yaz14-10-137.html>

Zarf şekli ise tenvin ekiyle *hakikaten* biçimindedir. Bu duruma *siyaset*, *siyasî*, *siyaseten*; *dahil*, *dahilî*, *dahilen* gibi çeşitli örnekler de verilebilir:

Şimdi hakikaten her taraf hapishaneye dönmüştü. (Ö.Seyfettin- Bahar ve Kelebekler, 6.s.)

Herkesten evvel keşfederek söylemiş olduğu bu deliliği de şimdi herkesin gözlerinde fennen ve resmen tahakkuk etmişti. (Hisar-Ali Nizâmî Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği, 100.s.)

Mükemmel gibi nispet î'si eki almamış çeşitli sıfatların da tenvin ekiyle zarf yapıldığı örnekler mevcuttur.

O da, işte, gördüğümüz gibi, bu işin üstesinden mükemmelen geldi. (Talu-Beyaz Şemsiyeli, 45.s.)

Batı dillerinden sıfat ve isim türünde olan kelimeler dilimize geçerken bunların zarf biçimleri genellikle Türkçeye doğrudan girmemektedir. Bu kelimelerin zarf şekilleri Türkçede *olarak* zarfı ile karşılanmaktadır. Fakat *moralman*, *otomatikman* gibi bazı örnekler zarf şekilleriyle Fransızcadan Türkçeye aktarılmıştır.

*Şampiyon olduğu için sözleşmesi otomatikman bir sene uzayacaktı.*¹⁶¹

*Rakip moralman yıkılmış.*¹⁶²

¹⁶¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/02/bilgic.html>

¹⁶² <http://arsiv.sabah.com.tr/2001/02/09/o23.html>

Bu cümlelerde *-man* eki, *olarak* kelimesinin yerini tutmakta ve Fransızca *-ment* ekinin Türkçeye yansımaları görülmektedir.

Tenvinli kelimelerin Türkçeleştirilmesinde “olarak” kelimesinin kullanıldığı görülür:

İnsanın eli kitaba her dokunuşta, kitaptaki sevgi ve derin özlem sözcükleri ısıya dönüşerek, tene fiziksel olarak değer,... (Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 154.s.)

Anlamı: Eylemin ne şekilde yapıldığı belirtilmektedir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Sel, -rak” hecelerindedir.

Bunlardan başka tenvin ekiyle kalıplaşarak zarf olmuş kelimeler de vardır: *bazen, mütemadiyen, muhtemelen, esasen* gibi biçimler *Türkçe Sözlük*’te madde başı olarak karşımıza çıkar.

Bazen suya iri kaya parçaları da düşer. (Güntekin-Anadolu Notları, 88.s.)

*Ayakları çıplak, gözleri elem içinde, mütemadiyen işaretle felaketini haykırıyor.*¹⁶³

*Muhtemelen aynı sonuç yaşanırdı.*¹⁶⁴

¹⁶³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/12/24/gnd102.html>

¹⁶⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/12/haber,AE61D2B273B9428EAFE0728136F800F9.html>

Bugün doğu kökenli kelimelerin kullanımında görülen “olarak”lı yapı, batı dillerinden geçmiş kelimelerde sıfatların zarf olarak kullanımında daha yaygındır.

Aşağıdaki cümlelerde ise Türkçe bir kelime veya kelime grubu ile *olarak* zarfı kalıplaşmış şekilde fiilin ne şekilde yapıldığını belirtmektedir. Bazı örneklerde isim ile birleştiği de görülmektedir.

Rozita'nın Ortaköy'de yaşayan kuzeninin torunu Nesim, akrabalarını ziyarete Kuzguncuk'a her gelişinde bizim evde özel olarak ağırlanırdı. (Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 38.s.)

Kalabalığın içinde, bazılarının tanımadığı, tanıyanların da dönüp dönüp baktığı birileri olarak duruyorlardı. (Çokum-Derin Yara, 13.s.)

Bir yabancı, bir istenmeyen adam olarak gelirdi. (Çokum-Derin Yara, 13.s.)

İlk kez olarak ömrünün bir gününü kendi evinde geçiriyordu.(Uşaklıgil-Kırık Hayatlar, 17.s.)

Anlamı: Kullanıldığı kelime ile eylemin ne şekilde yapıldığını belirtir. Son cümlede “sıra” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Zel, -ri, -rın, -nüp, -tı, -cı, -ten, -dam, -rak” hecelerindedir.

Bazı durumlarda *olarak* kelimesinin düştüğü de görülür.

Bunu peşin haber veriyorum. (Güntekin- Anadolu Notları, 11.s.)

Bazı cümlelerde *olarak* kelimesi yerine *olmak üzere* biçimi de kullanılmaktadır.

Böyle modern oteli olmayan şehir veya kasabaların eski tertip misafirhaneleri, tiyatrolarda olduğu gibi, zenginler ve fıkralara mahsus olmak üzere iki mevkie ayrılırlar. (Güntekin- Anadolu Notları, 188.s.)

Sıfat+üstünlük bildiren zarf

“Daha” zarfı sıfatların yanına getirildiğinde anlamı güçlendirmektedir. Bu gruba giren aşağıdaki örnekler fiilin ve fiilimsinin anlamını etkilemektedir.

Evimizin kapısından çıkalı, her adımda biraz daha yaşadığımı hissediyorum. (Ortaç-Göç, 15.s)

Ayaküstü biraz daha konuştular. (Çokum-Derin Yara, 34.s.)

Anlamı: “Güçlendirme, pekiştirme” anlamı vardır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: “-Bi, -ha” hecelerindedir.

Sıfat tamlaması+üstünlük bildiren zarf

Üstünlük bildiren “daha” zarfı sıfat tamlamalarının da anlamını etkilemektedir.

Bana birkaç gün daha mühlet versinler. (Tanpınar-Huzur, 7.s.)

Hafif bir baş dönmesinin salıntısı içinde birbirimize yarımşar adım daha sokulduk. (Ortaç-Göç, 21.s)

Anlamı: “Güçlendirme, pekiştirme,” anlamı vardır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: “-Ha, -şar, -dım” hecelerindedir.

Derecelendirme sıfatları derecelendirme zarfları olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepten miktar zarfları içine giren bu zarf çeşitlerini *zarf* başlığı altında ele aldık. (bakınız: 143.s)

Sıfat +filimsi

Sıfatlar yalnızca fiillerin değil, filimsilerin de anlamını etkileyip zarf olmaktadır.

Belki o zaman Avnussalâh biraz insanlaşarak daha az vahşetle düşünürdü.

(Gürpınar-Utanmaz Adam, 14.s.)

Bazen sıfatlar üstünlük bildiren kelimelerle de kullanılabilirler.

*Daha çok çalışıp ve üretip bu mutluluğu yaşamak istiyoruz.*¹⁶⁵

---

¹⁶⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/03/02/haber,9DCECEA2713B47C2841E18A02B3E3D9F.html>

Anlamı: Birinci cümlede “sınırlama”, ikinci cümlede ise “aşırılık, pekiştirme” belirtir.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: “-Raz, -rak, -ha, -şıp, -tıp” hecelerindedir.

Cümlede sıfatlar ismi niteleyen kelime sınıfına dahil olmakla beraber bazen de fiillerin önünde zarf görevinde kullanılırlar.

Sıfat Tamlamaları

Sıfat tamlamalarının cümlede zarf olarak kullanılması ile ilgili örneklerin tahlili ve bunların yapıları üzerinde de durmak gerekir.

Bundan evvel iki defa evlenmiş, her iki karısı da ona evlat vermeden öbür dünyaya göçmüşlerdi. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 5.s.)

Belki sekiz on defa çaldı. (Safa-Fatih Harbiye, 10.s.)

Ben seni çağıracağım zaman zili üç kere çalarım. (Güntekin- Anadolu Notları, 96.s.)

Anlamı: “Tekrar” anlamı vardır. Eylemin kaç kez yapıldığını bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Ki, -fa, -kiz, -re” hecelerindedir.

Onlara son derece ikram ederlermiş. (Güntekin- Anadolu Notları, 165.s.)

Anlamı: “Miktarda aşırılık” anlamındadır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

O vakit torpil patlamış gibi etrafa sular fişkirir... (Güntekin-Anadolu Notları, 88.s.)

Anlamı: “Zamanda belirlilik” anlamındadır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Sıfat tamlaması+A

Sıfat tamlamalarının bir durum eki olarak zarf oluşturduğu örnekler de bulunmaktadır.

Sana on ikiye bırakayım. (Güntekin-Anadolu Notları, 15.s.)

Biraz dayansaydınız, kayısları bir kağıda alırdık. (Güntekin-Anadolu Notları, 16.s.)

Meselâ geçen sene Adada gazete altı kuruşa satılırdı. (Güntekin- Anadolu Notları, 54.s.)

Anlamı: “Bedel” anlamındadır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: Yukarıdaki cümlelerde vurgu yönelme durumu eki üzerindedir.

-A durum ekini alan sıfat tamlaması fiilimsinin anlamını etkileyerek de zarf olabilmektedir.

Bakkal yenecek zeytini elli kuruşa satmaya hazırlanıyor. (Gürpınar-Utanmaz Adam,12.s.)

Anlamı: Buradaki örnekte de “bedel” belirtilmektedir.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: Yukarıdaki cümlede vurgu “-li” hecesi ile yönelme durumu eki üzerindedir.

Sıfat tamlaması+DA

Örneklerde görüleceği gibi sıfat tamlaması yapısında olan biçimler bulunma durumu ekiyle zarf görevinde kullanılıyor.

Fena halde poyraz yemişsin. (Çokum-Derin Yara, 8.s.)

Anlamı: “Aşırılık” belirtilmektedir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Vurgu “-na, -de” hecelerindedir.

Bir tarihte baloya gitmiştik. (Çokum-Derin Yara, 12.s.)

Anlamı: “Belirsiz geçmiş zaman” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Bulunma durumu eki üzerindedir.

Bazen sıfat tamlamasının önünde bulunan *tam* kelimesi zarfı kuvvetlendirmektedir.

...sonra da bütün köye tam on dakikada varmıştı. (Uzuner-Gelibolu, 25.s.)

Tam o sırada Selmin içeriye girdi. (Safa- Yalnızız, 30.s.)

Anlamı: Eylemin zamanını kesinleştirmektedir. “Zamanda belirginlik, kesinlik” söz konusudur.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Bulunma durumu eki üzerindedir.

Farsça *her* sıfatıyla Arapça *hâl* isminin birleşerek Türkçe bulunma durumu eki almış ve kalıplaşmış olan *her hâlde* zarfını da burada ele alabiliriz. Bu zarf çeşidine *Türkçe Sözlük*'te, *her hâlde* biçiminde ayrı yazıldığında “kesinlikle” anlamı, *herhâlde* şeklinde bitişik yazıldığında ise “büyük bir ihtimalle” anlamı verilmiştir. Ancak çalışmada ele alınan örneklerde metnin imlasına bağlı kalınmış ve zarf bitişik de olsa, ayrı da olsa “galiba, büyük bir ihtimalle” anlamında kullanılmıştır.

Herhalde bir dil sürçmesi oldu. ¹⁶⁶

Her halde öyle olacak. (Güntekin-Anadolu Notları, 11.s.)

Her halde Tuzla'da iner. (Güntekin- Anadolu Notları, 26.s.)

Anlamı: “İhtimal” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-De” hecesindedir.

¹⁶⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/10/haber,723CA4D3A04E4F1DAC02F2749E458133.html>

Sıfat tamlaması+DAn

Sıfat tamlamasının ayrılma durumu eki almış biçimlerinden özellikle *bu yüzden*, *bu sebepten* gibi kalıplaşmış olanları çok fazla karşımıza çıkmaktadır. *Bu yüzden* biçiminin olumsuz, *bu sebepten* örneğinin olumlu ifadelerde kullanıldığı görülmektedir. *Bu sebepten* yerine kullanılan *bu nedenden* biçiminde ise iki durum eki üst üste gelmektedir. Üstelik *bu nedenden*, *bu sebepten* biçimleri “ötürü” anlamında *dolayı* zarfıyla birlikte de kullanılır.

Bu yüzden ayrı oturuyordu. (Çokum-Derin Yara, 12.s.)

*Bu sebepten dolayı, birbirimize karşı daha çok hoşgörü göstermemiz gerekiyor.*¹⁶⁷

Anlamı: “Sebep” bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Yukarıdaki örneklerden başka *bir yandan*, *öte yandan*, *diğer yandan* gibi zarflar da kalıplaşmış şekilde cümlelerde yerlerini alır.

*Türk müziğiyle büyüyoruz ama öte yandan Batı kaynaklı müziği takip ediyoruz.*¹⁶⁸

*Bir yandan eşkıyanın yüreğine korku salarken, diğer yandan insanlığını koruyacaksın.*¹⁶⁹

¹⁶⁷ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/21/gny/haber,4404B0646B78422FA45D7A1832DB3BFD.html>

¹⁶⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/02/22/cm/haber,27B655813D6B49988655F9717296802E.html>

¹⁶⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/01/16/gny/aytug.html>

Anlamı: “Karşılaştırma” bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Sıfat tamlaması+cık

Küçültme eki sıfat tamlamalarında da görülmekte ve zarf oluşturabilmektedir.

Makinist istediği yerde bir parçacık durabiliyor. (Güntekin-Anadolu Notları, 163.s.)

Anlamı: “Zamanda süreyi küçültme” bildirir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “-Cık” ekindedir.

İsnat grubu

İsnat grubu cümlede zarf görevinde bulunabilmektedir. Bu konumda genellikle durum zarfı oluşturur. Bu cümlelerde gizli bir *olarak* kelimesinin varlığını hissediyoruz.

*Kız suratı asık arkadaşının yanına dönüyor.*¹⁷⁰

---

¹⁷⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/04/15/pz/haber,1D4F901F4836409B8013887A142CD5FC.html>

*Bulanık denizde gözleri açık çırpınırken, yanından geçen beyaz birşey gördü.*¹⁷¹

*Ev dışında yenilen yiyeceklerin paketleri sıkıca kapatılmalı, uzun süre ağzı açık bırakılmamalı.*¹⁷²

Anlamı: Eylemin nasıl yapıldığını belirtir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerde dir.

Z A M İ R

Zamirlerin zarf olarak kullanılmasıyla ilgili elimizde doyurucu örnekler bulunmamaktadır. Ancak *kendi* ve diğer şahıs zamirleri bazı eklerle zarf görevinde kullanıldığına tanık oluyoruz.

Zamirden Yapılmış İkilemeler

Ben, sen, o, biz, siz, onlar diye sınıflandırdığımız kişi zamirleri içinde yalnızca *biz* ve *siz* ikilemeli olarak kullanılmaktadır. Genel anlamda *kendi kendi* biçimi daha kapsamlı olarak kullanılmaktadır. *Kendi kendine* üçüncü teklik kişiyi bildirir. *Kendi kendime, kendi kendine, kendi kendimize, kendi kendinize, kendi kendilerine* biçimleri de öteki şahısları karşılar.

---

¹⁷¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/05/20/yaz53-30-130.html>

¹⁷² <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/06/18/gny/sag102-20040618-200.html>

İhtiyar, kendi kendine bu ismi tekrarladı. (Çokum-Derin Yara, 18.s.)

Anlamı: “Pekiştirme” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Di, -ne” hecelerindedir.

Zamir+cA

–CA eşitlik ekinin zamirler üzerine gelişi ve zarf olarak kullanılışı da bu başlık altında ele alınabilir.

Meselâ, onlarca, Türkiye ne yapsa batmaya mahkumdur...(Karaosmanoğlu-Zoraki Diplomat, 70 .s.)

*Bizce kaza teknik bir hatadan kaynaklanmıştır.*¹⁷³

Kendi elinle kendini asmış olsan bence daha iyi ederdin. (Güntekin-Acımak, 99.s.)

Anlamı: “ Görelik, bakış açısı” anlamı katmıştır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: -CA eşitlik eki üzerindedir.

---

¹⁷³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/02/01/haber,FD300B92D7724E2E84F1BE861AF71A88.html>

Z A R F

Türkçede doğrudan zarf olan kelimeler yanında sıfatların da zarf olarak kullanılması söz konusudur. Esasen Türkçede her niteleme sıfatı yeri geldiğinde zarf görevinde cümlede yer alabiliyor. *Türkçe Sözlük*'te *sf.* kısaltmasıyla verilen sıfatlar bu bakımdan gözden geçirilmeli ve örneklerle sıfat ve zarf görevleri ayrı ayrı tanımlanmalıdır. Sıfatların zarf olarak kullanılmasının örnekleri cümleler içinde dikkatlice incelendiğinde sıfatın nitelediği ismin cümlede saklı kaldığı görülür. Bu husus da her zaman gözden kaçmış ve görev belirlemede hataya düşülmüştür. İsmi cümlede kullanılmadığı bu tür örneklerde niteleme sıfatını, niteleme zarfı olarak değerlendirmenin daha doğru olacağı kanaatindeyim.

Belirtilen özelliklere göre zarflar iki kısımda ele alınacaktır:

1. Sıfatken zarf görevinde olanlar: Bu zarflar bazı niteleme sıfatlarının genellikle fiil veya fiilimsilerin anlamlarını tamamlamasıyla zarf olan kelimelerdir. Ancak başka tür sıfat olup da zarf yerine kullanılabilenler de bu grupta incelenecektir.

2. Doğrudan zarf görevinde olanlar: Bu gruptaki zarflar ise başka kelime grubundan olmayan sadece zarf olan kelimelerdir. Bunlar arasında Türkçe zarflar olduğu gibi yabancı zarflar da vardır.

1. Sıfatken zarf görevinde olanlar:

Bu gruba giren zarfların belli başlıları şunlardır:

Niteleme Zarfları

Pek çok niteleme sıfatı bu gruba dahil edilebilir.

Bu esmer kadınların hepsi sert, hissiz, zalim oluyor. (Adıvar- Kalp Ağrısı, 127.s.)

Bir kere çocuklarımı aç ve sefil yaşattıyorum. (Güntekin-Acımak, 110.s.)

Anlamı: Fiilin niteliğini belirtiyor.

İşlevi: Niteleme zarfıdır.

Vurgu: Tek heceli kelimeler dışındaki zarflarda vurgu son hecelerde dir.

Yalnız kelimesi daha çok *sadece* anlamında durum zarfı olarak kullanılsa da, niteleme sıfatı olma özelliğinden kaynaklanan niteleme zarfı görevini de üstlenmektedir. Aşağıdaki örnekte *olarak* zarfının düştüğü görülmektedir.

*Kanserle savaşmak konusunda hastalar artık bilinçleniyorlar, kanserle yalnız savaşmıyorlar.*¹⁷⁴

*Hayatta herkes yalnız kalabiliyor.*¹⁷⁵

Anlamı: Fiilin nasıl yapıldığını belirtiyor. “Sınırlama” anlamı vardır.

¹⁷⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/07/31/gny/haber,3811F579FC374263B832E1AC559F75DB.html>

¹⁷⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/10/09/gny/haber,178B88437853438B89326A33A69E0F7A.html>

İşlevi: Niteleme zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

Boşalmış sokaklarda yalnız o sevdalılarının sesi gezinirdi. (Çokum-Derin Yara, 32.s.)

Anlamı: “Sınırlama, ayrı tutma” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hece üzerindedir.

Bu zarf çeşidi *sade, sadece* zarflarıyla da aynı anlama geldikleri için burada birlikte alınmıştır. *Sadece* zarfına *sıfat+CA* bölümünde de yer verilmiştir. (bk. 86.s.)

Ali Nizami Bey böyle başkalarına hülya vermek için bahsettiği evleri sadece böyle sözlerle dağıtırmış!.. (Hisar- Ali Nizâmî Bey’in Alafrangalığı ve Şeyhliği, 55.s.)

Anlamı: “Sınırlama, ayrı tutma” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hece üzerindedir.

Bir

Bir kelimesinin tek başına zarf olduğu kullanımlardan başka bu kelimeyle kalıplaşmış çeşitli zarf örneklerimiz vardır. Bunlar genel olarak *bir* kelimesiyle birlikte kullanılır. *Bir aralık, bir defa daha* gibi örneklerin yanında *bir hayli, hayli*

örneğinde olduğu gibi bazen de *bir* kelimesini almadan cümlede yer alabiliyor. *İkide bir, ikide birde, haftada bir, bir daha, bir kez daha, bir de, biraz, bir hayli, bir aralık, bir kez, bir kere, şöyle bir, bir o kadar, bir başına, bir bakıma, arada bir, bir derece, bir güzel, bir anlamda, bir yol* gibi kalıplaşmış kullanımlar *Türkçe Sözlük*'te madde başı olarak yer alır. Genel olarak durum, miktar ve zaman bildirirler.

*Bir ona, bir diğerine fırça attı...*¹⁷⁶

*Eserlerimi görünce bir bana bir de onlara bakıp 'Mümkün değil. Senin bunları yapabilmen için 50 yıllık bir tecrübenin olması lazım' dedi.*¹⁷⁷

Anlamı: “Bir kez” anlamıyla eylemin ardışık şekilde, sırayla yapıldığını belirtir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Bunu bir Allah bilirmiş. (Hisar- Ali Nizâmî Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği, 14.s.)

Anlamı: “Sadece, yalnız” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

İkide bir eşarbını düzeltiyor. (Çokum-Derin Yara, 72.s.)

İkide birde, dönüp benden bir emrim olup olmadığını soruyordu.

(Karaosmanoğlu-Zoraki Diplomat, 74.s.)

İkide bir örneği kalıplaşmış zaman zarfıdır.

¹⁷⁶ <http://www.stargazete.com/starextra/index.asp?haberID=28414>

¹⁷⁷ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=8093>

*Cumhuriyet ve vazife uğruna gerektiğinde canımızı seve seve feda etmeye hazır olduğumuzu bir kez daha haykırıyoruz.*¹⁷⁸

Bir, iki kere devrilecek gibi olduk. (Güntekin- Anadolu Notları, 110.s.)

*Daha önce kaynanam ayda yılda bir geliyordu.*¹⁷⁹

İkincinin örtüleri iki haftada bir değişir. (Güntekin- Anadolu Notları, 188.s.)

Anlamı: “Tekrarda sıklık” anlamı vardır. Son cümlede “düzenli tekrar” söz konusudur.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “-De” hecelerindedir.

*Biliyoruz ama bir de senin ağzından duymak adına soruyorum.*¹⁸⁰

Anlamı: “Ek olarak, farklılık” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

O akşam bir hayli üzülmüş... (Hisar-Ali Nizâmî Bey’in Alafrangalığı ve Şeyhliği, 78.s.)

Anlamı: “Aşırılık” anlamı vardır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: “-Hay” hecesindedir.

Bir aralık gülmeğe başlamıştım. (Güntekin- Anadolu Notları, 101.s.)

¹⁷⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/08/30/haber,80EF6CFB1C2D42BCB3BE38CF7FF40A03.html>

¹⁷⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/04/28/eko132.html>

¹⁸⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/21/haber,89796C776AAD4A34B67E398E6FBCDB43.html>

Anlamı: “Zamanda bir bölüm” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Aslında bir sıfat olan *biraz*, herhangi bir ismi nitelemeden doğrudan fiili veya fiilimsiyi anlam açısından değiştirerek zarf olabilmektedir.

Biraz konuşalım. (Ö.Seyfettin- Bahar ve Kelebekler, 3.s.)

Anlamı: “Ölçü” anlamı katar.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: İkinci hece üzerindedir.

Biraz, ayrılma durumu ekini alınca anlamını ve işlevini değiştirip miktar zarfından zaman zarfına dönüşmektedir.

Birazdan evlerinin çingıraklı kapısından içeriye girecekti. (Çokum-Derin Yara, 21.s.)

Birazdan gelir. (Çokum-Derin Yara, 40.s.)

Anlamı: “Zamanda sonralık” anlamı verir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Ayrılma ekindedir.

*Ben de bir yandan 2 yaşındaki kızıma sesleniyordum.*¹⁸¹

---

¹⁸¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/08/16/haber,3D4EDCB2E8A74D71AFA6FEBF8FB7EA64.html>

Anlamı: “Zamandaşlık” anlamı ile farklı eylemlerin aynı anda yapılması söz konusudur.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Ayrılma ekindedir.

Böyle, şöyle, öyle

Şöyle, böyle, öyle kelimelerinin oluşumu ile ilgili üç ihtimalden söz edilmektedir. Bu kelimelerin *ile, eyle* veya *öyle* biçimlerinden birisiyle kalıplaştığı ve bugünkü kullanıma ulaştığı biçiminde görüşler vardır.¹⁸²

Şöyle, böyle, öyle kelimeleri cümledeki kullanımlarına göre ya zamir ya sıfat ya zarf ya da edat olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada bizi ilgilendiren zarf görevinde olanlardır.

Kadıncağz şöyle bağıırıyordu. (Gürpınar- Utanmaz Adam., 8.s.)

Niçin böyle yapıyorsun? (Gürpınar- Utanmaz Adam, 13.s.)

Böyle söylerdi. (Çokum-Derin Yara, 12.s.)

Fen böyle gösteriyor. (Gürpınar- Utanmaz Adam, 20.s.)

İçerideki cümbüş, iki üç saat kadar böyle devam etti. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 19.s.)

Anlamı: Şöyle, böyle kelimeleri cümlelere “gösterme, örnek” anlamı katmıştır.

---

¹⁸² Zülfikar, Hamza, “Dünden Bugüne Türkçe”, *Türk Dili (Dil ve Edebiyat Dergisi)*, Mayıs 2007, C. XCIII, S. 665, s. 434-442.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: *Şöyle, böyle, öyle* kelimelerinde vurgu ilk heceler üzerindedir.

Şöyle kelimesi bazen *bir* kelimesiyle de birleşmektedir.

Recai o gölgesiz gülümseyişiyle, onu şöyle bir süzdü. (Çokum-Derin Yara, 19.s.)

Yayvan sepetinden çıkarttığı şebey demetlerini şöyle bir silkeliyor,...
(Çokum-Derin Yara, 24.s.)

Şöyle bir düşündü. (Gürpınar- Utanmaz Adam, 16.s.)

Anlamı: “Gösterme” anlamı söz konusudur.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hece üzerindedir.

Bazen bu kelimeler -CA eşitlik ekiyle de kullanılarak zarf görevi üstlenirler.
Böylece durum daha belirli hâle getirilir.

Yüzündeki aydınlık bir zaman öylece kaldı. (Çokum-Derin Yara, 39.s.)

Köylüler öylece baktılar. (Uzuner-Gelibolu, 11.s.)

Böylece gülüşürlerdi. (Çokum-Derin Yara, 40.s.)

*Dokundu geçti şöylece.*¹⁸³

İfade kuvvetlendirilmek istendiğinde –CANa biçimi de görülür.

¹⁸³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/12/20/kirca.html>

*Cam açılır, derin üç nefes çekilir ve böylecene temsili sabah sporu yapılmış olunur.*¹⁸⁴

Anlamı: Eşitlik eki almış kelimelerde “gösterme” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hece üzerindedir.

Daha

Daha kelimesi farklı anlamlar içerir. Bunlar “henüz, bundan başka, olana ek olarak, hâlâ” anlamlarıdır. “Daha” kelimesi ayrıca “Derecelendirme Zarfları” başlığı altında da ele alınmıştır. (bakınız: 144.s.)

Daha gazeteleri okudum. (Tanpınar-Huzur, 13.s.)

Anlamı: “Henüz” anlamı katmıştır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: İkinci hece üzerindedir.

Daha kelimesi *dA* bağlacı ile karşılaştırma derecesini vurgular.

*Ölenlerin çoğunun çocuk olmasıysa olayın vahametini daha da artırıyor.*¹⁸⁵

Anlamı: “Aşırılık” anlamıyla karşılaştırma söz konusudur.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: İkinci hece üzerindedir.

¹⁸⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/05/04/forutan.html>

¹⁸⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/16/haber,AFD980D9FF7E4A56A5DE18BC46D1B7FE.html>

*Daha ne diyeyim ki?*¹⁸⁶

Anlamı: “Daha başka, farklı olarak” anlamı vardır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: İkinci hece üzerindedir.

Bak daha duruyor! (Güntekin- Anadolu Notları, 190.s.)

Anlamı: “Halâ” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İkinci hece üzerindedir.

*Finalin ilk maçını kazanan Beşiktaş, 200 bin dolar daha kazandı.*¹⁸⁷

Anlamı: “Olana ek olarak” anlamı vardır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: İkinci hece üzerindedir.

Hayli

Farsça olan bu zarf çeşidi *bir* kelimesiyle *bir hayli* şeklinde kullanıldığı gibi *hayli* biçiminde de cümlelerde yer alır.

Hayli canım sıkıldı. (Güntekin-Acımak, 96.s.)

Anlamı: “Aşırılık” anlamı vardır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: İlk hece üzerindedir.

¹⁸⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/04/14/gny/coban.html>

¹⁸⁷ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/04/25/haber,7B4C34BB4D634F04AE1C34DBB167BAF1.html>

Yukarı, aşağı, geri, ileri

Yukarı, ileri, geri zarflarındaki –ArI eki eski kalıplaşmış yer-yön ekidir.

Bir kaşı yukarı kalkmıştı. (Safa-Yalnızız, 21.s.)

Buralara kadar sükut ettikten sonra bir akşam sürünerek aşağı indim.

(Adıvar-Kalp Ağrısı, 98.s.)

Uzattığım parayı geri itiyor. (Güntekin- Anadolu Notları, 56.s.)

Anlamı: “Yönelme” anlamı vardır.

İşlevi: Yer-yön zarfıdır.

Vurgu: Son heceler üzerindedir.

Yer-yön bildiren bu zarflar bazen kalıplaşmış ifadeler olarak da görülmektedir.

Onda aşağı yukarı şöyle bir fikir yerleşmiştir. (Güntekin- Anadolu Notları, 29.s.)

Yolculuk başlayalı iki saat olmadığı halde otobüste aşağı yukarı herkes birbirini tanıyordu. (Güntekin- Anadolu Notları, 43.s.)

Anlamı: “Yaklaşık, tahmin” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdir.

*Meşhur 'Balık Pazarı' baştan aşağı yenilenip tekrar hayat bulacak.*¹⁸⁸

Anlamı: “Bütünlük, tam” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

2. Doğrudan zarf görevinde olanlar:

Bu örneklerin bir bölümü Türkçe, çoğu ise doğu kökenlidir. Asıl zarf görevinde olanların başlıcaları şunlardır:

Acaba

Acep olarak da kullanılan Arapça kökenli bu zarf soru cümlelerinde görülür.

*Böyle bir şey acaba dünyanın kaç yerinde olabilir?*¹⁸⁹

*Acaba böyle düşünmekle doğru mu yapıyorum?*¹⁹⁰

Anlamı: İlk cümlede “merak”, ikinci cümlede “kuşku” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk heceldedir.

¹⁸⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/03/20/em/haber,5E5CA0D7A498445FA9429EE9690D71E2.html>

¹⁸⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/05/gny/haber,4EC21FCD2A1A4836A3D094390425025D.html>

¹⁹⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/04/29/gny/haber,73D335CF214F49EC8CC3140367A7BD44.html>

Adeta

İlk hecesi uzun olan bu zarf çeşidi de bize Arapça'dan geçmiş olup günümüzde kullanımını devam ettirmektedir.

*Kulu'daki Samsam Gölü de adeta can çekişiyor.*¹⁹¹

Anlamı: “Neredeyse, sanki” anlamıyla benzerlik ilişkisi kurmaktadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Aksine, tersine, tam tersi

Bilakis zarfı yerine daha çok kullanılan *aksine*, *tersine*, *tam tersi* zarflarının günümüzde örnekleri daha çoktur. Genellikle bunlar bir önceki cümle ile anlam ilişkili olsa da kendi cümlesinde zarf görevindedir.

*Dalga yabancı ilgisini azaltmadı, tersine artırdı.*¹⁹²

*Yabancılar Türkiye'deki durumu çok ciddi bir kriz olarak görmüyor. Tam tersi yabancıların şu anda ilgisi daha arttı.*¹⁹³

Anlamı: “Zıtlık” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

¹⁹¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/09/02/haber,48B6D44899494DB2AAFC866CC833D3B9.html>

¹⁹² <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/07/02/eko137.html>

¹⁹³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/07/02/eko137.html>

Bazen bu zarfın tamlayan eki almış kelimeyle kullanıldığı görülür.

*Bulantı giderici ilaçların aksine; bu bilekliklerin hiçbir yan etkisi bulunmuyor.*¹⁹⁴

Ancak

*Sakıp Bey'in yokluğunu ancak uykuya daldığımda unutuyorum.*¹⁹⁵

Anlamı: “Sınırlama, ayrı tutma” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hece üzerindedir.

Artık

Bu zarf çeşidi genellikle ya yüklemden sonra ya da hemen önce yer almaktadır. Halk arasında *gayrı*, *gayri* biçimleri de kullanılmaktadır.

Dönüşte, bir hediye almamız artık âdet olmuştur. (Ortaç-Göç, 12.s.)

Ama, şimdi,müzayede devri bitti artık. (Karaosmanoğlu- Zoraki Diplomat, 80.s.)

Anlamı: “Genelleme, bundan böyle” anlamı söz konusudur.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

¹⁹⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/13/gny/haber,F1804029A6B34CF7A518466978B9306A.html>

¹⁹⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/08/26/haber,2CD49647C693471699622B3AC190181B.html>

Asla

Arapça olan bu zarfa günümüzde sık rastlanır.

Onun için söylediklerini asla boşa atmamıştım. (Karaosmanoğlu- Zoraki Diplomat, 22.s.)

Anlamı: “Kesinlik” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hece üzerindedir.

Belki

Farsça olan bu zarf çeşidiyle ilgili olarak *Türkçe Sözlük*, Arapça edat olan *bel* ile Farsça kökenli *ki*'nin kalıplaşması sonucunda oluştuğunu belirtmektedir.

Belki kapıyı açtığımı işiterek beyhude bir ümide kapılırlar. (Güntekin-Acımak, 108.s.)

Anlamı: “Olasılık, şüphe” bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hece üzerindedir.

Bilâhare

Arapça kökenli olan *bi'l-ahire* “sonra, sonradan” anlamında zarf olarak kullanılmıştır. Bugün çok fazla örneği yoktur.

Onu, bilâhare, hastayı beklemek, çocuğu, ağlarsa oyalamak üzere uyandıracaktı. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 22.s.)

Anlamı: “Zamanda sonralık, daha sonra” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

Bilakis

Arapça kökenli *bi'l-'aks* “tam tersine, aksine” anlamında zarf olarak kullanılmıştır.

Bunlar bilâkis bir kumar partisi yapacaklarından memnun görünürlerdi.
(Hisar-Ali Nizâmî Bey’in Alafrangalığı ve Şeyhliği, 23.s.)

Anlamı: “Aksine, zıtlık” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

Bile

Bile, cümleye *üstelik* anlamı katarak zarf olmaktadır. Genellikle cümle sonunda yer alır. *Dahi* anlamında ise bağlaç görevinde kullanıldığı için burada zarf olanı ele alınmıştır.

Radko girmedi bile. (Ö. Seyfettin-Beyaz Lale, 26.s.)

*Ama bu içkinin distribütör firması Türkçe kullanımına böyle bir ibare yazmamış bile!*¹⁹⁶

Anlamı: “Üstelik” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfidir.

Vurgu: İkinci hece üzerindedir.

Daima

Eski Anadolu Türkçesinde *dâyim* şeklinde yer alan bu zarf günümüzde daima olarak kullanılmaktadır. Arapça zarfın az da olsa *daim* söyleyişi de mevcuttur.

İş hayatında daima başımıza gelir. (Güntekin- Anadolu Notları, 19.s.)

Anlamı: “Her zaman” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfidir.

Vurgu: Son hecededir.

---

¹⁹⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/08/07/gny/haber,3E311127DF92401E87A3FE01BBA9C583.html>

Derhâl, hemen

Farsça *der* ile Arapça *hâl* kelimelerinin birleşmesinden oluşan bu zarf çeşidi yine Farsça olan *hemen* zarfıyla da karşılanabilmektedir.

Ben senin yerinde olsam derhal Yeşilköy'e dönerim. (Adıvar-Kalp Ağrısı, 94.s.)

..bu manzara bizi derhal yatıştırdı. (Güntekin- Anadolu Notları, 113.s.)

Köylüler münasebetsiz buldukları her şeye karşı verdikleri yüzyıllık tepkiyi hemen verdiler. (Uzuner-Gelibolu, 10.s.)

...Rehber Mehmet hemen yardımına koştu. (Uzuner-Gelibolu, 11.s.)

Anlamı: “Tezlik” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: İlk hecelerde dir.

Hemen zarfı bazen üzerine eşitlik ve küçültme eki alarak da kullanılır.

*Ama Türk kimliğime birisi dokundu mu, hemencecik karşı taarruza geçerim!*¹⁹⁷

Anlamı: “Tezlik” anlamı daha da kuvvetlendirilmiştir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

¹⁹⁷ <http://www.milliyet.com.tr/2007/09/23/pazar/paz04.html>

Elbet, elbette

Arapça kökenli zarf çeşididir.

Bu işler elbet düzelir. (Çokum-Derin Yara, 38.s.)

Mazide elbette gönüllerimizin anlaştığı zamanlar olmuştu. (Hisar-Ali Nizâmî Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği, 77.s.)

Anlamı: “Kesinlik” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk cümlede birinci hecede, diğer cümlede ikinci hece üzerindedir.

Evvela

Evvela zarfı da Arapça kökenlidir.

Ben evvelâ bunu söylediğime pişman oldum. (Adıvar-Kalp Ağrısı, 40.s.)

Yolcuların bazıları evvelâ alınmışlar. (Güntekin- Anadolu Notları, 44.s.)

Anlamı: “Zamanda öncelik” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Filhakika

Arapça tamlama kurallarına göre yapılmış olan *fi'l-hakika* bugün eskimiştir.

Saffet filhakika birdenbire tehlikede olan bir geminin kaptanı mevkiini alıvermişti. (Adivar-Kalp Ağrısı, 242.s.)

Anlamı: “Doğrulama, gerçekten” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

Galiba

Arapça kökenli bir başka zarf çeşididir.

...seni galiba Boğaziçi sıktı. (Adivar-Kalp Ağrısı, 94.s.)

Galiba ehemmiyetli bir yolcu geliyor. (Güntekin-Anadolu Notları, 43.s.)

Anlamı: “İhtimal, şüphe” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Ga” hecesindedir.

Gerçi

Önceleri daha çok *vakıa* sözüyle karşılanan Farsça kökenli *gerçi* zarfına, bazen cümle başında, bazen cümle sonunda rastlanıyor.

*Gerçi bazı yerlerde son zamanlarda maalesef sorun başladı.*¹⁹⁸

*Çok sefa sürdürdüm gerçi, bir o kadar da ceфа çektim.*¹⁹⁹

¹⁹⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/12/09/safak.html>,

¹⁹⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/07/22/pz/haber,1951221E27BA40C2956AF3F85D3222B3.html>

Anlamı: “Aslında” anlamıyla bir kabullenme söz konusudur.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

Ha bire

Günlük konuşmalarda daha sık kullanılan bir zarftır.

*Çalışanlar az yenilip içilsin diye düşünmüyor aksine ha bire size bir şeyler sunuyor.*²⁰⁰

Anlamı: “Durmadan, sürekli” anlamıyla pekiştirme vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Hâlâ, hâlen

Arapça olan bu zarf çeşitleri bugün bazı yerlerde düzeltme işareti olmadan da kullanılmaktadır.

*Gerginliğin hala sürdüğünü belirtti.*²⁰¹

Anlamı: “Şimdiye kadar” anlamıyla pekiştirme vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

²⁰⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/07/haber,5B59BF5318E14737821D27E447261991.html>

²⁰¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/09/haber,9B97AD4F7FC04002AAB05888FD450AAB.html>

Henüz

Farsça'dan dilimize geçmiş zarf çeşididir.

Henüz ona bir ebe gözüyle bakmadım. (Safa-Yalnızız, 21.s.)

*Henüz 70 bin kişi izledi.*²⁰²

Anlamı: Birinci cümlede olumsuzluk ekinden dolayı “daha kılınmamış eylem”, ikinci cümlede ise “yeni kılınmış eylem, şimdiye kadar” anlamı söz konusudur.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: İlk hece üzerindedir.

Hep

Farsça kökenli olan *hep* kelimesiyle birlikte kullanılan *hep beraber*, *hep birlikte*, *hep birden* gibi zarfları da burada hatırlatmak gerekir.

...kilisenin kasvetli kapısı, kirli pencereler, iç karartan sıkıntılı çehreler, hep silindi. (Çokum-Derin Yara, 29.s.)

Anlamı: “Bütünüyle, tamamen, kesinlik” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Karısı, gelinleri, oğulları hep gelmişlerdi. (Çokum-Derin Yara, 40.s.)

---

²⁰² <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/03/11/gny/haber,E57D48756F1E4665AF7FB32A88ED1984.html>

Anlamı: “Hepsi, tamamı” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

*Kendisi de yazmak ister hep.*²⁰³

*Annelikte hep bir endişe oluyor içinizde.*²⁰⁴

Anlamı: “Her zaman” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

*Hep birlikte bu işe el atmalıyız.*²⁰⁵

*Şampiyonluğu hep beraber kazandık.*²⁰⁶

Anlamı: “Beraberlik, bütünlük” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk cümlede son hecede, ikinci cümlede –*ra* hecesindedir.

Hiç

Farsça kökenli ve uzun hece içeren bu kelimenin uzun ünlüsü Türkçede kısalmıştır.

Bu dünyanın işine hiç akıl ermez. (Gürpınar- Utanmaz Adam, 23.s.)

Anlamı: “Kesinlik” anlamı katmıştır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

²⁰³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/11/11/gny/haber,A5BF8938038847718055FD6A4C0EF1B5.html>

²⁰⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/16/ct/haber,CB921DD619C443D69271116B04495DF1.html>

²⁰⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/14/gny/haber,D3FDF3D4F6694EC0BECC9D61CC31301F.html>

²⁰⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/10/haber,60B5C232B99D43C3BC7AFD7CFCFF49CE.html>

Meriç'i bu sabah hiç görmedim. (Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 30.s.)

Anlamı: “Pekiştirme” anlamı katmıştır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Yukarıdaki örneklerde vurgu aranmaz.

İhtimal

Arapça zarflardan bir diğeri de *ihtimal*'dir.

İhtimal bize yardım eden otomobil de biraz sonra aynı sebepten duracak,...

(Güntekin-Anadolu Notları, 40.s.)

Anlamı: “Olasılık, belki” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

İlle

Aslı Arapça kökenli olan *illa* zarfı halk ağzında *ille* şeklinde kullanılmaktadır. Günümüzde her iki biçimi de yaygındır.

...dili ağzının içinde büyüyor ve ille de yanlış telaffuz ediyordu. (Uzuner-Gelibolu, 25.s.)

Anlamı: “Israr” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

Maalesef

Arapça olan bu zarf çeşidi günümüzde hâlâ canlılığını korumaktadır.

*Maalesef çok hoş bir şey söyleyemeyeceğim.*²⁰⁷

Anlamı: “Üzüntü” ifade eder.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

Mutlaka

Mutlaka zarfı da Arapçadır ve sık kullanılmaktadır.

Yalnızken kendisi de bunu yapmayı deniyor ama mutlaka düşünüyordu.

(Uzuner-Gelibolu, 6.s.)

Anlamı: “Kesinlik” bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

Nihayet

Arapçadan Türkçeye girmiş bir zarf çeşididir.

²⁰⁷ <http://www.stargazete.com/index.asp?haberID=146984>

Nihayet, öğle oluyor. (Güntekin- Anadolu Notları, 68.s.)

Anlamı: “Zamanda sonlanma” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “-Ha” hecesindedir.

Nitekim

Nitekim zarfı cümlelerde iki farklı anlamda kullanılır. Aşağıdaki cümleler bu farklı anlamlara örnek oluşturmaktadır.

*Ben yelkenin Ege Denizi'ne dostluğu getirecek önemli öğelerden olduğuna inananlardan biriyim. Nitekim karşılıklı ziyaretlerden ve birlikte organize edilen etkinliklerden sonra insanların birbirine bakışları ciddi bir şekilde değişmeye başladı.*²⁰⁸

Anlamı: “Onaylama, inandırma, gerçekten” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hece üzerindedir.

*Nitekim dönüş yarışı iptal olmasına rağmen hemen hemen her tekne Bodrum'a yine yelken basarak döndü.*²⁰⁹

Anlamı: “Sonuç çıkarma, sonuç olarak” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hece üzerindedir.

²⁰⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/07/08/pz/haber,FB45A86D308B4E24AFB6AF795A88632B.html>

²⁰⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/07/08/pz/haber,FB45A86D308B4E24AFB6AF795A88632B.html>

Pekâlâ

Bu zarf çeşidi Türkçe *pek* kelimesi ile Arapça *âlâ* kelimesinin birleşmesiyle oluşmuştur.

Sağlam insan pekâlâ hürriyetsiz yaşayabilir. (Güntekin-Anadolu Notları, 74.s.)

Türkiye büyümesinin düşük görülmesi belli kararları pekala etkilemiştir. ²¹⁰

Anlamı: “Kesinlik” anlamıyla pekiştirme vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Birleşik kelimelerde vurgu aranmaz.

Sanki, güya

*Sanmak fiilinin emir 2. tekil biçimi olan *san* üzerine gelen Farsça kökenli *ki*, aşağıdaki örneklerde kalıplaşmış ve zarf görevinde kullanılmıştır.*

Yüzünün karmakarışık çizgileri arasında bu gözlere sanki yaşlılık değmemişti. (Çokum-Derin Yara, 40.s.)

O zamanlar bütün evlerin hemen her odasında guya kendi kendilerine türemiş, üremiş ve buldukları yerlere gelip yerleşmiş gibi, az çok kıymetleri olan, bir sürü ufak tefek eşya bulunurdu. (Hisar-Ali Nizâmî Bey’in Alafrangalığı ve Şeyhliği, 83.s.)

²¹⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/03/11/haber,10F71C9F4D0045FAA20EB3338A901408.html>

Radko içeri girince sanki dondu. (Seyfettin-Beyaz Lale, 25.s.)

Anlamı: “Farz etme, sanma” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hece üzerindedir.

Sırf

Sırf, genellikle birlikte kullanıldığı kelimelerle zarf görevinde olup Arapçadır.

Ben sırf onlar için her şeye katlandım. (Güntekin-Acımak, 108.s.)

Anlamı: “Özellikle” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Tek heceli olduğu için vurgu aranmaz.

Sonra

Zarf olarak kullanılan *sonra*, daha öncekilerden biraz farklıdır. Kendinden önceki kelimeye durum ekleriyle veya yalın olarak bağlanıp edat görevi de görür.

*Anne ve babası, Sevil'den birkaç gün sonra haber aldılar.*²¹¹

*Bundan sonra bize de tebrik etmek düşünüyor.*²¹²

Sonra sonbahar gelir, ... (Çokum-Derin Yara, 32.s.)

²¹¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/02/03/pz/haber,686B8988A6CC429C93B8C40FEB816893.html>

²¹² <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/10/18/haber,3A4E4AA98D2542EAB00D4F1397F369D2.html>

Anlamı: İlk iki cümlede “zamanda sonralık”, son cümlede ise “zamanda sıralama” bildirir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: İlk iki cümlede son hecelerde, diğer cümlede ise ilk hece üzerindedir.

Ta

Türkiye Türkçesinde doğu kökenli olan *ta* zarfı, yanında bulunan başka bir kelime veya kelime grubuyla birlikte zarf oluşturmaktadır. Bu zarfla birlikte kullanılan kelimelere +*DAn*, +*DA*, +*A* durumu ekleri getirilince fiillere farklı anlam katmaktadırlar.

-*DAn* durumu eki aslında aşağıdaki kullanımda bir edat ile birlikte yer almaktadır. Aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi *beri* edatı saklı tutulmuştur.

Tâ küçükten ellerinde büyüdü. (Talu-Beyaz Şemsiyeli, 33.s.)

Anlamı: “Zamanda başlangıç” anlamı verir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Tek heceli kelimelerde vurgu aranmadığı için burada vurgu söz konusu değildir.

Tâ Drağman'dan geliyorum. (Talu-Beyaz Şemsiyeli, 32.s.)

Anlamı: “Gösterme” anlamıyla “mekânda başlangıç” bildirir.

İşlevi: Yer-yön zarfıdır.

Vurgu: Burada da vurgu aranmaz.

Son yıllarda uzatma işaretinin kullanımdan düşmesinin bir sonucu olarak tek “a” ile yazılması gereken *ta* zarfı bugün çift “a” ile *taa* biçiminde de karşımıza çıkıyor. Aşağıdaki örnek cümlede *ta* zarfının –A yönelme durumu eki almış kelimeyle *ve kadar* edatıyla kullanımı verilmiştir.

*Yarışma dışı filmlerin gösterimi taa 14 Nisan'a kadar da sürecektir.*²¹³

Anlamı: “Zamanda sınırlama” anlamı verir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Aşağıdaki örneklerde *ta* zarfıyla birlikte kullanılan yönelme ekini almış isim zarf tümleci oluşturmaktadır. İlk cümlede saklı kalmış *kadar* edatı vardır.

*Onların davetiyle taa Afganistan'a gidiyoruz.*²¹⁴

*Beyoğluspor maçı için, taa Taksim'e kadar; her tarafın dize kadar kar olduğu yollardan güçlükle yürüyerek, stada ulaştı.*²¹⁵

Balık tutmak bahanesiyle, tâ İzmit civarında birtakım Rum köylerine giderlermiş. (Hisar- Ali Nizâmî Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği,44.s.)

Anlamı: Gösterme anlamıyla “uzaklıkta sınırlama” bildirir.

İşlevi: Yer-yön zarfıdır.

²¹³ <http://www.milliyet.com.tr/2002/04/07/sanat/san16.html>

²¹⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/24/haber,7B9C0332F3994E6186D89A05F9B82976.html>

²¹⁵ <http://www.stargazete.com/index.asp?haberID=21378>

Vurgu: Son heceldedir.

Bazen *ta* zarfını bir sıfat tamlamasının başında da görürüz.

Gönlümüz tâ o zaman dolmuş olurdu. (Hisar- Ali Nizâmî Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği, 8.s.)

Anlamı: “Zamanı gösterme” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Burada da vurgu aranmaz.

Tıpkı

Tıpkı, bazen tek başına ama genellikle *gibi* edatıyla birlikte kullanılan Arapça kökenli bir zarftır.

*Ama dava, tıpkı suçun işlendiği günkü bir atmosferde tamamlanmış oldu.*²¹⁶

*Kızım, tıpkı benim gibi konuşmayı iyi beceriyor.*²¹⁷

Anlamı: “Eşitlik” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk heceldedir.

---

²¹⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/02/15/haber,BAFC4F6F8CD544A9A4FDD45C808CBF81.html>

²¹⁷ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/02/05/dun119.html>

Vakıa

Bugün çok fazla kullanılmayan Arapça bir zarf çeşididir.

*Vakıa o sırada kaşık ve çatal bilinmekte imiş.*²¹⁸

Anlamı: “Aslında” anlamıyla bir kabullenme söz konusudur.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

Zaten

Arapça kökenli *zaten* zarfının *zati* biçiminde kullanımı da vardır.

*Zaten şu anda bir hassasiyet var.*²¹⁹

Anlamı: “Kabullenme, doğrusu” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hece üzerindedir.

Zarf+İlk

Yer-yön, zaman bildiren kelimelerin *-ilk* eki alarak zarf görevinde kullanılması zarfların soyutlaştırılması ve bu yolla da zarflar türetilmesi ilgi çekicidir.

²¹⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/05/14/cpsabah/gur102-20050508-102.html>

²¹⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/24/haber,17DECCEF863A47FDA0879E5B08F76124.html>

Bir de üstelik maarif müdürü beyle muhabbete başladı. (Güntekin- Anadolu Notları, 44.s.)

Üstelik aralarına kasketli mektep kızları da katılmış. (Güntekin- Anadolu Notları, 91.s.)

Anlamı: “Ayrıca, bundan başka” anlamıyla pekiştirme vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Bu zarf çeşidi ifadeyi daha belirginleştirmek, kuvvetlendirmek için aynı anlamda “üstüne üstlük” zarfıyla da ifade edilir.

*Türk halkı ise 80 milyar doları aşan döviz tevdiat hesabını kesinlikle bozdurmuyacak, üstüne üstlük artıracak!..*²²⁰

Anlamı: “Fazla olarak, bundan başka” anlamıyla pekiştirme vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Şimdilik beni en çok üzen şey çocuklarımın hali. (Güntekin- Acımak, 114.s.)

Anlamı: “Zamanda kısıtlama” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

---

²²⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/07/07/okur.html>

Zarf+lAr+dA

*Bugünlerde, sanayinin karşılaştığı sorunlara özel olarak eğilmek gerekiyor.*²²¹

Anlamı: “Yakın zamanda sınırlama” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Zarf+IndA

Zarfların bir bölümü kalıplaşmış iyelik ve bulunma durumu ekiyle metinlerde tespit edilmiştir. *Nihayetinde, sonrasında, sonunda, evvelinde* biçimleri yüklemi ve fiilimsileri zaman bakımından sınırlamaktadır. 3. tekil iyelik+n+dA biçiminde karşılaştığımız bu yapıların da dil bilgisi kitaplarında yeri olmalıdır. Ayrıca sözlükler de bu açıdan gözden geçirilmelidir. Bu zarfların bir kısmı *Türkçe Sözlük*'te madde başı olarak verilmişken, bir kısmı alınmamıştır.

*Nihayetinde o maçıtan da galip ayrılacağımızı ve taraftarımızın yüzünü güldüreceğimizi düşünüyorum.*²²²

Anlamı: “Sonucunda, sonuç çıkarma” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “-De” hecesindedir.

²²¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/10/haber,0D984EA2DEA043FABF44E9E6BF9BBE08.html>

²²² <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/11/17/haber,618DE1A6BA104826B3BD4D50F38A71A3.html>

*Sonrasında, yönetim sırları, yapmak istedikleri ve yapacakları üstüne söyleştik.*²²³

Anlamı: “Zamanda sıralama” bildirir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hece üzerindedir.

*Polis istediği yetkiye sonunda kavuşuyor.*²²⁴

Anlamı: “Zamanda sonlanma” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “ -Da” hecesindedir.

Zarf+DAn

Zaman bildiren *şimdi, evvel, önce, sonra, hep* gibi kelimeler üzerine *-DAn* durum eki gelerek yaygın bir biçimde zarf yapılıdır.

Şimdiden soba yanmasına imkân olmadığı halde âdeta şüphe ile sobayı *yokluyorum.* (Güntekin- Anadolu Notları, 108.s.)

Anlamı: “Zamanda başlangıç” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Evveliden alışkın olacaksın bu işlere. (Çokum-Derin Yara, 8.s.)

²²³<http://arsiv.sabah.com.tr/2000/11/15/t02.html>

²²⁴<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/26/haber,388752B10D0046C3A2FAADC1A4699F7E.html>

Anlamı: “Zamanda geçmişlik” bildirir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Ayrılma durumu ekindedir.

Sonradan şehir ovaya doğru yayıldı. (Çokum-Derin Yara, 21.s.)

Anlamı: *Sonra* kelimesine eklenen ayrılma durumu eki “daha sonra” anlamı katmıştır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Ayrılma durumu eki üzerindedir.

Daha çok halk ağzında kullanılan *hepten* zarfı da *Türkçe Sözlük*’te yer almıştır.

Hepten bizi terk ettin. (Çokum-Derin Yara, 20.s.)

Anlamı: “Bütünüyle, tamamen, kesinlik” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hece üzerindedir.

Derecelendirme Zarfları

Türkçede derecelendirme sıfatları fiilleri, fiilimsileri, sıfatları etkilediğinde derecelendirme zarfları olarak da görülmektedir. Bunlar eşitlik, üstünlük, en üstünlük veya aşırılık zarfları olarak karşımıza çıkarlar:

Eşitlik bildirenler: “-CA” eşitlik ekini alan ve “kadar, denli” edatıyla kullanılan zarflar bu gruba girer. Çalışmanın ilgili bölümlerinde bu yapılar örnekleriyle ele alınmıştır.

*Elden geldiğince, yer elverdiğince, okur görüşlerini burada işliyoruz.*²²⁵

*Hiçbir film karikatür kadar komik olamaz.*²²⁶

Anlamı: “Eşitlik, denklik” anlamı yanında ikinci cümlede “kıyaslama” da vardır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: “-Den, -ğın, -dar” hecelerindedir.

Üstünlük bildirenler:

Üstünlük bildiren *daha* kelimesi fiillere, sıfatlara ve zarflara karşılaştırmada üstünlük anlamı katar.

Sonra yan yana, hiç konuşmadan, epey yürürler ve buluşmanın ilk zevkini bu sükut içinde daha çok hissederlerdi. (Safa-Fatih Harbiye, 9.s.)

Daha henüz yangın yerlerinde, boş ahırlar köşelerinde geceyi geçirecek hale gelmedim. (Güntekin-Acımak, 108.s.)

Büyüyünce daha iyi anlarsın. (Çokum-Derin Yara, 13.s.)

Biliyorsun ya, geçen ay, bir kere daha geç gelmişti. (Safa-Fatih Harbiye, 12.s.)

²²⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/12/10/haber,2E49FDCB69F345C8AB624D9CA8F4C124.html>

²²⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/08/26/gny/haber,CEF1FC4A91084EA38E88765D59B5637A.html>

Anlamı: “Pekiştirme, üstünlük” anlamı vardır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Bazen üstünlük bildirme “-DAn” ekiyle de yapılır; ancak bu durumda gizli bir “daha” kelimesinin varlığından söz edilebilir.

Hayaldeki Göksu’yu onun da benden fazla tanıdığına emin değilim.

(Güntekin- Anadolu Notları, 220.s.)

... o herkesten iyi anlamıştır. (Güntekin- Anadolu Notları, 238.s.)

En üstünlük bildirenler:

“En” kelimesiyle karşılanan en üstünlük derecesi tek başına kullanılmaz ve fiilden önce gelmez. Sıfatların ve zarfların önüne gelerek zarflarda derece meydana getirir.

Ben en çok o kocaman kelle şekeri severdim. (Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 41.s.)

*İstanbul dünyanın en hızlı ucuzlayan şehri seçildi.*²²⁷

Anlamı: “Abartma, pekiştirme” anlamı vardır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

---

²²⁷ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/19/haber,A5F7B335D7A54F9EBBC28C8B582DF4E0.html>

Aşırılık bildirenler:

Pek, çok, azıcık, epey, ekseriya gibi sözler fiillere aşırılık anlamı katar. Aşırılık bildiren zarfların bir kısmı uygun bölümlerde yeri geldikçe verilmiştir.

...herkes kendi üstünde toplanan dikkatini başkasına pek az ayırır. (Safa-Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, 6.s.)

Şu tangoyu da pek beceremiyordum. (Çokum-Derin Yara, 12.s.)

Pek anlamam o işlerden. (Çokum-Derin Yara, 13.s.)

Çocukluğum çok çabuk geçti. (Çokum-Derin Yara, 47.s.)

Anlamı: “Aşırılık” anlamı vardır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

*Dışişleri Bakanlığına ait havadisleri Türk gazetecileri ekseriya yabancı ajanslardan öğrenirler.*²²⁸

Anlamı: “Sıklık, genellikle” anlamıyla aşırılık ifade eder.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Zarflardan Yapılmış İkilemeler

Çeşitli kelime türlerinden yapılmış ikilemelerin zarflardan yapılmış biçimleri de bulunmaktadır.

²²⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/1997/06/16/y03.html>

Aşağıdaki ilk iki cümlede tam ikileme, son cümlede ise yarı ikileme olduğunu söyleyebiliriz.

*Ama ancak şimdi şimdi toplum bu kabiliyetli insanların yetişmesine imkan vermeye başlamıştır.*²²⁹

Anlamı: Zamanda “pekiştirme, vurgulama” anlamındadır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: İlk hecelerdendir.

*Uygarlığın bize göre olmadığını böyle böyle daha mı iyi anlıyor insan?*²³⁰

*Böyle böyle aşıya küçük bir fabrika açtık.*²³¹

Anlamı: Arka arkaya yapılan işleri “pekiştirme, vurgulama” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hecelerdendir.

*Bir de üstüne üstlük ellerine beşer tane kupon veriyorlar; kadınların eli içeride boş kalmasın diye.*²³²

Anlamı: “Fazla olarak, bundan başka” anlamıyla pekiştirme vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdendir.

---

²²⁹ <http://www.stargazete.com/index.asp?haberID=24177>

²³⁰ <http://www.stargazete.com/index.asp?haberID=134615>

²³¹ <http://www.stargazete.com/index.asp?haberID=117789>

²³² <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/08/haber,ECEDA306C7734E10AEF772F0ECAF64DD.html>

Soru Zarfları

Cümledeki yerine göre zamir ve sıfat olan *ne* kelimesi soru anlamı yanında pekiştirme göreviyle de başka kelimelerle birlikte zarf olarak kullanılır. Öte yandan “ne gibi, ne kadar” örneklerinde olduğu gibi çeşitli edatlarla kelime grupları oluşturur. Bir başka özelliği de birlikte kullanıldığı kelimeyle kalıplaşır: nasıl, niçin ...gibi.

Yarabim ne kadar zorla konuşuyordu. (Tanpınar-Huzur, 14.s.)

Atları ne güzel süslerlerdi. (Çokum-Derin Yara, 23.s.)

Bugünkü kavgan, bu söylediklerimi ne güzel teyit ediyor... (Güntekin-Acımak, 58.s.)

Zaten o resme ne zaman baksam karanfil kokusu duyardım. (Çokum-Derin Yara, 11.s.)

Anlamı: İlk üç cümlede “pekiştirme”, son cümlede “tekrar” anlamıyla pekiştirme vardır.

İşlevi: İlk üç cümlede “durum”, son cümlede “zaman” zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerde dir.

Aşağıdaki cümlelerde ise *ne* ile oluşturulmuş soru zarfları vardır.

Ne var kızım, neye kalktın? (Ö.Seyfettin-Bahar ve Kelebekler, 10.s.)

Baba niye kitabını yarım bıraktın? (Çokum-Derin Yara, 14.s.)

Selminin bunları istediği gibi çalıştırmasını niçin tabii bulmuyorsun? (Safa-Yalnızız, 22.s.)

Ereğli'den ne vakit çıktınız? (Güntekin-Anadolu Notları, 14.s.)

Anlamı: İlk üç cümlede “sebeup sorma”, son cümlede ise “zaman sorma” anlamı vardır.

İşlevi: Soru zarflarıdır.

Vurgu: Son hecelerdeir.

Bunlardan başka *hani*, *nereye*, *nereden* kelimeleri de cümlelerde soru zarfi olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Hani biz takımdık? ²³³

Anlamı: “Sitem” anlamı vardır.

İşlevi: Soru zarfidır.

Vurgu: İlk hecededir.

Hani bizde o sistem? ²³⁴

Anlamı: “Nerede” anlamı vardır.

İşlevi: Soru zarfidır.

Vurgu: İlk hecededir.

Hani birlikte yaşlanacaktık. ²³⁵

---

²³³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/09/15/haber,93048BD886864C19AD419CCFD0146ECB.html>

²³⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/11/09/uluc.html>

²³⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/04/10/haber,AEF3921412B04FDAAF465FD30FAC1B9E.html>

Anlamı: “Hesap sorma, ne oldu” anlamı vardır.

İşlevi: Soru zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

*Dünya ekonomisi nereye gidiyor?*²³⁶

Anlamı: “Yön” anlamıyla soru sorulmuştur.

İşlevi: Soru zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

Nereye zarfı bir edatla birlikte de soru zarfı oluşturmaktadır.

*Türkiye nereye doğru gidiyor?*²³⁷

*Kavgayla nereye kadar gidersiniz?*²³⁸

Anlamı: “Yönü belirleme, sınırlama” anlamıyla soru sorulmaktadır.

İşlevi: Soru zarfıdır.

Vurgu: İlk hecelerdedir.

*Nereden girdim bu işlere?*²³⁹

Anlamı: “Nasıl” anlamıyla pişmanlık ifadesiyle soru sorulmaktadır.

İşlevi: Soru zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

---

²³⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/01/22/haber,8410725EC8EC404DB12EA31493CF1EEE.html>

²³⁷ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/03/25/gny/haber,F7C720576F6647F3ADF32ED554FA6D95.html>

²³⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/04/10/haber,34715ACE136C4E0081B62839DBB90E27.html>

²³⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/10/22/cpsabah/gnc141-20061021-101.html>

Nereden nereye şeklinde zarf çeşidi de cümlelerde bulunmaktadır. Burada soru sormaktan çok, beklenmedik bir durumun gerçekleşmesi, kıyaslama söz konusudur.

*Nereden nereye geldik.*²⁴⁰

F İ İ L

Fiillerden yapılan zarfların büyük çoğunluğunu fiilimsiler oluşturmaktadır. Bunların yanında bir fiil içeren deyimler ile fiillerden yapılmış ikilemeler de bu başlık altında ele alınmıştır. Önce fiilden türetilmiş ikilemeleri incelemeye çalışalım.

Fiillerden Yapılmış İkilemeler

Zarfların ikilemeli olarak kullanılması öteki başlıklar altında da ele alınmıştır. (bk. 82,85,106,146.s.) Buna göre ikilemeler *nefes nefese* örneğinde olduğu gibi isimden, *kendi kendine* örneğindeki gibi zamirden, *kesik kesik* örneğinde olduğu gibi sıfattan, hatta zarftan yapıldığı gibi fiillerden de *-Ip*, *-A* gibi eklerle de türetiliyor. Fiillerden oluşan ikilemeleri şöyle ayrı ayrı değerlendirebiliriz:

---

²⁴⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/10/03/haber,7966908C615D4875AF9DE4A00877F1C1.html>

Eş anlamlı ikilemeler:

Birer geniş ünlü durumunda olan zarf-fiil ekiyle yapılmış ikilemeler için şu cümleleri verebiliriz. Tam ikileme, yarı ikileme biçiminde olan bir malzemenin yarı ikileme örnekleri aşağıdadır:

Yoğurtçular, satıcılar bağıra çağıra gelip geçiyorlardı. (Çokum-Derin Yara, 21.s.)

Pekâlâ güle eğlene gidiliyor. (Güntekin-Anadolu Notları, 35.s.)

Küçücük tencerelerle yemek pişirmekten neredeyse zanaatini kaybedeceğini, her görüşte bana yana yakıla anlatır. (Ortaç-Göç, 11.s)

Anlamı: “Abartma, pekiştirme” anlamı yanında yüklem anlamını da sınırlar.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İkilemelerin son hecelerindedir.

Aynen ikilemeler:

Tam ikileme adıyla da ele alınabilecek bu gruba daha çok –*Ip* ve –*A* zarf-fiil ekleriyle yapılmış şu örnekleri verebiliriz:

Ölüyü tezkiye ederken, lokma gözlerini devire devire yan odada ağlaşan karılara bakıyordu. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 9.s.)

Ağzımı, boğula boğula, birkaç kere açıp kapıyorum. (Ortaç-Göç, 6.s.)

*Başını annesinin omuzuna yaslamış şehitlerin fotoğraflarına, boncuk gözlerine bakıp bakıp lanetler okuyoruz.*²⁴¹

Anlamı: “Pekiştirme” anlamının yanında fiilimsinin yüklemle aynı zamanda nasıl yapıldığı belirtilir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İkilemelerin son hecelerindedir.

Zıt anlamlı ikilemeler:

Bu cümleler de yarı ikilemelere örnektir.

Babamın fesi, şallara bürünmüş bir tabutun başında, ine çıka gidiyor.

(Ortaç-Göç, 6.s.)

Ergeç bir çare arayacaklar ve bulacaklar... (Güntekin- Anadolu Notları,

51.s.)

Anlamı: “Pekiştirme” anlamı vardır.

İşlevi: İlk cümlede durum, ikinci cümlede zaman zarfıdır.

Vurgu: İlk cümlede son hecelerdedir.

Deyimler

Deyimler de cümlede çok kez zarf görevinde olabilmektedir. Bunlar genellikle fiil gibi çekimlendiği için konunun fiiller grubunda ele alınması uygun

---

²⁴¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/10/25/gny/haber,0F3D9FAC86A648E79F4C38E72A3390E9.html>

görüldü. Ancak fiil türünden olmayan deyimlere de burada yer verildi. Aşağıdaki örnek cümlelerde deyimler çeşitli ekler veya edatlar olarak zarf olmaktadır.

*Ancak ağzı sıkı olduğundan lafın ucunu oralara hiç getirmez.*²⁴²

Anlamı: “Sebep” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

*Toplumun gözünün içine baka baka yalan söylemeyin.*²⁴³

Anlamı: “Pişkinlik” anlamıyla içinde bulunulan durum anlatılmaktadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

*Parlak fikirlerin peşinden koşan genç girişimciler göz açıp kapayıncaya kadar dolar milyonerleri oldu.*²⁴⁴

Anlamı: “Zamanda tezlik” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “-Çıp, -yın, -dar” hecelerindedir.

İçinde fiil olmayan deyimler için de şu örnekleri verebiliriz:

²⁴² <http://arsiv.sabah.com.tr/1999/02/22/Y14.html>

²⁴³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/08/09/ay.html>

²⁴⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/07/12/haber,C590A7CA9E3C4078A54EB2F16DF3EAEE.html>

*20 Kasım'da düzenlenen defile için Beyrut'a giden Hanif, mutluluktan ağzı kulaklarında İstanbul'a döndü.*²⁴⁵

Anlamı: “Sevinç” anlamıyla içinde bulunulan durum anlatılmaktadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdir.

*Biz ona el bebek gül bebek baktık.*²⁴⁶

Anlamı: “Özen gösterme” anlamıyla içinde bulunulan durum anlatılmaktadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdir.

F İ L İ M S İ L E R

Cümlede kelime grupları oluşturulurken iki olanaktan yararlanılır. İsim soylu kelimelerden yapılan kelime grupları, kökü fiil olan şekillerden elde edilen kelime gruplarıdır. Kökü fiil olan kelime grupları fiilimsiler başlığı altında toplanır. Bunlar isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiillerdir. Bu üç kelime grubu birtakım eklerle cümlede zarf görevinde kullanılır.

²⁴⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/11/25/gny/mag104-20041125-200.html>

²⁴⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/18/haber,0D3AB2ACE32E4BE39A0BFF5C1F91550F.html>

İ s i m – f i i l

Bu bölümde mastar ekleri tek tek ele alınmamıştır. –*Mak*, –*mA*, –*Iş* ekleri mastar adı altında toplanmıştır.

Mastar+iyelik+A

Mastar ekleri ismin –*e*, –*de*, –*den* durum eklerini alarak zarf görevini üstlenebilirler. Ancak bu yapı genellikle –*mA* isim-fiiliyle kullanılır.

Tekrar bir işe girerek namusumla ekmeğimi kazanmama imkan kalmamıştı.

(Güntekin-Acımak, 119.s.)

Anlamı: “SebeP” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Yönelme durumu ekindedir.

Mastar+DA

Akşam dönüşte Ferruh ona sordu. (Uşaklıgil-Kırık Hayatlar, 60.s.)

Anlamı: “Belirli zaman” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Bulunma ekindedir.

*Un fabrikaları işleyecek buğday bulmakta zorlanıyor.*²⁴⁷

Anlamı: “SebeP” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Bulunma ekindedir.

Mastar+iyelik+ DA

Bu fiilimsi genellikle *her* kelimesi ile birlikte kullanılır. Bazen *her bir* şekline de rastlanır. Bu yapı –*mAk* mastarı için söz konusu değildir.

Her gidişimde, hastahanelerin bahçeleri bana hüZün verirdi. (Safa-Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, 11.s.)

Her uyanişimde, pencerede onu görürdüm. (Çokum-Derin Yara, 21.s.)

Anlamı: *Her* kelimesiyle zarf grubunda “zamanda sıklık, tekrar” anlamı oluşmuştur. Tek başına “zaman” anlamı oluşturur.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Bulunma ekindedir.

*Çok ağır ameliyat ve sonrasında çok ağır tedavi gerektiği için doktorlar Amerika'ya gitmemde ısrar etti.*²⁴⁸

Anlamı: “Amaç” anlamı oluşmuştur.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Bulunma ekindedir.

²⁴⁷ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/15/haber,00EC933453734F68B00DCA16D56C87F4.html>

²⁴⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/04/25/gnd104.html>

*Her gitmemde teslim olması için uyarılarda bulunuyordum.*²⁴⁹

Anlamı: “Zamanda sıklık, tekrar” anlamı oluşmuştur.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Bulunma ekindedir.

Mastar+DAn

“SebeP” anlamı veren bu yapıda aslında gizli bir *dolayı* kelimesi vardır.

*Küçücük tencerelerle yemek pişirmekten neredeyse zanaatini kaybedeceğini,
her görüşte bana yana yakıla anlatır.* (Ortaç-Göç, 11.s)

*Kitap okumaktan gözleriniz harap olmuş.*²⁵⁰

Anlamı: “SebeP” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Ayrılma ekindedir.

-MA+sI+zamir n’si+A

Burada isim soylu bir kelimenin üzerine fiil yapma eki olan *-IA* ile *-mA* mastar ekinin gelmesiyle oluşan bir yapı söz konusudur.

²⁴⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/1999/06/25/g09.html>

²⁵⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/09/21/haber,BDB280BB412E4BE3B511719FF7C0B02F.html>

*Bu sırada, arabasını yolun ortasında, hem de yanlama bırakıp giden sorumsuzlar da olunca, kent belli bölgelerde kilitlendi, zamanla arkalarda yığılmalar oluşunca, iş işten çıktı.*²⁵¹

Ancak bu yapıya 3. tekil şahıs iyelik eki, zamir n'si ve yönelme durumu eki gelmiş şekli daha çok kullanılmaktadır.

*Bir fermuarın bitimini enlemesine dakin.*²⁵²

*Hücuma çok hızlı çıkacağız , topu yanlamasına değil diklemesine oynayacağız, rakibimizin set kurmasına izin vermeyeceğiz.*²⁵³

Anlamı: “Gösterme” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hecelerde dir.

Sıfat – fiil

Sıfat-fil+CAsInA

Cümlelerde *-rcesine, -mişçesine, -yorcasına, -ecekmişçesine* gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkan bu birleşik ek *-mak şartıyla, -mak suretiyle, gibi* anlamı verip “kıyaslayarak benzetme” bildirir.

²⁵¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2001/12/21/y11.html>

²⁵² <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/03/29/gny134.html>

²⁵³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/04/22/spo115.html>

Fakat arkadaşlar, yalvarırcasına ısrar ettiler. (Guntekin- Acımak, 50.s.)

Anlamı: “Benzetme, gibi” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Casına” ekinden öncedir.

*Nostalgik ve romantik bu tarz sayesinde biz hanımlar zaman zaman başka dönemlerden gelmişçesine dolaşacağız.*²⁵⁴

*Kazı makinelerini susturarak, sesin geldiği yöne doğru arkeolojik bir kazı yapıyorcasına büyük bir dikkatle enkazı kazan İsrail ekibi, köpeklerin de yardımıyla küçük kızın yerini tespit etti.*²⁵⁵

Köylüler aralarında homurdanarak Muhtar’dan bir açıklama beklercesine ona bakıyorlar,...(Uzuner-Gelibolu, 33.s.)

Zavallı kadıncağızın başı çatlarcasına ağrıyordu. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 22.s.)

Anlamı: “Karşılaştırma, benzetme” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Sıfat-fiil eklerindedir.

-MIŞ+olarak

Karmaşık fiillerden bir kısmının yer aldığı bu yapıda kimi zaman *olarak* zarfi kullanılırken, bazı cümlelerde *olarak* saklı kalmıştır.

²⁵⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/08/22/cpsabah/gnc105-20040821-101.html>

²⁵⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/1999/08/22/g20.html>

Onu bir kez daha çarpılmış olarak gördüm; yıllar sonra. (Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 73.s.)

Ümran Abla'nın gözlerinde sevgisi donmuş, kristalleşmiş olarak duruyordu.
(Çokum-Derin Yara, 12.s.)

Anlamı: “Eylemin nasıl olduğunu” belirtir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Mış, -rak” hecelerindedir.

Aras'ı bir daha hiç öyle afallamış görmedim. (Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 101.s.)

Anlamı: “Eylemin nasıl olduğunu” belirtir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Mış” hecesindedir.

-AsI+A

Bugün kullanımdan düşmüş olan –AsI eki, Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman sıfat-fili olarak sıkça kullanılmıştır. Bu ek üzerine yönelme durumu ekinin gelmesiyle genişlemiş bir zarf yapısı oluşmuştur.

...etrafında dolaşan beyaz kuğuları ve ortasında, düşünen tunçtan filozofuyla beni, adeta, gözlerimden yaş getiresiye içlendiriyordu. (Karaosmanoğlu-Zoraki Diplomat, 238.s.)

Fakat eski bildiklerden ölesiye utanıyorum. (Güntekin-Acımak, 124.s.)

Anlamı: “Yaklaşıklık, neredeyse” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Yönelme durumu ekindedir.

-AcAk+iyelik+A

-AcAk yerde zarf grubuyla anlamdaş olan -AcAğInA zarf-fiili karşılaştırma ve sebep bildirir.

*Konuşacağına yap.*²⁵⁶

Fakat çocuk içeri gireceği yerde sokağa fırlıyor. (Güntekin- Anadolu Notları, 95.s.)

Anlamı: Yüklemin fiilimsinin yerine geçebileceği anlamını vererek “kıyaslama, zıtlık” bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdeedir.

-AcAklArInA şeklinde çoğul olarak karşımıza çıkan bu yapı farklı anlamda kendini gösteriyor.

Ayrılacaklarına pek üzüliyorlar. (Güntekin-Acımak, 98.s.)

Anlamı: “Sebep” bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

²⁵⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/05/06/siy100.html>

Z a r f - f i i l

-A

Fiillere –A eki getirilerek kendilerinden önceki kelimelerle birlikte zarf yapılsa da, bu yapının ikilemeli şekli daha çok karşımıza çıkmaktadır. Bunlar “Fiillerden Yapılmış İkilemeler” başlığında ele alınmıştır. (bk. 151.s.)

Bay trenin kalkmasına yarım saat kala vagonun köşesine yerleşmiş;...

(Güntekin- Anadolu Notları, 23.s.)

*Gece yarısını biraz geçe de işin rengi belli olmaya başlayacak.*²⁵⁷

Anlamı: “Zamanda sınırlama” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerde dir.

Diye zarf-fiili de –A zarf-fiil ekiyle kalıplaşmıştır. Bazen bir isimle bazen de zaman eki almış fiillerle kullanılır. Burada birkaç örnek vermekle yetindiğimiz bu zarf-fiile “Yapıca Cümlemsi Değerindeki Zarf Tümleçleri” başlığında daha geniş yer verilmiştir. (bk. 222.s.)

Bir zamanlar Alamanya diye tutturmuşsun. (Çokum-Derin Yara, 37.s.)

Vapur geldi diye artık katarı hazırlamağa başlamışlar. (Güntekin- Anadolu Notları, 117.s.)

---

²⁵⁷ <http://www.stargazete.com/index.asp?haberID=27356>

Anlamı: Birinci cümlede “amaç”, diğesinde “sebeP” bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İkinci hece üzerindedir.

–A zarf-fiil ekiyle kalıplaşmış olan bir başka kelime ise *göre*'dir. Edat gruplarında ayrıca ele alınan *göre*, –A yönelme durumu eki almış kelime veya kelime grubuyla birlikte kullanılır.

*Saate göre evdeki internet kullanıcıları değişir.*²⁵⁸

-ArAk

Bu tür cümlelerde fiille fiilimsi ya aynı zamanda gerçekleşmekte ya da arka arkaya gelen eylemler olmaktadır. –ArAk ekinin bağlama ve durum işlevi vardır.

Besim ellerini pantolonunun cebine sokarak yan tarafa doğru ayırık bacaklarla iki adım attı. (Safa-Yalnızız, 26.s.)

Süleyman Hikmet Bey, mümeyyizlere dönerek, romantik bir gurur ile elini şöyle uzattı. (Ortaç-Göç, 6.s.)

Anlamı: “Eylemle fiilimsinin arka arkaya yapıldığı” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Rak” hecesindedir.

---

²⁵⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/05/06/siy100.html>

İşte dağlar üzerinden sıçrılarak ve bayırlar üzerinden atlıyarak geliyor.

(Safa-Yalnızız, 31.s.)

Anlamı: “Eylemle fiilimsinin birlikte yapıldığı” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Rak” hecesindedir.

-ArAk+tAn

Bir ağız özelliği olmakla beraber eserlerde örneklerine rastlanan *-ArAktAn* biçimini bunların arasına katabiliriz.

Küçük Şazimend, cılız ayaklarına büyük gelen muşamba tasmalı takunyalarını tıkırdataraktan koşa koşa geldi... (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 3.s.)

Anlamı: Durumun aralıksız devam ettiğini bildirerek fiille fiilimsi arasında “kesin bir zamandaşlık” anlamı verir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Rak” hecesindedir.

-All

Türkçenin tarihi dönemlerinden bu yana zarf görevinde kullanılan çeşitli zarf-fiil ekleri vardır. Bu eklerden biri de *-All* ekidir.

Türkçede terkipler rağbetten düşeli sen de izzetini kaybettin. (Gürpınar-Utanmaz Adam, 9.s.)

Cehenneme doğru giden askeri araçlar konvoyu yola çıkalı otuz iki saat olmuştu. (Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 153.s.)

Ben de geleli on gün oluyor. (Çokum-Derin Yara, 40.s.)

Anlamı: “Zamanda başlangıç” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “-Li” hecesindedir.

-DİKÇA

Birleşik ek yapısında olan ve fiillere gelen bir başka ek *-DİkÇA*’dır. Bunun olumlu ve olumsuz şekilleri vardır.

Yarı çocuk kalbimde, korku, kapıya yaklaştıkça büyüyor. (Ortaç-Göç, 3.s.)

Anlamı: Fiille zarf-fiil arasında “artma” ilgisi vardır. “Derece” gösterir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “-Tık” hecesindedir.

-DİkÇA eki *oldukça*, *gittikçe* örneğinde olduğu gibi fiillerle kalıplaşmış şekilde de görülür.

Burada oldukça mesut bir hayat geçirebilirdi. (Güntekin-Acımak, 35.s.)

Anlamı: “Derece” bildirir.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: “-Duk” hecesindedir.

Kışın konaklarda, yazın yaylalarda oturan aileler gittikçe azalmaktadır.

(Karaosmanoğlu-Kiralık Konak, 5.s.)

Anlamı: “Zamanda ilerleme” gösterir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “-Tik” hecesindedir.

Bu yapının olumsuzluk ekiyle birleşmiş şekli “şart, gereklilik” anlamında zarf görevi üstlenir.

Hüseyin ağanın çatık yüzü, yalya misafir gelmedikçe gülümsemez. (Ortaç-Göç, 11.s.)

Sen inmedikçe bu ihtiyarlar uyanmayacak. (Ortaç-Göç, 18.s.)

Anlamı: “Şart, gereklilik” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: İlk hecelerde.

-Dik+iyelik+A

Bu zarf-fiil her kişi ekiyle çekimlenir. Aşağıdaki örnek cümlede aslında gizli bir “için” kelimesi vardır.

Gelmediğine hata ettin. (Güntekin- Anadolu Notları, 105.s.)

Anlamı: “Sebep” anlamı verir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Bu yapının ayrıca yeterlik fiili ile kullanılan, kalıplaşmış bir örneği de bulunmaktadır.

*Üniversiteler paralı olmalı ama yetenekli yoksul gençlerin yükseköğretim yapabilmesi için burs imkânları alabildiğine çoğaltılmalı.*²⁵⁹

Anlamı: “Aşırılık” anlamı verir.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: “-La” hecesindedir.

-DIk+iyelik+dA

Bu zarf-fiil de çeşitli iyelik ekleriyle çekimlenebilir. *-DIğI zaman* ve *-DIktA* yapısıyla aynı anlamdadır. Ancak *-DIktA* zarf-fiil eki günümüzde pek kullanılmamaktadır.

Onu ilk gördüğümde kendi kendine konuşuyordu. (Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 23.s.)

²⁵⁹ <http://www.sabah.com.tr/2008/01/08/haber,DC0F773E149B403D9B67A0FD098B4B66.html>

Siyah bir elbise giydiğinde onu Hristiyan kadınlarına benzetirdim.

(Çokum-Derin Yara, 10.s.)

Anlamı: “Zamanda başlangıç” bildirir. Bununla birlikte yüklemle fiilimsinin aynı zamanda olduğunu belirtir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Bu yapı her şahısta kullanılabilir. Ancak 2. ve 3. tekil şahıs iyelik ekleri şekilce aynı olduğu için bunları cümlenin anlamından yola çıkarak ayırt edebilmekteyiz. Örnek olarak yukarıda verilen ikinci cümlede “giydiğinde” kelimesinin 3. tekil şahıs iyelik eki aldığını cümlenin bütününe bakarak anlayabiliyoruz.

-Dlk+iyelik+dAn

Bu yapıda gizli bir *dolayı* kelimesinin olduğu kendini hissettirmektedir.

*İkinci Dünya Savaşı nedeniyle (A) Milli Takım çok az sayıda maç yaptığından Hakkı Yeten de yalnızca 3 kez ay-yıldızlı formayı giyebildi.*²⁶⁰

*Yapımı biraz zahmetli olduğundan uzun zamandır yapmadığım bir tatlı aklıma geldi: Elmalı Pirog.*²⁶¹

Anlamı: “Sebepl” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

²⁶⁰ <http://www.stargazete.com/index.asp?haberID=153099>

²⁶¹ <http://www.stargazete.com/index.asp?haberID=152421>

Vurgu: Son hecededir.

-Inca

Zarf-fiil ile yüklem in arka arkaya yapılması söz konusudur.

Konak halkını en çok iğzab eden şeyin kendi güzelliği olduğunu anlayınca, onlara karşı bunu silah diye kullanmağa karar verdi. (Talu-Beyaz Şemsiyeli, 42.s.)

Radko içeri girince sanki dondu. (Ö.Seyfettin-Beyaz Lale, 25.s.)

Anlamı: “Zamanda izleme” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “-CA” ekinden öncedir.

Saat ona doğru depo yükünü alınca çalgı başladı. (Güntekin- Anadolu Notları, 105.s.)

Anlamı: Yüklem in oluşması için “gereklilik” anlamı verir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “-CA” ekinden öncedir.

Olumsuzunda ise yüklem in oluşması için “şart, gereklilik” ve “sebep” anlamı vardır.

Üç kere çalmayınca buraya gelmeyeceksin. (Güntekin- Anadolu Notları, 96.s.)

Bulamayınca pardesüyü sırtıma alıyorum. (Güntekin- Anadolu Notları, 107.s.)

Anlamı: Birinci cümlede “şart”, ikinci cümlede “sebepe” anlamı verir.

İşlevi: İlk cümlede zaman, ikinci cümlede durum zarfıdır.

Vurgu: Olumsuzluk ekinden öncedir.

-İp

Eski Anadolu Türkçesinde “-Up” olarak yuvarlak şekliyle yer almış olan zarf-fiil, bugün de uyuma bağlı olarak çok sık kullanılmaktadır. Gönderme, bağlama özelliğinden dolayı buna atıf zarf-fiili (atıf ulacı, atıf gerundiumu) de denir. Burada zarf-fiiller aslında esas fiil ile aynı zamanda çekimlenip yüklem olacak gibi görünse de biz bunları cümledeki görevi açısından zarf tümleci olarak kabul etmekteyiz.

İki defa evlenip ayrılmıştı. (Çokum-Derin Yara, 12.s.)

Selmin omuzlarını kaldırıp indirdi. (Safa- Yalnızız, 25.s.)

Feriha’yı önüme katıp eve, getirdim.(Güntekin-Acımak, 115.s.)

Balkona tırmanan o pembe sarmaşık gülünden uzanıp koparıyordu.
(Çokum-Derin Yara, 11.s.)

Kolumdan tutup pencereye doğru çekiyor. (Ortaç-Göç, 19.s.)

Derken Ümran Abla elimden tutup beni bir pastaneye götürdü. (Çokum-Derin Yara, 11.s.)

Anlamı: Arka arkaya gelen eylemleri belirterek fiille zarf-fiilin anlamlarını birbirine bağlar. “Ardışıklık” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Yeni evimizden çıkıp eski evimize taşındık. (Ortaç-Göç, 8.s.)

Anlamı: “Sebeup-sonuç” ilişkisi kurar.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Tüm cümlelerde vurgu son heceldedir.

Bazen bu zarf-fiil ekinden ikileme kurularak da zarf oluşturulmaktadır.

Tayyar durup durup, çocukluk arkadaşı Fethi'yi düşünüyor. (Çokum-Derin Yara, 18.s.)

Anlamı: “Tekrar, sıklık” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Bazen de *-Ip* zarf-fiil ekini almış kelime başka bir ikileme yapısında farklı bir zarf-fiille veya zaman ekiyle arka arkaya kullanılmaktadır.

*Durup dururken bu işin suçlusuy oldum.*²⁶²

Her kapısını çalanı anlayıp dinlemeden evine sokar,... (Güntekin- Anadolu Notları, 124.s.)

Ne kadar çalışıp çabalasam kazancım yine kâfi gelmeyecek. (Güntekin-Acımak, 102.s.)

---

²⁶² <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/03/23/gnd111.html>

Bu zarf-fiilin olumsuzu da kullanılmaktadır.

Ben bu sebeple okumayıp çalışmak zorunda kalmıştım. ²⁶³

Ancak anahtar deliğinin kırıldığını görmeyip gitmiş. ²⁶⁴

-MAdAn

Olumsuzluk ifade eden bir başka zarf-fiildir.

Bundan evvel iki defa evlenmiş, her iki karısı da ona evlat vermeden öbür dünyaya göçmüşlerdi. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 5.s.)

Cevap vermeden, gittikçe koyulaşan taflanların arasında kayboldu. (Ortaç-Göç, 21.s.)

Anlamı: “Yapılması gerektiği hâlde yapılmama, zıtlık” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: İlk hecelerde dir.

Kırk sekiz saat geçmeden meme verilmez. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 9.s.)

Çocuklar nefes almadan onu dinlemeliydiler. (Çokum-Derin Yara, 24.s.)

Anlamı: “Şart, gereklilik” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Aynı yapıdaki “durmadan” zarfi kalıplaşmış durumdadır.

²⁶³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/04/19/em/haber,8F10822C7E364333BCD4453A41C627DF.html>

²⁶⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/11/18/cpsabah/gnc102-20061112-102.html>

Pişmeğe muhtaç olan parçaları durmadan tekrar ettiriyor, arasına da aletleri tek tek çaldırarak falsoları düzeltiyordu. (Güntekin- Anadolu Notları, 100.s.)

Anlamı: “Zamanda süreklilik” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: İlk hecededir.

-MAksızIn

Bu birleşik ek mastar, yokluk ve araç durumu eklerinden oluşur.

Mukaddemeye falan lüzum görmeksizin serbest, büyük adamlara mahsus bir talâkatle hal ve mevkii izaha başladı. (Ö.Seyfettin-Beyaz Lale, 6.s.)

...annesine bakmaksızın babasına seslendi. (Uşaklıgil-Kırık Hayatlar, 34.s.)

Anlamı: “Zıtlık” bildirir. Zarf-fiil olmadan fiilin olduğu görülür.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu:”-Mek” hecesindedir.

-Ar ... -mAz

İkilemeli biçimde rastlanan bu zarf-fiil eki anlamca –*IncA* zarf-fiil ekine göre daha sık kullanılmaktadır.

... ve bu tülbentlerden her biri o ateşli alnına değer değmez kuruyordu. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 24.s.)

Bu kâbustan kurtulur kurtulmaz annesinin elinden o müthiş kahveyi içmek için kendine söz verdi Tuna. (Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 50.s.)

Anlamı: Tezlik anlamıyla zamanda birbirini izleme söz konusudur. Fiille fiilimsinin arka arkaya yapıldığını belirtir.

İşlevi: Zaman zarfidir.

Vurgu: Son hecelerdedir.

-Ken

İsmlere de gelebilen *-ken* eki fiillerde çeşitli sıfat-fiil ekleri üzerine gelerek kullanılmaktadır. *-Maktayken, -yorken, -mıışken, -acakken, -arken* gibi biçimlerde görülen bu zarf-fiil ekinin farklı anlamları vardır.

*Gönüllülerin hali hazırda kemik iliği vericisi olmak için kafalarında birtakım soru işaretleri varken ve her gün bizler bu kaygıları için bilinçlendirme yapıyorken, bu iddianın olması kaygının artmasına neden oldu.*²⁶⁵

Eşyamızı, esvaplarımızı değiştirirken ruhlarımızı da değiştirmişti,...
(Ö.Seyfettin- Bahar ve Kelebekler, 6.s.)

Sokak kapısı çalarken, minarede akşam ezanı okunuyordu. (Ortaç-Göç, 6.s.)

Anlamı: Yükleme zarf-fiilin aynı zamanda yapıldığını bildirir. “Zamandaşlık” anlamındadır.

İşlevi: Zaman zarfidir.

Vurgu: “-Ken” hecesinden öncedir.

²⁶⁵ <http://www.stargazete.com/index.asp?haberID=153017>

...bu yön içinde gelişmekte olan piyasalar daha çok prim yapmışken, son bir ayda gelişmekte olan piyasalarda kayda değer düşüşler yaşanmış.²⁶⁶

Anlamı: Yükleme zarf-fiil arasında "karşılaştırma, zıtlık" olduğunu bildirir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: "-Ken" hecesinden öncedir.

Ama yolunu şaşırınlar başka yere gidecekken buraya gelmiş olanlar olabilir.²⁶⁷

Anlamı: Yükleme zarf-fiil arasında "beklenmezlik, zıtlık" olduğunu bildirir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: "-Ken" hecesinden öncedir.

Kalıplaşmış bir şekil olan "derken" zarfı "o sırada, o anda" anlamında olup vurgusu *-der* hecesindedir.

Derken elimizdeki para ile çay içmek için bir kahveye giriyoruz. (Güntekin-Anadolu Notları, 90.s.)

Çeşitli yapım ve çekim ekleriyle kurulmuş bu biçimler yüklem anlamını değiştirmekte, ayrıntılı hâle getirmekte, daha belirginleştirmekte ve anlatıma

²⁶⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/03/23/yildirim.html>

²⁶⁷ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/01/10/siy94.html>

zenginlik katmaktadır. Başka dillerde sınırlı eklerle karşılanan bu görev Türkçede çok daha bol eklerle ifade edilir.

B. ZARF TÜMLECİ GÖREVİNDE EDATLAR veya EDAT GRUPLARI

İsim + edat veya edat grubu

İsimler ve isim soyundan kelimeler bazen yalın olarak bazen de durum ekleriyle bir edata bağlanır ve bir grup oluştururlar. Bu gruba “edat grubu” denir. Ancak bu yapılar cümlede zarf görevinde kullanılırlar.

İsim +A karşı

İsime gelen –A karşı yapısı bazen yer-yön, bazen zaman bildiren zarf yapar.

*Dn sabaha karşı köy meydanına getirilen Őhidin naaşı burada kılınan cenaze namazının ardından köy mezarlığına gömüldü.*²⁶⁸

Anlamı: “Zamanda yaklaşıklık” anlamındadır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerindedir.

*Türkiye’de teröre karşı her kesimden tepkiler devam ediyor.*²⁶⁹

Anlamı: “Yönelme” anlamının yanında zıtlık bildirir.

İşlevi: Yer-yön zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerindedir.

²⁶⁸ <http://www.stargazete.com/index.asp?haberID=155377>

²⁶⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/10/29/haber,1CD6A2EB72274A05A907D12011C48559.html>

İsim tamlaması+A karşı

Gecenin gittikçe artan nemli serinliğine karşı mantosuna sımsıkı sarındı, ...

(Güntekin-Acımak, 38.s.)

Akşam serinliğine karşı pardesüsünün yakasını kaldırmış,...(Güntekin-

Acımak, 123.s.)

Anlamı: “Yönelme” anlamındadır.

İşlevi: Yer-yön zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerindedir.

İsim+ kadar/denli

*Neredeyse bir avukat kadar bilgi sahibi oldum.*²⁷⁰

Anlamı: “Denklik” bildirir.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

Aşağıdaki örneklerde ise *kadar* ve *denli* edatlarının *ne* ve *o* kelimeleriyle tekrar edilmesi kıyaslamaya neden olmuştur.

Ne denli yükselirsek; uçmak bilmeyenlere o denli küçük görünürüz.

(Nietzsche)

---

²⁷⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/16/gny/haber,F59FAA561C874A59836BFDA6604B65C5.html>

*Beklentiler ne kadar olumlu olursa, ekonomi de o kadar olumluya gidecektir.*²⁷¹

Anlamı: “Karşılaştırma, kıyas” bildirir.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdir.

İsim+A göre

*Uzmanlara göre piyasalarda yönü yabancı yatırımcılar belirleyecek.*²⁷²

Anlamı: “Görelilik, bakış açısı” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdir.

Bu yapı isim tamlamasıyla birlikte de görülür.

*Yabancı yatırımcının algulamasına göre piyasa yön bulacak.*²⁷³

Anlamı: “Şart” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdir.

²⁷¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/02/19/haber,92CBCA9D92B644A08BE7526532CCEEC2.html>

²⁷² <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/04/29/haber,51AD0790B8B2484F89C86C64909CF7D9.html>

²⁷³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/04/29/haber,EAD26C8E127B4EF2AAF865CF1FC56E0E.html>

İsim+A kadar

-A *kadar* edatı isimlere gelebildiği gibi isim tamlamalarının veya sadece tamlananın sonuna da gelebilir.

Yabancı kadın öğleye kadar dinlendi. (Uzuner-Gelibolu, 7.s.)

Anlamı: “Sürede sınırlama” bildirir.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Bazen ismin iyelik eki almış biçimleri de görülür.

Gıcirtısı bezginliğini ifade eden bir ipin çekilmesile açılan kapının kanadı ardına kadar dayandı. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 3 s.)

Sözümü sonuna kadar dinle. (Güntekin-Acımak, 99.s.)

Anlamı: “Miktarda sınırlama” bildirir.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Bazen *isim tamlaması+DAn isim tamlaması+A kadar* yapısı da karşımıza çıkmaktadır. Burada “zamanda belirli sınırlama” anlamı vardır. Vurgu ise *-den* ve *-e* durum eklerindedir.

Sabahın beşinden gecenin on ikisine kadar işliyordu. (Güntekin-Anadolu Notları, 192.s.)

İsim+A doğru

Bu yapı genellikle yer-yön ve zaman zarfı olarak görülüyor.

Türk donanması Kıbrıs'a doğru geliyor. (Orhon-Dün, Bugün, Yarın, 3.s.)

Anlamı: “Uzaklıkta sonuca yaklaşıklık” anlamı vardır.

İşlevi: Yer-yön zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

Öğleye doğru muayene odasının önü doldu. (Safa-Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, 5.s.)

Akşam ezanına doğru bana pek uzak olmıyan evine gittim. (Güntekin-Acımak, 50.s.)

Gece yarısına doğru eve döndükten sonra defterime bu satırları yazıyorum. (Güntekin-Acımak, 53.s.)

Saat ona doğru depo yükünü alınca çalgı başladı. (Güntekin- Anadolu Notları, 105.s.)

Anlamı: “Zamanda sonuca yaklaşıklık” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

İsim+A dair

Bu yapı genellikle ismi niteleyip sıfat tamlaması oluşturmaktadır. Bazı yerlerde ise genellikle sıfat-fiili nitelediği de görülür. Böyle bir durumda yan cümlenin zarfı olur.

*Sevgili dostum ve turizm konusundaki görüşlerini önemseydiğim Özer Saraçoğlu partilerin seçim beyannamelerinde turizme dair yazılanları derlemiştir.*²⁷⁴

Anlamı: “İlgili olarak, ilişkili” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “Riz” ve “da” hecelerindedir.

İsim+iyelik+zamir n’si+A rağmen/karşın

Günümüzde bu yapının “karşın” ile kullanılışı “rağmen”li yapıya göre artmaktadır.

Mürşit Efendinin şiddetli emirlerine ve tehditlerine rağmen yine gizli gizli onları görmekte devam ederdi. (Güntekin-Acımak, 31.s.)

Anlamı: “Zıtlık” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

²⁷⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/29/haber,682ED17508964CA7BAD27BA5161E6451.html>

İsim+A rağmen/karşın

*Otomobil sürücüsü, uyarılara karşın durmayarak kaçmaya başladı.*²⁷⁵

Anlamı: “Zıtlık” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

İsim+DAan itibaren

Halbuki bugünden itibaren irademe sahip oluyorum. (Güntekin-Acımak, 49.s.)

Anlamı: “Zamanda başlangıç” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

İsim+DAan sonra

Öğleden sonra en geç saat üçte dörtte bu işin çaresine bakmalısın.
(Karaosmanoğlu-Zoraki Diplomat, 29.s.)

Anlamı: “Zamanda belirlenen sonralık” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

---

²⁷⁵ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=7826481>

İsim+DAn dolayı

*Ben performansından dolayı kendisini kutluyorum.*²⁷⁶

Anlamı: “Sebep” bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerindedir.

Bazen *dolayı* kelimesinin yutulduğu da görülür.

İsim+DAn bu yana

Kimi zaman isimden, kimi zaman isim tamlamasından sonra gelen –DAn bu yana yapısı da zarf olarak karşımıza çıkar.

*Adıyaman'ın Çelikhan ve Gerger ilçelerine, yoğun kar yağışının iletim hatlarına verdiği zarar nedeniyle akşamdan bu yana elektrik verilemiyor.*²⁷⁷

*Mayıs dalgasından bu yana üretilenden az konut satılıyor.*²⁷⁸

Anlamı: Eylemdeki “zamanın başlangıcı”nı bildirir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

²⁷⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/04/22/haber,C14515F9442F40B787EC29AF6A231A8C.html>

²⁷⁷ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/01/29/haber,50F3203098AB42BB89F20C887241D321.html>

²⁷⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/12/21/haber,2647232CDBE04A10A6D9008DE5FB3C77.html>

İsim+gibi

Yumurcak birkaç saat pestil gibi yerde serili kaldı. (Gürpınar- Utanmaz Adam, 5.s.)

O vakit su gibi para akıyordu. (Güntekin-Anadolu Notları, 41.s.)

Anlamı: “Benzerlik” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

İsim+ile

İle dilde genel olarak bağlaç adı altında işlenir. Bunun dışında eklendiği kelimeyle zarf görevinde kullanılır.

Son basamağı aştığım zaman, babamın kapısı hızla yüzüme kapandı. (Ortaç-Göç, 3.s.)

Cumartesi günü, Abdülhak Hâmid’in asri mezarlıktaki kabri huzurunda hürmetle iğildik. (Ortaç-Beşik- Hâmid’in mezarında, 25.s.)

Anlamı: Eylemin “nasıl yapıldığını” bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “İle” edatından öncedir.

Aşağıdaki örnekte ise filimsi nitelenmektedir.

Hızla uzaklaşarak kenardaki ağaçların arasına daldım. (Güntekin-Anadolu Notları, 18.s.)

Bunlardan başka *afiyet, selamet, esenlik, suhulet, talakat* gibi isimler ile edatıyla kalıplaşarak *afiyetle, selametle, esenlikle, suhuletle, talakatile* biçimlerinde zarf oluşturmaktadır. Hatta bu zarflar tek başlarına eksiltileli cümle olarak da görülmektedir.

Mukaddemeye falan lüzum görmeksizin serbest, büyük adamlara mahsus bir talâkatle hal ve mevkii izaha başladı. (Ö.Seyfettin-Beyaz Lale, 6.s.)

*Vejetaryenler, kendilerine özel yiyecekleri, çorbaları, sebzeleri teneke kutudan çıkarıp afiyetle yiyebiliyor.*²⁷⁹

*Karadeniz seferi çok şükür selametle sonuçlandı.*²⁸⁰

*Bir takım ayrılıkların soğukkanlıkla, eski deyişle suhuletle ve kapalı kapılar arkasında diyalog mekanizmaları çalıştırılarak giderilmesidir esas olan...*²⁸¹

- *Dil sorunu yok demek ki... Tercümana ihtiyaç yok. Ben gideyim o vakit...*

- *Selametle... Arkadaşlar dışarıda beden diliyle ilgili bir seminer verecekler sana...*²⁸²

*Merak etmeyin, direksiyon bende, yolumuza esenlikle devam ediyoruz.*²⁸³

*Sağlıcakla gidip, esenlikle dönsünler...*²⁸⁴

²⁷⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/02/09/ct/haber,6EC9844E9A204D3A81396DFD1996D402.html>

²⁸⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2003/07/21/y07.html>

²⁸¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/1998/03/28/y01.html>

²⁸² <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/07/30/gny/yaz1282-200-111-20040730-200.html>

²⁸³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2002/06/29/s1508.html>

²⁸⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/11/18/gny/haber,35925A2A8DE24B55941962F0F5B9F9E3.html>

Anlamı: İlk dört cümlede “vasıta” anlamı, diğer cümlelerde “birliktelik” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “İle” edatından öncedir.

İsim+iyelik+ile

Bu baloda adamı parasıyla oynatıyorlar. (Güntekin-Anadolu Notları, 103.s.)

Anlamı: “Araç” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “İle” edatından öncedir.

Vaktiyle yapısı da kalıplaşmıştır.

Vaktiyle iştirdik. (Güntekin-Anadolu Notları, 208.s.)

Anlamı: “Sürede geçmişlik” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “İle” edatından öncedir.

Aşağıdaki örnekte ise *ile* edatı yerine *olarak* kelimesi de getirilebilir.

Balık tutmak bahanesiyle, tâ İzmit civarında birtakım Rum köyelerine giderlermiş. (Hisar- Ali Nizâmî Bey’in Alafrangalığı ve Şeyhliği,44.s.)

Anlamı: “Vasıta” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “İle” edatından öncedir.

Bunlara benzeyen *tamamıyla, nedeniyle, sebebiyle, suretiyle, dolayısıyla, itibarıyla* gibi örnekler de *ile* edatıyla kalıplaşmış ve zarf görevini üstlenmiştir. *İle*, bazı örneklerde uyuma girmemiştir.

*Nisan 2008 ayı itibarıyla de yağışlar normalden çok daha az gerçekleşti.*²⁸⁵

Anlamı: “Zamanda başlangıç” bildirir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “İle” edatından öncedir.

*46 bin metrekairelik Hilton alanının hem yapı itibarıyla, hem de deprem açısından sıkıntıları var.*²⁸⁶

*Kalabalık nedeniyle davetliler giriş için uzun süre kuyrukta beklemek zorunda kaldı.*²⁸⁷

Şiddetli bir bronşit sebebiyle birkaç gündür rakıyı kestim. (Güntekin-Acımak, 108.s.)

*Bu güzel terim, bir yandan hastalık dolayısıyla kişinin zayıflamasını da ifade eder; ama asıl veremin ‘ince’ yani hassas ruhlu, duygusal insanların hastalığı olduğunu akla getirir.*²⁸⁸

²⁸⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/06/haber,36199CCDEEAE479D9267ADC1543485A6.html>

²⁸⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/10/haber,6B411164474F400F89A6FE9059FE6C70.html>

²⁸⁷ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/17/haber,354F77A3970D48399FD9D1EF6A6C2626.html>

²⁸⁸ <http://www.stargazete.com/index.asp?haberID=147128>

Anlamı: “SebeP” bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “İle” edatından öncedir.

Dolayısıyla zarfı kendisinden önceki bilgilerle ilişkilendirilerek cümle başında farklı anlamda da kullanılır. Bu yapı *dolaylı olarak* biçiminde de yer alsa da *dolayısıyla* şekli daha fazla rağbet görmektedir.

*Dolayısıyla aşırı risk alma iştahı bizi bugünkü bulunduğumuz noktaya getirdi.*²⁸⁹

Anlamı: “Bağlantı, direkt olmayan ilişki” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “İle” edatından öncedir.

Büyük anne tamamile doğruldu. (Ö. Seyfettin-Bahar ve Kelebekler, 7.s.)

Anlamı: “Bütünlük, tam olarak” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “İle” edatından öncedir.

Böyleleri, ergeç, ya merkeze alınmak, ya sesinin işitilemeyeceği kadar uzak yerlere gönderilmek, yahut da, sadece azil edilmek suretiyle ortadan kaybolur.

(Karaosmanoğlu-Zoraki Diplomat, 50.s.)

Anlamı: “Koşul” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

²⁸⁹ <http://www.stargazete.com/index.asp?haberID=147229>

Vurgu: “İle” edatından öncedir.

İsim+ile+beraber

Dönemin imlasına bağlı kalarak aktardığımız örnek cümleler şöyledir:

Dün, akşam ezanile beraber ağrısı tuttu. (Talu-Beyaz Şemsiyeli, 3.s.)

Bir akşam yine komşularla beraber Ada'da bir düğünde kalmıştı.

(Güntekin-Acımak, 33.s.)

Anlamı: İlk cümlede “zamandaşlık”, ikinci cümlede “birliktelik” anlamı vardır.

İşlevi: İlk cümlede zaman, ikinci cümlede durum zarfıdır.

Vurgu: “İle” edatından öncedir.

İsim+için

İş için geldimdi baba. (Çokum-Derin Yara, 19.s.)

Anlamı: “Amaç” bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecededir.

İsim+iyelik+için

Hayim efendi, akmiyan gözyaşlarıyla babam için ağlıyor. (Ortaç-Göç, 8.s.)

Anlamı: “Uğruna” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

İsim+üzerine

Hacerin odaya girmesile hasil olan şamata üzerine, duvağın altından, sıska bir kedi miyavlamasını andıran zavallı bir ses çıktı. (Talu-Beyaz Şemsiyeli, 7.s.)

Anlamı: “Sebep” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

İsim+(n)In yanı sıra

Dekorasyon firmaları artık konforun ve kullanım kolaylığının yanı sıra ilginç tasarımlarıyla dikkat çeken koltuklar da sunuyor.²⁹⁰

Anlamı: “Ek olarak, bununla birlikte” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

---

²⁹⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/10/19/cm/haber,081F58A4610B464CBFCA4C3756A17286.html>

Sıfat+edat veya edat grubu

Sıfat+ile

Artık iyiden iyiye asabileşen Zehra, hemen hemen zorla bahsi değiştirdi.

(Güntekin-Acımak, 21.s.)

Anlamı: Eylemin “nasıl yapıldığını” bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “İle” edatından öncedir.

Sıfat+gibi

Bahara, hayata dargın gibi arkasını dışarıya çevirmişti. (Ö.Seyfettin-Bahar

ve Kelebekler, 3.s.)

Anlamı: “İmişçesine, benzerlik” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Sıfat+iyelik+kadar

Eskisi kadar hatalara düşmüyoruz. ²⁹¹

Anlamı: “Karşılaştırma” anlamındadır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

---

²⁹¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/04/26/ct/haber,61BE0F2E810644E9A42C21943A6AF4F6.html>

Vurgu: Son hecelerdedir.

Sıfat tamlaması+kadar

Bu aperitifle iştahası bir aç kurt kadar açıldı. (Gürpınar- Utanmaz Adam, .s.)

İçerideki cümbüş, iki üç saat kadar böyle devam etti. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 19.s.)

Anlamı: İlk cümlede “benzerlik” anlamı, ikinci cümlede “zaman miktarında yaklaşıklık” anlamı vardır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

Sıfat tamlaması+A kadar

Sonra sonbahar gelir, sinema perdesindeki aşıklar öteki yaza kadar, bahçede görünmez olurlardı. (Çokum-Derin Yara, 32.s.)

Anlamı: “Zamanda sınırlama” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

Haydi, bunu bir dereceye kadar izah edelim. (Güntekin-Acımak, 21.s.)

Anlamı: “Miktarda sınırlama” anlamı vardır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

Sıfat tamlaması+A oranla

Önceleri daha çok *-A nispetle* şeklinde cümlelerde yer alan bu yapı günümüzde daha çok *-A oranla* biçiminde kullanılmaktadır.

*THY, bir önceki yıla oranla taşıdığı yolcu sayısını yüzde 15.3 artırdı.*²⁹²

Anlamı: “Karşılaştırma” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “Ön, -la ve -ran” hecelerindedir.

Bazen bu edatın *-ilk* eki alan kelime grubuyla da kullanıldığı görülür.

*Türkiye ise bu tabloda yüzde 21'lik oranla 61. sırada bulunuyor.*²⁹³

Sıfat tamlaması+A karşı

Mavi denize karşı, rahat koltuklara oturduk. (Ortaç-Göç, 23.s)

Anlamı: “ Bir tarafa yönünü çevirme” anlamı vardır.

İşlevi: Yer-yön zarfıdır.

Vurgu: “-Ma, -ze, -şı” hecelerindedir.

²⁹² <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/11/25/pz/haber,7FB5D067D6C24C6590338E01371D656D.html>

²⁹³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/01/03/haber,D6B3532FCA584A5E857EC3E88CE4F5D8.html>

Sıfat tamlaması+A karşı/rağmen

*Erken seçime karşı ekonomide değişiklik yok.*²⁹⁴

*Geç teşhise rağmen kanseri yendi.*²⁹⁵

Anlamı: “Zıtlık” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Sıfat tamlaması+A doğru

Besim ellerini pantolonunun cebine sokarak yan tarafa doğru ayrık bacaklarla iki adım attı. (Safa-Yalnızız, 26.s.)

Anlamı: “Karşı, yönünce” anlamı vardır.

İşlevi: Yer-yön zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Sıfat tamlaması+A göre

*Bütçede, yılın iki ayında geçen yıla göre çok daha iyi bir performans yakalandı.*²⁹⁶

Anlamı: “Uygun olarak, gereğince” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

²⁹⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/17/haber,05F430503654468D82DDDC3E287C1C45.html>

²⁹⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/02/28/haber,2D77827244D64F55901E3A2CE8994B29.html>

²⁹⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/03/12/haber,82D73C53050D4562875AC3B7A0C3BC04.html>

Vurgu: Son hecelerdedir.

Sıfat tamlaması +DAn beri

Anladığını iki günden beri anlıyordum. (Safa- Yalnızız, 25.s.)

Bu merdivenleri yapıldığı günden beri bu kadar telaşla çıkmamışım.

(Ortaç-Göç, 3.s.)

Anlamı: “Zamanda başlangıç” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

Sıfat tamlaması+ki+gibi

Dikkatim her vakitki gibi ikiye ayrıldı. (Safa-Dokuzuncu Hariciye Koğuşu,

8.s.)

Anlamı: “Eşdeğer, tekrar” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

Sıfat tamlaması+önce

Büyük oğlu Fethi, iki yıl önce bir araba kazasında ölmüş. (Çokum-Derin

Yara, 18.s.)

Turist rehberi Mehmet, Eceyaylası Köyü Muhtarı'na bir gün önce telefon etmiş...(Uzuner-Gelibolu, 8.s.)

Anlamı: “Söylenen zamandan evvel, geçmişlik” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “-Ce” hecesindedir.

Bu yapının *sıfat tamlaması+önce+DAn* biçimi de görülebilir.

*İnşaatta patlama olacağı 10 sene önceden belliydi.*²⁹⁷

Sıfat tamlaması+ile

O vakit bin lirayla kapanacak küçük bir gedik, büyüye büyüye on bin lirayla kapanamaz. (Karaosmanoğlu-Zoraki Diplomat, 48.s.)

Uzun uzun anlatılan bu ikinci mersiyeyi ben size birkaç kelime ile hulâsa edeyim. (Güntekin- Anadolu Notları, 220.s.)

Anlamı: İlk cümlede “ölçü”, ikincisinde “araç” anlamındadır.

İşlevi: Birinci cümlede miktar, ikinci cümlede durum zarfıdır.

Vurgu: *İle* kelimesi bitişik yazılınca vurgu bir önceki heceye kayar; ayrı yazılınca *-le* hecesine geçer.

---

²⁹⁷ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/07/26/em/haber,C9CDBF303D3C4D56BE7965E80E6BA8C9.html>

Sıfat tamlaması +DAn ötürü

İşte bütün bu nedenlerden ötürü, onun Çanakkale Savaşları sırasında yaşadığı uzun esaretinden başlayarak, bütün yaşamını karartan, kimi zaman açıklaması olanaksız çok garip durumlara yol açan bunalım ve krizleri daima hoşgörüsüyle karşılanmış,... (Uzuner-Gelibolu, 15.s.)

Anlamı: “SebeP” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdePdir.

Sıfat tamlaması+iyelik+DAn ötürü

...Gazi Alicañ Çavuş, uzun boyundan ötürü ‘uzun’ lakabıyla da anılırdı.
(Uzuner-Gelibolu, 15.s.)

Anlamı: “SebeP” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdePdir.

Zamir + edat veya edat grubu

Zamir+tamlayan eki+ile

O oğlandan sonra kiminle tanıştı? (Safa- Yalnızız, 28.s.)

Hocam, benimle öğünür. (Ortaç-Göç, 5.s)

Anlamı: “Birliktelik” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “İle” edatından öncedir.

Zamir+A karşı

Konak halkını en çok iğzab eden şeyin kendi güzelliği olduğunu anlayınca, onlara karşı bunu silah diye kullanmağa karar verdi. (Talu-Beyaz Şemsiyeli, 42.s.)

Anlamı: “Karşıtlık, zıtlık” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Zamir+A doğru

Ve elinden çekerek ona doğru yürümüştü. (Uşaklıgil-Kırık Hayatlar, 95.s.)

Hocamın sesi bana doğru yaklaşıyor. (Ortaç-Göç, 6.s)

Anlamı: “Bir şeye yönelme” anlamı vardır.

İşlevi: Yer-yön zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Zamir+A göre

Ona göre ayağını denk al... (Güntekin-Acımak, 65.s.)

Anlamı: “Uyarı, bir şeye uygun şekilde olması” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

*Maçlardan sonra hocalarıma eksilerimi ve artılarımı sorup, ona göre çalışıyorum.*²⁹⁸

Anlamı: “Sonuç çıkarma” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

*Onun beklentileri farklıydı bana göre.*²⁹⁹

Anlamı: “Bence, görelilik, bakış açısı” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Zamir+A rağmen/karşın

Buna rağmen bu iki aile dostundaki derin vefa ve şefkati bir nevi sevk-i tabii ile sezmişti. (Güntekin-Acımak, 31.s.)

*Buna karşın Ankara yeniden düşünmeli.*³⁰⁰

Anlamı: “Zıtlık” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

²⁹⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/11/17/haber,618DE1A6BA104826B3BD4D50F38A71A3.html>

²⁹⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/02/haber,A819F23B9F7140208BF6DC6514206D04.html>

³⁰⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/05/haber,2CAE9A18067D4FBF9A99EE68EEE5F3DA.html>

Vurgu: Son hecelerdedir.

Zamir+dAn evvel

Bundan evvel iki defa evlenmiş, her iki karısı da ona evlat vermeden öbür dünyaya göçmüşlerdi. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 5.s.)

Anlamı: “İçinde bulunulan zamandan önce, geçmişlik” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

Zamir+dAn sonra

Bundan sonra da şüphesiz öyle yapacağım. (Güntekin-Acımak, 47.s.)

Anlamı: “Konuşulan zamandan itibaren gelecekte” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

Zamir+dAn dolayı

Bundan dolayı bu halâsın ehemmiyetini tamamen takdir edemezsin! (Hisar-Ali Nizâmî Bey’in Alafrangalığı ve Şeyhliği, 76.s.)

Anlamı: “SebeP” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

Zamir+tamlayan eki+gibi

Herkes bunu biliyor ve herkes senin gibi düşünmüyor. (Safa- Yalnızız, 22.s.)

Anlamı: “Benzer biçimde” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Zamir+tamlayan eki+üzerine

İşte, bohçacı karı bunun üzerine seferber edilmişti. (Talu-Beyaz Şemsiyeli, 45.s.)

Anlamı: “Sebep-sonuç” ilişkisi vardır. “Bir şeyden dolayı” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Zamir+tamlayan eki+için

Bunun için incitmekten çekiniyor, bunun için onları inciler mercanlar gibi yanyana diziyor. (Çokum-Derin Yara, 25.s.)

Onun için razı olmadım. (Güntekin-Acımak, 112.s.)

Anlamı: “Sebep-sonuç” ilişkisi olup “bir şeyden dolayı” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

*Dört saat aralıksız onun için dua ettim.*³⁰¹

Anlamı: “Menfaat” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Zamir+cAğIz+için

ŞuncağIz için ne verirsın ver. (Çokum-Derin Yara, 26.s.)

Anlamı: Acıma duygusuyla “karşılığında” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Zarf+edat veya edat grubu

Zarf+DAn evvel

Durum eklerinin bir görevi de isimleri bir edata bağlamaktır. Bunlardan -A, -DA, -nIn ekleri bu görevde sık kullanılır.

Yarın öğleden evvel fakülteye gideceğim. (Safa-Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, 18.s.)

Anlamı: “Belirlenen zamana varmadan, önce” anlamındadır.

---

³⁰¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/07/02/gny/haber,6F792077F09E49D28F596805EB42CC3C.html>

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

Zarf+A kadar

Şimdiye kadar bir kötülüklerini görmedim. (Güntekin-Acımak, 112.s.)

Anlamı: “Zamanda sınırlama, içinde bulunulan zamana değin” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

E d a t + e d a t v e y a e d a t g r u b u

Bu bahiste ilginç olan bir durum da edatın bir başka edatla kurduğu kelime grubudur.

Sıfat tamlaması+kadar+sonra

Bir hafta kadar sonra Tepebaşı taraflarında dolaşıyordum. (Gürpınar-Utanmaz Adam, .s.)

Anlamı: “Gelecekte yaklaşık olarak belirtilen zaman” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

-DİĞİ+kadar+iyelik+ile

Kadar edatının iyelik eki ve *ile* edatı almış şekli de vardır.

*Yarı belgesel niteliği de taşıyacak anladığım kadarıyla.*³⁰²

*Sanıyorum ki teknik izinler alınmış ve bildiğim kadarıyla 7 kuruluşun görüşleri tamamlanmış.*³⁰³

Anlamı: “Çıkarım, sonuç” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

FİİLİMSİLER

Zarflar isim soyundan kelimelerdir. Eylem kavramı taşıyan dil birliklerinin zarf olarak kullanılması için öncelikle fiillerin isimleştirilmesi gerekir. Bunu yapmanın yollarından biri de fiillerin çeşitli eklerle fiilimsiler yapısına getirilmesidir. Fiilimsiler de sıfat-fiiller, isim-fiiller ve zarf-fiillerden oluşur. Bunlardan zarf-fiiller doğrudan, diğerleri ise bazı ek veya edatlarla zarf görevindedir.

³⁰² <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/09/03/gny/haber,2040C3A251BD42B9AA953AA81320B512.html>

³⁰³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/01/31/haber,8E3DBCB1D0324403897F6E9B88FA6AA2.html>

İsim-fiil+edat veya edat grubu

Mastar+için

Bu bölümde mastar ekleri tek tek ele alınmamıştır. –Mak, -mA, -Iş ekleri mastar adı altında toplanmıştır. Her biri üzerine iyelik ekleri ile durum eklerinin gelişi ve bu kalıp içinde bir grup oluşturmaları ilgi çekicidir.

Gizli bir şey duymak için etrafı dinledim. (Ortaç-Göç, 21.s)

Adamı adam etmek için her asırda değişen ahlâk ve terbiye sistemleriyle uğraştılar. (Gürpınar- Utanmaz Adam, 4.s.)

Midem çalışmak için gıda bekliyor. (Gürpınar- Utanmaz Adam, 9.s.)

Anlamı: “Amaç” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Mastar+iyelik+için

Saçlarında beyaz teller, yüzünde hafif buruşukluklar belirmiş olduğuna göre bu karardan dönmesi için zaten vakit de kalmıyordu. (Güntekin-Acımak, 30.s.)

Orada, bahçede oynayan çocukların yanına yaklaşabilmem için bana kadife bir ceket aldınız. (Çokum-Derin Yara, 11.s.)

Anlamı: Birinci cümlede “sebebe”, ikinci cümlede “amaç” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Edat grubu+fiil+mastar+iyelik+için

Roma kartalı şarka doğru uçuşu için bu kaleyi seçmiş, Bizans-Arap mücadelesinin en kanlı safhaları burada geçmiştir. (Tanpınar-Beş Şehir, 4.s.)

Anlamı: “Amaç” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Mastar+iyelik+ zamir n’si+A değin/ kadar

....kendilerini ikinci serinliğinin çıkmasına değin, yarı baygın, uykulu, hareketsiz bir tembelliğe bıraktıkları saatler başlamıştı. (Cumalı-Zeliş, 7.s.)

Anlamı: “Yüklemin bitme zamanını sınırlama” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Eşimi salon çıkışına kadar kovaladı.³⁰⁴

Anlamı: “Mekanı sınırlama” anlamı vardır.

İşlevi: Yer-yön zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

---

³⁰⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/11/06/gnd103.html>

Mastar+ile

Bu yanlışı, bir mermer levhayı yeniden yontmakla düzeltebiliriz. (Ortaç-Beşik- Hâmid'in mezarında, 26.s.)

Anlamı: “Araç” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “İle” edatından öncedir.

Bazen bu yapının iyelik eki aldığı da görülür.

*Bosna Hersek'e düzenlenen gezilerde rehberlik yapmasıyla tanındı.*³⁰⁵

Recai o gölgesiz gülümseyişiyle, onu şöyle bir süzdü. (Çokum-Derin Yara, 19.s.)

Anlamı: “Araç” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “İle” edatından öncedir.

Mastar+iyelik+A rağmen/karşın

Hâlâ bile bu keskin realizmin ötesinde, bütün imkânsızlığını bilmeme rağmen bir anlaşma noktası bulunabileceğine inanırım. (Tanpınar-Beş Şehir, 5.s.)

*Birçok görüşmeler yapmama karşın İsviçre'de çalışmadım.*³⁰⁶

³⁰⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/06/06/haber,ACC44B068CB2478185823D8FDF3E5CB7.html>

³⁰⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/09/20/haber,5A516D73ADA34D4292C1D165CFD5865A.html>

Tuna'nın tüm karşı çıkmasına rağmen onu tekerlekli sandalyeye oturtular.

(Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 77.s.)

Pek küçük yaşta olmasına rağmen kendi akıl etmişti. (Güntekin-Acımak, 33.s.)

Anlamı: “Zıtlık” anlamı ile, ilk cümle dışındaki diğer cümlelerde, fiille fiilimsi arasında “beklenmezlik” söz konusudur.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdir.

Mastar+üzere

Ve geceyi geçirmek üzere hamama gitti. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 30.s.)

Onu, bilâhare, hastayı beklemek, çocuğu, ağlarsa oyalamak üzere uyandıracaktı. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 22.s.)

Anlamı: “Amaç” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdir.

“Olmak üzere” yapısı kalıplaşmıştır.

*Bakanlar Kurulu, bu süreyi, bir defaya mahsus olmak üzere 3 aya kadar uzatabilecek.*³⁰⁷

Anlamı: “Amaç” anlamıyla *olarak* zarfının yerini tutar.

³⁰⁷ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/29/haber,442298D825CD447AB84ECDCCA7F149AC.html>

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

S ı f a t – f i i l + e d a t v e y a e d a t g r u b u

Fiillerin sıfat-fiil ekleriyle isimleştirilmesinden elde edilen biçimler edatlarla, iyelik ve çeşitli durum ekleriyle bir grup oluşturmakta ve bu gruplar cümlede zarf görevinde kullanılmaktadır.

-AcAk+kadar

Önce ağlayacak kadar kötü hissettim kendimi, sonra sarkan dudaklarımı sınımsız gererek, burnumu çektim. (Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 67.s.)

Anlamı: “Derecesinde” anlamında olup miktar bakımından kıyaslama vardır.

İşlevi: Miktar zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

-AcAk+iyelik+zaman /vakit

Ben seni çağıracağım zaman zili üç kere çalarım. (Güntekin- Anadolu Notları, 96.s.)

*Ben de çalıştığım, yöneticilik yaptığım süre içinde arkadaşlarımın özel sebepleri yoksa şirket açısından başka işlere vakit ayırmamalarını, hatta derneklere üye olacakları vakit dahi benimle konuşmalarını isterdim.*³⁰⁸

Anlamı: Gelecek zaman ilgisiyle fiilin “ne zaman yapılacağını” bildirir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

-AcAk+iyelik+zamir n’si+A dair

*Tunalıoğlu, başlatılan projelerin sonucunu göremeyeceği için üzüntüsünü ifade eden selefi Gabillet'e de dizel motor seri üretimine geçtikleri gün, kendisini Türkiye davet edeceğine dair söz verdi.*³⁰⁹

Anlamı: “İlişkili, ilgili olarak” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: “-Vet”, “-ği” ve “da” hecelerindedir.

-Asİ+A+kadar

Başımızı kurtarasiya kadar anamızdan emdiğimiz burnumuzdan geldi.
(Güntekin- Anadolu Notları, 105.s.)

Anlamı: “Yüklemin bitme zamanını sınırlama” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

³⁰⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2000/11/17/t02.html>

³⁰⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/03/24/haber,133A6620ABE74D11BCFE5871C92A89E3.html>

-Dik+tAn sonra

Bu zarf-fiil, *-madan önce* zarf-fiil ekinin olumsuzudur. Örnekte görüldüğü gibi *-Dik* sıfat-fiil ekiyle kurulmuş edat gruplarında araya zaman bildiren kelimeler girebiliyor.

Meselâ İhsan iyi olduktan altı ay sonra bile bir iki hastabakıcı mutlaka onu arayacaktır. (Tanpınar-Huzur, 6.s.)

Onlar kapıdan çıktıktan beş dakika sonra aşağı avluda dolgun bir öksürük duyuldu. (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 14.s.)

Anlamı: “Zamanda sonralık” anlamı ile yüklem in zarf-fiilden sonra olmasını bildirir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerde dir.

-Dik+tAn başka

Bu yapı günümüzde pek kullanılmamaktadır.

Türkleşmiş hiçbir Arap görmedikten başka, Araplaşmamış Türke az rasgeliyordum. (Atay-Zeytindağı, 41.s)

Ben soluk soluğa yetiştiğim zaman araba dolduktan başka birkaç kişiyi, yerde açıkta kalmış buluyorum. (Güntekin- Anadolu Notları, 108.s.)

Anlamı: “Üstelik” anlamıyla dereceli kıyaslama bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

-Dİk+iyelik+DAn beri

Mümtaz, ağabeyi dediği amcasının oğlu İhsanın hastalandığından beri doğru dürüst sokağa çıkmamıştı. (Tanpınar-Huzur, 5.s.)

Anlamı: “Zamanda başlangıç” anlamındadır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

-Dİk+iyelik+A göre

İşittiğimize göre bu binayı başka bir işte kullanmak üzere müşteri aranıyormuş. (Güntekin- Anadolu Notları, 183.s.)

Anlamı: “Çıkarsama, ileti” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

-Dİk +iyelik+ zaman/vakit

Son basamağı aştığım zaman, babamın kapısı hızla yüzüme kapandı. (Ortaç-Göç, 3.s.)

Hamamcı, akşam üzeri döndüğü vakit, evine giremedi. (Talu-Beyaz Şemsiyeli,30.s.)

Anlamı: “Zamanda izleme, art arda gelme” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

-Dİk+iyelik+gibi

Selminin bunları istediği gibi çalıştırmasını niçin tabii bulmuyorsun? (Safa-Yalnızız, 22.s.)

Anlamı: “Kıyaslama” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

Dediğim gibi, ben, Ali Nizami Beyi, bu kolleksiyonu içinden hangi ayakkabılarını giydiğine bakmayı hatırlayamadan, ancak, ya köşkünden, arabaya biner; ya arabadan iner, vapura binerken, o da sade birkaç kere görmüştüm. (Hisar-Ali Nizâmî Bey’in Alafrangalığı ve Şeyhliği, 65.s.)

Anlamı: “Çıkarsama, ileti” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

*Oğlumu kaptığım gibi bizim odada aldım soluğu.*³¹⁰

³¹⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/02/02/gny/gny133-20060202-200.html>

Anlamı: “Tezlik” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

-Dik+iyelik+kadar

Tertip komitesi iki günden beri bunu elden geldiği kadar süslemeğe uğraşüyor. (Güntekin- Anadolu Notları, 99.s.)

Anlamı: “Kıyaslama” anlamındadır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

-Dik+iyelik+için

Ben istenmediğim için, bayramlarda uğrardım. (Çokum-Derin Yara, 11.s.)

Anlamı: “Sebepl” bildirir.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

-Dik+iyelik+hâlde

Tüm iyelik eklerini alır.

Aralarında ancak dört yaş fark olduğu halde bu iki kardeş pek iyi anlaşamazlardı. (Güntekin-Acımak, 32.s.)

Anlamı: Fiille fiilimsi arasında “zıtlık” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerdedir.

-Dik+iyelik+takdirde

Bu memuriyeti kabul edip bir haftaya kadar harcırah almadığım takdirde aç kalacaktım. (Güntekin-Acımak, 47.s.)

Anlamı: “Şart” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Olumsuzluk ekinen dolayı “-al” hecesinde ve “-de” ekindedir.

-yor+gibi

Şimdiki zaman ekinin bir sıfat-fiil gibi kullanılması ve bir edatla grup oluşturması Türkçede dikkat çeken bir durumdur. Konu ile ilgili olarak şu örneği verebiliriz:

Yol arkadaşlarının garabetlerini görerek gıcıklanıyor gibi gülerler... (Hisar-Ali Nizâmî Bey’in Alafrangalığı ve Şeyhliği, 9.s.)

Anlamı: “İmişçesine, sanki, kıyaslama” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

-MIş+gibi

Ama ziyafetlerin ve hediyelerin arası biraz soğudu mu, ne zaman bahisleri geçse, annem, fena bir şey koklamış gibi burnunu kırarak başını iki yanına, mânalı mânalı sallar. (Ortaç-Göç, 12.s)

...orada dünyanın öbür ucuna sürgüne gönderilmiş gibi âh-u zâr içinde vakit geçirirlerdi. (Güntekin- Anadolu Notları, 93.s.)

Anlamı: “İmişçesine, sanki, kıyaslama” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

-Ar+gibi

Hep Beyoğlu'nun meşhur kunduracısı Heral'de yaptırdığı, şıklığı dillerde dolaşan bu ayakkabılarından, hanımlar, âdeta, hususî serinde yetiştirdiği orkidelerinden bahseder gibi söyleşirlerdi. (Hisar-Ali Nizâmî Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği, 57.s.)

Dünya cennetleşir gibi oldu. (Gürpınar-Utanmaz Adam, 17.s)

Anlamı: “Sanki, kıyaslama” anlamı vardır.

İşlevi: Durum zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

Zarf-fiil+edat veya edat grubu

Sıfat-fiillerde olduğu gibi zarf-fiiller de bir edatla zarf grupları oluşturmaktadır. Aslında zarf görevini yerine getiren *-All*, *-IncA*, *-mAdAn* gibi eklerin edatlarla yeniden bir zarf kurması, üzerinde durulması gereken bir husustur. Bu durum, fiilin tarz açısından belirlenmesi ile açıklanabilir. Bu tarz belirleme daha çok zaman ve bazen de durumla ilgilidir.

-All+dAn beri

Fiilden yapılmış zarf-fiil üzerine *-dAn* ad durum ekinin gelmesi mümkün değilken *-All* ekiyle yapılmış zarf-fiillerin üzerine *-dAn* eki gelebiliyor. Bu kalıplaşmadan dolayı burada örnek *All+dAn beri* biçiminde alınmıştır.

Dünya kurulalıdan beri istatistikler tutulmuş olaydı erkek eliyle öldürülmüş kadınların sayısını gösteren rakamlar gözlere korku verirdi. (Gürpınar-Utanmaz Adam, .s)

Anlamı: “Zamanda başlangıç” anlamı vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son hecelerde dir.

-MAdAn+önce

Bu yapı *önce* kelimesi kullanılmadan da cümlelerde yer alır.

Araç yola çıkmadan önce, son anda çevik tek bir sıçrayışla kamyonu binip, yanına oturan askerin üsteğmen Birol olduğunu anlayınca sevindim. (Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 44.s.)

*Irak'ta her 8 çocuktan 1'i 5 yaşına gelmeden savaşın kurbanı oluyor.*³¹¹

Anlamı: “Zamanda öncelik” anlamındadır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Olumsuzluk ekinden öncedir.

-AnA kadar/dek/değın

Akarsu gelene kadar kurbağanın gözü patlar. (Atasözü)

Kamyonun loş ortamına alışana kadar bir süre yarı körleşti Tuna. (Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 44.s.)

Ölene kadar da böyle kaldı. (Uzuner-Gelibolu, 15.s.)

*Zira siz çekip gidene kadar mücadelemiz devam edecektir.*³¹²

Anlamı: “Yüklemin bitme zamanını sınırlama” vardır.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: Son heceldedir.

-InCA+A dek/kadar/değın

Ölüncüye dek, bekâr kalmağa ahdetmiş. (Talu- Beyaz Şemsiyeli,39.s.)

Su dizlerine varıncaya dek yürüdü. (Uzuner-Gelibolu, 4.s.)

³¹¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/08/haber,41C32F732858453882EB36AC7316031C.html>

³¹² <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/07/30/haber,2CDF2B9934214503BDA9A71DB1A1EEB1.html>

..tren kalkıncaya kadar münakaşa yapılıyor. (Güntekin- Anadolu Notları, 112.s.)

Anlamı: “Sürenin son sınırını” bildirir.

İşlevi: Zaman zarfıdır.

Vurgu: “-CA” ekinden öncedir.

İşte

Türkçe Sözlük'te bu kelime edat olarak yer almaktadır. Ancak diğer edatlardan farklı olarak tek başına cümlelerde anlamı olup daha çok zarf gibi görev yapmaktadır.

İşte, Kanlıca iskelesi görüldü. (Ortaç-Göç, 14.s.)

İşte kapı çalındı. (Ortaç-Göç, 10.s.)

O da, işte, gördüğümüz gibi, bu işin üstesinden mükemmelen geldi.

(Talu- Beyaz Şemsiyeli, 45.s.)

Anlamı: İlk cümlede “gösterme” anlamı, diğer cümlelerde “kanıtlama, onaylatma” anlamı vardır.

İşlevi: İlk cümlede yer-yön, diğerlerinde durum zarflarıdır.

Vurgu: İkinci hece üzerindedir.

C. YAPICA CÜMLEMSİ DEĞERİNDEKİ ZARF TÜMLEÇLERİ

Yukarıda iki ana grupta örnekleyerek ele aldığımız zarf tümleçleri dışında farklı şekilde karşımıza çıkan zarf tümleçleri de vardır. Yapıca cümle değerinde olup da zarf görevinde bulunan biçimler genellikle *imek* fiili veya onun olumsuzu *değil* ile kullanılmaktadır. Bu değerlendirmenin yanında beş esas zamanla kurulmuş şekillerle zarflara nadiren rastlanır. Bu görevde emir kipi ile kurulmuş biçimler daha sıklıkla kullanılır. Bir hüküm bildiren ve birkaç kelimededen oluşan *bir kere olsun* örneğinde olduğu gibi cümlenin içine yerleştirilen ve ana cümlenin zarfı görevinde bulunan birimler, taşıdıkları bu yapı özelliklerinden dolayı çalışmamızda “Yapıca Cümlemsi Değerindeki Zarf Tümleçleri” diye ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Bu cümleler birer hazır söz kalıbı olarak kullanılır. Tek başına bir yargı bildirdikleri gibi cümlede zarf görevinde de kullanılır. Söz konusu cümlelerde kelime sınırlaması yoktur. Çeşitli kelime gruplarını içine alan cümleler de bu görevde kullanılabilir. Söz konusu zarf görevindeki cümlenin yüklemi çeşitli zaman ekleriyle kullanılır ve gerektiğinde soru olarak veya olumsuz şekillerde de bulunabilir.

Ağır bir akşam rüzgârı bunların başlarının ucunu, eliyle okşar gibi, hafif ve elemli bir eda ile, yavaşça bir yana eğerken o, ölümü bir an için olsun düşünmemek azmiyle, başını hep sağa çevirir de, gözlerini mezarlığın bulunduğu bu sol tarafa asla kaydırmazmış. (Hisar-Ali Nizâmî Bey’in Alafrangalığı ve Şeyhliği, 15.s.)

Ne olursa olsun eski hayatı istiyordum. (Adıvar- Kalp Ağrısı, 98.s.)

Bin tezvirle gelinin evden atmış kaynana, ertesı sabahtan tezi yok yeni bir gelin, kendine bir can yoldaşı aramağa çıkar. (Güntekin- Anadolu Notları, 23.s.)

Macide kızının hastaneye gelmesini bir kere olsun istememişti. (Tanpınar-Huzur, 12.s.)

Örneklere görüldüğü gibi bir yargı bildiren bu şekiller genel olarak kalıplaşmış durumdadır.

Az kalsın, dükkândan içeriye seslenecekti. (Çokum-Derin Yara, 29.s.)

Bereket versin başım ve göğsüm o kadar ağrıyordu ki, herkes hasta olduğuma hükmediyordu. (Adıvar- Kalp Ağrısı, 97.s.)

Bereket versin Şakir, askerlik etmiş, mızıkaya ayak uydurmayı öğrenmişti. (Güntekin- Anadolu Notları, 101.s.)

*Ancak ne yaparsanız yapın, nerede olursanız olun, onsuz yapamayacağınız şeyler de var.*³¹³

*Oldum bittim Ankara'nın griliğine takılıyım.*³¹⁴

İkileme biçiminde ve cümle yapısındaki zarf tümleçleri de burada ele alınabilir:

*Yasak olsun olmasın, hisse almayacağım.*³¹⁵

---

³¹³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2003/07/21/y07.html>

³¹⁴ <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/01/30/altan.html>

³¹⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/02/haber,4DA469F2D7044074808081F8E47CEC7A.html>

Cümle+mI

Bu tür kullanımlar zarf yapmakta sık görülmektedir ve bu tarz cümlelerde soru ekinden önceki fiilin zamanı genellikle belirli geçmiş zamandır.

Ama ziyafetlerin ve hediyelerin arası biraz soğudu mu, ne zaman bahisleri geçse, annem, fena bir şey koklamış gibi burnunu kırarak başını iki yanına, mânalı mânalı sallar. (Ortaç-Göç, 12.s)

Bahar geldi, ağaçlar çiçek açmağa, yapraklar yeşillenmeğe, çimenler baş göstermeğe başladı mı, bizim gözümüz artık odalarda duramazdı. (Ö.Seyfettin-Bahar ve Kelebekler, 8.s.)

Tuzu alınmış peynirleri, sütleri, bonfileleri verildi mi sesleri kesilirdi. (Çokum-Derin Yara, 10.s.)

İçeriye girdin mi taş döşeli bir avlu ve bahçe görürsün. (Çokum-Derin Yara, 23.s.)

Cümle+diye

Cümlenin bir zarf gibi kullanılmasına bazen de *demek* fiilinin zarf-fiil almış şekli yardımcı olur. “Demek” fiilinin –A zarf-fiil eki almasıyla oluşan yapının, yargı bildiren birimle birleşerek oluşturduğu örnekler çoktur.

Sarı veyahut siyah bir kelebek göreceğiz diye korkar, ne kadar heyecanlar geçirirdik. (Ö.Seyfettin-Bahar ve Kelebekler, 8.s.)

Mümtaz, “bugün sekizinci gün” diye düşündü. (Tanpınar- Huzur, 9.s.)

Bazen yargı bildiren bir grup, devrik yapıda da olmaktadır.

O zalim kadına kaç defa yalvardım, bırak şu adamın yakasını diye...

(Tanpınar- Huzur, 15.s.)

Değil

Değil kelimesiyle oluşan bir cümle, ana cümlede zarf tümleci olarak bulunabilmektedir.

*Artık 10 yılda bir değil örneğin beş yılda bir kuraklıkla karşılaşılacak.*³¹⁶

*Bu havayı sadece oyuncularımızla değil, taraftarımız ve yönetimimizle de oluşturuyoruz.*³¹⁷

*Ama hepsi de kendi hisleriyle değil, beyinleriyle karar verdi hep.*³¹⁸

İstek Kipiyle Kurulu Zarflar

Bugün geleydiniz, Gülşen çiğ börek yapıverirdi. (Çokum-Derin Yara, 21.s)

³¹⁶ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/16/haber,5BC291204D01494F832DF3D4326F5A4B.html>

³¹⁷ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/11/01/haber,FBE5AD24C2E4462287E62168EFA3E222.html>

³¹⁸ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/13/haber,B10F7A7521DB4940B4104069C7180968.html>

Şart Kipiyle Kurulu Zarflar

Zaman ekleri üzerine gelen –sA şart kipi ekini almış kelime kendi başına bir yargı belirtmediği için ana cümlenin yan cümle konumunda bulunarak yüklem şart anlamıyla gerçekleşmesini sağlar. Yan cümle konumunda iken de zarf tümleci görevini üstlenir. Bu kipin *şart* anlamı yanında *dilek* anlamı da söz konusudur. Şart kipiyle kurulu zarf tümleçlerinde bazen şart eki doğrudan fiil üzerine, bazen de zaman ekinin üzerine gelir ve birleşik zamanlı yapı ortaya çıkar.

Ama ziyafetlerin ve hediyelerin arası biraz soğudu mu, ne zaman bahisleri geçse, annem, fena bir şey koklamış gibi burnunu kırarak başını iki yanına, mânalı mânalı sallar. (Ortaç-Göç, 12.s)

Gücü yetse boğazına atılarak onu boğacaktı. (Gürpınar-Utanmaz Adam, 5.s)

Mürşit Efendi, bunu haber olsa evi mutlaka başlarına yıkardı. (Güntekin-Acımak, 33.s.)

Görüldüğü gibi -sA eki doğrudan fiil köküne getirilmiştir. Ancak beklenti zaman eki üzerine -sA şart ekinin gelmesi doğrudur. Bu tespit -sA'nın dilek kipinden ayrılması gerektiğini belirtmek için yapılmıştır.

Şimdi kardeşlerin kalkarsa onu da bulamazsın. (Gürpınar- Utanmaz Adam, 9.s.)

Bu sevincin manasını, babamdan bağlanacak maaşı söylersem daha iyi anlarsınız. (Ortaç-Göç, 7.s)

Ada'nın ailesi Kuzguncuk'a yerleşmeseydi, benim ve ailemin yaşantısı tamamen bambaşka olacaktı... (Uzuner-Kumral Ada Mavi Tuna, 35.s.)

Bu yapı eğer, şayet gibi bağlaçlarla da kullanılmaktadır.

*Eğer böyle bir şans yakalarsak biz mutlu oluruz.*³¹⁹

*İnsanları etkileme gücün varsa, peşinden sürükleyebiliyorsan onları şayet; sorumlulukla yapmalısın bunu.*³²⁰

Neredeyse kelimesi kalıplaşarak zarf olmuştur. Aşağıdaki örnekte “hemen hemen” anlamında yaklaşıklık bildirir.

*İkizleri ayırt etmek neredeyse imkansızlaştı.*³²¹

Yargı Taşıyan Edat Grubu

Edat gruplarının bir cümle gibi kullanılması da mümkündür. Ancak bu tür kullanımlar metin içinde bir önceki cümleye bağlı olarak cümlede zarf görevinde eksiltili (elips) biçimde görülür.

³¹⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/12/25/haber,9FF2E1AEFABF4909A92F962FC5DEF3A9.html>

³²⁰ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/09/05/gny/haber,893E85D720BF4DA0A8A2175CFAAC655E.html>

³²¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/11/04/gny/haber,EA25EF5B677741689E6C5459111A749F.html>

“-Ablan çok ağrı çekti mi?

-Hayır. *Yatsıya kadar.* (Talu-Beyaz Şemsiyeli, 4.s.)” örneğinde görüldüğü gibi yüklem saklı kalmıştır. *Yatsıya kadar çekti* şeklinde tamamlanabilecek olan cümlenin *yatsıya kadar* olan zarf tümleci bölümü cümleye “belirlenen zamanla ilgili sınırlama” anlamı vermiştir. Yüklem ve onun tamamlayıcıları okuyucunun, dinleyicinin hayal gücüne, anlayışına bırakılmıştır.

Burada *hayır* sözcüğü de eksilteli cümle niteliğinde olup bu cümle *Hayır çekmedi.* şeklinde tamamlanabilir. *Hayır* sözcüğü “onaylamama” anlamında zarf görevinde kullanılmıştır.

Tek tek ele alıp incelediğimiz ve örneklerini verdiğimiz zarf yapan kelime gruplarını bir de edatın bağlı olduğu eklere göre sınıflandıralım:

Tablo 4

EDATLARIN BAĞLANDIĞI EKLER	
-A + edat	-A karşı, -A kadar, -A doğru, -A rağmen, -A karşın, -A göre, -A değin, -A dek, -A dair, -A oranla, -A nispetle.
-DAn + edat	-DAn itibaren, -DAn sonra, -DAn dolayı, -DAn beri, -DAn ötürü, -DAn evvel, -DAn önce, -DAn başka, -DAn bu yana, -mAdAn önce, -mAdAn evvel.
-(n)In + edat	-(n)In ile, -(n)In gibi, -(n)In üzerine, -(n)In için, -(n)In yanı sıra.
Mastar + edat	-MAk için, -mAk ile, -mAk ile beraber, -mAk üzere, -mA ile, -mAsI için, -mAsI ile, mAsInA rağmen, -mAsInA karşın, -mAsInA kadar, -mAsInA dek, -mAsInA değin, -Iş için, -Iş ile, -IşI için, -IşI ile, -IşInA kadar, -IşInA değin, -IşInA dek, -IşInA rağmen, -IşInA karşın.
-AcAk + edat	-AcAk kadar, -AcAğI zaman, -AcAğI vakit, -AcAk gibi, -AcAğInA dair, .
-DIğ + edat	-DIğI zaman, -DIğI vakit, -DIğI gibi, -DIğI kadar, -DIğI kadarıyla, -DIğI için, -DIğI hâlde, -DIğI takdirde, -DIğInA göre, -DIğIndAn beri, -DIktAn başka, -DIktAn sonra.
-AsI + A + edat	-AsIyA kadar, AsIyA dek, -AsIyA değin.
-AnA + edat	-AnA kadar, -AnA dek, -AnA değin.
-IncA + A + edat	-IncAyA dek, -IncAyA kadar, -IncAyA değin.
-ki + edat	-ki gibi.
-yor + edat	-yor gibi.
mIş + edat	-mIş gibi, -mIş kadar.
-Ar + edat	-Ar gibi.
-AlI + dAn + edat	-AlIdAn beri.
-cAğIz + edat	-cAğIz için.

II. BÖLÜM

I. TARİHÎ DÖNEMLER ARASINDA ZARF KAVRAMI

Çalışmamızın ana konusunu yüklem anlamını etkileyen zarf tümleçleri ve cümledeki yerleri oluşturmaktadır. Ağırlıklı olarak Türkiye Türkçesinde zarfların cümledeki durumları, özellikleri ele alınırken bu konunun kısaca tarihî boyutunun da incelenmesi gerekmiştir. Bu düşünceyle Eski Anadolu Türkçesinde zarf kavramı, kapsamı değerlendirilmeye çalışılmış, Tanzimat sonrası dönemde konunun dil bilgisi kitaplarında ele alınışı zarf konusuna yeni bir boyut kazandırdığından bu dönemde de zarfların değerlendirilişi, üzerinde durulmaya değer görülmüştür.

II. TARİHÎ TÜRKÇE METİNLERDEKİ ZARF YAPILARI

Birinci bölümde zarfların ve zarf tümleçlerinin Cumhuriyet'ten sonraki durumu ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu bölümde Türkiye Türkçesinin edebî metinlerinden derlenen örneklerin ve değerlendirmelerin tarihî boyutunu da aydınlatmak ve bir bütünlük sağlamak için “Eski Anadolu Türkçesinde Zarflar ve Zarf Tümleçleri”, “Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Zarflar ve Zarf Tümleçleri” olarak iki ana başlığı içeren yeni bir bölüm daha ele almak gerekmiştir. “Cümle Yapısında Yüklem Anlamını Sınırlayan Zarf Tümleçleri ve Yeri” adındaki çalışmamızın yalnızca Türkiye Türkçesiyle sınırlı kalmaması için böyle bir yola gidilmiştir. Bu bölümde Türkiye Türkçesine ulaşmamış biçimlere ağırlık verilmiştir.

III. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE ZARFLAR VE ZARF TÛMLEÇLERİ

Tarihî dönemlerdeki zarflar incelenirken ilk olarak çalışma alanımız içinde olan Eski Anadolu Türkçesi Dönemi ele alınmıştır. Bu amaçla belli metinler seçilmiş, buradaki örnekler işlenerek bazı tespitler yapılmış, Türkiye Türkçesinin zarf görevindeki kelimeleri, kelime grupları tarihî boyutuyla aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın örnek cümleleri genellikle nesir yapısında olan *Dede Korkut*³²², *Kıyas-ı Enbiyâ*³²³, *Müntahab-ı Şifâ*³²⁴ gibi Eski Anadolu Türkçesi Dönemine ait metinlerden seçilmiştir. Bu örnekler verilirken cümlelerin alındığı eserdeki imlaya aynen uyulmuştur. Bu eserlere genel olarak bakıldığında anlamayı zorlaştıracak biçimde cümle yapılarının uzun olmadığı görülmektedir.

Eski Anadolu Türkçesi ile ilgili bu bölümde döneme ait yukarıda adı geçen üç eserden gelişigüzel pek çok örnek değil, belli başlı örnekler ele alınmıştır. Bu cümle örnekleri özellikle bugünkü yazı diliyle karşılaştırmalar yapacak ve konuyu yansıtabilecek şekilde seçilmiştir. Tek başına kelime veya kelime grubundan, çeşitli eklerden, edatlardan oluşan zarf tümleçlerinin anlamları, işlevleri, Türkiye

---

³²² Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*, TDK Yay.,3. Baskı, Ankara 1994; *Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)*, TDK Yay.,3. Baskı, Ankara 1997

³²³ Cemiloğlu, İsmet, *14.Yüzyıla Ait Bir Kıyas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*, TDK Yay., Ankara 1994

³²⁴ Önler, Zafer, *Müntahab-ı Şifâ I (Giriş-Metin)*, TDK Yay., Ankara 1990

Türkçesinde bugün canlılığını koruyup koruyamadığı, cümledeki yerleri üzerinde durulmuştur.

Eski Anadolu Türkçesi Dönemine ait bu metinlerde *-In*, *-CA*, *-ArAk* gibi bazı zarf yapan eklerin; *hiç*, *gine*, *çok* gibi bazı zarfların aynen korunduğu, bazılarının *imdi*, *uşda*, *içün*, *berü*, *kim* örneklerindeki gibi günümüze değişerek geldiği, bazılarının ise artık kullanılmadığı göze çarpmaktadır. Bunun için *-DAn artuk*, *-rAk*, *kaçan*, *katı* gibi örnekleri verebiliriz. Bunlar arasında Türkiye Türkçesine göre ünlüsü kalıplaşmış zarf yapan *-sUz* gibi ekler ve *artuk* gibi edatlar bulunmaktadır. Bu farklılıklar aşağıda çeşitli cümlelerle belirtilmiştir.

Yaptığımız bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi Dönemi eserlerinde çeviri niteliğinde olanlar da göze çarpmaktadır. Bunu belirlemenin bir yolu zarfların cümledeki yeri ile ilgilidir. Metinlerde tespit ettiğimiz özellikler içinde en çok dikkati çeken husus, bazı zarfların yüklemden sonra gelmesidir. Yüklemden sonraki zarflar veya zarf gruplarının varlığı *Andan şonra on iki bölük oldılar, tā fir'avn zamānına degin.* (K1s.Enb.96b,2;185), *Dağı ħalāyıklar bize ta'n iderler, oğlumuz kızımız olmadığıyçün.* (K1s.Enb.97b,3;186), *Ebu Sufyān gitmesün, çerim gitmeyince.* (K1s.Enb.176a,12;242) örneklerinde olduğu gibi çeviriye dayandığı, çeviriden kaynaklandığı fikrini kuvvetlendirmektedir.

Türkçe cümle yapısına göre yüklem sonda, özne baştır. Bu genel yapıya aykırı olarak o dönem eserlerinin bazı örnek cümlelerinde zarfın yüklemden sonra yer alması bir yabancı dil etkisine, o eserin çeviri olmasına bağlanabilir. Bir eserin

çeviri olup olmadığını tespitinde bu özellik bir ölçüt olarak alınabilir. Bu bakımdan zarfların cümledeki yeri üzerinde özellikle durmak bu hususu aydınlatacaktır. Dönemin kültürel özelliklerini dikkate alırsak Eski Anadolu Türkçesi Döneminde bu etkinin Arapça ve Farsçadan kaynaklandığı söylenebilir. Özellikle Arapçadan yapılan Kur'an tercümelerinde bu özelliği görmek mümkündür.

Dikkat çeken bir başka özellik bazı durum ve çoğu zaman zarflarının aşağıdaki örnek cümlelerde gösterildiği gibi cümle başına alınmasıdır:

Şimdi niçün gelmediler... (Dede Korkut, 292-5;244)

Uşda Tanrı Ta'ālā'dan hüccet getürdüm. (K1s.Enb.106b,7;193)

Yilda bir kerre Bayındır Han divanına varur-idi. (Dede Korkut, 236-13;216)

Böylelik-ile otuz iki kâfir biginüñ oğlınuñ başı burc bedeninde kesilüp aşılmış- idi (Dede Korkut,173-4;185)

İki yüz yıldan sonra Hak Ta'ālā Şālih peygamberi viribidi Şemūd Kavmine. (K1s.Enb.38a,8;144)

Uykudan sonra nice yatarsa şayrulığında dahı şöyle yata (Müntahab-ı Şifâ, M16a,10; 24)

Bu örnekler ya zaman ya da durum bildiren zarflardır. Aslında bu özellik bugün Türkiye Türkçesinde de devam etmektedir:

Üç beş dakika sonra hademe telâşla geliyor. (Güntekin-Anadolu Notları, 79.s.)

Dün akşam Abdüssamet Bey'i ziyaret ettim. (Güntekin-Acımak, 97.s.)

Akşamları kapkara hayali göğün önüne dikilirdi. (Çokum-Derin Yara, 27.s.)

Bu yüzden ayrı oturuyordu. (Çokum-Derin Yara, 12.s.)

Zarfların cümledeki yerleri sadece yabancı dil etkisi ile açıklanmaz. Zaman zaman özellikle belirtmek, vurgulanmak istenen zarflar yükleme yakın getirilmektedir. Bununla birlikte konuşma dilinin yazı diline yansımaları da cümle öğelerinin yerini dolayısıyla zarfların cümledeki konumunu etkiler.

Semüz koyun aruk toklı bayırda kalsa kurt gelüp yimez-idi şapanının korkusundan. (Dede Korkut, 57-3;110) örneğinde olduğu gibi *Dede Korkut* kitabının manzum kısımları dışında mensur bölümlerinde de yüklem her zaman sonda olmayışı, zarfın yüklemden sonra bulunması bu destansı halk hikâyesinin konuşma dilini yansıtmış olmasından kaynaklanmış olabilir. Bu özelliklere bakarak zarfların cümle içindeki yerini belirlemede birçok ölçütün bulunduğu, özellikle vurgulanmak, dikkati çekmek için zarfların cümledeki yerlerinin değiştiği ve bu yapıya pek çok etkinin sebep olduğu söylenebilir.

Ana çizgileriyle burada belirtmeye çalıştığım özelliklere İsmet Cemiloğlu, Paşa Yavuzarslan gibi bazı dilciler dışında pek fazla değinen olmamıştır.

İsmet Cemiloğlu *Kıyas-ı Enbiyâ*³²⁵ adlı eserinde metnin 20a ile 60b varakları arasındaki toplam 2832 cümlenin sadece 28'inin devrik cümle ve bu

---

³²⁵ Cemiloğlu, İsmet, *14.Yüzyıla Ait Bir Kıyas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*, TDK Yay., Ankara 1994, 76, 117.s.

cümlelerin de çeviri olduğunu, 2804 cümlelerin de kurallı olduğunu belirtmiştir. Bu kurallı fiil cümlelerindeki öge dizilişinde de genellikle zarf tümlecinin başta olduğunu açıklamıştır.

Paşa Yavuzarslan *Münebbihü'r-Râkîdîn*³²⁶ adlı eserinde ise zarf görevinde olan bazı tümleçlerin çeviriler etkisiyle yüklemden sonra yer aldığını örnekleriyle belirtmiş ve bunun Türk cümle yapısına uygun olmadığına işaret etmiştir.

Sonuç olarak Eski Anadolu Türkçesinde yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı cümle yapısının Türkçenin kurallarına tam olarak uymadığını, yüklem her zaman sonda olmadığını, konumuzla ilgili olarak da zarfların her zaman yüklemden önce yer almadığını, bazı zarfların ve zarf yapan eklerin bugüne kadar aynı şekilde gelmediğini söyleyebiliriz. Bunda çevirilerin büyük rolü olduğu görülmektedir.

---

³²⁶ Yavuzarslan, Paşa, *Münebbihü'r-Râkîdîn*, TDK Yay., Ankara, 2002, 94-95.s.

A. ZARF TÜMLECİ GÖREVİNDEKİ ZARFLAR

+I+n

Eski Anadolu Türkçesinde rnekleri sayılı olan –In araç durumu ekiyle kurulmuş biçimlerin yanı sıra bu kavram *ile* edatıyla da karşılanmaktadır:

Nh'ı ağacıla taşıla dgdiler (Kıs.Enb.31a,4;139)

Eski Anadolu Türkçesinde Türkiye Türkçesine göre –In eki daha canlıdır ve *gzin*, *yazın*, *ilkin*, *gnin*, *dnin*, *birin birin* rneklerinde olduğu gibi kullanımlar bulunmaktadır.

...kati zarret ola belki ilk yazın ya gzin vermek gerek... (Müntahab-ı Şifâ, M11b,15; 20)

Akınılar kâfirn ilin gnin urup kızın gelinin esir itdiler. (Dede Korkut, 252-8;224)

Gine yazın buğayı saraydan çıkardılar. (Dede Korkut, 15-13;81)

Ala Tağdan dnin aşan... (Dede Korkut, 267-4;231)

Dnle kankı tavar yig görür. (Kıs.Enb.150a,8;222)

...amma getrmeyecek olur-iseñ bu kati ldrmedm ol yaktın ldrrin didi. (Dede Korkut, 85-13;127)

Oğul şabah varup ylen gelmek olmaz, ylen varup ağşam gelmek olmaz... (Dede Korkut, 172-5;185)

Yukarıdaki örneklerde zaman zarfı oluşmuştur.

Birleşik yapı gösteren ve Dede Korkut'ta karşımıza çıkan *ansuzın* örneği de günümüz Türkçesinde *ansızın* olarak uyuma girmiş bir biçimde kullanılmaktadır.

Çekdi ansuzın elinden aldı, kılıcı tarttı... (Dede Korkut, 289-6;242)

Bugün yazı dilinde *yayan* diye kullandığımız araç durumu eki almış kelime Eski Anadolu Türkçesinde hem *yayan* hem *yayak* şeklinde kendini göstermektedir.

Kendüler atlu babanı yayak yorıtdılar (Dede Korkut, 30-11;91)

Dirse Han yayan bunlar atlu yorıdılar (Dede Korkut, 30-2;91)

+A

Yönelme durumu ekinin günümüz Türkçesinde olduğu gibi zarf yapma işlevi Eski Anadolu Türkçesinde de görülmektedir. Bunlar durum zarfı oluşturmaktadır.

“*Uğruna*” anlamında kullanılır:

“Mālunı kanı?” Eytdi: “*Kim ki senden baña haber getirürse senün ıskuna üleşdürürem.*” didi. (K1s.Enb.95a,12;184)

Yönelme durumu mastar ekinin üzerine gelerek *için* anlamı vermektedir.

Yā Nūh biz içmege şu bulamazız... (K1s.Enb.32a,3;140)

Beyrek bakdı görđi kim kiçi kız karındaşı bıyardan şu almağa gelir,...

(Dede Korkut, 102-4;138)

Yönelme durumu eki almış bir isim tamlaması biçiminde *Allah 'ışkına beni kırtar didi.* (Dede Korkut, 89-1;129) örneğinde olduğu gibi *için* anlamını verir.

Bazen sıfat tamlaması -A yönelme durumu ekini alarak miktar zarfı oluşturmuştur.

Bir batman etmek Mısr batmanıyla biş altuna çıktı. (K1s.Enb.82a,1;174)

Bazı cümlelerde yönelme eki araç durumu ekinin işlevini üstlenmiştir.

Kendüsi dāyim namāza meşgulıdı. (K1s.Enb.78a,12;171)

Vardı anda 'ibādete meşgul oldı. (K1s.Enb.152b,5;224)

+dA

Zaman bildiren isimlerde zaman zarfı yapar. Bazen bulunma durumu ekinin ayrılma durumu eki yerine kullanıldığı da görülür.

Günlerde bir gün 'Ömer Hazreti evi kapusunda otururdu.

(K1s.Enb.67b,3;164)

günde bir mıskāl yedüreler (Müntahab-ı Şifâ, M104a,3; 115)

İsim tamlaması *-dA* bulunma durumu eki alarak zaman zarfı oluşturmaktadır.

Yaz güninde dahı öyle vaktında gire... (Müntahab-ı Şifâ, M6b,14; 14)

Muharrem ayı içinde cum'a gicesi Şâlih dünyâya geldi.

(K1s.Enb.39b,11;145)

+DAn

Fiilin sebebini belirtir. Aşağıdaki örneklerde durum zarfı yapmıştır.

Ya aclıktan katı za'îf olmuş (Müntahab-ı Şifâ, M3a,4; 10)

Bazen isim tamlaması biçimi ayrılma durumu ekini alarak da zarf oluşturur.

Yâ Yūsuf senün derdünden bir gözsüz karı oldum. (K1s.Enb.95a-10;184)

Üstünlük zarfı olan “daha” kelimesi bu dönemde ayrılma durumu ekiyle de aynı işlevi görür ve karşılaştırma bildirir:

Sen, benim katumda cümlésinden ‘azîzsin. (K1s.Enb.14b,7;129)

Mastar ekinin üzerine gelerek *MAkdAn* yapısında görülür ve sebep bildirir.

ya çok yemekden sakîl olmuş... (Müntahab-ı Şifâ, M3a,4; 10)

Seni anup ağlamaktan gözsüz oldum. (K1s.Enb.95a-11;184)

+dIr

Bildirme ekiyle yapılan zarflar Eski Anadolu Türkçesinde de örneklerini vermiştir.

...on altı yıldır kim ölüsü dirisi haberin kimse bilmez,... (Dede Korkut, 101-10;138)

Üç gündür yoldan geldüm toyuruş meni. (Dede Korkut, 105-8;141)

+DA bir kez/defa/kerre

“Düzenli tekrar” anlamıyla kullanılan yapı bugün de kullanılmaktadır. Hatta günümüz yazı dilinde eksiltiye uğrayarak *kez* veya *defa* kelimeleri kullanılmamaktadır.

...yılda bir kez ağaçları yimiş virürdi. (K1s.Enb.38b,12;144)

ğidâyı günde iki kez ya bir kez yeyeler... (Müntahab-ı Şifâ, M4b,10; 12)

Yulda bir kerre Bayındır Han divanına varur-idi. (Dede Korkut, 236-13;216)

Andan sonra üç günde bir varur oldı ki görürdi. (Kıs.Enb.48b,5;151)

+CA

Bugünkü yazı dilinde yaygın şekilde isimden zarf yapma eki olan –CA, Eski Anadolu Türkçesinde canlıdır. Bazen iyelik ile bazen iyelik eki almadan kullanılmıştır.

oğlancuqlar kabzıün yağsuz birinci bişüreler hemān şuyıla tā ki biraz katıca ola (Müntahab-1 Şifâ, M111a,6; 125)

Sen dahı ardımca gel dimişidi. (Kıs.Enb.170b,3;237)

“Eşitlik, kadar” anlamı verir:

Ne kadar günāh iderse bir mü'min fir'avn günāhunca olmaya.
(Kıs.Enb.103a,4;190)

Ādem peygamberüñ on iki bölük saçı varıdı kendü kametince dürr i cevherile bezenmişidi. (Kıs.Enb.12b,3;127)

“Bir yere, şeye ait olma” anlamı vardır:

'arab dilince istiskā şu dilemekdür (Müntahab-1 Şifâ, M83a,10; 94)

Bu ek “boyunca” anlamında da kullanılmıştır:

Yolca giderken bir kocaya uğradı,... (Kıs.Enb.153b,11;225)

+CAk

Bu ek Eski Anadolu Türkçesi Döneminde zarf olarak kendini göstermektedir. +CA+k yapısında olan +CAk ekinin sonundaki *k*, kuvvetlendirmek amacıyla eşitlik eki üzerine gelmiştir. Aşağıdaki örnekte durum zarfıdır.

Kaçan ki gevde incinmege başlasa tezcek çıkalar ve hammāndan çıkıcağ kalıñ ton geyeler...(Müntahab-1 Şifâ, M6b,5; 14)

gerü arkuncak bağlayalar (Müntahab-1 Şifâ, M145b,12; 160)

ılıcağ ola (Müntahab-1 Şifâ, M137a,15; 152)

+CUk

Küçültme eki o dönemde ç’li şekliyle de metinlere yansımıştır. Genellikle –CUk biçimi kullanılmıştır.

Ol dahı içse çok içmeye azacuk içe... (Müntahab-1 Şifâ, M5a,12; 13)

evvel bir bezile gevşecük şaralar (Müntahab-1 Şifâ, M145b,14; 160)

anuy kökin alalar ve uvacuk tograyalar (Müntahab-1 Şifâ, M146a,15;161)

+rAk

Bugün canlılığını kaybeden ve kullanımdan düşen –rAk eki aslında sıfatlarda karşılaştırma, üstünlük, derece göstererek Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde kullanılmıştır. Bu ekin fiilleri nitelediğinde zarf oluşturduğunu ve günümüzdeki *daha* zarfının yerini tuttuğunu görüyoruz.

...birez ilerürek vardı, gördi ki bir mağara var. (K1s.Enb.39a,9;145)

‘*Ād kavmi şaneminden yigrek ola...* (K1s.Enb.38b,4;144)

Şafrāvī kişiye ekşirek ve balğamīye tatlurak bişüreler. (Müntahab-1 Şifâ, M181b,5; 199)

+IU

Genellikle bu yapı sıfat olarak metinlerde bulunmaktadır. Zarf olan örnekleri de mevcuttur.

biri oldur ki içi şulu ve yellü ola (Müntahab-1 Şifâ, M108b,13; 123)

Aşağıdaki örneklerde ise ikileme biçiminde görülür.

Şağlu sollu kâfiri hub tağıtdı. (Dede Korkut, 133-5;161)

Ferişteler şağlı sollu dururlar (K1s.Enb.48b,2;151)

Bugün kalıplaşarak *belli* şeklinde kullandığımız kelime Eski Anadolu Türkçesinde *bellü* olarak görülür:

Canımı kıya bilmen bellü bilgil (Dede Korkut, 164-2;181)

+sUz

Sıfat görevinde de kullanılan –sUz eki zarf görevinde de bulunur. Bugün –sIz şeklinde kullanılan yokluk eki Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak biçimdedir.

ğidāyı iştahāsuz yemeyeler... (Müntahab-ı Şifâ, M4a,11; 12)

Ƙardaşsuz Oğuzda Ƙursam olmaz. (Dede Korkut, 258-13;227)

Yukarıdaki örneklerde *olarak* zarfının düştüğü görülür.

-çIIAyIn

Eşitlik eki görevinde olup eşitlik, denklik bildirir ve zamirlerle kullanılır.

Ocağuna bunçılayın ‘avrat gelmesün. (Dede Korkut, 8-5;76)

Bençileyin Ƙarusından ağ ellerin bağladuban / Ƙoñuz Ƙamında yatur mı olur
(Dede Korkut, 267-5;231)

“Buncayın” örneği de ilgi çekici olup “bunun gibi” anlamındadır.

Yā ‘Abbās ben buncayın hīç ādem görmedüm. (K1s.Enb.176a,13;242)

İsim Tamlaması

Zarfların isim tamlaması şeklindeki örnekleri fazladır. Özellikle belirtisiz isim tamlaması sıkça görülür. Aşağıdaki isim tamlamasını zaman zarfı için örnek verebiliriz.

Muḥarrem ayı içinde cum’a gicesi Şālih dünyāya geldi.
(K1s.Enb.39b,11;145)

İsim tamlamasının ayrılma durumu eki aldığı aşağıdaki cümlede ise “sebepl” anlamıyla durum zarfı olmuştur.

Semüz koyun aruk toḳlı bayırda ḳalsa kurt gelüp yimez-idi şapanınun korkusından. (Dede Korkut, 57-3;110)

Sıfat Tamlaması

Sıfat tamlamasının zarf tümleci olması Eski Anadolu Türkçesinde de görülmektedir. Bu tür örneklerde de bazen edatın saklı kaldığı söylenebilir.

belki bir kaç adım yürüyeler... (Müntahab-ı Şifâ, M4b,1; 12)

Baḡa biḡ akçe vir ödünç didi. (K1s.Enb.153a,3;224)

gündüz ve gece üç kez taze taze vura (Müntahab-ı Şifâ, M133a,6; 148)

Buradaki sıfat tamlamaları miktar zarfıdır. Ayrıca *ödinç* kelimesinin yanında olması gereken *olarak* zarfının da düştüğü görülmektedir.

Sıfat tamlamasının zaman zarfı oluşturduğu örnekler ise şöyledir:

İkinci gün şavurdi. (K1s.Enb.22b,;134)

Dördüncü gün kuşluk vaktında bir karanlık belürdi. (K1s.Enb.116b,9;200)

Sıfat yapan *-ki* ekinin oluşturduğu sıfat tamlaması da zarf tümleci meydana getirir.

Evvvelki gün ekdi,... (K1s.Enb.22b,4;134)

Aşağıdaki örnekte ise sıfat tamlaması *-IcAk* zarf-fiil ekiyle zaman zarfı oluşturmaktadır.

Sekiz ay olıcağ ekiz oğlan düşürdi. (K1s.Enb.23b,1;134)

İsnat Grubu

İsnat grubu Eski Anadolu Türkçesi Döneminde de cümlelerde yer almıştır.

Her ki dāyim birinc yese 'ömri uzun olur (Müntahab-ı Şifâ, M21a,14; 29)

Deyimler

Eski Anadolu Türkçesinden günümüze kadar gelmiş bazı deyimler göze çarpmaktadır. Aşağıdaki örnekte tamlayan ekinin düştüğü görülmektedir.

Pes Mūsā ayağı tozıyla fir'avn kapusına geldi. (Kıs.Enb.104b,5;191)

İkilemeler

İkilemeler Türkçenin her döneminde geniş biçimde kullanılan bir kelime grubudur. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde de bol örnekler bulunmaktadır.

Şehrler duta duta Medīne'ya geldi,... (Kıs.Enb.160b,2;230)

Ġidāyı günde üç def'a az az vereler... (Müntahab-ı Şifâ, M8b,12; 17)

Delünün eli Haq emri-y-le şapa şağ oldı. (Dede Korkut, 85-5;126)

ZAMAN ZARFLARI

Günümüzde olduğu gibi o dönemde de zaman zarfı çok kullanılmıştır. Bunların bazıları aşağıda örneklendirilmiştir. İçlerinde Türkçe kökenli olan zarfların yanında yabancı kökenli zarflar da bulunmaktadır.

Ahır / Ahı

“Nihayet, artık” anlamındadır. Aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi zarfın sona alınışı ilgi çekicidir.

On altı yıllık hasretün (olan) oğuluñ Beyrek geldi ahır. (Dede Korkut, 117-9;150)

Ƙara kıyma gözleriñ uyhu almış açğıl ahı (Dede Korkut, 27-4;88)

Kaçan, kaçankim, kaçanki

Kaçan kelimesi *ne zaman* anlamında zarf yapar, ancak her zaman soru anlamıyla soru zarfı oluşturmaz, pekiştirme anlamı da vardır. En sık kullanılan zarflardandır.

Bayındır Hanuñ divanına kaçan istese varur gelür idi. (Dede Korkut, 254-1;225)

Kaçan ki şayrunuñ uşşı gitse üzerine şovuk şu saçalar (Müntahab-ı Şifâ, M14b,1; 22)

Kaçan-kim Budağ atsa Beyrek eliñ var olsun dir-idi. (Dede Korkut, 107-13;143)

İmdi, Şimdi

Zaman zarfı olan bu kelime günümüz Türkçesinde *şimdi* biçimiyle kullanılmaktadır. Genellikle cümle başında yer alması dikkat çekicidir.

Şimdi niçün gelmediler... (Dede Korkut, 292-5;244)

İmdi kardaşuz... (Dede Korkut, 232-3;214)

İmdi yā Nūḥ ben daḥı girsem gerekidi. (Kıs.Enb.33a,3;141)

Hemişe

“Daima” anlamındaki Farsça zarftır. Bugün kullanılmamaktadır.

Hemişe Kazanuy başına buḥlar gelsün,... (Dede Korkut, 293-7;245)

Dāyim, dāyimā

“Daima” anlamındadır. Günümüze kadar gelmiştir.

...dāyim oturup hareket etmemek daḥı iştahāyı za'if eder... (Müntahab-ı Şifā, M5b,8; 13)

Dāyimā Mekke'ye gelirlerdi. (Kıs.Enb.167a,4;235)

Derhāl

Türkiye Türkçesinde de kullanılan eski bir zaman zarfı örneğidir.

Derhāl üstine düşdi, nice ki cehd itdi, başını kesemedi.

(Kıs.Enb.173a,7;239)

Hemān

Günümüzde *hemen* biçiminde kullanılan bu zaman zarfı, Eski Anadolu Türkçesinde *haman* veya *hemān* olarak da kullanılmıştır.

Haman Beyrek atdan indi. (Dede Korkut, 79-6;123)

Eşek südin burnına tamzuralar hemān dişe burun tomurmasına kimnünü dögeler (Müntahab-ı Şifâ, M55b,2; 64)

YER-YÖN ZARFLARI

Yer-yön bildiren *-ra, -re, -aru, -erü* eklerini alan zarflar günümüzden farklı olarak o dönem metinlerinde genellikle yuvarlak şekilleriyle görülür: *içre, taşra, anaru, girü, yukaru, içerü...* gibi. Bunlar yer-yön zarfı oluşturmaktadır.

Pes ol tekür kal'adan taşra çıktdı... (Dede Korkut, 203-3;199)

At başını yukaru tutdı,... (Dede Korkut, 99-11;136)

Çün Şālih iĉerü girdi... (K1s.Enb.40a,5;145)

Anı biş yüz yıl ilerü yaraddum. (K1s.Enb.14a,6;128)

Dur, andan beri gel bunda yat (K1s.Enb.154b,2;225)

...malumuzı rızkumuzı yağmaladılar girü döndiler,... (Dede Korkut,71-10;118)

Gerü kelimesi *tekrar* anlamıyla da zarf görevinde kullanılmıştır.

Düşenbe gün gerü kuşa...(Müntahab-1 Şifâ, M13b,1; 21)

“Öte, öteye” anlamında *anaru* zarfı vardır.

...yönin anaru sağırsın erine döndürür;... (Dede Korkut, 9-9;77)

Soru zarfı olan “nereye doğru” anlamında *kancaru* kelimesi de yön ekiyle oluşmuştur.

Ol vakt kancaru varasın? (K1s.Enb.45a,4;148)

Bu ekten oluşmuş zaman gösteren *sonra* zarfı da vardır.

tamām kaynadalar sonra ayaza koyalar (Müntahab-1 Şifâ, M107b,10; 122)

NİTELEME ve DURUM ZARFLARI

Böyle, öyle, şöyle

Böyle, şöyle, öyle, fiil soylu kelimeleri nitelediğinde zarf olmaktadır.³²⁷ Bu durum günümüzdeki kullanımdan farklı değildir. Ancak *öyle* zarfı *Dede Korkut* kitabında *eyle* biçimiyle daha sık görülmektedir.

...cānları gitdi öyle kaldılar. (Kıs.Enb.157a,8;227)

Uykudan sonra nice yatarsa şayrulığında dahı şöyle yata (Müntahab-ı Şifâ, M16a,10; 24)

Senün dahı zürriyetünün dirligi böyle olusardur. (Kıs.Enb.22a,13;134)

Böylelikle yapısı günümüzde olduğu gibi bu dönemde de görülmektedir.

Böylelik-ile otuz iki kâfir biginün oğlunun başı burc bedeninde kesilüp aşılmış- idi (Dede Korkut,173-4;185)

Bile / birle

Bile, birle, kendinden önceki kelimeyle ilgili olarak “birlikte” anlamında edat gibi kullanılmıştır. Durum zarfıdır.

---

³²⁷ *Böyle, şöyle, öyle* kelimeleri ile ilgili olarak bk. Zülfikar, Hamza, “Dünden Bugüne Türkçe”, *Türk Dili (Dil ve Edebiyat Dergisi)*, C. XCIII, S. 665, Mayıs 2007.

...bile gıtdiler,... (K1s.Enb.153b,12;225)

Beni tācum tahtum birle yutmağa hamle ider. (K1s.Enb.106a,8;193)

Gine

Bugün de bazen aynı şekilde kullanılan bu zarf, genellikle *yine* şekline dönüşmüştür. Eski Anadolu Türkçesinde yine'li şekle de rastgeliniyor. “Tekrar” anlamı vardır ve durum zarfi oluşturur.

...ol gemi gine aşğa indi. (K1s.Enb.32b,8;140)

Gine yazın buğayı saraydan çıkardılar. (Dede Korkut, 15-13;81)

Oğlan yine buğanuñ alnına yumruğıy-ile katı urdı. (Dede Korkut, 16-9;82)

Tā

“-A kadar” anlamındaki Farsça zarf çeşidi, Eski Anadolu Türkçesi Döneminde *kadar* edatıyla birlikte kullanılmamaktadır. Günümüzde ise genellikle –A *kadar*, -DAn *beri* edat gruplarıyla karşımıza çıkmaktadır.

kırkar direm bu dükelin iki rıtıl şuyıla kaynadalar tā üç ülüden bir ülüsi kıala
(Müntahab-1 Şifâ, M91b,5; 102)

ol şuyı dökeler şeker şerbetin edeler anuñla kaynadalar tā kıvama gelince
andan şonra şuyın kıatalar (Müntahab-1 Şifâ, M79a,5; 90)

Ben anı öldürmezem, t̄a kendüsi ikr̄ar itmeyince veyā iki kişi tanuğ gelmeyince. (K1s.Enb.51a,13;153)

Ola kim / bolayki

“Belki” anlamındadır. Türkiye Türkçesinde *ola ki* biçiminde kullanılan bu şekil *ki*’nin *kim*’den kaynaklandığını gösteren bir örnektir.

Öleyim ağzuğ için oğul, ola kim menüm kiçmiş günümi andurtmayasın didi.
(Dede Korkut, 246-5;221)

İkisinden biri bolayki canın vire, alđul, menüm canımı koğul didi. (Dede Korkut, 162-7;180)

Sanasın kim

Günümüz Türkçesinde *sanki* biçiminde tespit ettiğimiz bu yapı Eski Anadolu Türkçesinde *sanasın kim* olarak görülmektedir.

Sanasın-kim tar yolda tolu düşdi... (Dede Korkut, 133-6;161)

Zira

Zira zarfı bugün olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde de örneklerini vermiştir.

Zira mümkün degüldür ki yaş ve ısı nesne kaynamayınca bişe (Müntahab-ı Şifâ, M135b,14; 150)

Yalnız

Türkiye Türkçesinde *yalnız* biçiminde kullanılan bu zarf çeşidi Eski Anadolu Türkçesinden bu yana kullanılagelmiştir.

Eger destür virirseñ ben bu ta'âmı yalnız yimezin. (Kıs.Enb.168b,10;236)

Hiç

“Kesinlik, asla” anlamıyla Farsça kökenli *hiç* zarfı günümüzde de korunmuştur.

Ol şanemlere hiç söylemedi. (Kıs.Enb.36a,13;143)

Delü Karçar eyle mal istedi ki hiç bitmesün... (Dede Korkut, 86-7;127)

Biñ dahı aygır getürüñ kim hiç kışrağa aşmamış ola... (Dede Korkut,85-9;127)

Uş / Uşda / İşde

Genellikle “gösterme” anlamıyla Türkiye Türkçesinde *işte* biçiminde karşımıza çıkar. Bu dönemde genellikle cümle başında görülür.

Uş ben dahı saña yoldaşın (K1s.Enb.157a,6;227)

Uşda Tanrı Ta’âlâ’dan hüccet getürdüm. (K1s.Enb.106b,7;193)

Elbetde

Elbetde bu şerbete efitmün ve türbüt kıtalar (Müntahab-1 Şifâ, M133a,7; 148)

Elbette varsam gerek (K1s.Enb.150a,7;222)

MİKTAR ZARFLARI

Katı, ijen, birez, çok, az gibi belli başlı miktar zarfları örnekleri şunlardır:

Katı, ijen

“Çok, pek, çok fazla” anlamındadır. O dönemde oldukça fazla kullanılan bu zarflar, bugün kullanımdan düşmüştür.

Beyrege katı firağ geldi,... (Dede Korkut, 102-6;138)

Ya korkmuş ya katı sevinmiş... (Müntahab-ı Şifâ, M3a,3; 10)

Bu söz iğen muhâldur ki sen benim atam olasın. (Kıs.Enb.158b,4;228)

Çizlikdan iğen buğalduk. (Kıs.Enb.91b,2;182)

Birez

Miktar zarflarından biri de *biraz*’dır. Aşağıdaki cümlelerde *birez* biçiminde yer almıştır.

...birez yürüdiler bir ağaç dibine irdiler. (Kıs.Enb.153b,12;225)

Birez zarfının ayrılma durumu eki aldığı da görülür.

Birezden Yusuf katına kığırdı. (Kıs.Enb.87a,11;178)

Az

ıssı havâda ve ilk yazın ve yay günlerinde çok olur kocalarda az olur
(Müntahab-ı Şifâ, M134b,7; 149)

eger harâreti katı olursa ıssı otlar ve ıssı şerbetler ve gıdâlardan az isti’ mâl edeler (Müntahab-ı Şifâ, M124a,6; 138)

Çok

Ol dağı içse çok içmeye azacuk içe... (Müntahab-ı Şifâ, M5a,12; 13)

SORU ZARFLARI

Kanı

“Hani” anlamında soru zarfıdır.

Dede ya kanı menüm pürelerüm? (Dede Korkut, 87-12;128)

Kanı ol delü yigit? (Dede Korkut, 266-3;230)

Kanda / Kanca / Kandan

“Nerede, nereye, nereden” anlamlarında soru zarflarıdır.

Benüm elümden, Taşrı hışmından kanca varasın (K1s.Enb.27a,10;137)

Yâ Nüh biz içmege şu bulamazız, sen bu gemiyi kanda iledürsin?...

(K1s.Enb.32a,3;140)

Yigit gelişün kandan? (Dede Korkut, 78-4;122)

Niçün

Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak şekliyle görülmektedir.

...siz bu yolda bu taşı niçün yığarsız? (Dede Korkut, 101-7;137)

Ammā yā ‘avrat sen niçün ağlarsın? (Kıs.Enb.39b,3;145)

NiCe

“Nasıl” anlamında soru zarfıdır. Bazen c’li bazen de ç’li biçimi karşımıza çıkmaktadır.

...görelüm hanum niçe ısmarladı: (Dede Korkut, 100-1;136)

Uçmağ’a ben seni niçe kivireyin? (Kıs.Enb.15b,8;130)

Ne

Bugün bu soru zarfı aynen korunmuştur.

Mere kız ne ağlarsın... (Dede Korkut, 102-9;138)

Eger seni kul itmeyeydüm kullar kadrini ne bileydün: (Kıs.Enb.82b,8;175)

Niye

Günümüzde aynı şekilde kullanılan bir başka soru zarfıdır.

Hey kırk işüm kırk yoldaşum niye ağlarsız,... (Dede Korkut, 181-3;189)

Nireye, nirede, nireden

Bu zarf çeşitlerine genellikle *Dede Korkut* kitabında rastlanmıştır.

Mere ozan nireye gidersin? (Dede Korkut, 100-10;137)

Aşağıdaki örnekte o dönemde bulunma ve ayrılma durum eklerinin birbirlerinin yerine kullanıldığı örneği görüyoruz.

Nirede bildün benüm tutsak olduğum (Dede Korkut, 142-12;168)

Bu kazalar sana nireden geldi (Dede Korkut, 27-12;89)

Zarf-fiiller

+InCA

Bugün *-Dığl zaman* yapısıyla benzerlik gösteren bu zarf-fiil eki o dönemde *-a kadar* anlamını da vermektedir. Zaman zarfıdır.

Tā Musā doğınca bunda ihtilāf itmişlerdi. (K1s.Enb.96b,9;185)

Ƙıl sicim boynuna taqdılar, ağ etinden ƙan çıkınca dögdiler. (Dede Korkut, 30-2;91)

Gemiden çıkınca azdurmam. (K1s.Enb.33a,5;141)

Bu zarf-fiilin olumsuzu da görölmektedir.

Ĥammām içinde ve hammāmdan çıkup bir sâ'at geçmeyince Şu içmeyeler...
(Müntahab-ı Şifâ, M5a,13; 13)

Burada dikkat çekici önemli bir özellik de Farsça kökenli *çün*, *çünkü*'nin cümle başında kullanılmasıyla –*IncA* zarf-fiil ekinin işlevini üstlenip zaman zarfı oluşturmasıdır. Burada da Farsçanın etkisi görölmektedir.

Çün anı gördi, andan yaña yürüdi. (K1s.Enb.93b,8;183)

Çünkü Yūsuf anı işitdi, özi göyündi. (K1s.Enb.95b,5;185)

-A

Görmek fiilinin –*A* zarf-fiil ekini alarak kalıplaşmasıyla oluşan *göre* zarfı yönelme durumu ekini alan başka bir kelimeyle kullanılır. EAT'de pek sık görölmür. –*A* zarf-fiil eki –*A* ...–*A* yapısında ikilemeli olarak kullanılır. Durum zarfı işlevindedir.

Şehrler duta duta Medîne'ya geldi,... (K1s.Enb.160b,2;230)

-i

-ArAk yapısında görev yapar. Günümüzdeki yapıdan farklı olarak o dönemde daha çok yuvarlak şekliyle görülür. Durum zarfı olur.

Havvā İblīs'den bu kelecı işıtdı, durdı, ol aradan sevinü Ādem katına geldi.

(K1s.Enb.16b,12;130)

Kaḡlı Koca sevini kıvanı örü tırdı,... (Dede Korkut, 172-7;185)

-Mek için yapısıyla benzeşir.

Anlar durdılar kardaşların ısteyü ol köye geldiler. (K1s.Enb.35b,4;142)

Bugün *diye* şeklinde cümlelerde kalıplaşmış olarak yer alan *diyü* kelimesi *diyerek* anlamında günümüzdeki kullanımıyla aynıdır.

Gine geldi kendü döşegi diyü ol oḡlan döşegine yatdı uyudı.

(K1s.Enb.154b,4;225)

Kardaş Beyrek diyü aḡlar buzlar, (Dede Korkut, 102-5;138)

-ArAk

Bugün de –ArAk şeklinde kullanılan bu yapı EAT’de sıkça kullanılmıştır.

Giderek bir çobana uğradılar,... (K1s.Enb.156b,9;227)

Delü Karçar segirderek vardı (Dede Korkut, 89-2;129)

Kiçisi kaçarak Oğuz geldi. (Dede Korkut, 71-1;118)

-Up

Bu yapıya EAT’de bazen yuvarlak bazen düz ünlülü şekliyle rastlansa da genellikle yuvarlak biçimi yaygındır.

Kan Turalıyı alup meydana getürdiler. (Dede Korkut, 179-12;188)

Muraşsa tonlar geyip yürürdi. (K1s.Enb.98a,11;187)

Yakasından geçürüp oğul idindiler,... (K1s.Enb.97b,7;186)

-UbAn / -UbAnI

-Up ekiyle aynı anlamdadır. Günümüz Türkçesinde kullanılmamaktadır.

Ağ boz atlar binüben yortışdılar. (Dede Korkut, 234-4;215)

Hanum at kulağı sak olur, çekübeni oğlanı oyardı. (Dede Korkut, 264-4;230)

-IcAk/ IcAgAz

-*IncA* eki yerine kullanılmıştır. Bazen günümüzdeki *-dUktAn sonra* kullanımıyla da benzeşir. Zaman zarfıdır. Bu yapı Türkiye Türkçesinde mevcut değildir.

Yūsuf şuya yakın varıcağ katı ağladı. (Kıs.Enb.69a,6;165)

Zelīhā ol sözi işidicegez yirindi. (Kıs.Enb.74b,10;169)

Ṭa'āmı ağıza koyıcağ çok çeyneyeler...(Müntahab-1 Şifâ, M4a,14; 12)

-mAdIn

Bugün *-mAdAn* olarak kullanılan bu zarf-fiil eki *-MadAn önce* yapısının yerine kullanılmıştır. Zaman zarfıdır.

Dāvud gelmedin taşra çık, seni gelip benüm katumda görmesin.
(Kıs.Enb.131a,10;209)

Şabāh gün toğmadın içüreler... (Müntahab-1 Şifâ, M10a,13; 18)

-MadIn evvel biçimine de rastlamaktayız.

...nesne yemedin ve nesne içmedin evvel işimekte ki tamām işiye bakmak gerek... (Müntahab-1 Şifâ, M3b,2; 11)

-AndA

-InCA, -dİġI zaman yapısının yerine kullanılır. Zaman zarfıdır.

Ķara başuġa düşende gerek olur (Dede Korkut, 130-13;160)

Her atanda on iki batman taş atar-idi. (Dede Korkut, 56-13;109)

Aġ sancak götürende müsülmanlar arġası olsun (Dede Korkut, 75-5;121)

-dUkçA

Eski Anadolu Türkçesi Döneminde çok sık kullanılan bir ek değildir. –DıġI kadar, -DıġI müddetçe anlamını verir. Zaman zarfıdır.

Süleymān okudukça anlar açarlardı. (K1s.Enb.133a,2;210)

Pes kızlık vardukça artdı, kızlık artdukça tamar açıldı,..
(K1s.Enb.82a,13;174)

-dUkdA

Bu ek günümüzde –InCA, -dİġI zaman yapısıyla aynı anlamı verir. Zaman zarfıdır. Bugün bu yapı kullanılmamaktadır. Ancak günümüzde canlı olan -dİġIndA yapısına o dönemde de rastlanır.

Şalkum şalkum tañ yılleri esdüginde / Şakallu bozaç turğay sayradukda / Şakalı uzun tat eri banladukda / Bidevi atlar issini görüp 'okradukda... (Dede Korkut, 11-4,5;78)

ğidāyı havā mu'tedil oldıkda vereler katı şovukda ya katı ıssıda vermeyeler... (Müntahab-ı Şifâ, M8b,2; 16)

Bunları gördüğünde haberleşdi. (Dede Korkut, 95-5;133)

-AII

Çok kullanılan bir yapı değildir. Daha çok *berü* edatıyla kullanılmıştır. Bazen zarf-fiildeki “ı” sesi düşmektedir. Zaman zarfıdır.

Bu ivi harap olası ere varaldan berü dañı karnum toymadı... (Dede Korkut, 8-2;76)

Gemiye girelden berü toyunca uyku uyumadum. (K1s.Enb.34a,8;141)

-Ken

Zaman zarfıdır. Bugün *-ken* şekli kelimeye bitiştiği zaman, *-iken* şekli ise kelimedenden ayrı yazıldığı zaman görülmektedir. Ancak Eski Anadolu Türkçesi Döneminde genellikle kelimeye bitişik yazıldığı da *-iken* biçimini görmekteyiz.

Anda yaturken bir katı yıl çıkdı,... (K1s.Enb.39a,6;145)

Bir gün ağlariken gördi kim kuş geldi,... (K1s.Enb.39a,12;145)

Yā Nūh ben Ādem'e Uçmak'da diriyken secde kılmadum.

(K1s.Enb.33a,8;141)

on direm şeker süzüp ılıcağiken içireler... (Müntahab-ı Şifâ, M10b,1; 18)

-Geç

-InCA ekinin yerine kullanılır. Bu zarf-fiil ekinin örneği çok yoktur. Dede Korkut kitabında *digeç* olarak çok kullanılmıştır. Zaman zarfıdır.

Böyle digeç oğlan ağladı... (Dede Korkut, 282-8;239)

B. ZARF TÜMLECİ GÖREVİNDE EDATLAR veya EDAT GRUPLARI

Bigi

Gibi, bigi, durum zarfları oluşturur. Genellikle “benzerlik, eşitlik” anlamı vardır. Kullanımı sıktır. *Kibi* biçimine de rastlanır.

Anları yıl gnmiş gibi eyledi, havāya çıkardı... (Kıs.Enb.38a,4;144)

Meşk ağzından su iner gibi inerdi. (Kıs.Enb.33a,10;141)

ana kibi ağzınun şuyı akdı. (Dede Korkut, 180-5;188)

Bu edat bazen *-In* tamlayan ekiyle “rnek gösterme, benzetme” anlamlarında kullanılmıştır.

Dağı bunun gibi kelecı idme. (Kıs.Enb.107b,7;194)

*Her bir taş dibinde biğ biğ benüm bigi Msāđ varımış,...
(Kıs.Enb.110b,12;196)*

+DAn sonra

Günümüzde sayıyla zaman bildiren kelimelere, *sonra* kelimesi eklenince yalın durum kullanılmaktadır: * gün sonra, iki yüz yıl sonra* gibi. EAT’de ise zaman bildiren kelimelerden sonra genellikle *+DAn* eki bulunmaktadır.

İki yüz yıldan sonra Hak Ta'âlâ Şâlih peygamberi viribidi Semûd Kavmine.

(K1s.Enb.38a,8;144)

Tûfândan sonra dağı iki yüz elli yıl diri oldu... (K1s.Enb.34b,4;142)

Şiş uc verüp işledikten sonra müşhil içmemek gerek (Müntahab-ı Şifâ, M136b,15; 151)

Ol zamirinin durum eki alarak ani, ana, anda, andan biçimini almış olan şekiller ana göre, andan sonra biçiminde edat grupları oluşturmuştur. Ana göre üzerinde ileride durulacaktır. Bunlardan biri de andan sonra'dır. Günümüzde ondan sonra şeklinde kullanılır. Andan sonra biçimi de bu dönemde görülür. Bu zarfın örnekleri çoktur.

Andan sonra Yûsuf'uy 'alemi göründi. (K1s.Enb.93b,6;183)

Andan sonra bir dervişe virelüm (Dede Korkut, 89-13;129)

Aşağıdaki örneklerde ise bu zarf çeşidi eksilti şeklinde kendini gösterir.

Andan Beyrek aydur. (Dede Korkut, 109-6;143)

Elin ayağın bağlayayım, andan siz gelesiz... (Dede Korkut, 266-9;230)

Andan sonra halk çok oldu, azdılar. (K1s.Enb.36a,1;142)

+DAn öñdin

Öñdin kelimesi *önden*, *önce* anlamında olup Eski Anadolu Türkçesinde klişeleşmiş ve günümüzdeki kullanımdan farklı biçimde kendini göstermiştir.

on iki yaşdan öñdin ve altmış yaşdan şonra hācamat etmeyeler (Müntahab-ı Şifâ, M13b,13; 21)

Bu gelen Begil-ise sizden öñdin men kaçaram. (Dede Korkut, 246-13;221)

afsentin çiçeginden bir rıtıl tamām olmazdan öñdin dañı üzerine dört rıtıl zeyt yağın koyalar (Müntahab-ı Şifâ, M176b-M177a,15-1; 194)

+DAn öte

Bu yapı zaman bildirmekte ve “ondan sonra” anlamında kullanılmaktadır.

Pes kırk gün yürüdiler, andan öte bir aydınlığa çıktılar.
(Kıs.Enb.150b,12;223)

+DAn girü

Bu yapı da daha çok zaman bildirir. Aşağıdaki örnekte “şimdiden sonra, bundan sonra” anlamı vardır.

Yā ‘avrat var şimden girü bu oğlanı evlerine ilet ki bu oğlan delü oldı... (K1s.Enb.167b,12;235)

+DAn yaña

Günümüzdeki “-A doğru, -DAn tarafa” yapısıyla benzeşir. Yer-yön zarfi oluşturur.

Çün Mısır’dan yaña yöneldiler. (K1s.Enb.104b,1;191)

Andan Meryem ‘İsā’dan yaña işāret itdi, eytdi. (K1s.Enb.162b,5;231)

+DAn ötürü

Sebeplendiren bir zarf grubudur.

Erinden ötürü dāyim ağlarıdı. (K1s.Enb.39a,12;145)

...on iki nesneden ötürü görmeyesin... (K1s.Enb.109b,2;195)

Bir şuçdan ötüri dergahdan sürdüñ (Dede Korkut, 251-7;224)

bu sebeplerden ötürü ki haşba beterātları gicüdüir deriden yukaru çıkmaz
(Müntahab-1 Şifâ, M135b,9; 150)

andan ötürü anuñ adın eyitdiler (Müntahab-1 Şifâ, M94b,11; 106)

kusdurmaktan ötürü sebep olur süddesi açılmağa (Müntahab-1 Şifâ,
M82a,11; 93)

+DAn Berü

Berü, -DAn durum ekiyle birlikte kullanılır. Bugün *beri* biçiminde uyuma giren bu edatın Eski Anadolu Türkçesinde ünlüsü genellikle yuvarlak şekildedir. Aşağıdaki örnek cümlelerde “zamanda ve mekânda başlangıç” anlamları vardır.

Dedem Korkut öteden berü geldi. (Dede Korkut, 83-1;125)

Ol vaktten berü gögerciniñ ayağında tüy bitmez,... (Kıs.Enb.33b,12;141)

Şundan berü ‘aqlum uşşum dire bilmen,... (Dede Korkut, 43-6;99)

+DAn artuk / ayru

Bugün -DAn başka biçiminde kullandığımız bu yapı Eski Anadolu Türkçesinde -Dan artuk, -DAn ayru olarak kullanılmıştır. Artuk kelimesi uyuma girerek günümüzde doğrudan zarf olarak da kullanılmaktadır.

Balıktan artuk nesne yimezleridi... (Kıs.Enb.35b,2;142)

Her kabiledede yitmiş biñ er varıdı, ‘avratdan ayru. (Kıs.Enb.38a,11;144)

Hîç benim kavmümden kimesnem yokdur Tāruḥ’dan artuk, hem dahı vezîrimdür. (Kıs.Enb.46b,7;149)

İçün

Genellikle bir ulamayla bitişik yazılan ve uyuma aykırı bulunan bu edat Türkiye Türkçesinde *için* şekliyle kullanılır. İlk iki cümlede “sebeP” anlamı, son cümlede ise “uğruna, menfaat” anlamı vardır.

Anuñçün şimdi halk anı severler. (K1s.Enb.33b,13;141)

Dağı halāyıklar bize ta'n iderler, oğlumuz kızımız olmadığıçün.
(K1s.Enb.97b,3;186)

Kalın Oguz bigleri Beyrek içün 'azim yas tutdılar. (Dede Korkut, 92-11;131)

+nuñ üzere

SebeP bildiren durum zarfi görevindeki bu edat grubu Eski Anadolu Türkçesinde de bulunur.

Nūh 'uñ gemisin anuñ üzere karar kıldurdi. (K1s.Enb.33b,8;141)

+A Göre

Bu dönemde pek fazla örneğı olmayan bir yapıdır.

Niçe maşlahat görürler-ise aña göre iş idelüm didi (Dede Korkut, 81-12; 124)

+A Karşu

Bu yapı da yer-yön bildirir.

Aña karşu turdı,... (K1s.Enb.156a,10;226)

Güneşe karşu secde idüñ. (K1s.Enb.166a,2;234)

Bazen “karşıtlık” ifadesi verdiği de görülür.

Şabr idem her ne kim buyurursıñ dutam, saña karşu olmayam...
(K1s.Enb.112a,9;196)

+A degin / dAk

Çoğunlukla yönelme durumu eki *degin* kelimesi ile kullanılmıştır. *Dek* ile birlikte kullanılan örnek azdır. *Dede Korkut*'ta *dak* biçiminde olduğunu görüyoruz. Bu yapı Cumhuriyet Döneminde canlandırılmaya çalışılmıştır. “Zamanda sınırlama” anlamıyla örnek cümleler aşağıda verilmiştir:

Tā ki pes yüz yıla degin böyle oldu. (K1s.Enb.31a,9;139)

Andan sonra on iki bölük oldılar, tā fir'avn zamānına degin.

(K1s.Enb.96b,2;185)

Üç yıla dak taşı düşdüğü yirüñ otı bitmez-idi. (Dede Korkut, 57-2;110)

Andan sonra üç güne dek her gün ikişer direm içseler (Müntahab-1 Şifâ,

M105a,1; 119)

+Dan ... +A degin

Bu yapı “mekanda sınırlama” anlamı ile de görülür. Başına getirilen *tâ*, zarfa aşırılık katar.

Mağribden maşrika degin su dutdi. (K1s.Enb.33b,4;141)

Tā mağribden maşrika degin ne kadar canavar varısa bölük bölük geldiler.

(K1s.Enb.32a,10;140)

İle

İle edatının genellikle bitişik yazıldığı görülmektedir. Araç durumu eki olarak da kullanılmaktadır. Bazen Dede Korkut'ta *ilen* biçimine de rastlanır. Aşağıda ilk dört cümlede “beraberlik” anlamı varken, son cümlede “araç” anlamı vardır.

...bir zamān anlaruñıla kaldı. (K1s.Enb.35b,3;142)

ve hîç vaktde yoğurdıla balık yemeyeler (Müntahab-1 Şifâ, M5a,3; 12)

sirke ile birinc yemeyeler (Müntahab-1 Şifâ, M5a,4; 12)

ırk yigit ilen yiyüp iüp oturlar-idi. (Dede Korkut, 90-1;129)

Pes buğdayı dişile päre päre eyledi, şaçdı. (Kıs.Enb.22b,3;134)

Bu dönemde “aç karnına” anlamında *acla* kullanımını dikkat çekicidir.

mümula ve balıla karışduralar üç gün acla yeyeler (Müntahab-ı Şifâ, M108a,1; 122)

Aşağıdaki örnekte ise yüklemden sonra gelmiştir.

Çadır altında gelürdi azametile, tantanayıla. (Kıs.Enb.93b,7;183)

Çeşitli eserlerden derlediğimiz ve ek+edat, fiil+zarf-fiil gibi başlıklar altında topladığımız zarf yapan şekiller bütün olarak gözden geçirildiğinde Türkiye Türkçesine göre değişik özellikler taşımaktadır:

Bunlardan bir kısmı *Şabāh gün toğmadın içüreler...* (Müntahab-ı Şifâ, M10a,13; 18), *Yakasından geçürüp oğul idindiler,...* (Kıs.Enb.97b,7;186) örneklerinde görüldüğü gibi tarihi değişmeyi yansıtmaktadır.

ara başuğa düşende gerek olur (Dede Korkut, 130-13;160), *Böyle digeç oğlan ağladı...* (Dede Korkut, 282-8;239), *Ağ boz atlar binüben yortışdılar.* (Dede Korkut, 234-4;215) örneklerinde olduğu gibi kullanımdan düşmüş zarf yapıları da görülmektedir.

Kiçisi kaçarak Oğuz a geldi. (Dede Korkut, 71-1;118), Hey kırk işüm kırk yoldaşum niye ağlarsız,... (Dede Korkut, 181-3;189), Erinden ötürü dāyim ağlarıdı. (Kıs.Enb.39a,12;145) örneklerinde ise bazı zarfların günümüz Türkçesine olduğu gibi yansıdığı söylenebilir.

C. YAPICA CÜMLEMSİ DEĞERİNDEKİ ZARF TÜMLEÇLERİ

Eski Anadolu Türkçesinde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi tam bir cümle biçiminde zarf tümleci pek görülmemiştir. Şart kipiyle oluşan yan cümle konumundaki zarf tümleçleri bu dönemde örneklerini vermiştir.

-sA

Günümüz yazı dilinde bazen zaman ekiyle bazen zaman eksiz karşılaştığımız şart kipi Eski Anadolu Türkçesi Döneminde de aynı şekilde kendini gösterir.

Ḳarnum açsa envā' dürlü ta'ām ağzından ağzıma ḳoyar.

(K1s.Enb.101a,6;189)

...eger seni urursa, dögerse aña ḳaḳımağıl. (K1s.Enb.103a,10;190)

Aşağıdaki cümlede ise şart anlamı istek kipiyle verilmektedir:

Yā oğlanlarum, her ki şol yüzük ḳaşındağın okuya benden şonra peygamberlik anuğdur. (K1s.Enb.130a,1;209)

IV. TANZİMAT DÖNEMİ VE SONRASINDA ZARFLAR VE ZARF TÜMLEÇLERİ

Tarihî dönemlerde edat başlığı altında ele alınan zarflara bakış Tanzimat Dönemi sonrası yazılan eserlerde de değişmemiştir. Bu dönemde de zarflar edat sayılmış ve yazılan kaynaklarda zarflar edatların bir konusu olarak değerlendirilmiştir.

Zarfların başlı başına bir konu olarak ele alınışını ancak Midhat Sadullah, Hüseyin Cahit gibi yazarlarda görmekteyiz. Bu durum 1900'lü yılların başına rastlar. Anlaşılan zarf, 1900'lü yıllara doğru ayrı bir kelime sınıfı olarak görülmeye başlamıştır. Bu gelişmede batı gramerciliğinin etkisi olduğu açıktır.

Yaptığımız çalışma göstermiştir ki ekleri, kelimeleri ve kelime gruplarıyla zarflar, dil bilgisinde önemli bir yer işgal etmekte ve edatlarla birleştiği veya ayrıldığı pek çok noktaları bulunmaktadır. Bugüne kadar yazılmış dil bilgisi kitaplarında ve makalelerde bu özelliklerin yeterince ele alındığı söylenemez. Çalışmamızda metinlerden derlediğimiz örneklerle zarflar hem tarihî hem de çağdaş boyutuyla burada ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Türkiye Türkçesinde zarf kavramının ele alındığı bölümdeki yöneme bağlı olarak bu bölümde de zarf görevindeki eklerden ardından edatlardan hareket edilmiştir. Bu çalışma için kullanılan örnek cümleler çeşitli Türk klasikleri eserlerinin özgün biçimlerinden seçilmiştir. Ayrıca *Başlangıcından Günümüze Kadar*

*Büyük Türk Klasikleri*³²⁸ adlı ansiklopediden de yararlanılarak belli başlı eserlerin seçilmiş bölümleri de kullanılmıştır. Adı geçen kaynakta bulunan Abdülhak Hâmit Tarhan'ın *Namık Kemal'e Mektubu*³²⁹, *Sabr ü Sebât*³³⁰, Sami Paşazade Sezaî'nin *Sergüzeşt*³³¹ adlı romanı, Hâlit Ziya'nın *Mai ve Siyah*³³², *Hikâyeler(Râife Molla)*³³³, Şinasî'nin *Tercümân-ı Ahvâl'den Mukaddeme*³³⁴, *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye'den Mukaddeme*³³⁵, *Vâlikesine Bir Mektubu*³³⁶, Ahmet Mithat Efendi'nin *Kırk Anbar (Hikâye Tasvir ve Tahriri)*³³⁷, *Letâif-i Rivâyât (Firkat)*³³⁸, *Felâton Bey ile Râkım Efendi*³³⁹, Recâizâde Mahmud Ekrem'in *Takdîr-i Elhân*³⁴⁰, *Muhsin Bey*³⁴¹, *Pejmürde*³⁴² Muallim Nâci'nin *Demdeme*³⁴³, *Kimdir Bu Madmazel? Nedir O Âhenk?*³⁴⁴, Nabızade Nazım'ın *Hasba*³⁴⁵ adlı eserlerinin alınan bölümlerinden seçilen cümleler bu çalışmada yer almıştır. Bu cümlelerin sayfaları ayrıca belirtilmemiştir. Ancak *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri* eseri dışında yararlanılan diğer kaynakların seçilmiş cümlelerinin sayfaları belirtilmiştir.

---

³²⁸ *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri, Tarih.Antoloji.Ansiklopedi, C.9.,* Ötüken-Söğüt Yay. İstanbul, 1989.

³²⁹ a.g.e., s.128-129

³³⁰ a.g.e., s.123-125

³³¹ a.g.e., s.145-147

³³² a.g.e., s.342

³³³ a.g.e., s.348

³³⁴ a.g.e., s.26

³³⁵ a.g.e., s.27

³³⁶ a.g.e., s.27

³³⁷ a.g.e., s.70-72

³³⁸ a.g.e., s.72-75

³³⁹ a.g.e., s.75-77

³⁴⁰ a.g.e., s.89

³⁴¹ a.g.e., s.96

³⁴² a.g.e., s.90

³⁴³ a.g.e., s.106-110

³⁴⁴ a.g.e., s.110

³⁴⁵ a.g.e., s.154-155

Dönemler arası bir karşılaştırma yapmak söz konusu olduğunda –*dıkta* gibi Eski Anadolu Türkçesinden Tanzimat ve sonraki dönemlere aktarılan bazı eklerin günümüzde kullanımdan düştüğü söylenebilir.

Yine Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan *kaçan* soru zarfıyla Tanzimat'tan sonra bazı konuşma metinlerinde halk ağzı özelliği olarak karşılaşıldığı görülmektedir:

Kaçan küçük hanımın Paşa babası da bunu gördüceğin –hu hu huy- deyip kızını o cevana verecek. (Tarhan-Sabr ü Sebât)

Özellikle Tanzimat Döneminde kullanılmış –*DAn nâşî*, –*DAn mâadâ*, +*A mebnî* gibi yabancı edat gruplarından oluşturulmuş zarf tümleçlerinin de bugün kullanılmadığı görülmektedir.

İmdi, işbu gazete ahval-i dâhiliyye ve hâriciyyeden müntehap bâzı havadisi ve maarif-i mütenevvia ile sair mevâdd-i nâfiaya dair mebahisi neşr-ü beyana vasıta olacağından nâşî Tercüman-ı Ahval unvânı ile tesmiye olunmak münasip görüldü. (Şinasi-Tercümân-ı Ahvâl'den Mukaddeme)

Binâenaleyh bunların kaba tabirâtı müştemil olanlarından mâadâ ekserini işbu mecmuaya elifba tertibi üzre derc eyledim. (Şinasi-Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye'den Mukaddeme)

Bu itibâr-i hakîkate mebnî, giderek, umûm halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede işbu gazeteyi kaleme almak mültezem olduğu dahi makam münasebeti ile şimdiden ihtar olunur. (Şinasi-Tercümân-ı Ahvâl'den Mukaddeme)

Bununla birlikte Tanzimat Dönemi ve sonrasında sık rastlanan *bâ-husus*, *fi'l-hakika*, *binâenaleyh* gibi Arapça ve Farsça kökenli zarflar günümüzde neredeyse hiç kullanılmamaktadır.

Bâ-husus bu hal ve mevkide bulunan kimselerin muahharen cezâ-yı sezâlarını görmesi erbâb-ı mütalaaaya intikam aldırması kadar şevk ü lezzet verir. (Ahmet Mithat-Kırk Anbar)

Bahusus kaşı gözü güzel idi. (N. Nazım-Karabibik, 79.s.)

Filhakika Hüseyin izini beklemekte idi. (N. Nazım-Karabibik, 79.s.)

Ayrıca dikkati çeken bir başka özellik de Farsça –*âne* gibi zarf yapan eklerle birlikte kullanılan kelimelerin *me'yûsâne* örneğinde olduğu gibi genellikle eskimiş olduğudur.

Bu dönemde *suret*, *cihet*, *vech* kelimelerinin zarf yapma işlevi bahsedilmeye değer bir özelliktir. *Bu* kelimeler başka kelimelerle veya *ile* edatıyla birleşerek zarf oluşturmaktadır.

Bu suretle âşık-ı bed-bahtını ümmidlere düşürür. (R.M.Ekrem-Pejmürde)

Ay buluttan kurtuldukça –perdesi akşamdan nasılsa açık kalmış olan bir pencereden –içeriye giren nûru doğruca Muhsin'in yatağına düşerek çocuğun –hastalığından beri sapsarı kesilen- çehresini garibâne bir surette okşar...

(R.M.Ekrem-Muhsin Bey)

...bu sa'yiniz edebiyat unvanı altında bin türlü saçma neşredilmekte olan böyle bir zamanda halkımızın bu bâbdaki efkârını bir dereceye kadar olsun tashîhe hizmet edeceği cihetle hakikaten şâyân-ı şükr ü şitâyiş görülür. (Nâci-Demdeme)

Evvelce kumpanya tarafından i'lân edildiği yechile meşhur “Otello” oyunu icra olundu. (Nâci-Kimdir Bu Madmazel? Nedir O Âhenk?)

Son olarak bu dönem eserlerinde bazı Arapça ve Farsça tamlamaların bir kısım ek veya edatlarla zarf tümleci oluşuna diğer dönemlere göre daha çok rastlamaktayız.

Zannederim ki şu bast ü küşâd arasında hangi seyirciye sorulsa Otello oyununun başka bir geceye te'hîriyle bu âheng-i rûh-perverinle tâ-be-sabah idâme olunması suretine memnûnen rızâ gösterir idi. (M. Nâci-Kimdir Bu Matmazel? Nedir O âhenk?)

Bu açıklamaların ardından Tanzimat Dönemi ve sonrasında zarfları, aldıkları ek ve birleştikleri edatlarla birlikte inceleyelim.

A. ZARF TÜMLECİ GÖREVİNDEKİ ZARFLAR

+I+n

Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan araç durumu eki Tanzimat sonrasında da zarf yapma işlevini sürdürmektedir.

Yazın birbirini terler içinde kiskanamlar kışın ocak başında ekitirirler.

(Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 6.s.)

Gündüzün elbisesini dahî giydi. (Ahmet Mithat-Felâton Bey ile Râkım Efendi)

Çünkü bu mevkiin havası yazın nihayet derecede sıcak ve kışın gayet mutedildir. (N. Nazım-Karabibik, 55.s.)

+sIz

Yokluk eki isimlere gelerek zarf yapma görevini Eski Anadolu Türkçesi Döneminden sonra da sürdürmektedir.

Bu saadetin hlyasına dalmı olduğu cihetle içinde makine gibi habersiz devam etmekte idi. (N. Nazım-Karabibik, 29.s.)

Pencereler hep camsız ve çerçevesiz olacak. (N. Nazım-Karabibik, 55.s.)

Şüphesiz deniz kenarına doğru gitmiştir. (N. Nazım-Karabibik, 33.s.)

+CA

Eşitlik ekinin farklı anlamlarda durum zarfı olarak işlevi bu dönemde de çok sık görülmektedir. Ancak *sathice*, *müsaitçe* örneklerinde olduğu gibi bu ekin getirildiği kelimeler günümüzde farklılaşmıştır.

“Olarak” anlamında:

Biraz dikkatlice şu köylü karının gözlerine bakınız. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 7.s.)

Fakat o kadar acemice hamur açıyor idi ki, açtığı yufkanın yenilebilip yenilemeyeceği şüpheli idi. (N. Nazım-Karabibik, 41.s.)

Zira bu hastalık insanın son günlerinde birkaç gün böyle müsaitçe davranır. (Ahmet Mithat-Felâton Bey ile Râkım Efendi)

Birinci yani en aşağı tabakadan addolunan hikayeler bir vak’aya vekayi-i sâire idhâliyle işi iğlâk ve işkâle düşürmeksizin sathice nakl ve rivâyet etmektir. (Ahmet Mithat-Kırk Anbar)

“Taraftndan” anlamında: Bu anlamda –cA ekinin kullanımı oldukça fazladır.

Kalb-i beşeri teşrih edenlerce öyle değil. (Sezaî-Sergüzeşt)

Râkım hanesince bazı umuru olduğundan bahisle kendi hanesine avdet eyledi. (Ahmet Mithat-Felâton Bey ile Râkım Efendi)

“Görelilik, -e göre” anlamında:

...Victor Hugo'nun tercüme-i hâli arasında edebiyatımıza dair bazı mülâhazat irâd etmeniz sizce bir tenezzül sayılabilirse de... (Nâci-Demdeme)

O tenkitçilerce mechûl ve fakat bizlerce hamd ü senâ olsun malum olan şeylerdendir ki herkesin eşyayı görüşü.. düşünüşü.. hiss ve telâkki edişi bir türlü olamaz. (R.M.Ekrem-Takdîr-i Elhân)

“Aşırılık” anlamında:

Güneş epesice yükselmiş; hava ısınmış idi. (N. Nazım-Karabibik, 23.s.)

Çoğul ekinin üzerine gelerek abartma anlamı katar:

Haftalarca aylarca muâyene ve mütâlâa olunmadıkça ashâbına verilmiyor.
(Tarhan-Namık Kemal'e Mektubu)

Günümüzde kalıplaşmış olarak kullanılan ‘ayrıca’ zarfını Tanzimat’tan sonra da görmekteyiz.

Her evin de ayrıca bir küçük bahçesi olmak kaidedendir. (N. Nazım-Karabibik, 55.s.)

+en

Arapça zarf yapma eki olan *+en*, Tanzimat Döneminden itibaren sıkça kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde de tenvinli kelimelere rastlanmaktadır. Bununla ilgili olarak *I. Bölüm*'de *Sıfat+olarak*, *İsim+en* başlıklarında daha geniş şekilde açıklamalar yapılmıştır. (bk. 94, 79.s)

Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye ise cümleten mânîdârdır. (Şinasi-Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye'den Mukaddeme)

Zannedirim ki gıyâben de vicâhen de görüşebiliriz. (Tarhan-Namık Kemal'e Mektubu)

+âne

Daha önceki bölümde işlenen ve günümüzde örneği azalmış olan bu Farsça ekin birlikte kullanıldığı kelimeler de bugün farklı olup eski kelimeler değildir.

Zavallı kadın me'yûsâne koltuğa geçti oturdu. (R. M. Ekrem-Muhsin Bey)

Karabibik vâkıfâne gözlerini kırptı. (N. Nazım-Karabibik, 79.s.)

+A

İsmlere ve fiilimsilere gelen yönelme durumu ekinin zarf yapma görevi bu dönemde de sürmektedir. Aşağıdaki örneklerde fiilimsilere gelen yönelme durumu

eki “için” anlamında, isme gelen ise ‘zaman’ anlamındadır.

Binâenaleyh böyle bir “Demdeme” yazmağa lüzum kalmazdı. (Nâci-Demdeme)

İnhâl’deki hekim kendisine üç ay, tam üç ay damdan dışarı çıkmağa izin vermemiş idi. (N. Nazım-Karabibik, 17.s.)

Akşama gerdek yapıldı. (N. Nazım-Karabibik, 81.s.)

Yönelme durumu ekinin “uğruna” anlamında kullanımı da vardır. Aşağıdaki örnekte isim tamlamasının bu eki almış şekli vardır.

Devletinin yoluna şehit olmuş. (R.M.Ekrem-Akif Bey, 41.s)

Kalıplaşmış olan *alabildiğine* zarfı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi bu dönemde de kullanılmıştır.

Halbuki gönlü gemini aziya almış sert başlı bir hârun hayvan gibi delicesine alabildiğine koşmakta idi. (N. Nazım-Hasba)

+DA

Bulunma durumu ekinin zaman zarfı işlevi sık görülmektedir.

Tamam on dört sa'at te'hirle gece sekizde Peşte'ye vasıl olduk. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 92.s.)

Sizin hakkınızda aldığım ma'lûmâtın pek doğru ve sahîh olduğu şöyle dursun şurada yarım sâ'atçik içinde sebkat eden imtihân üzerine hâl ve şânınızı haber verdikleri dereceden kat kat bâlâ-ter buldum. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan Firkat)

Bugünlerde alışveriş de kesat... (N. Nazım-Karabibik, 63.s.)

+DAn

Ayrılma durumu ekinin zarf olarak kattığı sebep, zaman, miktar anlamlarına Cumhuriyet Döneminde olduğu gibi Tanzimat sonrasında da rastlanmaktadır. Aşağıda ilk iki cümlede zaman, sonraki cümlelerde sebep anlamında kullanılmıştır. Bu ek isim soylu kelimelere geldiği gibi fiilimsilerle de kullanılmaktadır.

O cevan önceden Zehra hanımı istemezmiş. (Tarhan-Sabr ü Sebât)

İnsan akli sonradan başına gelir. (Ahmet Mithat-Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

Sebep bildiren aşağıdaki cümlelerde ayrılma durumu ekinin *dolayı* kelimesiyle de kullanıldığı görülmektedir.

Hem gayet kuvvetli et suları göğsünü yumuşattığından öksürüğü bütün bütün kesilmiş... (Ahmet Mithat-Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

Koca Râkım, kızı hayatta görünce sevincinden çıldıracağı geldi. (Ahmet Mithat-Felâatun Bey ile Râkım Efendi)

Bir çift güzel öküzü önüne katarak köy halkının arasında sevinçten şarkı ünleye ünleye yürüyecek idi. (N. Nazım-Karabibik, 29.s.)

Ben hem kendim bütün âleme küsmüş ve hem de bu küskünlüğümden dolayı bütün âlemi kendime küsdürmüş bir adamım. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan-Firkat)

Bazı esbabdan dolayı bu memuriyetten istifa vererek İstanbul'a avdet etmekte idi. (N. Nazım-Hasba)

+dIr

Bildirme ekiyle oluşan zarf grubu Eski Anadolu Türkçesinin devamı olup Türkiye Türkçesinde de sıkça kullanılmaktadır.

Oğlunun bir seneden beri iki def'adır hayâtını bu sûretle tehdit eden hâlin bu def'a pek vahim olmak ihtimâlini düşünür... (R. M. Ekrem-Muhsin Bey)

On iki gündür Hamid Begin yanında bulundum. (R. M. Ekrem-Akif Bey, 36.s)

+leyin

Belli kelimelerde görülen bu ek zaman zarfı yapma işleviyle Cumhuriyet öncesinde de kullanılmıştır.

Hayır hayır, sabahleyin Andriya 'yı görmeye gelmişti. (N. Nazım-Karabibik, 59.s.)

+lArI

Bazı zarfların üzerine gelen –lArI eki, “düzenli tekrar” anlamında zaman zarfı işlevini üstlenmiştir.

O “ne yapalım Atâ Bey kurtulup gitmiş demektir. Darısı bizim başımıza” deyip bir heğbesiyle bir de abâ ve seccâdesini hâna nakl ederek geceleri gelip handa yatmağa ve gündüzleri çarşı ve pazarda serserî gezmeğe başladı. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan- Firkat)

İsim Tamlamaları

İsim tamlamasının zarf görevini üstlenip zarf tümleci oluşturması Eski Anadolu Türkçesinden bu yana her dönemde görülmektedir. Genellikle belirtisiz isim tamlamalarından zarf yapılması daha sık olmaktadır. Ancak bu dönemde doğu kökenli yabancı tamlamaların özellikle Farsça tamlamaların zarf oluşturmasına fazla rastlanır.

Akşam üstü Karabibik damın kapısından girdiği zaman kızı Huri tembel tembel uzanıp yatmakta idi. (N. Nazım-Karabibik, 33.s.)

Geçen Cuma gecesi Galata'da vâki "Avrupa" tiyatrosunda bulundum. (M. Nâci-Kimdir Bu Matmazel? Nedir O âhenk?)

İsim tamlamasının durum eki almış örnekleri de mevcuttur.

Dilber habsolunduğunun ikinci gecesinde, zihn-i insanîye ecnebî olan birtakım efkâr-ı muzlimenin zîr-i bâr-ı ızırâbında ezilivermiş gibi müdevverliği, beyazlığı hayret-bahş olan uzunca boynunu önüne doğru eğerek düşünüyordu. (Sezaî-Sergüzeşt)

Bu müddet zarfında ise gönlü pek çok yol alabilecek idi. (N. Nazım-Hasba)

Lâkin şunu ihtardan geri durmayalım ki Paşa işreti yalnız gündüz vicdânını işgal etmiş olan efkârı bertaraf etmek ve geceye vicdânı bütün bütün tehî ve hâlî ve sâfi olduğu halde girmek için edip yoksa fikriyle berâber akl ü iz'ânını dahi dağıtmak Paşa için belki de müddet-i ömründe vâki' olmamış bir hâlettir. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan- Firkat)

Aşağıda örnek cümledeki isim tamlaması günümüzde kullanımdan düşmüştür.

O vaktin beherinde böyle harımsız tarlalara eşek salmazlardı. (N. Nazım-Karabibik, 25.s.)

Sıfat

Sıfatların çeşitli zarflar işlevinde zarf tümleci görevinde olması Tanzimat sonrası metinlerde de bulunmaktadır.

Aşağıdaki cümlede sıfat, niteleme zarfı olmuştur.

İyi dinleyin çocuklar, bu karının dedikleri çıkar. (Tarhan-Sabr ü Sebât)

Burada sıfatların iyelik ekleri alarak da zarf oluşturduğunu belirtmek gerekir. Cumhuriyet Döneminde görülen bu duruma Cumhuriyet öncesinden de örnek buluyoruz.

Fena zevk değildir doğrusu. (Ahmet Mithat-Felâton Bey ile Râkım Efendi)

Üleştirme sıfatı yapan *-(Ş)Ar* eki, bazen geldiği kelimeyi zarf da yapmaktadır.

Bu sırada çiftçiler birer ikişer tarlalarına gelmekte idi. (N. Nazım-Karabibik, 17.s.)

Bu cümlede “olarak, şekilde” kelimelerinin düştüğü görülür.

Pekiştirme sıfatlarının da zarf olduğu örnekler bu dönemde mevcuttur.

Saçların bembeyaz olmuş. (Halid Ziya-Hikâyeler)

Sıfat Tamlamaları

İkinci gün tabip efendi bir daha celp olunarak yine o ilaçtan ve fakat biraz daha kuvvetlicesinden talep olundu. (Ahmet Mithat-Felâtun Bey ile Râkım Efendi'den)

Muhsin ikinci def'a olarak evvelkinden birkaç kat şedid bir ateş içinde yine kendinden geçmiş... (R. M. Ekrem-Muhsin Bey)

Bir kere düşünülün. (Nâci-Demdeme)

Sıfat tamlamalarının durum eklerini almış şekilleri de vardır.

Senin de tez günde yüzün gülecek. (Tarhan-Sabr ü Sebât)

Şu güzelim zeytinin batmanını on sekiz mangıra bile almıyorlar. (N. Nazım-Karabibik, 63.s.)

Sıfat+Olarak

Araştırmamızda *olarak* biçiminin bir önceki kelimeyle birlikte kullanıldığını ve zarf görevini üstlendiğini görüyoruz.

Oyunun mükemmel olarak icrâ olunamadığını söyleyenler bulundu. (Nâci-Kimdir Bu Matmazel? Nedir O âhenk?)

Bu iri taneli kahveyi bir teneke cezve içinde sade olarak pişirip kalın bir sigaranın dumanları içinde löpür löpür içti. (N. Nazım-Karabibik, 47.s.)

+cAsInA

Bu ekle kurulan zarflara çok sık olmasa da metinlerde rastlanmıştır.

Halbuki gönlü gemini aزیya almış sert başlı bir hârun hayvan gibi delicesine alabildiğine koşmakta idi. (N. Nazım-Hasba)

+DA bir(kere)

Eski Anadolu Türkçesinde de görülen bu yapı Tanzimat'tan sonra *kere* kelimesinin çift 'r' ile yazılmış şekliyle de görülüyor.

Ziklas iki günde bir kerre kızın tebeddül-i hâlini Râkıma yazar idi... (Ahmet Mithat-Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

Buraya geldiği günden beri bir kaç saatde bir kere karşıma çıkar. (R.M.Ekrem-Akif Bey,176.s.)

Derecelendirme Zarfları

Dereceleme sıfatlarda olduğu gibi zarflarda da bu dönemde görülmektedir.

Te'ehhül etmeni Paşa hazretleri kadar ben de arzû adırım. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan- Firkat)

Memleketimizde şiir ile mûsıkî ile tevaggul edenler resim ile uğraşanlar kadar nâdir değildir. (R.M.Ekrem-Pejmürde)

...işbu birinci tabaka hikâyelerinde bu maksada pek az hizmet edilmiş olur. (Ahmet Mithat-Kırk Anbar)

Periler bundan çok hoşlanırlar. (Tarhan-Sabr ü Sebât)

İmdi Memdûh vapurdan çıkar çıkmaz pederi makâmında bulunan müteveffâ-yı mûmâ ileyh Atâ Beye Kafkasya hediyesi olarak yalnız dûçâr olduğu hâl-i pür- melâl-i arz etmek için mahallesine gelip de mûmâileyhin keyfiyyet-i vefâtını haber alınca artık hâli bir kat daha fenalaşıp âdetâ şu'uru dahi muhtell olma derecesine vardı. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan- Firkat)

Ali Çavuş'un hiddeti daha ziyadeleşti. (N. Nazım-Karabibik, 19.s.)

İnsan en ziyade bundan müteessir olur. (Ahmet Mithat-Kırk Anbar)

Daha geçen gün herif bir salkım çetele gösterdi. (N. Nazım-Karabibik, 29.s.)

Bazen 'daha' zarfının yutulduğu da görülür.

"Kaş'a çağrılmak" köylüler için mezara çağrılmaktan beter gelir. (N. Nazım-Karabibik, 71.s.)

İsnat Grubu

Türkiye Türkçesindeki gibi fazla olmasa da Eski Anadolu Türkçesinden itibaren isnat grubu örneklerini görüyoruz.

Ağzı biraz açık, saçları ürpermiş, hayat ile memâtin uçurumları arasında, atıldığı kûşe-i nisyânda, kendisini yalnız bırakmayan birçok hayâlât ile meskûn olarak masûnü't-tecâvüz addettiği bu odanın zemininden yüksek olan pancurlarını, pencerelerini kırmağa çalışan dest-i âhenin acaba kimi hançerleyecek? (Sezai-Sergüzeşt)

Deyimler

Deyimler de cümlede bu dönemde zarf görevinde bulunabilmektedir.

Artık bundan böyle göğsünü gere gere gezecek. (N. Nazım-Karabibik, 69.s.)

Kısa keserek tatlısına bağlayalım. (Ahmet Mithat-Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

İkilemeler

İkilemelerin bir bölümü zaman, bir bölümü durum zarfı oluşturmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinden beri ikilemelerden meydana gelen zarflar bugün de çok fazla kullanılmaktadır.

Zira artık hekimler kızcağızla iştigali terk etmiş olduklarından vâlidesi ve pederi dahî bugün yarın vefatına intizaren her istediği şeyi verirdiler. (Ahmet Mithat-Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

Yukarıdaki örnekte ikileme “yaklaşıklık” anlamıyla zaman zarfı işlevindedir.

Aşağıdaki örneklerde ise ikilemeler durum zarfı oluşturmuştur.

İki gün sonra bütün bütün rahat edeceksiniz. (Ahmet Mithat-Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

Muhsin hekimin verdiği ilâçlarla değil kendi kendine gece yarısına doğru gözlerini açtı. (R. M. Ekrem-Muhsin Bey)

Ben bunun bu itikadsızın yanında açıktan açığa söylemem. (Tarhan-Sabr ü Sebât)

İşte bu kuşun ilk nağme-i âşıkânesi minkâarından zuhûr ettiği dakikada Muhsin'in de tâ'ir-i rûh-ı muztaribi –kafesten kurtulmuş bir kuş gibi- çırpına çırpına âlem-i bâlâ-yı sefâyâ uçtu gitti. (R. M. Ekrem-Muhsin Bey)

Tanzimat Dönemi ve sonrasında görülen daha pek çok zarf çeşidi vardır. Bunların bir kısmı aşağıda işlevlerine göre sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

ZAMAN ZARFLARI

Daha içinden dülger yeni çıktı. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan- Firkat)

Hemen Rabbim tevfik-i selâmet versin. (Ahmet Mithat-Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

Halâ kan geliyor mu? (Ahmet Mithat-Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

Vâlide derhâl âzâd kâğıdını yazdırıp kıza teslim eder. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan- Firkat)

Evvelâ beğenir de sonra onu taklide özenir. (Nâci-Demdeme)

Yarın erkenden Karabibik İnhal'e gidecek. (N. Nazım-Karabibik, 45.s.)

Günümüzde *şimdi* biçimindeki zaman zarfı Tanzimat Döneminde ve sonraki dönemde *imdi* ve *şimdi* olarak ikili şekilde kullanılmıştır. *İmdi*'li kullanımın Eski Anadolu Türkçesinin bir devamı olduğu söylenebilir.

İmdi, işbu gazete ahval-i dâhiliye ve keyfiyetten müntehap bâzı havadisi ve maarif-i mütenevvia ile sair mevadd-i nâfiaya dair mebahisi neşr-ü beyana vasıta olacağından nâşî Tercüman-ı Ahval unvânı ile tesmiye olunmak münasip görüldü. (Şinasi-Tercümân-ı Ahvâl'den Mukaddeme)

Şimdi insanın beğenmediği şeyi taklide kalkışıp kalkışmayacağını, âlemde oturulup oturulamayacağını ciddî surette düşünenler kimin fevkalâde muztarip ve meslûbu'ş-şuur olduğunu ta'yin buyursunlar. (Nâci-Demdeme)

YER-YÖN ZARFLARI

Konağımdan taşra ayak atmam. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan- Firkat)

Başını içeri soktu. (N. Nazım-Karabibik, 55.s.)

Aşağıdaki örneklerde filimsiyi niteleyen yer-yön zarfları vardır.

Karabibik içeri girer girmez homurdanmaya başladı: (N. Nazım-Karabibik, 37.s.)

Huri babasının içeri girdiğini gördüğü zaman toplanmadı bile. (N. Nazım-Karabibik, 35.s.)

NİTELEME ve DURUM ZARFLARI

Elbette kâlen ve kalemen kendi vatanının menâfiine dair beyân-ı efkâr etmeği cümle-i hukûk-ı müktesebesinden addeyleyler. (Şinasi-Tercümân-ı Ahvâl'den Mukaddeme)

Galiba burada hayli zamandan beri yağmur yağmamış. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 15.s.)

İşte bak gördün mü? (Tarhan-Sabr ü Sebât)

Hep öleceğiz. (N. Nazım-Karabibik, 33.s.)

Huri babasının içeri girdiğini gördüğü zaman toplanmadı bile. (N. Nazım-Karabibik, 35.s.)

Vâkıâ mükemmel değil idi. (Nâci-Kimdir Bu Madmazel? Nedir O Âhenk?)

“Aynı biçimde” anlamında *kezalik* zarfına günümüzde pek rastlanmamaktadır. *Keza* şekli bazen karşımıza çıkmaktadır.

Kezalik Arabistan’a isnad edilen bir hikâyede maşûkanın âşığı için hâne-i pederi terk etmesi tasavvur olunursa, bu hal Arab kızlarının esâreti kadar bir esaret verilirse Çerkes kızlarında olan hürriyetle mütenâsib olmaz. (Ahmet Mithat-Kırk Anbar)

İyi dinleyin çocuklar, bu karının dedikleri çıkar. (Tarhan-Sabr ü Sebât)

Ben öyle bilirim işte... (Tarhan-Sabr ü Sebât)

Eğer hastalığınız pek ağırlaşıyor ise, tez bize yazın! (Şinasi-Vâlidesine Bir Mektubu)

MİKTAR ZARFLARI

Periler bundan çok hoşlanırlar. (Tarhan-Sabr ü Sebât)

...yüz elli bin kuruş kadar da açık borç etmişimdir. (Ahmet Mithat-Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

SORU ZARFLARI

Nasıl gülmeyelim? (Nâci-Demdeme)

Öyle ise efendim, niçin bu zamana kadar bildirmediniz? (Şinasi-Vâlidesine
Bir Mektubu)

Acaba bu hakikatin keşfine ne zaman muvaffak olmuş. (Nâci-Demdeme)

Düğüün nerede olacak kadın? (Tarhan-Sabr ü Sebât)

Bazı konuşma metinlerinde *kaçan* soru zarfına da rastlanmaktadır. Bunu halk ağzının yansıması olarak belirtebiliriz.

Kaçan küçük hanımın Paşa babası da bunu gördüceğin –hu hu huy- deyip kızını o cevana verecek. (Tarhan-Sabr ü Sebât)

Soru zarflarının her zaman soru anlamı taşımadıkları bu dönemde de görülür. Aşağıdaki örnekte *niçin* kelimesi yan cümlenin zarfı, ana cümlede ise türünü değiştirip nesne olmaktadır.

Bu sözleri niçin söylediğimi ben de bilmiyorum. (Tarhan-Namık Kemal'e
Mektubu)

ZARF - FİLLER

-mAdAn

Eski Anadolu Türkçesi Döneminde –*mAdIn* biçiminde görülen bu zarf-fiil Tanzimat Döneminden sonra –*mAdAn* olarak değişime uğramıştır.

...Celâl Beyin kolunu hâlâ incecik belinde, ilk bûse-i muhabbetin te'sir-i âteşini hâlâ dudaklarının üzerinde hissederek hilkatın hâlini, mevkiini düşünmeden kendisine verdiği bu kalb-i hassâsında açılan cerihaların yavaş yavaş kanadığını duyuyordu. (Sezaî-Sergüzeşt)

Daha Akif'in gömüldüğü toprak kurumadan yerine ah adam da bulmuşsunuz. (R.M.Ekrem-Akif Bey, 52.s)

-A

Genellikle -A...-A yapısında ikilemeli olarak görülen durum –A yapısında da bulunur.

Şöyle beş on adım kala durdu, avaz avaz havlamaya başladı. (N. Nazım-Karabibik, 71.s.)

Sora sora her şey bulunur. (Tarhan-Sabr ü Sebat)

Bu sırada Galip Bey'in yanına koşa koşa sevimli bir kız çocuğu geldi. (N. Nazım-Hasba)

-mAksIzIn

-MAdAn yapısıyla benzerlik gösteren bu ek Tanzimat'tan sonra örneklerini vermiştir.

Yahudilere hukuk-u siyasiye vermeksizin hizmet-i askeriyeyi yükletmenin çaresini aradılar ve buldular. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 60.s.)

Birinci yani en aşağı tabakadan addolunan hikayeler bir vak'aya vekayi-i sâire idhâliyle işi iğlâk ve işkâle düşürmeksizin sathice nakl ve rivâyet etmektir.
(Ahmet Mithat-Kırk Anbar)

-DIkDA

Eski Anadolu Türkçesinde -dUkdA şeklinde görülen ve bunun devamı olan -DıkDA ekinin zarf yapma görevi Tanzimat ve sonrasında da görülmektedir. Günümüzde ise bu ek kullanımdan düşmüştür.

...odasının kapısı dak olunarak içerüden kendisi “Buyursunlar” dedikde bir efendi girmiş idi. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan Firkat)

...bâ-husûs pederi, İzmir'de bulunup öteden beri kendisiyle izdivaca can atan bir dayı-zadesiyle artık izdivacını teklif eyledikte, kız buna dahî razı olduğuna mebnî Râkîma mahsusen uşak gönderilerek celb edildi. (Ahmet Mithat-Felâton Bey ile Râkım Efendi)

Hele ertesi gün kendi hanesine geldikte dadı kalfa Canan'ın, can evinde bir ciğer paresinin canlanıp oynamakta bulunduğunu haber verdi ki, bu haber Râkım'ı her şeyden ziyade memnun eyledi. (Ahmet Mithat-Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

-Dıkça

Bu yapı günümüzde olduğu gibi Tanzimat Döneminden sonra da sıkça görülmüştür. Eski Anadolu Türkçesinde –*dUkça* biçimindedir.

Derken kızcağıza sıhhat geldikçe canı dahî sıkılmaya başlayarak hocasını istemesin mi? (Ahmet Mithat-Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

...perde açıldıkça gözler, yine istediğini görerek yüzler gülmeğe başlar idi. (Nâci-Kimdir Bu Matmazel? Nedir O âhenk?)

Ve bundan başka her def'a çıkarıldıkça bir nüshası, lâyük olmadığı hâlde huzur-ı hümayuna takdim olunmak husûsuna irâde-i mahsûsa-i şâhane teâkuben şeref-efzâ-yı sudur olmuştur. (Şinasi-Tercümân-ı Ahvâl'den Mukaddeme)

Olumsuz örneği de aşağıdadır:

Haftalarca aylarca muâyene ve mütâlâa olunmadıkça ashâbına verilmiyor. (Tarhan-Namık Kemal'e Mektubu)

Kalıplaşmış şekilde bulunan 'gittikçe' zarfı bu dönemde de mevcuttur.

Evvvelâ hafif hafif çıkmakta olan mavi bir duman gittikçe ziyadeleşti. (N. Nazım-Karabibik, 39.s.)

-All

Eski Anadolu Türkçesi Döneminde *-AllAn berü* biçiminde rastlanan bu yapı, Tanzimat Döneminden sonra her iki şekilde görülse de *-All* biçimi ağırlıktadır.

Geleli üç ay oluyor. (Tarhan-Namık Kemal'e Mektubu)

Andriya yeni dükkân açalı artık kendisine, Barba Yani'ye iş kalmamış idi.

(N. Nazım-Karabibik, 63.s.)

Gideli tamam yüz üç gün oluyor. (R.M.Ekrem-Akif Bey, 53.s.)

-Ar... -mAz

Anlamında “çabukluk, tezlik” bulunan yapının örnekleri Tanzimat'tan sonra da karşımıza çıkar.

İmdi Memdûh vapurdan çıkaz çıkamaz pederi makâmında bulunan müteveffâ-yı mûmâ ileyh Atâ Beye Kafkasya hediyesi olarak yalnız dûçâr olduğu hâl-i pür melâl-i arz etmek için mahallesine gelip de mûmâileyhin keyfiyyet-i vefâtını haber alınca artık hâli bir kat daha fenalaşıp âdetâ şu'uru dahi muhtell olma derecesine vardı. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan- Firkat)

Karabibik içeri girer girmez homurdanmaya başladı: (N. Nazım-Karabibik, 37.s.)

-ArAk

Eski Anadolu Türkçesi Döneminden beri oldukça fazla kullanılmış zarf-fiildir.

Nihâyet kız dayağa dayanamayarak bende-hâneye firâr eder. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât- Firkat)

Huri gözlerini yarı açarak bir şeyler homurdandı. (N. Nazım-Karabibik, 51.s.)

İkinci gün tabip efendi bir daha celp olunarak yine o ilaçtan ve fakat biraz daha kuvvetlicesinden talep olundu. (Ahmet Mithat-Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

...bâ-husûs pederi, İzmir'de bulunup öteden beri kendisiyle izdivaca can atan bir dayı-zadesiyle artık izdivacını teklif eyledikte, kız buna dahî razı olduğuna mebnî Râkıma mahsusen gönderilerek celb edildi. (Ahmet Mithat-Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

-Inca

Eski Anadolu Türkçesinden günümüze kadar gelmiş başka bir zarf yapma ekidir.

Vâlîde kızı görünce kız da vücudundaki kamçı yerlerini gösterince yüreği parça parça olur. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan- Firkat)

Koca Râkım, kızı hayatta görünce sevincinden çıldıracağı geldi. (Ahmet Mithat-Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

Suya varınca Karabibik yemenilerini çıkardı. (N. Nazım-Karabibik, 53.s.)

-İp

Eski Anadolu Türkçesinde daha çok *-Up* biçiminde yuvarlak şekliyle görülen bu ek Tanzimat Döneminden itibaren düzleşmiş olarak bugüne kadar sıklıkla kullanılmagelmiştir.

Vâlîde derhâl âzâd kâğıdını yazdırıp kıza teslîm eder. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan- Firkat)

Bir müteallim elbette muallimin mizâcını bilip ona göre hareket eder. (Nâci-Demdeme)

Bazen bu zarf-fiil ile başka bir zarf-fiilin arka arkaya kullanıldığı da olur.

Besbelli mîr-i muhterem bunu gazetede görerek alıp tahmis etmiş. (Nâci-Demdeme)

İken

Tanzimat sonrası metinlerde genellikle isimlerle kullanıldığında ayrı, fiillerle kullanıldığında ise bitişik yazılmıştır.

Kendisi, Karabibik çocuk iken şimdiki gibi okumak yazmak olsaydı. (N. Nazım-Karabibik, 61.s.)

...belki doksan yaşında iken yine sefahate vakit bulabilirim. (Ahmet Mithat-Felâton Bey ile Râkım Efendi)

Enginde deniz göklere çıkarken kimimize bir martı konar. (R.M.Ekrem-Akif Bey, 24.s.)

Kalıplaşmış olan “derken” zarfı “o anda, o sırada” anlamıyla Tanzimattan sonra da görülür.

Derken kızcağıza sıhhat geldikçe canı dahî sıkılmaya başlayarak hocasını istemesin mi? (Ahmet Mithat-Felâton Bey ile Râkım Efendi)

B. ZARF TÜMLECİ GÖREVİNDE EDATLAR veya EDAT GRUPLARI

+A doğru

Bu yapı aşağıdaki örneklere zaman ve yer-yön zarfları oluşturmuştur.

Şüphesiz deniz kenarına doğru gitmiştir. (N. Nazım-Karabibik, 33.s.)

Sokaklar ve da'irelerde hayat ancak öğlene doğru başlar. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 45.s.)

Saat beŐe doğru BükreŐ garına doğru girdik. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 40.s.)

Muhsin vlidesini o halde görünce hemen ellerini aradı buldu, kendisine doğru çekti. (R. M. Ekrem-Muhsin Bey)

Kara mer burnundan soluyarak merkebine doğru gitti. (N. Nazım-Karabibik, 21.s.)

Bazen bu biçim ayrılma durumu eki almış kelime veya kelime gruplarıyla da kullanılır. AŞağıdaki örnekte zarf tümlecini oluşturan gruptaki gibi Farsça tamlamalar bu dönemde sık görülür.

Bir aralık bulunduğu evc-i bl-yı gurur ve istiğndan aşağıya doğru mtenezzilne atf-ı nigh ile handerz-i nz... pertev-nisr-ı letfet gl-feŐn-ı tervet olmağa başlar. (R.M.Ekrem-Pejmürde)

+A dek

Eski Anadolu Türkçesinde daha çok +A *degin* olarak yer alan yapı bugün de sürmektedir.

Teneşire dek böyle tembel tembel yatıp durmamalı ya! (N. Nazım-Karabibik, 37.s.)

Eğer bildirmiş olsaydınız, çarçabuk tahsilin arkasını alıp, şimdiye dek Asitâne'ye gelirdim. (Şinasi-Vâlikesine Bir Mektubu)

+A göre

Aşağıdaki örneklerde bu yapı “çıkarım” bildirmektedir.

Bir müteallim elbette muallimin mizâcını bilip ona göre hareket eder. (Nâci-Demdeme)

Lâkin bundan anladığıma göre canınızla uğraşır mertebeye gelmişsiniz!
(Şinasi-Vâlikesine Bir Mektubu)

Hikâye yazmaktan murad hikemiyâtta, ahlâktan bazı esasları mudhike veya mü'lime bir suret-i rivâyetle erbâb-ı mütalaaya telkîn etmek olduğuna göre, işbu birinci tabaka hikâyelerinde bu maksada pek az hizmet edilmiş olur. (Ahmet Mithat-Kırk Anbar)

+A karşı

Bu yapı Eski Anadolu Türkçesinde *+A karşı* şeklindedir. Aşağıdaki örneklerde ilk cümlede zamanda yaklaşıklık, diğer cümlede ise zıtlık anlamı oluşturmuştur.

Sabaha karşı Plevne civarından geçiyorduk. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 31.s.)

Dilber her türlü teklifât ve tehdidâta karşı nâ-kabil-i nüfûz bir ârzû-yı âhenin kesilmişti. (Sezâi-Sergüzeşt)

Aşağıdaki cümlede ise yönelme anlamındadır.

Dilber'i ikinci katta gündüzün ziyasına karşı demir pancurları kapanmış, soğuk, muzlim bir odaya koydukları zaman neşeden ziyade hüzne delalet eden bir tebessümle: İşte "Kleopatra" Mısır'ın bir odasında mahbus, idi. (Sezâi-Sergüzeşt)

+A dair

Bu yapı daha çok sıfat-fiillerin, sıfatların anlamını etkileyen "ilgili olarak, ilişkili" anlamında durum zarfıdır.

Ona dair benim yazacağım şey nâkıs ve zaîf olacağı için bir şeye yaramaz.
(R. Mahmut Ekrem-Takdîr-i Elhân)

Lâkin hâlinize dâ'ir aldığım ma'lûmât-ı muhâzara ve müvânesizden hoşlanabileceğini te'min etmiş olduğu gibi bu te'mini te'yid etmekte olduğundan lâkırdıyı daha ziyade evirip çevirmeksizin doğrudan doğruya sizin muhabbetinizi istid'âya geldim. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan- Firkat)

+DAn sonra

Ayrılma durumu ekinin *sonra* zarfı ile birleşmesinden meydana gelen bu yapı Eski Anadolu Türkçesinden günümüze kadar gelmiştir.

Bundan sonra ikinci tabaka hikâyeleri gelir ki onda yalnız bir adamın sergüzeşti mebhus-ün-anh değildir. (Ahmet Mithat-Kırk Anbar)

Kızcağız taamını yedikten sonra yatmayıp yatağı içine oturdu. (Ahmet Mithat-Felâton Bey ile Râkım Efendi)

Bundan sonra yapmazsınız. (Ahmet Mithat-Felâton Bey ile Râkım Efendi)

Sürekli bir kahkahadan sonra dedi: (N. Nazım-Karabibik, 33.s.)

Sonra zarfı her zaman *-dan* ekiyle kullanılmayabilir. Yalın durumda, tamlama ile birlikte de görülebilir.

Bir saat sonra tabip geldi. (Ahmet Mithat-Felâton Bey ile Râkım Efendi)

İki gün sonra bütün bütün rahat edeceksiniz. (Ahmet Mithat-Felâton Bey ile Râkım Efendi)

+DAn beri

Bu yapı Eski Anadolu Türkçesi Döneminde yuvarlak şekliyle +*DAn beri* olarak kullanılmıştır.

Kırk seneden beri bütün millet bu hedefe koşuyor. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 8.s.)

...bâ-husûs pederi, İzmir'de bulunup öteden beri kendisiyle izdivaca can atan bir dayı-zadesiyle artık izdivacını teklif eyledikte, kız buna dahî razı olduğuna mebnî Râkîma mahsusen uşak gönderilerek celb edildi. (Ahmet Mithat-Felâton Bey ile Râkım Efendi)

Bu usul Avrupa'da bir asır kadar zamandan beri revaç bulmuş ve memleketimizde ise henüz yeni tevellüd eylemiştir. (Ahmet Mithat-Kırk Anbar)

Galiba burada hayli zamandan beri yağmur yağmamış. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 15.s.)

Böyle bir hâle çoktan beri tesadüf edemedikleri cihetle şaşmışlardı. (Ahmet Mithat-Felâton Bey ile Râkım Efendi)

+DAn başka

Günümüzde çok sık kullanılmayan bu yapı Eski Anadolu Türkçesinde +*DAn artuk/ayru* biçimindedir. Tanzimat Dönemi ve sonrasında fazlaca karşımıza çıkmıştır.

Vefat etmedikten başka, etmek istemediği dahî görülmeğe başladı. (Ahmet Mithat-Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

Ve bundan başka her def'a çıkarıldıkça bir nüshası, lâyük olmadığı hâlde huzur-ı hümayuna takdim olunmak husûsuna irâde-i mahsûsa-i şâhane teâkuben şeref-efzâ-yı sudur olmuştur. (Şinasi-Tercümân-ı Ahvâl'den Mukaddeme)

Lâkin bu muhakemeyi dahi gûyâ ilm-i ahlâktan bir kitap yazarcasına "fîlân gayet mütekebbir olup bu ise ne kadar fenâ bir şeydir" diye muharrir kendi tarafından icra etmek hikâyeye revnak vermediğinden başka letafetini bütün bütün kaldırır. (Ahmet Mithat-Kırk Anbar)

-DAn doğru

Bugün sadece ayrılma durumu eki ile ifade edilen yer-yön bildiren kelimeler bu dönemde cümlelerde *doğru* kelimesinin eklenmesiyle de görülmektedir.

Güneş ufku şarkîyi teşkil eden tarafta, güya denizden çıkıyormuş gibi Bahr-ı Sefid'in donuk, durgun sathundan doğru yükselmekte idi. (N. Nazım-Karabibik, 15.s.)

Fakat Köyiçi cihetindeki boğazdan doğru Terme vadisini serin bir rüzgâr döğmekte idi. (N. Nazım-Karabibik, 23.s.)

+DAn itibaren

"Zamanda başlangıç" anlamıyla günümüzde de kullanılan bir zarf grubudur.

Râife Molla'yu çocukluğumun sevk-i hâtıra edilemeyecek bir devresinden itibaren tanırdım. (Halid Ziya-Hikâyeler)

+DAn evvel

Bazen ayrılma durumu ekiyle bazen de eksiz şekilde kullanılan *evvel* kelimesi aşağıdaki örneklerde “zamanda öncelik” anlamındadır. Günümüzde daha çok *+DAn önce* olarak kullanılan bu edat grubu Eski Anadolu Türkçesinde *+DAn öndin* biçimindedir.

Saat ondan evvel hiçbir da'ire-yi resmiye açılmaz. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 45.s.)

Kim bilir belki ölmezden evvel bu mallardan birazını Huri'nin üstüne çevirir. (N. Nazım-Karabibik, 35.s.)

-DIĞI hâlde

Bugün oldukça fazla görülen *-DIĞI hâlde* biçimi Tanzimat'tan sonra da kullanılmıştır.

Huri'nin yaşı otuzu geçmiş olduğu halde henüz kendisine bir koca zuhur etmemişti. (N. Nazım-Karabibik, 33.s.)

Yemek bittiği halde ikisi de hayalleri içine dalarak on dakika kadar yağlı, kırıntılı yemek tahtası etrafında oturup kaldı. (N. Nazım-Karabibik, 45.s.)

Üzere

Bu yapı *olmak üzere* biçiminde –*mAk üzere* yapısında daha sık görülse de farklı kullanımlar da vardır. Cümleye “amaç” anlamı verir.

Karabibik burasını babası Koca Osman'n mirası olmak üzere ele geçirmiş idi. (N. Nazım-Karabibik, 13.s.)

Huri'yi kendisine bir evlât, bir vâris olmak üzere sevmektedir. (N. Nazım-Karabibik, 35.s.)

Evvelâ bunların irice ve kalıncalarından iki tanesini baş başa gelmek üzere ocağa mâilen dayadı. (N. Nazım-Karabibik, 39.s.)

Sâ'at onu geçtikten sonra kalkar ve merâkı üzre Memdûh'la berâber akşâmın işret sofrasını kendisi hazırlar. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan- Firkat)

İçin

Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak şekilde görülen “için” edatının tamlayan eki ile, fiilimsilerle, isimlerle, yalın durumda, tamlamalarla kullanımına rastlanmaktadır.

İkisi de doymak bilmez. Onun için açlıktan şikâyet etmeyen köylüye pek nadiren tesadüf edersiniz. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 6.s.)

Kız içün eteğine sarılır. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan- Firkat)

Her ailenin gıdası birkaç dönüm toprakta olduğundan Bulgar tarlaları, dinlenmek için vakit bulamıyor. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 21.s.)

Bu sınıf hikâyeleri tasvir ve tahrir edebilmek için musavvir ve muharriri en ziyade yoran şey ashab-ı vakadan her birinin hal ve hareketlerini muhakeme etmektir. (Ahmet Mithat-Kırk Anbar)

Şimdi şehrin bir büyük kilisesinde çan bir ölü için inliyor. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 27 .s.)

Aşağıdaki örnek cümlede Eski Anadolu Türkçesindeki gibi bitişik ve yuvarlak biçimi dikkati çekmektedir.

Ona dair benim yazacağım şey nâkıs ve zaîf olacağıçün bir şeye yaramaz. Sizin yazacağınız şey metin ve mükemmel olacağıçün makbul olur. (R. Mahmut Ekrem-Takdîr-i Elhân)

Kadar

Kadar edatı bazen sıfat tamlaması ile bazen yönelme durumu eki almış kelimelerle görülür. Yer-yön, zaman ve miktar zarfı oluşturur. Aşağıdaki cümlelerde miktar zarfıdır.

...yüz elli bin kuruş kadar da açık borç etmişimdir. (Ahmet Mithat-Felâton Bey ile Râkım Efendi)

Yeniçeriler nâm hikâye bir dereceye kadar şu ikinci tabaka hikâyelerinden ma'dud olabilir. (Ahmet Mithat-Kırk Anbar)

Tarlanın Yosturoğlu tarafındaki an harımı yerden iki karış kadar yükselmişti. (N. Nazım-Karabibik, 29.s.)

Şu cümlelerde ise yer-yön zarfı oluşturmuştur. İlk cümledeki *ta* zarfı da yönelme durumu eki almış kelime ve *kadar* edatıyla birlikte günümüzdeki gibi kullanılmıştır.

Konuşa konuşa Yusuf'un tarlasına kadar, ta Küçükum'a kadar geldi. (N. Nazım-Karabibik, 67.s.)

Hücebeğ'den Tiflis'e kadar ben böyle gördüm. (Tarhan-Namık Kemal'e Mektubu)

Birkaç hane aşırı köy hekimi Linardi'nin kapısına kadar geldi. (N. Nazım-Karabibik, 59.s.)

Bu cümlede ise zaman zarfı meydana gelmiştir.

On dokuzuncu asrın nisf-ı âhirine kadar Eflak ve Boğdan'da tarla sahibi köylüye pek nadiren tesadüf olunuyordu. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 55.s.)

Bu dönemde günümüzde pek kullanılmayan *-mAk kadar* yapısı sıkça görülür. Aşağıdaki cümlede bu zarf grubu “karşılaştırma” anlamıyla denklik bildirir.

Birinci tabaka hikâyelerinden erbâb-ı mütalaanın nazar-ı dikkati yalnız bir adam hakkında davet olunup ikinci tabaka hikâyelerindeyse birkaç kimse hakkında davet olunmak kadar aralarında bir fark vardır. (Ahmet Mithat-Kırk Anbar)

İle

Bu edatın bitişik olduğu gibi ayrı yazılmış şekilleri de mevcuttur.

Hah işte memuriyete bu fikir ve itikatla gitmeni isterim. (Ahmet Mithat-Felâton Bey ile Râkım Efendi'den)

Tamam on dört sa'at te'hirle gece sekizde Peşte'ye vasıl olduk. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 92.s.)

Bu sırada da Karabibik dolu testi ile geldi. (N. Nazım-Karabibik, 39.s.)

Tanzimattan sonra *ile* edatıyla kullanılan *vaktiyle*, *bu suretle*, *cihetiyle*, *vehile* gibi şekiller çok fazla göze çarpan zarflardandır.

Tarla o zaman on iki dönüm iken dört dönümünü Kara Durmuş'a satarak vaktiyle bedel-i nakdî vermiş idi. (N. Nazım-Karabibik, 15.s.)

Bu suretle hazret-i üstâda bir cemîle arz etmiş olmuş. (Nâci-Demdeme)

Evvelce kumpanya tarafından i'lân edildiği vehile meşhur "Otello" oyunu icra olundu. (Nâci-Kimdir Bu Madmazel? Nedir O Âhenk?)

Gibi

Gibi edatı isimlerle olduğu gibi fiilimsilerle, sıfat-fiillerle, tamlamalarla da birlikte kullanılarak zarf yapma işlevi görür.

Altun kaplı kubbeleri çil lira gibi parlıyor. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 18.s.)

Rus esirleri demir yol boyunca sıcak birer ölü gibi solgun çalışıyorlardı. (Cenap Şahabettin-Avrupa Mektupları, 91.s.)

Deli Ali aklına bir şey gelmiş gibi tehâlükle dedi. (N. Nazım-Karabibik, 23.s.)

Andriya hiç dinlemiyormuş gibi yürümekte idi. (N. Nazım-Karabibik, 69.s.)

Sarı İsmail elden çıktıktan sonra bu öküzler de başkasının malı olacak; başkasının olmasa da yine her zamanki gibi para ile kullanmak lâzım gelecek. (N. Nazım-Karabibik, 25.s.)

Eski püskü ceketini arkasına taktığı gibi kapıdan fırladı. (N. Nazım-Karabibik, 51.s.)

Aşağıdaki örnek cümlede olduğu gibi bu edat cümle ile birlikte de kullanılabilir.

Biz-hamd ü senâ olsun- şimdiye kadar “Herkesin anlayışı birdir” gibi bir hezeyânda bulunmadık. (Nâci-Demdeme)

Aşağıda Tanzimat Dönemi ve sonrasına ait cümlelerde yer alan zarf tümleci görevindeki zarf ve edat grupları ise günümüzde kullanılmayan bazı Arapça ve Farsça edat ve eklere örnek olarak verilmiştir.

-dAn mâada: Arapça “başka” anlamında olan *mâada* zarfı o dönemlerde ayrılma durumu eki almış kelimeye bağlı kullanıldığı için edat grubu şeklinde düşünülmüştür.

Binâenaleyh bunların kaba tabirâtı müstemil olanlarından mâadâ ekserini işbu mecmuaya elifba tertibi üzre derc eyledim. (Şinasi-Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye'den Mukaddeme)

-A mebnî: Arapça zarf olan *mebnî* kelimesi “-dAn dolayı” anlamında sebep bildirerek o dönemde cümlelerde yönelme durumu eki alan kelimelerle cümlelerde yer almıştır.

Bu mütalaaya mebnî, herbir memleket-i mütemeddine için elzem olan o türlü varakanın, millet-i muazzama-i Osmanîye meydanında peyda olmasına, mukaddemeleri sâ'î ve muvaffak olduğum misillü, teksir-i idâdı emeli ile bu def'a dahi bâ-ruhsat-ı seniyye, havadis ve maarife dair işbu Tasvîr-i Efkâr gazetesinin te'sisine teşebbüs eyledim. (Şinasi-Tasvîr-i Efkâr'dan-Mukaddeme)

-Dan nâşi: Yine Arapça *nâşi* zarfı “ötürü” anlamında o dönem cümlelerinde ayrılma durumu eki almış kelimelerle birlikte kullanılmıştır.

Madem ki devlet ve millete ümid-bahş-ı fevz ve felah olan asr-ı hümayûn-ı cenâb-ı padişahîde meydana çıkmış olmasından nâsi, vazife-i şükranîyyetimi bu yolda umûma hizmet etmekle eda etmiş olacağımın beyanına ibtidâr olunur. (Şinasi-Tasvîr-i Efkâr'dan-Mukaddeme)

tâ-be-: Farsça “kadar” anlamında *tâ* zarfı ile “yönelme” anlamında olan *be* edatının birleşmesinden oluşan bu birleşik edata Türkiye Türkçesinde rastlanmamaktadır.

Zannedirim ki şu bast ü küşâd arasında hangi seyirciye sorulsa Otello oyununun başka bir geceye te'hîriyle bu âheng-i rûh-perverinle tâ-be-sabah idâme olunması suretine memnûnen rızâ gösterir idi. (M. Nâci-Kimdir Bu Matmazel? Nedir O âhenk?)

-ter: Derecelendirme zarflarından olan karşılaştırma bildiren Farsça zarf yapma ekidir.

Şurada yarım sâ'atçik içinde sebkat eden imtihân üzerine hâl ve şânınızı haber verdikleri dereceden kat kat bâlâ-ter buldum. (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan- Firkat)

C. YAPICA CÜMLEMSİ DEĞERİNDEKİ ZARF TÜMLEÇLERİ

Zarfların cümle yapısında ana cümlede yer alması Eski Anadolu Türkçesine göre bu dönemde daha sık görülmektedir.

...bu sa'yiniz edebiyat unvanı altında bin türlü saçma neşredilmekte olan böyle bir zamanda halkımızın bu bâbdaki efkârını bir dereceye kadar olsun tashihe hizmet edeceği cihetle hakikaten şâyân-ı şükr ü şitâyiş görülür. (Nâci-Demdeme)

Bunun için yirmi mecid olsun lazım idi. (N. Nazım-Karabibik, 29.s.)

Nasıl olursa olsun, yalvara yakara o parayı ele geçirecekler. (N. Nazım-Karabibik, 45.s.)

Hele şükürler olsun, sâye-i adâlet-i seniyyede telâfi-i mâfât müyesser oldu. (Şinasi-Tercümân-ı Ahvâl'den Mukaddeme)

–sA

Eski Anadolu Türkçesinde yer alan şart eki –sA, Tanzimat Döneminden sonra “şayet, eğer” gibi kelimelerle birlikte de kullanılmıştır.

Eğer buna varır isen râhat edecek bir kocaya düşmüş olursun... (Ahmet Mithat-Letâif-i Rivâyât'tan- Firkat)

İki kişi çekişseler zorla yırtabilirler. (N. Nazım-Karabibik, 73.s.)

Eğer hastalığınız pek ağırlaşıyor ise, tez bize yazın! (Şinasi-Vâlidesine Bir Mektubu)

Elinden gelirse müteessir olma! (M. Nâci-Kimdir Bu Matmazel? Nedir O âhenk?)

Değil

Değil kelimesiyle oluşan bir cümlenin ana cümlede yan cümle konumunda zarf olması Tanzimattan sonra örneklerini vermiştir.

Şu tabakat-ı erbaanın cümlesine şümülü olmak üzere bazı hükümler vardır ki onların dahi ihtarı yalnız hikâye yazmağa heveskâr olanlar için değil, hikâye mütalaasından lezzet bekleyenler için dahi fâideden hâli değildir. (Ahmet Mithat-Kırk Anbar)

SONUÇ

Çalışmanın ana konusu, yüklemın anlamını etkileyen zarf tümleçleridir. Bunun yanında zarfların yapıları, çeşitli edatlarla oluşturduğu gruplar ve bunların cümledeki yerleridir. Konumuzun başlığı zarf tümleçleri olmakla beraber bu çalışmaya yalın biçimde veya çeşitli eklerle kurulmuş zengin bir yapı içinde diğer kelime sınıfları ve gruplarından oluşan zarflar da dahil edilmiştir. Zarf tümleçlerini oluşturan en önemli kelime türü zarflardır; ancak sıfat, isim gibi başka kelime türleri de yeri geldiğinde zarf görevinde kullanılır ve zarf tümleçleri kurarlar. Zarflar Türk dilinde geniş bir bölüm oluşturur.

Genel olarak çalışmaya bakıldığında zarfların türleri, yapısı, cümleye kattıkları anlam, taşıdıkları vurgu, cümledeki yerleri ele alınırken konunun Türkiye Türkçesiyle sınırlı kalmamasına, zarfların tarihî boyutunun da aydınlatılmasına önem verilmiştir. Bir bütünlük sağlanması için çalışmaya Eski Anadolu Türkçesi Döneminden Cumhuriyete kadar olan süreci kapsayacak bölümler de eklenmiştir. Konuyla ilgili olarak öncelikle Eski Anadolu Türkçesinden bugüne kadar çeşitli eserlerden, gazetelerden malzemeler derlenmiş, farklı dönemlere ait örnekler toplanarak tarihî boyut ele alınmıştır. Tezin asıl üzerinde durulması gereken yanı, dil malzemesine ağırlık verilmiş olmasıdır. Tezde elden geldiğince bütün incelikler, farklılıklar özellikle örneklene çalışılmıştır. Bu aşamada derlenen örneklerin imlasına bağlı kalınmıştır.

Tez çalışması sırasında bugüne kadar üzerinde çok fazla durulmayan konular, sorunlar, eksiklikler derlenen cümlelerle tespit edilmiş ve bunlarla ilgili yapılan değerlendirmeler ve varılan sonuçlar aşağıda maddeler hâlinde sunulmuştur:

1- Zarf konusu Eski Anadolu Türkçesi ve Tanzimat Döneminden sonra dil bilgisi kitaplarında genellikle *edat* başlığında işlenmiştir. Konunun başlı başına bir kelime sınıfı olarak ele alınması Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda gerçekleşmiştir. Bu durum biraz da batıda Türk dili ile ilgili yapılan dil bilgisi çalışmalarından kaynaklanmıştır.

2- Dil bilgisinde pek çok kavramda yaşanan terim karmaşası zarf ve zarf çeşitlerinde de bulunmaktadır. Çalışmamızda genellikle dilciler arasında en fazla kullanılan terimler seçilmiştir: *zarf*, *zaman zarfi*, *soru zarfi*, *niteleme ve durum zarfi* gibi. Burada *yer-yön zarfi* terimi bu zarf çeşidinin hem yer hem yön belirtmesinden dolayı tercih edilmiştir. *Azlık-çokluk* ile *miktar zarfi* terimleri neredeyse aynı sıklıkta kullanılmaktadır. Miktar zarfının kullanılmasının sebebi ise bu zarfın söyleyiş kolaylığındandır.

3- Terimler arasında sağlanamayan birlik tanımlarda da mevcuttur. Bu konuda geniş çaplı araştırma yapılmış, tanımlar tek tek ele alınmış, değerlendirilmiş, zarf ve çeşitleri örneklerden hareket edilerek kapsamlı tanımlar verilmeye çalışılmıştır.

4- Edatlarla oluşmuş kelime grubunun cümlede edat tümleci mi, yoksa zarf tümleci mi olduğu dilciler arasında tartışma konusu olmuştur. Edatlarla kurulmuş kelime grupları anlamdan yola çıkarak sebep, durum, zaman, yer-yön, miktar, soru gibi cümlede zarf görevi üstlendiği için öge bakımından zarf tümleci olarak kabul edilmiştir. Zarf tümleci olan bu gruba yapıdan hareketle “edat grubu” denilmiştir.

5- Dolaylı tümleç ile zarf tümleci zaman zaman birbirine karıştırılmaktadır. Çalışmada konuya sadece şekil yönünden bakılmamış, anlam da dikkate alınmıştır. Buna göre her yönelme, bulunma, ayrılma durumu eki alan kelimeler cümlede dolaylı tümleç görevinde değildir. Bu ekleri almış kelime veya kelime grubu cümlede amaç, sebep, zaman, miktar bildiriyorsa, yanlarında açık veya gizli olarak edat bulunabiliyorsa ve bu edatlarla yer-yön belirtiyorsa böyle kelimeler cümlede zarf tümleci oluştururlar.

6- Bu çalışmada zarflar genellikle yapıdan hareketle **kök+ek** veya **kök+ek+edat** başlıkları altında, kökün ne çeşit kelime olduğu belirtilerek incelenmiştir. Cümle yapısında olan zarflar ise ayrı başlıkta ele alınmıştır. Başlıkların oluşturulmasında bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Bir kelime isim türündeyken, aynı kelime cümledeki kullanım yerine ve verdiği anlama göre sıfat, zarf veya bağlaç olabilmektedir. Buna göre başlıklarda kökün türünü belirlerken kullanım sıklığı hangi türde daha fazlaysa o tür dikkate alınmıştır.

7- Zarflar cümlede bir bütün olarak diğer öğelerden ayrı bulunabilirken, bazen çeşitli kelime grupları arasına girebilmektedir: *O da, işte, gördüğümüz gibi, bu işin üstesinden mükemmelen geldi.* (Talu- Beyaz Şemsiyeli, 45.s.) gibi.

8- İncelemede zarflar yapısına göre ele alınırken bir yandan zarfların cümleye kazandırdıkları anlamlar da belirtilmiştir. Çeşitli kelimelere getirilen ekler o kelimelerin cümlede zarf olmasını sağlarken onlara çok farklı anlamlar da yüklemiştir. Bazen bir ek cümleye pek çok anlam verebilmektedir. Örnek olarak isimlere getirilen –CA eşitlik eki cümleye bazen “denklik”, “eşitlik”, bazen “benzerlik”, kimi zaman “birliktelik”, bazı eklerle birleşince “aşırılık” gibi çeşitli anlamlar yükler. Bu ek sıfatlara geldiğinde ise değişik anlamlar kazanır.

9- Bazı örneklerde ise gelen ekler kelimenin hem anlamını hem de işlevini değiştirebilmektedir. Örneğin gerektiğinde sıfat olarak da kullanılan *biraz* zarfı, “ölçü” belirterek miktar zarfı iken, *birazdan* şeklinde ayrılma durumu eki aldığı anda “zamanda sonralık” anlamı ile zaman zarfı oluşturmuştur. Çalışmada bu kalıplaşmaya ve kelime sınıfı değişikliğine dikkat çekilmiş, farklılıklar örneklerle belirtilmiştir.

10- Çalışmamızda zarfların vurgusu da ele alınmıştır. Cümlenin anlamını etkileyen, kimi zaman kelime türleri değişirken rol oynayan vurgu, ilk bölümde hemen her cümlede zarf olan yapıda belirtilmiştir. Zarfın vurgu ile olan yakın bağlantısı dolayısıyla bu konu da tezde yer almıştır.

11- Bazı kelimelere gelen ekler, kelimeyi zarf yapmış ve kalıplaşmış şekilde de karşımıza çıkmıştır. Kalıplaşan bu zarflar *Türkçe Sözlük*'te madde başı olarak belirtilmişse de bazıları yer almamıştır. *Boyunca, ayrıca, sessizce* gibi zarflar madde başı olmuşken, aynı eki almış olan *utangaçça, sabırsızca, çaresizce* gibi zarflar sözlüklerde madde başı olmamıştır.

12- Bu çalışmanın, sözlüklerde kelimelerin isim, sıfat ve zarf olarak madde başlarında kısaltmalarla adlandırılmasındaki tutarsızlıklara katkı sağlayacağını umuyorum. Gerçekten özellikle sözlüklerde zarf olarak belirlenen kelimeler, örnekler göz önüne alınmadığından bazen sıfat olarak nitelenebilmiştir.

13- Türkiye Türkçesinde doğrudan zarf olan kelimelere bakıldığında bunların pek çoğunun doğu kökenli Arapça ve Farsça zarf çeşitleri olduğu, bir kısmının Farsça *-âne* ya da Arapça *-en* eki ile kullanıldığı, dilimize iyice yerleştiği ve *hakikat, hakikî, hakikaten* biçiminde düzenli bir yapı gösterdiği üzerinde durulmuş, bunların sadeleştirme döneminde temel alındığına dikkat çekilmiştir. Yabancı zarf biçimlerinin pek çoğu bugün dilden düşmüş veya yerini Türkçelerine bırakmıştır.

14- Çalışmanın tümüne bakılıp Eski Anadolu Türkçesi ile Türkiye Türkçesi karşılaştırıldığında bazı zarfların, zarf yapan eklerin, zarf-fiillerin, edatların aynen süregeldiği görülmektedir: *-In, -CA, -cAk, -dA bir (kere/kez), bazı deyimler, ikilemeler, gine, yine, zira, hiç, elbette, çok, az, biraz, -A göre, -A değin, -nuş üzere, -A zarf-fül eki, -IncA, -ArAk, -dİğIndA, -ken, ile, nice, ne, niye* gibi.

15- Bazılarının ise değişime uğrayarak bugüne kadar geldiği görölmüştür: *-cUk, -IU, -sUZ, -dAn berü, -AlldAn berü, -dAn artuk/ayru, -dAn öñdin, -A karşu, -Up, -mAdIn, -dUkça, -niçün, nireye, nireden, uşda, uş, işde, kanı, kibi hemân* gibi.

16- Eski Anadolu Türkçesinden günümüze kadar gelemeyen zarflar, zarf yapan ekler, zarf-fiiller de bulunmaktadır: *-rAk, -çlAyIn, -ahır, ahı, kaçan, kaçanki, kaçan kim, imdi, herişe, aņaru, kancaru, katı, iņen, kanda, kandan, kanca, -I, -IcAk/ -IcAgAz, -UbAn/UbAnI, -AndA, -dUkdA, -geç* gibi.

17- Eski Anadolu Türkçesinde yavaş yavaş kendini hissettiren Arapça ve Farsçanın etkisi Tanzimat öncesi dönemde iyice artmıştır. Bu durum bir süre Tanzimat Döneminde de devam etmiştir. Günümüzde ise bunların bir kısmı bugün ya kullanımdan düşmüş ya da neredeyse hiç kullanılmamaktadır: *-dAn nâşi, -dAn maâda, -A mebnî, bâ-husus, fi'l-hakîka, vechile, binâenaleyh, kezalik, tâ-be, -ter* gibi. Günümüze ulaşan biçimler de vardır: *hayli, mutlaka, hep, asla, sırf* gibi zarfların çoğu, *-en, -âne, -dAn itibaren, -dAn evvel* bunlardan birkaçıdır.

18- Eski Anadolu Türkçesinden Tanzimat Dönemi ve sonrasına geçen *-dIkda* zarf-fiil eki ve *imdi* gibi zarflar Türkiye Türkçesinde artık kullanılmamaktadır.

19- Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarında kullanılan zarflar ile günümüzde kullanılanlar arasında da farklılıklar göze çarpmaktadır. Son yıllarda *filhakika, binaenaleyh* gibi zarflar artık kullanımdan düşmüş, bunlar gibi doğu kökenli zarflar yerine Türkçeleri veya batı kökenlileri kullanılmaya başlanmıştır.

Daha önceleri ise bu tarz zarflara Cumhuriyet öncesi dönemin etkisiyle sık rastlanılmaktadır.

20- Çalışmada zarfların yeri konusunda da bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Türk cümle yapısına göre özne başta, yüklem sonda olur. Ancak örnek cümlelere bakıldığında zarfların yüklemden sonra kullanılmasına da rastlanmıştır. Özellikle Eski Anadolu Türkçesi Dönemi eserlerinde görülen bu durumda çevirilerin etkisinin büyük olduğunu söyleyebiliriz. Ancak zarfların cümledeki yeri sadece yabancı dil etkisi ile açıklanamaz. Bununla birlikte konuşma dilinin yazı diline yansımaları da zarfların cümledeki konumunu etkilemektedir.

21- Kurallı cümlelerde de zarfların yeri değişebilmektedir. Buna göre özellikle belirtmek, vurgulanmak istenen zarflar yüklemle yaklaştırılmıştır. Dikkati çeken bir başka husus ise bazı durum ve çoğu zaman zarflarının cümle başında kullanılmasıdır. Bu tür örnekler tezde işlenmiştir.

Son olarak diyebiliriz ki ele aldığımız bu konuda olduğu gibi dil bahsinin her konusu örneklere dayandırılmadıkça onların cümledeki görevleri, anlamları ve yapıları hakkında sağlam sonuçlara ulaşamaz. Bu gerçeğe dayanarak *Cümle Yapısında Yüklem Anlamını Sınırlayan Zarf Tümler ve Yeri* adlı yüksek lisans tezini tamamen örneklere dayandırılmış ve örneklerden çıkartılan sonuçlara göre hazırlanmıştır. Adı geçen tezde gözden kaçan noktalar ve eksiklikler olabileceğini kabul ediyor, çalışmanın yine de zarflarla ilgili pek çok konuya ışık tutacağını umuyorum.

KAYNAKÇA

Abdullah Ramiz Paşa, **Emsile-i Türkiyye**, (Haz: Emir İçhem İdben), Ank. TDK. Yay., 1999.

Akar, Gazi, *Zarfların Fonksiyonları ve Yapıları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ana Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1995.

Akçataş, Ahmet, **Türkiye Türkçesinde Cümlede Süreye Bağlı Zaman - Bakışta Kılınış-**, Afyonkarahisar, Afyon Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı Yay., 2005.

Akgül, Baki, “Edat Tümleçleri”, **Türk Dili**, 1967, C. XVI, S:190, s. 800-803.

Akgül, Baki, “Gene Edat Tümleçleri”, **Türk Dili**, 1967, C. XVII, S:195, s. 248-249.

Aksan, Doğan ve diğerleri, **Sözcük Türleri I**, Ank. TDK Yay., 1976.

Aksoy, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler**, Ank. TDK Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, 1965.

Aktaş, Ayfer, “*DiktAn/-DUktAn sonra Zarf-Fiili Üzerine Bir Araştırma*”, **Türk Dili**, Eylül 2001, S.597, s. 257-264.

Atabay, Neşe ve diğerleri, **Türkiye Türkçesinin Sözdizimi**, Ank. TDK Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, 1981.

Banguoğlu, Tahsin, **Türkçenin Grameri**, 4. baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yay., 1995.

Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri, (Tarih.Antoloji.Ansiklopedi), İst. Ötüken-Söğüt Yay., C.9., 1989.

Benhür, Mehmet Hadi, *Türkiye Türkçesinde Sıfat-fil ve Zarf-fil Eklerinin Fonksiyonları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ana Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1993.

Bilgegil, M. Kaya, **Türkçe Dilbilgisi (Edebiyat Bilgi ve Teorilerine Giriş)**, Ank. Güzel İstanbul Matbaası, 1964.

Böler, Tuncay, *Rehnumâ-yı Lisân-ı Türkî*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ana Bilim Dalı, (Doktora Tezi), Ankara 2008.

Cemiloğlu, İsmet, **14. Yüzyıla Ait Kısas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.

Cemiloğlu, İsmet, **Dede Korkut Hikayeleri Üzerinde Sözdizimi Bakımından Bir İnceleme**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2001.

Cemiloğlu, İsmet, “Cümle Tahlili Üzerine Bazı Düşünceler”, **Türk Dili**, Temmuz 1994, S.511, s. 29-32.

Cemiloğlu, İsmet, “Cümle Tahlilinin Önemi ve Metot”, **Türk Dili**, Kasım 2000, S.587, s. 478-482.

Cemiloğlu, İsmet, “*Dede Korkut*’taki Bazı Cümlelerin Sentaks Bakımından Türkiye Türkçesi İle Mukayesesi”, **Türk Dili**, Nisan 1998, S:556, s. 315-320.

Çebi, İhsan Sabri, *On Sekizinci Yüzyıl Osmanlı Türkeçesine Ait İki Eser Üzerinde Sentaks İncelemesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ana Bilim Dalı, (Doktora Tezi), Ankara, 1994.

Delice, İbrahim, **Türkçe Sözdizimi**, 2. Baskı, İst. Kitabevi, 2003.

Demiray, Kemal, “Edat Tümleçleri Konusundan Doğan Düşünceler”, **Türk Dili**, 1967, C. XVII, S:193, s. 16-18.

Demiray, Kemal, “Edatlar Üzerine”, **Türk Dili**, 1968, C. XVIII, S:199, s. 13-15.

Deny, Jean, **Grammaire de la langue Turque: (dialecte Osmanlı)**, Paris: Imprimerie Nationale, 1921.

DENY, Jean, **Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)**, (Çeviren: Ali Ulvi Elöve), Ankara, TDK Yay., 1941.

Dizdaroğlu, Hikmet, **Tümcebilgisi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1976.

Dizdaroğlu, Hikmet, “Edat Tümleçleri Üzerine”, **Türk Dili**, 1968, C. XVII, S:197, s. 579-582.

Doğruel, Süheyla ve diğerleri, **İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 7, III**. Baskı, Ank. MEB. Devlet Kitapları, 2006.

Durak, Mustafa, “Türkçede Dolaylı Tümleç Yoktur”, **Çağdaş Türk Dili dergisi**, Ekim 2001, S. 164, s. 342-343.

Ediskun, Haydar, **Türk Dilbilgisi: Sesbilgisi - biçim bilgisi – cümle bilgisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999.

Emre, Ahmet Cevat, **Türk Dilbilgisi: Türkçenin Bugünkü ve Geçmişteki Gelişimleri Üzerine Gramer Denemesi**, Ankara, TDK Yay., 1945.

Erden, Aysu, “ Cümlede Yüklemleri Tamlayan Ögeleri Üzerine”, **Türk Dili**, Ağustos 1998, S:560, s.107-115.

Ergin, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, 16. Baskı, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1985.

Ergin, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)**, 3. Baskı, Ank., TDK Yay., 1994; **Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)**, 3. Baskı, Ank., TDK Yay., 1997.

Erim, Emel, “ Almanca ve Türkçede Niteleme ve Durum Belirteçleri”, **Dil Dergisi**, Aralık 1997, S:62, s. 5-14.

Erol, Abdullah ve diğerleri, **İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı**, I. Baskı, Ank., MEB. Devlet Kitapları, 2006.

Ferah, Aysel, “Düşünce ve Bilgi Yapılarının Oluşumu Açısından Zarf ve Edatlar”, **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı I**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yay., 2004, s.1159-1196.

Gencan, Tahir Nejat, **Dilbilgisi**, İstanbul , Kanaat Yay., 1992.

Gencan, Tahir Nejat, “Edat Tümleçleri”, **Türk Dili**, 1967, C. XVI, S:192, s. 907-911.

Gencan, Tanir Nejat, “Edatlar ve Edat Tümleçleri”, **Türk Dili**, 1968, C. XVII, S:198, s. 680-684.

Gülsevin, Gürer, “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-fiiller”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi**, Şubat 2001, s. 125-143.

Gülsevin, Gürer, “Türkçede –sa Şart Gerundiumu Üzerine”, **Türk Dili**, Kasım 1990, S. 467, s. 276-279.

Gürün, O. A., **Fransız Dilinde Cümle Kuruluşu ve Analizi**, İnkılâp Kitabevi, İst. 2003.

Hacıeminoğlu, Necmettin, **Türk Dilinde Edatlar**, İst. Milli Eğitim Bakanlığı Yay.,1971.

Harid, Fedai, “Tartışmalı Konularımızdan Cümle Çözümlemeleri Üzerine Bazı Gözlemler”, **Türkçenin Dünü, Bugünü, Yarını Uluslararası Bilgi Şöleni**, Ank., Kültür Bakanlığı Yay., 2002, s. 137-161.

Hatiboğlu, Vecihe, **Türkçenin Söz Dizimi**, Ankara, TDK Yay., 1972.

Hatiboğlu, Vecihe, **Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ank. TDK Yay., 1972.

Hudaybergenova, Zilale, “Türkiye Türkçesi ve Özbekçede Belirteç Tümleçleri”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, Yaz 2003, S.16, s. 5-14.

Hüseyin Cahit, **Türkçe Sarf ve Nahiv**, (Haz: Leyla Karahan-Dilek Ergönenç), Ank. TDK Yay., 2000.

Kahraman, Tahir, “Türkçedeki Tümleçlerin Bölümlenmesine İlişkin Yeni Bir Yaklaşım”, **Çağdaş Türk Dili dergisi**, Kasım 2004, S.201, s. 477.

Karahan, Leyla, **Türkçede Söz Dizimi: Cümle Tahlilleri**, Ank. Akçağ Yay., 1995.

Karahan, Leyla, “ Belirtisiz Nesnenin Söz Dizimindeki Yeri Üzerine”, **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri, (20-26 Eylül 2004)**, Ank. TDK Yay., 2004, C.I, s. 1616-1623.

Karpuz, H.Ömer, “Türkiye Türkçesindeki Zarfların İşlevsel ve Yapısal Özellikleri”, **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi** , 2000, Özel Sayı:30, s. 27-43.

Korkmaz, Zeynep ve diğerleri, **Türk Dili ve Kompozisyon**, Ankara, Ekin Kitapevi Yay., 2005.

Korkmaz, Zeynep, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, Ankara, TDK Yay., 2003.

Midhat Sadullah, **Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri**, (Haz: Tuncer Gülensoy, Mustafa Fidan), Ank. TDK Yay., 2004.

Mehmedoğlu, Alâeddin, “ Türkiye Türkçesinde Cümle Öğelerine Yeni Bir Bakış”, **Türk Dünyası Araştırmaları dergisi**, Şubat 2003, S:142, s. 171-182.

Öngel, Baha, **Türkçe Karşılıklarıyla Birlikte Fransızca Cümle Kuruluşu**, Ankara, Biricik Matbaası, 1954.

Önler, Zafer, **Müntahab-ı Şifâ I (Giriş-Metin)**, Ankara, TDK Yay., 1990.

Özsoy, A.Sumru, **Türkçe (Turkish)**, I .baskı, İst. Boğaziçi Üniv. Yay. 1999.

Sezer, Ayhan, “Türkçe’de Sözdizimsel Kısıtlamalar”, IX. Dilbilim Kurultayı, (25-27 Mayıs 1995), Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yay., 1995, s. 239-246.

Su, Pelin (Selim), *Tanzimat Dönemi Eserlerinin Cümle Özellikleri (Felatun Beyle Rakım Efendi, Müşâhedât, Cezmi, Sergüzeşt, Zehra, İntibah)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ana Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2004.

Şahin, Fatma, *Servet-i Fünun Edebiyatında Türkçenin Cümle Yapısı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ana Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2002.

Şimşek, Rasim, **Örneklerle Türkçe Sözdizimi: tümceler-belirtme öbekleri-çözümleme**, Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yay., 1987.

Tiken, Kamil, **Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf-Fiiller**, Ank. TDK Yay., 2004.

Tiken, Kamil, “Türkiye Türkçesinde Basit ve Bileşik Zarf-Fiillerin İfade ve İşlevleri”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Ank. TDK Yay., 1999, s. 281-364.

Tiken, Kamil, “Eski Anadolu Türkçesinde Edatlarla Kurulan Zarf-Fiillerin İfade ve İşlevleri”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**,1997, Ank. TDK Yay., 2000, s. 397-428.

Türkçe Sözlük, 10. Baskı, Ank. TDK Yay., 2005.

Topaloğlu, Ahmet, **Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü**, I. Basım, İst. Ötüken Neşriyat, 1989.

Uzun, Nadir Engin, **Dilbilgisinin Temel Kavramları**, TDAD, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul, 2004.

Üstüner, Ahat , “Cümlenin Öğeleri Konusundaki Karışıklıklar”, **Türk Dili** (Dil ve Edebiyat Dergisi), Ocak 1998/1, S:553, s. 18-30.

Üstünova, Kerime, **Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Yay., 2002.

Üstünova, Kerime, **Dil Yazıları**, I. Baskı, Ank. Akçağ Yay., 2002.

Vardar, Berke, **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2002.

Yücel, Bilal, “Türkiye Türkçesinde Zarf-Fiil Eklerinin Yapı Bakımından Sınıflandırılması Üzerine”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 2000, S.9, s. 75-114.

Yaman, Ertuğrul, **Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması**, Ank. TDK Yay., 2000.

Yavuzarslan,Paşa, **Münebbihü'r-Râkîdîn I-II**, Ank.TDK Yay., 2002.

Zülfikar ve diğerleri, **Türk Dili ve Kompozisyon, "Türkçede Cümle"**, Ank. Ekin Kitabevi Yay. 2005.

Zülfikar, Hamza, **Türkçede Ses Yansımali Kelimeler, (İnceleme-Sözlük)**, Ank. TDK Yay., 1995.

Zülfikar, Hamza, "Dünden Bugüne Türkçe", **Türk Dili**, Mayıs 2007, C. XCIII, S. 665, s. 434-442.

KİŞİ, ESER VE TERİM ADLARI DİZİNİ

A

Abdullah Ramiz Paşa: 2, 9, 12, 18, 22, 26, 30, 38, 333
Ablatif: 13, 50
Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü: 1, 5, 340
Ahat Üstüner: 45, 52
Ahmet Akçataş: 1, 44, 333
Ahmet Cevat Emre: X, 12, 17, 19, 21, 23, 24, 26, 28, 30, 33, 336
Ahmet Topaloğlu: 16, 24, 28, 31, 340
Ali Ulvi Elöve: X, 13, 335
Âliyet: 48
Anh: 46
Atıf gerundiumu: 171
Atıf ulacı: 171
Atıf zarf-fiili: 171
Azlık çokluk: 16, 26, 27, 327

B

Ba'dehu: 48
Baki Akgül: 41
Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri: XIV, 3,279, 280, 334
Berke Vardar: 1, 5, 340
Berkiten: 14, 27
Bükünsüz: 12

C

Cümlenin mütemmimleri: 11
Cümle-i fi'iliyye: 46

D

Datif: 13
Dede Korkut Kitabı: XIV, 231, 336
Doğan Aksan: 1, 5, 6, 7, 8, 15, 17, 20, 21, 24, 28, 30, 31, 33, 35, 51, 53, 333
Dilbilgisi: 1, 5, 7, 14, 15, 19, 23, 27, 30, 34, 41, 50, 337
Dilbilgisinin Temel Kavramları: 1, 5, 340
Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü: 5, 7, 15, 20, 24, 27, 30, 34, 337
Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü: 5, 24, 35, 340

E

Edât- ı isti'lâ: 38
Edât- ı beyan: 38
Edât- ı intihâ: 38
Edât- ı musâhabet: 38, 39
Edât- ı ta'lil: 38
Edât- ı teşbih: 38
Edât- ı zarf: 38
Edevat: 9, 10, 16, 39, 47
Eksilti: 69, 227, 228, 240, 269
Elips: 69, 227, 228
Emsile-i Türkiyye: 2, 9, 12, 18, 38, 333

F

Fâsıla: 47

G

Gayr-i sarîh mef'ul: 49
Gerundium: 42, 171, 337

Grammaire de la langue Turque (dialecte
Osmanlı): X, 12, 335
Gürer Gülsevin: 5, 6, 337

H

Hâl-i terkibi: 38
Hamza Zülfikar: 5, 6, 7, 8, 44, 51, 53, 82,
341
Haydar Ediskun: 15, 17, 20, 21, 24, 25,
28, 29 30, 31, 35, 43, 51, 53, 336
Hikmet Dizdaroğlu: 41, 43, 335
Hüseyin Cahit: 2, 10, 19, 22, 26, 30, 39,
47, 48, 279, 338
H. Ömer Karpuz: 1, 5, 6, 44, 52, 338

İ

İlgeç: 41, 42, 43
İltisak: 47
İnstrumental: 50
İntiha: 47
İsimleme: 41, 49
İsmet Cemiloğlu: XV, 52, 231, 234, 334
İstifham: 11, 31
İsti'âne: 38
İşaret ulaçları: 33
İtmam: 11

J

Jean Deny: X, 12, 17, 335

K

Kaçlık: 7, 8
Katmaç: 5, 6, 7, 13
Kemal Demiray: 41, 335
Kıyas-ı Enbiyâ: XV, 231, 34, 334

Kısmî ikilime: 82

L

Leyla Karahan: 1, 2, 10, 43, 51, 53, 338
Locatif: 13

M

M. Kaya Bilgegil: 15, 17, 20, 21, 23, 24,
27, 30, 34, 42, 334
Mef'ul: 40, 49
Mef'ulün anh: 46, 49
Mef'ulün fih: 46, 49
Mef'ulün ileyh: 46, 49
Mef'ulün leh: 49
Mef'ulün ma'a: 49
Mekân zarfı: 25
Midhat Sadullah: X, 1, 11, 19, 22, 25, 26,
28, 30, 31, 33, 39, 49, 279
Morfem: 12
Muharrem Ergin: 14, 20, 21, 23, 27, 28,
30, 32, 34, 42, 50, 53, 336
Mustafa Durak: 53, 336
Münebbihü'r-Râkîdîn: 235, 341
Müntahab-ı Şifâ: XV, 231, 339
Müte'allikât-ı fi'il: 38
Mütemmim edatları: 10
Mütemmimât-ı cümle: 38

N

Nasıllık ulaçları: 33
Nefy: 11, 33
Nicelik ulaçları: 26

R

Rabıt sıygaları: 48

Rehnumâ-yı Lisân-ı Türkî: 2, 334

Rüchan: 48

S

Sözcük Türleri I: 1, 5, 7, 15, 17, 20, 24,
28, 30, 33,35, 333

Suret zarfı: 32

Ş

Şekil Bilgisi: 1, 5, 7, 16, 21, 24, 28, 31, 35

T

Tadil: 10, 11

Tahsin Banguoğlu: 14, 19, 21, 23, 26, 30,
32, 33, 41, 49, 53, 334

Tahir Nejat Gencan: 14, 17, 19, 21, 23,
27, 30, 34, 41, 50, 53, 337

Tam ikileme: 82, 83, 85, 147, 152

Takarrüp: 47

Takyid: 11

Ta'bir-i âher: 48

Temayül: 47

Temyiz: 38, 40

Tenvin: 78, 79, 95, 96, 97, 287

Tuncay Böler: 2

Türk Dilbilgisi: X,1, 5, 7, 19, 20, 23, 26,
28, 30, 33, 35, 43, 51, 336

Türk Dil Bilgisi: 1, 5, 7, 14, 20, 23, 27,
34, 42, 50, 336

Türkçe Dilbilgisi: 1, 5, 7, 15, 20, 23, 27,
30, 34, 42, 50, 334

Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler: 82,
341

Türkçenin Grameri: 1, 5, 7, 14, 19, 23, 26,
33, 41, 49, 334

Türkçenin Sözdizimi: 1, 43, 337

Türkçe Sarf ve Nahiv: 1, 2, 10, 19, 39,
338

Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri:

X, 1, 11, 19, 22, 26, 33,39, 338

Türk Dili ve Kompozisyon: 5, 44, 51,
338, 341

Türk Dili Grameri: 1, 5, 7, 13, 335

Türkiye Türkçesinin Sözdizimi: 1, 5, 333

U

Ulaç: XI, 5, 6, 7, 12, 19

Uza: 7, 8, 23

Uza ulaçları: 23

V

Vecihe Hatiboğlu: 1, 5, 7, 15, 20, 24, 27,
30, 31, 34, 42, 337

Vesâtet: 48

Y

Yarı ikileme: 82, 83, 86, 147, 152, 153

Yer zarfı: 22, 24, 25, 50

Z

Zafer Önler: XV, 231, 339

Zaman ulaçları: 19

Zarf-ı mekân: 22

Zarflama: 41

Zeynep Korkmaz: 16, 21, 24, 28, 31, 33,
35, 338

ÖZET

Tezin ana konusu, yüklem anlamını etkileyen zarf tümleçleri, bunların yapıları, çeşitli edatlarla oluşturduğu gruplar ve cümledeki yerleridir. Zarf tümleçlerini oluşturan en önemli kelime sınıfı olan zarflar, öncelikle terim birliğinin sağlanması açısından çeşitleri ile birlikte ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Zarf tümleci, edat tümleci ve dolaylı tümleç öğelerinin ele alınması da çalışma kapsamındadır.

Çalışmada türleri, yapısı, cümleye kattıkları anlam, taşıdıkları vurgu, cümledeki yerleri ile zarflar ele alınmıştır. Genel olarak yapıdan hareket edilerek konu çeşitli başlıklar altında incelenmiştir.

Bütünlük sağlanması ve farklılıkların ortaya konulması açısından çalışma, Eski Anadolu Türkçesi Döneminden günümüze kadar olan süreci kapsamaktadır. Konu, bu sürecin farklı dönemlerine ait dil malzemesi toplanarak tarihî boyutu ile ele alınmıştır.

Zarflar ve zarf tümleçleri konusunda bugüne kadar üzerinde çok fazla durulmayan konular, sorunlar, eksiklikler örnekler sayesinde tespit edilmiş, bunlarla ilgili değerlendirmeler yapılmış ve bazı ilgi çekici sonuçlara varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zarf, Zarf tümleci, Zarf yapıları, Yüklem, Edat, Vurgu.

ABSTRACT

The main topic of the thesis is adverbial clause, which is affecting meaning of predicate, its structure, groups consisting from adverbial clause and different prepositions and places of all of these elements in the sentence. Firstly, in order to provide the unity of terminology, adverbs, the main word class consisting adverbial clauses, appreciated in a detailed manner with their varieties. The appreciation of adverbs, prepositions and indirect clauses are in the scope of this thesis, too.

The thesis mentions about adverbs; with their varieties, structures, meaning in the sentence, accent shouldered by them and their places in the sentence. Acting from the structure, the idea is put forward under different titles.

In order to provide a widened point of view and make the idea more comprehensive, the thesis consists the period from the time of Ancient Anatolian Turkish to modern day. The subject is appreciated via collecting different materials of different times of this period with their historical dimensions.

Issues neglected until now about adverbs and adverbial clauses are determined via comprehensive elaboration upon other studies about the scope of the thesis. Thus, some evaluations are made and some interesting conclusions are drawn about these neglected issues.

Key words: Adverb, Adverbial clauses, Structures of adverb, Predicate, Preposition, Accent.